

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜNÜN
KESİŞİMSSEL ANALİZİ: 'YENİ DALGA' ÖRNEĞİ**

Burçe ORHAN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Pınar YAZGAN HEPGÜL

MART - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA NİTELİKLİ EMEK
GÖÇÜNÜN KESİŞİMSEL ANALİZİ: 'YENİ DALGA'
ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Burçe ORHAN

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 22/03/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	Başarılı
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Başarılı
Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU	Başarılı
Doç. Dr. Pınar YAZGAN HEPGÜL	Başarılı
Doç. Dr. Mahmut KAYA	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Burçe ORHAN

22/03/2023

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışmayı hayatımın en zor zamanlarında yaptım. Almanya'ya gidişim ve araştırmanın saha sürecinin başlaması ile girdiğim varoluş savaşının tam ortasında emekleyerek bitirebildiğim bir çalışma oldu. Bu varoluş savaşı bir yandan kendim, karakterim, ilişkilerim ve hayatımla ne yapıyorum ben sorgulaması ile geçerken; diğer yandan araştırmanın reflektif doğası gereği, saha sürecinin de duygusal yükünün ağırlığıyla ezildiğim bir dönem oldu. Elbette bu sürecin her döneminde ayrı ayrı, farklı şekillerde maddi ya da manevi desteği olan birçok kişi oldu. Bu süreç boyunca desteğini esirgemeyen herkesin tek tek teşekkür etmek istiyorum.

İlk olarak, danışmanım Doç. Dr. Pınar Yazgan Hepgül'e teşekkürlerimi sunarak başlamak istiyorum. Doktora ders döneminden hemen sonra bir danışman değişikliği oldu ve Pınar hoca hayatıma 2018 senesinin Ocak ayında girdi, o günden sonra gerek akademik hayatımda gerekse özel hayatıma sihirli bir el gibi dokundu. En üzgün olduğum bu dönemde doktora tez konumu bana önermesiyle, hiç tahmin edemeyeceğim şekilde ilgiyle çalıştığım bir araştırma konusuna sahip oldum. Bu öneri, akademik hayatımın en büyük şansı oldu ve bunu danışmanıma borçluyum. Tüm süreç boyunca akademik katkıları için hocama sonsuz teşekkür ederim. Diğer yandan, danışmanlık yalnızca akademik değil, duygusal olarak da emek gerektiren bir pozisyon olması dolayısıyla üzerimdeki duygusal emeği benim için paha biçilemezdir. Böylece yeri geldi akademik danışmanım, yeri geldi terapistim oldu. Genç yaşına rağmen akademik hayattaki ve günlük hayattaki olgunluğu gün be gün beni şaşırttı ve yol gösterdi ve beni de olabildiği kadar olgunlaştırdı. Elbette en zor zamanımı birlikte geçirdiğimiz için, zaman zaman sabrının sınırlarını zorladım ve taşırdım. Her şeye rağmen sonsuz sabırlı, nezaketli davrandı bana karşı. Her zaman ulaşılabilir olması ve günlük sohbetlerimizde dostane tavrı, ilişkimizi güçlendirdi ve benim için bir danışmandan fazlası, yakın bir arkadaş gibi oldu. Tüm bunlar bir doktora öğrencisinin bu zorlu yolunda ona eşlik eden danışmanın olması gerekenden çok fazlasıydı ve bunun için kendisine ne kadar minnettar olsam az kalır.

Tez izleme jüri üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan ve aynı zamanda bölüm başkanımıza da teşekkürlerimi sunmak isterim. Mustafa hoca, araştırmamın saha çalışması ve sonrasındaki yazım süreci boyunca akademik yeterliliğimi sorguladığım

tüm bu zamanlarda en büyük destekçim oldu, yapmak istediğim türde bir araştırma olması için büyük bir açık görüşlülükle bana alan açtı ve destekledi. Ayrıca bölüm başkanı olarak, bana gerekli izinleri sağlaması ile rahat bir yazma süreci geçirmemi sağladı. Tüm bunlar olurken, karakterimi iyi tanınması dolayısıyla, herkesten fazla herhangi bir şeyi kafama takmamam için arkamı kolladı. Tüm bunlar ve sonsuz sabrı için kendisine çok teşekkür ederim. Ayrıca tez izleme sürecim boyunca, diğer bir üye olan Prof. Dr. Köksal Şahin'in bana ve araştırmama olan pozitif bakışı, akademik katkıları ve destekleyici tavrı için kendisine müteşekkirim.

Diğer yandan, beni hiç tanımamasına rağmen Almanya'ya ziyaretçi araştırmacı olarak gitmeme vesile olan sevgili Gülay Türkmen'e çok teşekkür ederim. Göttingen Georg-August Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü'nde görev yapan Prof. Dr. Matthias König'e, bana davet mektubu vermesi ve süreç boyunca her türlü akademik katkıyı sağladığı için çok teşekkür ederim. Saha çalışmamın etkili ve hızlı bir şekilde sürdürülebilmesi için anahtar kişi olan sevgili Erman Torun'a sonsuz teşekkürler. Almanya'daki ailem olan sevgili Murat, Üveyda ve Bora Başaran ailesine her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim ve ev arkadaşlarım sevgili Onyeka ve François'e, Almanya'daki yaşamım boyunca arkadaşlıkları, destekleri ve ev içindeki tüm hassasiyetlerime göz yumdukları için çok teşekkür ederim. Son olarak, mesai arkadaşım sevgili Doç. Dr. Handan Akyiğit'e yazma sürecimde yaşadığım her kriz anında kendimi odasının önünde bulduğum ve beni asla reddetmeyerek desteğini sunduğu için çok ama çok teşekkür ederim.

Son olarak, canım ailem olan annem, babam ve kız kardeşim.. Bu tezi size adıyorum. Siz hayatımda olmasaydınız asla başaramazdım. Canım annem ve babam, ben ne yaşadıysam benimle birlikte yaşadılar, üzerimdeki haklarını asla ödeyemem. Canım kardeşim, senin çalışkanlığın ve yaşına göre olgunluğun bana her zaman örnek oldu, motive etti. Bana verebileceğiniz her türlü maddi ve manevi desteği asla esirgemediniz, size çok teşekkür ederim.

Burçe ORHAN

22/03/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM: GÖÇTEN HAREKETLİLİĞE: NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜNE AİT KAVRAM VE KURAMSAL TARTIŞMALAR.....	12
--	-----------

1.1. Nitelikli Emek Göçünün Tarihsel Gelişimi	12
1.1.1. ‘Nitelikli Göçmen’ ve Kavramsal Problemleri: ‘Nitelik Nedir ve Eğitime Eşit midir?’	15
1.1.2. Göçten Hareketliliğe: Beyin Göçü (Brain Drain), Beyin Kazanımı (Brain Gain), Beyin Dolaşımı (Brain Circulation)	20
1.1.3. Hareket Halindeki Niteliğin Adını Koymak: Tipoloji Örnekleri	23
1.2. Nitelikli Emek Hareketliliğini Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	29
1.2.1. Neo-Klasik Ekonomi ve İtme-Çekme Kuramı	30
1.2.2. Tarihsel-Yapısalcı Kuramlar	32
1.2.3. Sistemler ve Ağ Kuramları	36
1.2.4. Ulusötesilik ve Ulusötesi Göç Yaklaşımı	38
1.2.4.1. Ulusötesilik Kavramı	39
1.2.4.2. Ulusötesi Göç Yaklaşımı	40
1.2.5. Hareketlilik ve Yeni Hareketlilikler Yaklaşımı	45
1.2.5.1. Hareketlilik ve Hareketlilik Dönemeci	45
1.2.5.2. Yeni Hareketlilikler Yaklaşımı	47
1.2.6. Alternatif Bir Kuramsal Yaklaşım: İbrahim Sirkeci ve Jeffrey Cohen’in Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güven(siz)lik	49
1.2.6.1. İnsani Güven(siz)lik ve Çatışma	51
2. BÖLÜM: METODOLOJİ VE SAHA	57
2.1. Bilgi Edinmenin Doğasına İlişkin: Yorumcu/Yapılandırmacı Paradigma	57

2.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler	58
2.2.1. Nitel Araştırmada Esneklik: Fenomenoloji ve Oto-etnografinin Birlikteliği	60
2.2.2. Bir Analitik Araç Olarak Kesişimsellik ve Feminist Epistemoloji	63
2.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri, Örneklemi ve Katılımcı Profili..	67
2.2.3.1. Örneklemenin Boyutu ve Örneklem Çeşidi.....	67
2.2.3.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Profili.....	68
2.3.3.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	78
2.3. Saha Süreci	80
2.3.1. Sahada Duygular, Konumsallık ve Düşünümsellik.....	83
2.4. Araştırmanın Veri Analiz Biçimi	84
2.5. Araştırmanın Güçlü Yanları ve Sınırlılıkları	87
3. BÖLÜM: YENİ DALGA’NIN GÖÇ DENEYİMLERİ: ALMANYA’YA GİDİŞ	
ÖNCESİ VE SONRASI	91
3.1. Göç Öncesi Çatışma ve Güvensizlik Alanları	93
3.1.1. Mikro Düzeydeki Çatışma Alanları ve Motivasyonlar: Eğitim, Kariyer, Aile	
.....	93
3.1.1.1. Eğitim.....	94
3.1.1.2. Kariyer	98
3.1.1.3. Aile.....	103
3.1.2. Mezo Düzeydeki Çatışma ve Güvensizlik Alanları: Toplumsal Cinsiyet ve İş	
Yaşamı	105
3.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet	105
3.1.2.2. İş Yaşamı	112
3.1.3. Makro Düzeydeki Çatışma ve Güvensizlik Alanları: Ekonomi, Hukuk ve	
Politika, Fiziki Güvensizlik.....	118
3.1.3.1. Ekonomi.....	118
3.1.3.2. Hukuk ve Politika	121
3.1.3.3. Fiziki Güvensizlik.....	123
3.2. Göç Sonrası Çatışma ve Güvensizlik Alanları	126
3.2.1. Mikro ve Mezo Düzeydeki Çatışma Alanları: Vasıfsızlaş(tır)ma ve	
Ayrımcılık	127
3.2.1.1. Vasıfsızlaş(tır)ma.....	127

3.2.1.2. Ayrımcılık.....	133
3.3. Nitelikli Emek Hareketliliğine Alternatif Bir Tipoloji Denemesi: Huzursuzluk Göçü (Uneasy Minds).....	140
SONUÇ	145
KAYNAKÇA.....	150
EK	168
ÖZGEÇMİŞ	172

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKTS	: Avrupa Kredi Transfer Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
CEO	: Chief Executive Officer (Yönetici)
CV	: Curriculum Vitea (Özgeçmiş)
GDP	: Gross Domestic Product (Gayri Safi Milli Hasıla)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IT	: Information Technologies (Bilgi Teknolojileri)
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
ÖSS	: Öğrenci Seçme Sınavı
ÖYP	: Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STEM	: Science, Technology, Engineer and Mathematics
TTB	: Türkiye Tabipler Birliği
TUS	: Tıpta Uzmanlık Sınavı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
YL	: Yüksek Lisans

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri	69
Tablo 2: Katılımcıların Profili/ Göç Hikayeleri.....	72

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güvensizlik	53
Şekil 2: “Huzursuzluk Göçü” Tipolojisi	141

GRAFİK LİSTESİ

- Grafik 1:** 2012- 2020 Yılları arasındaki Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Almanya'daki Mavi Kart Sahibi Türkiye Vatandaşları Sayısı..... 100
- Grafik 2:** 2016-2019 Yılları Arasında Türkiye'den Ayrılan Türk Vatandaşlarının Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 108
- Grafik 3:** 2016-2019 Yılları Arasındaki Doktor Göçü Sayısı 117

ÖZET	
Başlık: Türkiye’den Almanya’ya Nitelikli Emek Göçünün Kesişimsel Analizi: ‘Yeni Dalga’ Örneği	
Yazar: Burçe ORHAN	
Danışman: Doç. Dr. Pınar YAZGAN HEPGÜL	
Kabul Tarihi: 22/03/2023	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 168 (ana kısım) + 4 (ek)
Bu çalışma, Türkiye’de 2010 yılından itibaren hızlanan, 2013 yılı itibariyle dikkate değer bir şekilde artan ve gerek medya gerekse politikacılar tarafından “Türkiye’nin nitelikli genç kaybı” ya da “beyin göçü” olarak dile getirilen, uluslararası göç akışı içerisinde de 1990’lı yılların ortası ve 2000’lerden itibaren eğitim ve uzmanlığın uluslararasılaşması ile gittikçe büyüyen bir öneme sahip olan yüksek nitelikli göçü ve profesyonellerin hareketliliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye’den Almanya’ya giden nitelikli bireylerin göç etme kararlarına ilişkin, nitel araştırmanın fenomenolojik deseni kullanılarak, yarı-yapılandırılmış sorular içeren 33 görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, araştırmacının kendisinin de araştırma boyunca nitelikli göçmenliği deneyimlediği için, çalışma aynı zamanda oto-etnografik öğeler de barındırmaktadır. Bu çalışmada, göç etme kararları arkasında yatanların sadece bireysel ya da sadece yapısal sebepler olmadığı; bu sebeplerin birçok şekilde kesiştiği gösterilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulguları nitelikli göçe sebeplerini mikro, mezo ve makro seviyeleri ve ardından; bulguların ikinci bölümünde göç ettikten sonra bunların nasıl dönüştüğünü göstermeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda, 2013 yılından itibaren Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik krizler ve bunların insanların günlük hayatlarına, iş yaşantılarına, eğitimlerine etki etmesi ile, göç etme kararı veren insanların ortak deneyimlerinin sonucu olarak ortak bir duyguya/hissiyata sahip oldukları söylenebilir: Hayatın her alanındaki güvensizlik ve belirsizlik kaygısından kaynaklanan bir huzursuzluk hissi. Bu duygu; yaşam tarzına müdahale, politik çatışmalar, hukuk ve adalete güvenin azalması, ekonomik krizin etkileri, eğitim sisteminin sürekli değişmesi ve eğitim alanında nitelik kaybı, eşitsizlik, işsizlik, çalışma koşullarının ağırlığı, özel/sosyal hayatın kalmamasına, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik algıları ve dolayısıyla temel güvenlik hissinin kaybı gibi makro, mikro ve mezo düzeyde birçok kesişimi barındıran yeni dalga göç olarak adlandırılan göç dalgası içerisinde Türkiye’ye özgü bir “huzursuzluk göçü” olarak karşımıza çıkmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Nitelikli Göç, Mobilité, Kesişimsellik, Yeni Dalga	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Intersectional Analysis of Skilled Labor Migration from Turkey to Germany: The Example of ‘New Wave’	
Author of Thesis: Burçe ORHAN	
Supervisor: Assoc. Prof. Pınar YAZGAN HEPGÜL	
Accepted Date: 22/03/2023	Number of Pages: ix (pre text) + 168 (main body) + 4 (add)
This study focuses on the 1990's in the international migration flow, which has accelerated since 2010 in Turkey, has increased remarkably since 2013, and is referred to as "Turkey's loss of qualified youth" or "brain drain" by both the media and politicians. It aims to examine the migration of highly qualified professionals and the mobility of professionals, which have been of growing importance with the internationalization of education and expertise from the mid-'s and 2000s. In this direction, 33 interviews with semi-structured questions were conducted using the phenomenological pattern of qualitative research on the decision to migrate of qualified individuals who went to Germany from Turkey. In addition, since the researcher himself has experienced skilled immigration throughout the research, the study also contains auto-ethnographic elements. In this study, it is not only individual or structural reasons behind the decision to migrate; It has been tried to show that these reasons intersect in many ways. Research findings explain the reasons for qualified migration at micro, meso and macro levels and then; In the second part of the findings, he tried to show how these were transformed after migration. As a result of the research, it can be said that the political and economic crises that Turkey has been in since 2013 and their effects on people's daily lives, business lives and education, have a common feeling/feeling as a result of the common experiences of the people who decided to migrate: a feeling of unease stemming from the anxiety of insecurity and uncertainty. This feeling; interference with lifestyle, political conflicts, decreased trust in law and justice, the effects of the economic crisis, the continuous change in the education system and the loss of qualifications in the field of education, inequality, unemployment, the weight of working conditions, the lack of private/social life, perceptions of gender inequality and therefore basic security. It emerges as a Turkey-specific “unrest migration” within the migration wave called the new wave migration, which includes many intersections at the macro, micro and meso level, such as the loss of the feeling of loss.	
Keywords: High-Skilled Immigration, Mobility, Intersectionality, New Wave	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Türkiye’den Almanya’ya göç hareketliliği ilk olarak 1950’lerde ülkenin hızlı kentleşmesinin etkileriyle ilişkilidir; ikincisi, 1960’larda fazla emek ihracatı; üçüncüsü, 1970’ler ve 1980’lerdeki aile birleşimleri; dördüncüsü, 1980’lerdeki mülteci hareketi; beşincisi, 1990’lardaki sığınmacılar; ve altıncısı, 2000’lerdeki düzensiz göçmenlerdir. Türkiye, tarihsel olarak Avrupa’ya taşınan Türkler ve Asya ve Afrika’dan Türkiye’ye gelen diğer milletlerden vatandaşlar için bir hedef ülke haline geldikçe, göçte yeni bir dönemin başladığı görülmektedir. Bu yeni göç dönemi, Türk vatandaşları için artan hareket özgürlüğü ve bir bütün olarak ülke için ekonomik büyüme ile karakterize edildiği söylenilebilir (Sirkeci, Cohen & Yazgan, 2012).

Türklerin Avrupa’ya göçü, 1950’lerde ve 1960’larda ikili işgücü değişim anlaşmalarıyla bilinmektedir (Franz, 1994). Bu mübadelelerin en önemlisi Türkiye ile Almanya arasındadır. Alman ekonomisinin işçilere ihtiyacı, Türkiye’nin ise fazla işgücü vardı ve sonuç olarak, her iki ülkenin de yararına olan bir işbirliği anlaşması yapıldı. Bununla birlikte, Almanya’nın yabancı işçi ihtiyacı 1970’lerde ve 1980’lerde azalırken, Türkiye’nin hala fazla işgücü arzı ilişkileri bozmaktaydı. Bunun sonucunda, Almanya ve Türkiye, Türk vatandaşlarının giriş izni almada zorluklarla karşılaşmasına neden olan işbirlikçi bir işgücü değişimi modelinden uzaklaşmışlardır. Bununla birlikte, Türkiye’den Almanya’ya göç, farklı biçimlerde ve farklı mekanizmalarla da olsa devam etmektedir. 1980’de Türkiye’ye yapılan askeri müdahaleden sonra, 1980’lerde çok sayıda sığınmacı ve mülteci ile 1990’larda ve 2000’lerde kaçak veya düzensiz göçmenler, Türkiye’den Almanya’ya ve başka yerlere olan akışlara hakim olmuştur (Sirkeci, 2005a). Bu akışlarda “emek göçü”nün payı neredeyse kaybolurken, aile kaynaklı göçlerin (örneğin, göçmenlere katılan evlilikler, kardeşler, ebeveynler, eşler veya çocuklar) payı tüm göç edenlerin yaklaşık yüzde 70’ine yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Bunlardan bir diğeri de beyin göçüdür.

“Beyin göçü” olarak da ifade edilen yüksek vasıflı emek göçü ve profesyonellerin hareketliliği uluslararası göç akışı içerisinde gittikçe büyüyen bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Yüksek nitelikli kişilerin az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru

göçünü ifade eden bu kavram, ilk olarak 1960'lı yıllarda özellikle Avrupa ve Birleşik Krallık'tan Kuzey Amerika'ya doğru harekete işaret etmek için kullanılmıştır (Salt, 1997). Her ne kadar nitelikli emek göçünün, olgusal olarak üzerinde tartışılmaya başlanması yeni olsa da, aslında ulusal teknolojinin ve ekonomik gelişim politikalarının temel segmenti olarak, onlardan bağımsız olmamıştır hiçbir zaman. Dolayısıyla, 1960-70'ler sonrasında nitelikli işgücü göçü daha çok politika yapıcıların ilgi odağı olmuştur (Mahroum, 2001). Bu sebeple yapılan çalışmalar daha çok, beyin göçünün kayıp mı kazanım mı olduğunun tartışmasının ya da ekonomik gelişme ve kalkınmaya katkısının üzerinde olmuştur.

Türkiye'den yüksek eğitilmiş kişilerin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, gelişmiş Batı ülkelerine doğru göç akışı da beyin göçü kapsamında değerlendirilmelidir. Türkiye'den yıllar itibariyle ve toplam olarak ne kadar eğitilmiş ve yüksek vasıflı insanın göç ettiği konusunda düzenli istatistikler bulunmamaktadır. Ancak yapılan ilk araştırmalar (Kurtuluş, 1999; Oğuzkan, 1971; Gençler & Çolak, 2002), eğitim amaçlı gidenlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra kalma eğilimlerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Toksöz, 2006: 231).Yapılan bu araştırmalardan ortaya çıkan ortak sonuçlardan birisi, yüksek nitelikli elemanların göç etmesine sağlayan temel faktörlerden birisi, mesleki alanda duyulan kaygılar ve ekonomik faktörler olmasıdır. Türkiye'den yurtdışına giden eğitilmiş bireyler, 2000'li yıllardan sonra, dünyadaki artışa paralel olarak artış göstermiştir (bkz. Iradele, 2001). Bu çalışmada ele alınan Almanya'ya doğru olan nitelikli göç, ampirik çalışmaların (bkz. 2000-2010 arasındaki ampirik çalışmalar) gösterdiği üzere, özellikle 2005 sonrası Avrupa ve Almanya'nın nitelikli göçmen politikalarının gelişmesi sonrasında hızlı bir artış göstermiştir. Bu noktada, Almanya nitelikli göç politikalarını açıklamakta yarar vardır.

2000 yılına kadar Almanya'nın işgücü göçü politikaları kısıtlayıcıydı ve işgücü eksikliklerini geçici olarak gidermeyi amaçlamaktaydı. Buna örnek olarak, dönem boyunca dönüşümlü olarak AB üyesi olmayan ülkelere (1950'ler sonrası Türkiye ile olduğu gibi) düşük vasıflı işçileri işe alan misafir işçi programı verilebilir. 2000'den itibaren Almanya, uzun süredir yerleşik olan 'Almanya bir göç ülkesi değildir' fikrinden, göçmen gerçekliğinin kabulüne ve 'en iyi ve en parlak' için savaşa aktif olarak dahil olma siyasi iradesine doğru derin bir değişim geçirmiştir (Shachar 2006) ve diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslanabilir demografik ve ekonomik gelişmeler bu paradigma

değişikliğine katkıda bulunmuştur (bkz. OECD 2014). Birincisi, entegre işgücü piyasalarının genişlemesi ve beceri odaklı teknolojik değişim, işgücü talebini uzmanlar ve yüksek vasıflı işçiler lehine kaydırdı. İkincisi, yaşlanan bir nüfusla ilişkili demografik eğilimler oldu. 2005'te Almanya'da zaten işgücüne katılan gençlerden daha fazla emekli olan insan grubu olmuştur (OECD, 2009; OECD 2014). Bu durum, üretim ve ticaretin daha geniş küreselleşmesiyle artan vasıflı işgücü eksikliğine yol açmıştır. Nitelikli işgücü talebine ilişkin ayrıntılı projeksiyonlar mümkün olmasa da, üst düzey mesleklerin önem kazanacağı ve makine mühendisliği, bilgi ve iletişim teknolojisi veya tıp ve bakım sektörü gibi belirli sektörlerin yüz yüze kalacağı sonucuna varılmış ve buna yanıt olarak Alman hükümeti, AB üyesi olmayan ülkelerden IT uzmanlarının beş yıl boyunca Almanya'da çalışmasına izin veren Yeşil Kart'ı (2000–2004) tanıtarak işçi göçü politikasında reform yapmaya başlamıştır. Buna göre, Alman hükümeti 2005 yılında hedef odaklı bir göç politikasını hedefleyen yeni Göç Yasasını uygulamaya koymuştur. 2009 ve 2012'deki değişiklikler, ulusal hukuku AB Mavi Kart direktifinin aktarılması gibi Avrupa Birliği düzeyindeki göçmenlik politikalarıyla uygun hale getirilmiştir (Bailey & Mulder, 2017). AB üye devletlerinin vatandaşları AB'nin iç işgücü piyasasında (Madde 39 AT-Anlaşması) serbest dolaşım özgürlüğünden yararlandığından, Göç Yasası diğerlerinin yanı sıra AB dışından gelen yüksek vasıflı göçmenler için koşulları ve kabul prosedürlerini düzenlemektedir. Bu yasa tarafından tanımlanan belirli koşulları yerine getiren yüksek vasıflı profesyoneller, üst düzey yöneticiler ve bilim insanları da Alman işgücü piyasası ve daimi ikamet hakkı kazanmaktadır (Heß & Sauer, 2007).

Bu çalışmanın konusunu, yukarıdaki bağlam kapsamında, Türkiye-Almanya göç hareketlerinin dikkatleri çeken son göçmen akışı olan nitelikli göç oluşturmaktadır. Türkiye'de 2010 yılından itibaren hızlanan, 2013 yılı itibariyle dikkate değer bir şekilde artan ve gerek medya gerekse politikacılar tarafından “Türkiye’nin nitelikli genç kaybı” ya da “beyin göçü” olarak dile getirilen, uluslararası göç akışı içerisinde de 1990’lı yılların ortası ve 2000’lerden itibaren eğitim ve uzmanlığın uluslararasılaşması ile gittikçe büyüyen bir öneme sahip olan yüksek nitelikli göçü ve profesyonellerin hareketliliğini incelemektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ise, yüksek nitelikli göçünün toplumsal boyutlarının kesişimsel analizini yapmaktır. Araştırmada, Almanya’da yaşamakta olan- Yeni Dalga olarak ifade edilen- yüksek nitelikli Türk göçmenlerin göç etme kararlarını etkileyen toplumsal faktörlerin, farklı eşitsizlik düzeylerinin kesişimsel(gender-race/ethnicity-class) açıdan değerlendirilmesi ve göç sonrası gidilen ülkedeki pozisyonun da yine kesişimsel olarak değerlendirilerek iki durumun karşılaştırılması amaçlanmaktadır. İkinci olarak, sonuç bölümünde, iki durum karşılaştırılması sonunda kalma-dönme niyetleriyle mobilité tartışmasını açmaktır. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, örneğin; nitelikli, Türk, orta sınıftan bir kadının gitme kararı almasını sağlayan temel faktör işyerlerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği olabilir fakat göç edilen ülkede bu defa, hem kadın olmaktan hem de Türk olmaktan kaynaklı kesişimsel bir dezavantajlı durum ortaya çıkabilir. Tam bu noktada, Türkiye’de aşağı yukarı orta sınıfa dahil bir beyaz yakalı olduğunu varsaydığımız bu kişinin gidilen yerde, etnik kimliğinden kaynaklı bir eşitsizlik durumundan statü düşürdüğünü görebiliriz. Tüm bu farklı sosyal kategorilerin -ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyete engellilik ve göçmenlik statüsü ve başkaları da eklenebilir- nasıl kesiştiği ve farklılaştığı sorusu ardından göçün artık statik olmayan, akışkan bir hal almasıyla mobilité tartışmasını gündeme getirmektedir. Bu haliyle, araştırmanın Türkiye’de görece az yapılan yüksek nitelikli göç araştırmalarının eksik olan sosyolojik boyutuna farklı bir perspektiften bakarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de göç çalışmaları hem akademide hem de kamuoyunda son yıllarda daha fazla ilgi odağı haline gelen konulardan biridir. Bu anlamda Türkiye’ye yapılan göçler ve Türkiye’den göçler hakkında yapılan çalışmaların katlanarak arttığı söylenebilir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göçler, 1960larda ivme kazanarak günümüzde önemli bir mesele haline gelmiştir ve Türkiye göç hareketleri konusunda hem tarihsel olarak hem de kaynak ülke olmasının yanında uzun süredir hedef ülke konumundadır (Şeker ve Erdal, 2010). Özellikle 2011 yılında itibaren Türkiye’ye zorunlu göçün bir sonucu olarak gelen Suriyeli mültecilerin entegrasyon ve uyum süreçleri, güvenlik problemleri son zamanlarda Türkiye’de üzerinde en çok çalışılan konulardır. Nitelikli

göçmen üzerine çalışmaların azlığı temel olarak, onların hangi formlarda ortaya çıktığının belirlenmesi hususunda zorluk oluşturmamasından- lisansüstü öğrencisi, bilişim uzmanları vb.- ve 1980 sonrası gizli ve geçici göçlerin olması sebebi ile ne kadar büyüklükte bir göç akışının olduğunun belirlenmesinin zorluğundan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, vasıflı göçmenlerin kanallarının ve ağlarının farklı olmasından dolayı, onları bulmak ve geçici ya da kalıcı statüde olup olmadıklarını belirlemek zor olmaktadır (Köser, 2009).

Oğuzkan'a göre (1971), gelişmekte olan ülkelere doğru yaşanan beyin göçünde yüksek niteliğe sahip kişilerin göçe karar vermelerinde itici ve çekici etmenlerin rolü bulunmaktadır. Bu etkenler dört grupta toplanabilir. İlki, ücret yetersizliğinden kaynaklanan mali sorunlar ve ekonomik istikrarsızlıklardır. İkincisi gelişmekte olan ülkelere bilim ve teknolojiye gereken önem verilmemesi sonucu mesleki alanda çalışma koşullarının tatmin edici olmaması, üçüncü olarak, yetişmiş işgücünün istihdam yetersizlikleri ve son olarak da, gelişmekte olan ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalı ortamlar, etnik köken temelli ayrımcı uygulamalardır (akt. Toksöz, 2006: 226). Göçün sebeplerine ilişkin sosyoloji literatüründe çeşitli kuramlar, göçün neden başladığını ve devamını açıklamaya çalışmışlardır. Massey ve meslektaşları (1993) göçün başlangıcını açıklamaya yönelik olarak Neo-klasik iktisat: makro ve mikro teorileri, ikili işgücü piyasası teorisi, dünya sistemleri teorileri olduğunu; ağ teorisi, kurumsal teori, kümülatif nedensellik ve göç sistemleri teorisinin göçün sürekliliğini açıkladığını ifade etmektedirler. Hooghe ve meslektaşları (2008) ise, göç akışını, kültürel teoriler, merkez-çevre ilişkisi kalıbı ve sosyal ağ teorilerinin kurulan göç ağları ile açıklandığını belirtmektedirler (Yazgan, 2015). Bu bağlamda, bu çalışmanın önemini çalışmanın kuramsal açıklamaları, literatürün görece azlığı, bu alanda yapılmış olan ilk doktora tezi olması sağlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada da, yukarıda bahsi geçen teorilerin araştırma evrenine hangi düzeyde uygun olduğu veri sonuçlarının analizinden sonra tartışılacak olup, esas olarak göç etme kararına sebebiyet veren çeşitli sosyal kategorilerin (toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf gibi) yarattığı eşitsizlik durumlarının, makro veya mikro düzeyde, potansiyel ve gizil çatışma sonucu hangi eksenlerde, nasıl kesiştiği kesişimsellik teorisi bağlamında ele

alınarak, aynı şekilde göç sonrası durumları da değerlendirilerek, potansiyel hareketlilik düzeyine odaklanılacaktır. Aynı zamanda, araştırmada fenomenolojik bir yaklaşım benimsenerek, çatışma düzeyi ve eşitsizlik durumlarının, göçmenlerin kendi deneyimlerini nasıl algıladıklarına yönelik betimlemesi yapılacaktır. Araştırmada analiz araçlarından biri olarak, Sirkeci 'nin (2012) önerdiği çatışma kuramı kullanılacaktır. Buna göre; göçmen bireylerin göçmeden önce ve sonra karşılaştıkları veya algıladıkları- karşılaştıklarını düşündükleri- çeşitli eşitsizlik durumlarından kaynaklı potansiyel veya gizil makro, mezo ve mikro seviyedeki çatışmaları kesişimsel olarak gösterilmeye çalışılacaktır.

Sirkeci'nin bu kuramsal temellendirme çabasının altında şunlar yatmaktadır: Öncelikle ulusötecilik'in göç çalışmalarına getirdiği statik ve akışkan olmayan göç algısına bir açılım getirmiş olmasıdır. Ulusötesi coğrafya ve toplumsal alan düzleminde bakıldığında, bu bize göç kuramlarındaki bazı sıkıntılı noktaları gösterme olanağı sağlamaktadır. Örneğin, göçü iki yer arasındaki görece çekiciliğin sonucu olarak bir yerden bir yere hareket olarak gören itme-çekme modelinin modası geçmişliğine işaret etmek (Sirkeci, 2012), bugün Amerika'ya olan göçü kısaca American Dream olarak adlandırmamız mümkün değildir. İkinci olarak, Düvell'in (2007) belirttiği gibi, göç üzerine çatışma değil, çatışma sonucu olarak göçü ve buna bağlı olarak insan güvensizliği diyebiliriz (akt. Sirkeci, 2012).

Bu çatışma kuramıyla birlikte, kesişimsel analiz, lineer göç modellerinden sınır aşan insan hareketlerinin sirküler, dalgalanan ve dinamik bağlar oluşturan (Sirkeci, 2012) bir kuramsal çerçeveye yönelmeyi sağlayacaktır. Bu kuramsal çerçevede çatışma, şiddetle eş anlamlı değildir. Arka planda kalmış gerilimlerden şiddetli çatışmalara kadar birçok durumu içine almaktadır. Bu çatışmalar etnik ve politik olmak zorunda değildir ve gerilimlerde, yarışmalarda ve kavgılarda da açık veya örtülü bir şekilde vardır. Dolayısıyla amaçların uyuşmadığı tüm ilişkileri kapsar (Dahrendorf, 1959: 135).

Araştırmanın ikinci analiz aracı olarak ise, Kesişimsellik (Intersectionality Theory) kullanılacaktır. Bu tartışma da; toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi toplumsal kategorilerin birbirleriyle ilişkilerinin tarihsel olarak iyi kavramakla mümkündür. Örneğin; Türk toplumuna ait bir kesişimsel bir analiz yapılırken, etniklik bağlamında bir tartışmasının yapılabilmesi toplumun tarihsel ve toplumsal realitesinden bağımsız olmamalıdır.

Kesişimselliğin ortaya çıkışı, siyahi feminist kadınların, beyaz orta sınıf feminist kadınların ideallerinin örtüşmediği eleştirisi üzerinden yükselmiştir ve “gerçekte kadının ne yaşadığına bakmak gerektiğini” öne sürer. Kesişimsellik kavramını ilk olarak kullanan Kimberle Crenshaw, siyah kadınların beyaz kadınlardan daha farklı ezilme pratiklerine sahip olduklarını ileri sürmüştü ve siyah kadınların kendi aralarında neden bölündüklerini çalışmalarına konu etmiştir. Daha aydınlatıcı olması için Crenshaw’ın (2011) Eksen (Axis) ve Kesişim (Intersectional) kavramlarının metaforik anlatımını burada vermek gerekmektedir:

“Gelen ve giden dört yolun kesişimini trafik benzetmesi ile düşünün. Ayrımcılık kesişime gelene kadar tek bir yönde akabilir, kesişimde bir kaza olursa bu her hangi bir yönden gelen arabalar sebebiyle olabilir, ya da bazen hepsinden birden gelenler nedeniyle, benzer şekilde bir kadın kesişimde olduğu gibi ayrımcılık görürse bu cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle de olabilir, ırk ayrımcılığı, sınıf ayrımcılığı ya da hepsi birlikte” (Crenshaw, 2011: 29).

Bugün kesişimsellik, birçok toplumsal olgunun analizinde çoklu bir perspektifi benimseyecek şekilde kullanılmaktadır. Kesişim eksenlerine engellilik, farklı dezavantajlı durumlar, politik konum gibi birçok sosyal kategoriyi dahil edebiliriz. Göç çalışmalarında oldukça yaygın olarak kullanılmaya başlanan bu kuramda, artık göçmenlik bizatihi kesişimler içinde ayrı bir eşitsizlik/ayrımcılık ya da çatışma durumu yaratan bir eksen olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, hem göçe sebebiyet veren faktörleri kesişimsel olarak inceleyecek olup, hem de göç ettikten sonra göçmenliğin nasıl bir eksen olarak karşımıza çıktığına odaklanan bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmanın temel problemi; Almanya’ya göç etmiş yüksek vasıflı Türklerin göç etme kararlarının altında, çeşitli sosyal kategorilerin yarattığı eşitsizlik ya da çatışma durumlarının olup olmadığı, var ise hangi eksenlerde kesiştikleri (cinsiyet, etnik kimlik, din ya da sınıf), bu kesişimlerin göç ettikten sonra nasıl dönüştüğü ya da geçiş yaptığı bunlar mikro, mezo ve makro seviyelerinin neler olduğu ve tüm bunun sonucunda geri dönüş/ kalış ya da hareket halinde (mobil) olup olmayacaklarıdır. Araştırmanın soruları da aşağıdaki gibidir:

- ✓ Göçmenlerin göç etmelerine sebep olan muhtemel eşitsizlik durumları/çatışma alanları nelerdir?
- ✓ Bu alanlar aralarında nasıl ilişkilidir, nasıl kesişmişlerdir?
- ✓ Göç ettikten sonraki süreçte muhtemel eşitsizlik durumları/çatışma alanları nelerdir?
- ✓ Bunlar kendi aralarında nasıl ilişkilidir?
- ✓ Bu kesişmeler göçmenlerin gelecek hareketlerini nasıl belirlemektedir?

Araştırma ile ilgili yapılan literatür taramasında, Türkiye’de yapılan çalışmalar yeterince tatmin edici bulunmamıştır. Nitelikli göçmenlerle ilgili olarak Türkçe ’de yalnızca bir derleme kitap bulunmuştur. “Göç ve Kültürel Sermaye: Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler (2011)” isimli bu eserin editörleri ve yazarları arasında hiç Türk bulunmamaktadır. Ayrıca bu eser, nitelikli göçmenlerin kültürel ve sosyal sermayelerine odaklanmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye’nin beyin göçü üzerine yapılan ilk çalışma; T. Oğuzkan’ın (1971), “Yurtdışında Çalışan Doktorlu Türkler” çalışmasıdır. Ardından ise, B. Kurtuluş’un (1999) “Amerika Birleşik Devletlerine Türk Beyin Göçü” adlı çalışması gelmektedir. A. Tansel ve N.D. Güngör, 2002 -2007 yılları arasında, Amerika’ya beyin göçü üzerine birçok çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarda, niceliksel yöntem kullanarak doktora öğrencileri ve çalışan beyaz yakalıların göç etme sebeplerini analiz etmişlerdir.

Türkiye’de yüksek vasıflı göçmenler hakkında çok sayıda yayınları bulunan Köser-Akçapar’ın (2009) çalışması; Turkish Highly Skilled Migration to the United States: New Finding and Policy Recommendations’dır. Proje, bu alanda yapılmış en geniş çalışmadır. Proje, yükseköğretim öğrencilerini, yüksek vasıflıları, çift vatandaş olanları kapsamakta ve yaşadıkları problemleri, gelecek planlarını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır fakat deneyimleri kesişimsel olarak ele almamaktadır.

Ulaş Sunata, yüksek vasıflı Türk göçmenler üzerine çalışmış olan bir diğer isimdir. “Highly Skilled Labour Migration: The Case of ICT Specialist in Germany (2011)” adlı yayını Almanya’daki Türk göçmenleri ele almaktadır. Saime Özçürümez ve Deniz Yetkin-Aker, “What Moves the Highly Skilled and Why? Comparing Turkish Nationals in Canada and Germany (2016)” isimli makalelerinde, Almanya ve Amerika’ya giden

nitelikli göçmenlerin gidiş motivasyonlarını ele almışlardır. Adem Elveren ise, danışmanı Gülay Tokgöz ile, beyin göçü ve toplumsal cinsiyet odaklı birçok çalışmaya imza atmış ise de, kendisinin en önemli çalışması “Brain Drain in Turkey”dir (2018)”. Bu kitapta, Türkiye’deki eğitimli kadınların Amerika’ya göç sebeplerini araştırmıştır.

Zeynep Yanaşmayan da, “Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe (2019)” isimli kitabında, Londra, Amsterdam ve Barcelona’ya göç etmiş nitelikli Türkler üzerine karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Güzin Ağca-Varoğlu’nun “Almanya’da Yüksek nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Süreçleri (2020)” isimli makalesi, mevcut en güncel çalışmadır ve bu çalışmada göçmenlerin günlük hayatta ayrımcılık deneyimleri sunulmaktadır.

Türkiye’de bu konudaki çalışmaların çoğunlukla yabancı dilde olması literatürde büyük bir boşluk yaratmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalar yeni ilgi odağının Suriyeli göçmenler olması sebebiyle görece eski tarihli kalmışlardır. Türkçe dilinde beyin göçü üzerine birçok yayın vardır. Fakat bu yayınlar (Gökbayrak, 2006; Tansel ve Güngör, 2007) genel olarak çalışma ekonomisi ve iktisat alanlarında yapılmış olup, beyin göçünün ekonomik boyutlarını ele almaktadır.

Araştırmanın yöntemi hususunda, araştırmada nitel araştırma yönteminin bir tekniği olan derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Çalışmada, 33 nitelikli göçmen ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeciler, nitel araştırma örneklem türü olan, maksimum çeşitlilik örnekleme (maximum variation sampling) yolu ile seçilmiştir. Bu yaklaşım mekanlarda veya bireylerde farklı olan bazı kriterleri önceden belirlemeyi ve sonrasında kriterlere göre oldukça farklılık gösteren mekanların veya katılımcıların seçimini içerir (Creswell 2018: 157). Burada, evren içinde var olan tüm farklı durumları temsil etmesini sağlamaktır fakat genelleme yapma amacı yerine ortak noktayı bulma amacı taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmada, nitelikli göçmenler arasından, doktor, mühendis, bilişimci, akademisyen gibi meslekler farklılığı yansıtmaya olasılığını arttırmak amacıyla seçilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan, bu araştırmanın, derinlemesine görüşme tekniğini kullanarak, fenomenolojik bir araştırma olması da sağlanmıştır.

Fenomenolojik araştırmalar, bireylerin belli fenomenler ile ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar ve bu deneyimlerin ‘öz’ünü ortaya çıkarmaya çalışır. Bu deneyimler; dışlanmışlık, asimilasyon, kültürel şok, ötekileştirme vb. olabilir

(Bal, 2016:112). Bu bağlamda, araştırmada, katılımcıların fenomeni nasıl algıladıklarını belirleyebilmek için araştırmacının deneyimi parantez içine alınarak, göç etmeden önceki ve sonraki süreçte deneyimlenen her bir eşitsizlik türü için ne ve nasıl soruları yöneltilerek, özü oluşturan temel kavramlara ilişkin yapısal betimleme yapılacaktır (Bal, 2016:113). Ayrıca, saha araştırması süresince araştırmacının da nitelikli göçmen konumunda bulunması ve benzer deneyimleri yaşaması dolayısıyla, oto-etnografik bir analiz ve yazım üslubunu da beraberinde getirmiştir.

Araştırmanın organizasyonu üç ana bölümden oluşacak şekilde planlanmıştır. İlk olarak birinci bölüm, nitelikli göç ve nitelikli göçmenin ne olduğuna dair tartışmalar ve ardından ise nitelikli göçü açıklamaya yönelik kuramlar olarak ikiye ayrılmıştır. İlk kısımda nitelikli göçün tarihsel gelişiminin ardından, nitelikli göç ve göçmenin ne olduğu, nitelik kavramına ilişkin tartışmalar ve sınırlılıklar başta olmak üzere; nitelik göçün beyin göçünden, beyin dolaşımına doğru gelişen kavramsal çerçevesi açıklamalarıyla sunulmuştur. Ayrıca bu bölümün sonunda, nitelikli göç ve göçmenleri birbirinden ayıran faktörleri göstermek amacıyla oluşturulan çeşitli ampirik çalışmalardan yola çıkarak ortaya koyulan tipoloji örnekleri verilmiştir. İlk bölümün ikinci kısmında ise; nitelikli emk göçünü açıklamaya yönelik açıklamalar sunulmuştur. Bu bölümde, nitelikli göçün hareketliliğe doğru geçişi verilmiştir. Dolayısıyla, bölümün bu kısmında nitelikli göç yerine nitelikli emek hareketliliği kullanımına geçilmiştir. Bu kuramsal açıklamalar da, göçten hareketliliğe doğru bir yol izlemiştir. Nitelikli göçü açıklamaya yönelik kullanılan kuramların ardından, ulusötesi hareketlilik ve yeni hareketlikler yaklaşımı verilmiştir. Son olarak, Sirkeci ve Cohen'in Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güvensizlik yaklaşımı nitelikli göçü açıklamaya alternatif bir kuramsal olarak önerilmiştir.

İkinci bölüm araştırmanın metodolojisini ve saha sürecini anlatmaktadır. Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da araştırmacının bilgi edinmenin doğasına ilişkin yaklaşımı ile başlanmıştır. Ardından, araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler sırasıyla, fenomenolik desen ve Covid-19 dönemine denk gelen araştırma saha sürecinin bir kısmı, oto-etnografik bir deseni kullanmayı da gerektirmiştir. Yöntemden ziyade bir tür analitik araç olarak kullanılan kesişimsellik ve feminist epistemolojinin katkıları da sunulmuştur. Saha süreci boyunca, reflektif bir araştırma benimsenmiş olduğundan, araştırmacının konumu üzerine bir bölüm ayrılmıştır. Son olarak saha süreci boyunca

karşılaşılan zorluklar ve araştırmanın güçlü yanları da yöntem bölümünün son kısmı olarak yer almıştır.

Araştırmanın bulguları ve analizine ayrılan üçüncü bölüm, üç ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmı, nitelikli bireylerin göç etmeden önceki çatışma ve güvensizlik alanlarını, yani Almanya'ya göç etme sebeplerini ele almıştır. Bu bölüm mikro, mezo ve makro alanlar olarak üçe ayrılmıştır. Mikro düzeyde kişilerin eğitim, kariyer ve aile gibi bireysel sebepleri ve onların birbirleriyle ilişkisi literatüre ve ilgili çalışmalara atıf yapılarak verilmiştir. Mezo düzeyde, özellikle toplumsal cinsiyet ve iş yaşamı ele alınmıştır. Bireysel sebeplerin üzerine eklenen bu bölümde her biri ayrıca ilişkili olduğu kesişimlerle sunulmaya özen gösterilmiştir. Son olarak makro yani toplumun bütününe ilgilendiren ve etkileyen yapısal düzeydeki ekonomik, hukuki ve politik, güvenlikle ilgili çatışma alanları sunulmuş, önceki bölümlerle kesişimleri eklenerek verilmiştir. İkinci ana kısmı ise, bireylerin göç ettikten sonra bu alanlardaki değişimi ele almaktadır. Göç edilen ülkede karşımıza ayrımcılık ve vasıfsızlaştırma başka güvensizlik ve çatışma alanları olarak çıkmaktadır, detaylı analizi ve diğer alanlarla kesişimi verilmeye çalışılmıştır. Son olarak veri analizinden daha çok, verilere dayanarak oluşturulan Türkiye'ye özgü olan huzursuzluk göçü olarak kavramlaştırılan nitelikli göçmen tipolojisi görseliyle birlikte sunulmuştur.

1. BÖLÜM: GÖÇTEN HAREKETLİLİĞE: NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜNE AİT KAVRAM VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

1.1. Nitelikli Emek Göçünün Tarihsel Gelişimi

Neredeyse 1990'ların sonuna kadar nitelikli emek göçü, uluslararası göç araştırmacıları tarafından çok az ilgi görmüştür. Çoğu göç araştırmaları; göçün sonuçları, entegrasyon problemleri, ırk/etnisite ilişkileri, geçici emek göçü, mülteci ve ilticalara odaklanmıştır. Nitelikli göç araştırmaları ise etkin bir biçimde 1960'ların ortasında, İngiliz bilim insanlarının Amerika'ya olan beyin göçü ile İngiltere ekonomisinin zarar göreceği korkusu ile başlamıştır. 1970'ler boyunca 'beyin göçü' kavramı yavaş bir gelişme göstermiş; temel olarak, gelişmekte olan ülkelerin en eğitimli insan kaynağının kaybının etkileri ile ilişkilendirilmiştir (Koser & Salt, 1997). 1980'lerde ise, nitelikli göç uluslararası göç çalışmalarına bütünüyle katılmıştır. Bu katılımı özellikle üç gelişme sağlamıştır. Bu gelişmelerden ilki, geçici göçlerin birçok formunun ortaya çıkması ve göçün ne kadar heterojen olduğu farkındalığının gün geçtikçe artışı ile bazı yeniden kavramsallaştırmaların gerekli görülmesidir. İkinci olarak, göç politikalarının formüle edilmesine olan ihtiyaç ve bunların sonuçlarına olan ilginin artışı, en önemlisi ise ulus-ötesi şirketlerin ortaya çıkması ve ekonomik küreselleşme ile artan şirket ilişkili göçlerdir (Koser & Salt, 1997). 1990 yılları içerisinde ise yeni temalar ortaya çıkmıştır. Doğu Avrupa içerisinde politik değişimler Sovyetler Birliği'nin beyin göçü kavramını; beyin kaybı- bu dönemde insanlar eğitim almış oldukları alanlar dışındaki daha düşük nitelikli işlere girmişlerdir- korkusu ile ilişkili olarak mercek altına almasını sağlamıştır. 1990'ların Yeni Dünyası, nitelikli göçmenleri teşvik ederek ekonomik performansı artırmak için tasarlanan 'göçmen piyasası' politikalarının etkinliği hakkında endişeleri dile getirmiş (Borjas, 1990) ve nitelikli işgücünün yerel üzerindeki etkileri gibi sorular karşımıza çıkmıştır. Kurum ve şirket yapılarının son yıllarda artan bir hızla değişmesi de, üretim ve piyasa ihtiyaçlarına cevap vermede esnekliğe olan vurguyu arttırmış ve sonuç olarak kurumlar arasındaki hareketliliği ile nitelikli göç ciddi bir araştırma konusu olmuştur (Findlay & Li, 1997).

Bugün, eğitimin uluslararasılaşması birçok endüstrileşmiş ülke tarafından kullanılan ulusal politikalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimin uluslararasılaşmasının birçok sebebi bulunmaktadır. İlk olarak, gelişmiş ülkelerin

bilgiyi değerli bir kazanç olarak tanımaya başlaması ve bu nedenle bilgi kaynaklarını öğretim kurumları içinde satılabilecek bir “kazanılan değer” olarak görmeye başlamış olmalarıdır. Bu durum, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde büyüyen bir yükseköğretim ihracatına sebep olmuştur (Iredale, 2001). İkincisi, gelişmekte olan ülkelerin vatandaşları batı ülkelerinden alınan diplomaları genellikle daha gelişmiş ülkelerdeki istihdam olanaklarından yararlanmak için bir çıkış bileti olarak görmektedirler. Bu da aslında, nitelikli göçmen seçim prosedürlerinde gelişmiş ülkelerdeki işverenlerin batı ülkelerinden alınan bu diplomaları daha nitelikli olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu diplomalar sadece teknik niteliklerin kazanılması olarak görülmemekte, dil yeterliliğinin yanı sıra ev sahibi ulusun politik, ekonomik ve sosyal bağlamı hakkında artan farkındalığın varlığı olarak da görülmektedir. (Phillips & Stahl, 2000: 13). Üçüncüsü, nitelikler/yetenekler ve bunların akreditasyonu(tanınması), kendi hizmet içi eğitim sistemlerini kurmuş olan özel şirketler (örn; Microsoft, Facebook) tarafından belirlenmeye başlamıştır. Üniversite eğitimi artık fazla teorik ve esnek olmayan, istihdam piyasası ihtiyaçlarına uyum sağlamada çok yavaş olarak görülmeye başlanmış ve bazı büyük şirketlerin eğitimlerinin üniversite derecesinden daha değerli olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak, tüm bu eğitimlerin birbiriyle uyumlanması uzmanlıklar için daha uluslararası bir çerçeve sağlayıp, uluslararasılaşmasını sağlamıştır (Iredale, 2001).

Uzmanlıkların uluslararasılaşması ise genellikle, ulusal olarak belirlenmiş standartlardan ve düzenlemelerin ulusal formlarından uzaklaşan uluslararası standartlara ve prosedürlere doğru yaklaşmayı ifade etmektedir (Lenn & Campos, 1996). Standartların kontrolü ve bir iş konumuna kimin getirileceği tipik olarak çoğu meslekte ulusal düzeyde belirlenmiştir. Ancak; ulusötesi işgücü piyasaları, karşılıklı tanıma düzenlemelerinin olduğu belirli mesleklerde tarihsel olarak var olmuşlardır. Bu durum çoğunlukla, eğitim ya da iş amaçlı hareketi kolaylaştıran ortak eğitim sistemlerinin ya da anlaşmaların mevcut olduğu tarihsel modelin bir parçasıdır. (Iredale, 2001). Örneğin; “Commonwealth” ülkeleri¹ içinde sağlık çalışanlarının eğitimleri benzer sistemlere sahiptir ve bu durum hastanelerde ve eğitim kurumları arasında akademik personel ya da öğrenci hareketliliğine olanak sağlamaktadır.

¹İngiliz Milletler Topluluğu: Birleşik Krallık, İrlanda, Kanada, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Sri Lanka, Hong Kong ve Singapur’dan oluşmaktadır.

Uzmanlıkların uluslararasılaşmasına giden ilk büyük değişiklik ya da bunu sağlayan temel faktör, son otuz yılda bölgelerarasında yaratılan ulusötesi tanıma ve akreditasyonların artışı ile gerçekleşmiştir. Kuzey Amerika Özgür Ticaret Anlaşması (NAFTA), Avustralya-Yeni Zelanda Ortak Tanıma Anlaşması(MRA) ya da 1993 yılında kurulan Avrupa Birliği (EU) ilk örnekleri olarak gösterilebilir. Bu üç blok, nitelikli kişilerin hareketliliğini kolaylaştıran ulusötesi anlaşmaları dizayn eden örnekler olarak, -bir yan ürün olarak-çeşitli uzmanlıkların uluslararasılaşmasına liderlik etmiştir (Iredale, 2001).

İkinci önemli faktör ise, uluslararası düzeyde yapılan anlaşmaların varlığıdır. Bunun örneği olarak ise Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gösterilebilir. Ulus devletler ve uluslararası organizasyonlar; WTO’nun rehberini, “düzenleyici bir reform yoluyla profesyonel hizmetlerde serbest piyasalaşmanın” (OECD, 1997:1) bir ajandası olarak takip etmişlerdir. Böylece karşılıklı tanıma anlaşmaları, uluslararası ticaret hizmetlerinde etkili bir anlam yakalamak için karşılıklı hareketliliği sağlayan dünya çapında minimum eğitim koşulları getirmişlerdir. Gerekli eğitim standartları genellikle batılı ülkeler tarafından belirlenmiş, dikte edilen bu standartlar “gerekli mesleklerin gücünü ve prestijlerini korumak için” (Phillips & Stahl, 2000:15) uzmanlığa girişte aranmaktadır. Dolayısıyla, daha önce söylediğimiz eğitimin uluslararasılaşmasının bir parçası olarak bu anlaşmalar ve standartların yüksek eğitim kurumlarının öğretim programlarında beklenen uluslararası standartları karşılamak için direk etkileri bulunmaktadır.

Üçüncü faktör ise meslek gruplarının derneklerinin artan küresel aktiviteleri (Phillips & Stahl, 2000:15) ve son olarak ulusal kontrollerden ve uluslararası hareketin kısıtlamalarından görece bağımsız, yeni nitelikli işgücü alanlarının ortaya çıkması olmuştur. Bunun en açık örneğini, özellikle endüstrileşmiş ülkeler arasında, hızla büyüyen endüstri odaklı taleplerin profesyoneller için dünya çapında fırsatlar ve yoğun rekabet yarattığı bilgi teknolojileri (IT) alanı oluşturur. Dolayısıyla, endüstri içinde baskın olan yeni özellikler şu şekilde sıralanabilir: nitelik ya da yetenek gereklilikleri açısından akışkanlık, uluslararası olmak veya spesifik kültürel bağlamının çok az etkisinde olmak, İngilizcenin dominant dil olması, şirket-içi/arası ve ülkeler/bölgelerarası hareketlilik, tersine göç ve yatırım potansiyelinin olması ve büyük oranda başka mekanizmalar tarafından düzenlenmeyen bir uzmanlık alanı (Iredale, 2001).

Yirmi birinci yüzyılın başında, küresel bilgi teknolojileri dinamik ve akışkan bir endüstri haline gelmiştir. Bilgi devrimi, çoğu ülkenin bilgi teknolojileri uzmanlarına sahip olmadığı bir durumda meydana gelmiş, bu endüstri ve işgücü piyasasındaki uzmanlıklar hızlı bir şekilde uluslararasılaşmıştır. Arzu edilen iş olanakları açısından ülkeler hiyerarşisi oluşmuş, Amerika en çok istenen rota haline gelmiştir. Bu durum birçok ülkenin göçe karşı olan tavrını yumuşatmasına öncülük etmiş, özellikle de geçici ise. Bu durum ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin ayak uydurmasına ve küresel bilgi teknolojileri endüstrisine katılmasına olanak sağlamıştır (Iredale, 2001).

Artan küreselleşme ve nitelikli insan kaynağı için olan rekabet, nitelik eksikliklerinin üzerine dikkati çekmiştir. Devlet politikalarındaki genel çözüm, profesyonellerin- hemen ve kısa zamanlı, hareket halinde olmayı isteyen ve kalıcı olmak istemeyen çalışanlar- geçici teminini kolaylaştırmak olmuştur. Küresel sermaye dış müdahaleden bağımsız olarak çalışanlarını seçmek için hükümetlerden göç kısıtlamalarını küçültmelerini istemekte, dolayısıyla bu durum göç sürecinin büyük ölçüde ulus-devlet alanının dışında kalmasını sağlamış ve böylece küresel düzeyde dikkate değer bir nitelikli göç hareketine tanıklık etmeye başlamış olduk. Bu durum, birçok gelişmiş ülkenin “nitelik/beceri savaşı”na katılırken yüzleşmek zorunda kalacağı göç politikalarında önemli değişiklikler gerektirecektir. Dolayısıyla, göçmen seçim politikaları çok daha geniş bir bağlamda düşünülmek zorundadır.

1.1.1. ‘Nitelikli Göçmen’ ve Kavramsal Problemleri: ‘Nitelik Nedir ve Eğitime Eşit midir?’

Nitelikli göç çalışmaları için birçok sınırlılıklar mevcutsa da bunların en başında kavramsal problemler gelmektedir. İlk olarak, ‘nitelik’in ne olduğu sorunsalı bulunmaktadır ve çoğu göçmen kategorisinde olduğu gibi, “yüksek nitelikli” göçmen için katı bir uluslararası tanım yoktur; yerel ekonomik, sosyal ve demografik bağlamlara ve yerel kaygılara ve politikalara bağlıdır. Göç literatüründe nitelikli göçmenler genellikle lisans veya daha fazla dereceye sahip ‘bireyler’(individuals) olarak tanımlanır. Ek olarak, nitelikli göç, halihazırda yürürlükte olan politikalara ve dolayısıyla verilen vize ve izin türlerine göre tanımlanabilmektedir.

Örneğin, yüksek nitelikli mülteciler- de olabilir- ve niteliklerinin altında çalıştığında ‘vasıfsızlaştırma/vasıfsızlaşma’(deskilling) meydana gelebilir. Bir örnek, Orta ve Doğu

Avrupa'daki yeni AB üye ülkelerinden üniversite mezunlarının Kuzey ve Batı Avrupa'da düşük nitelikli işlerde geçici olarak çalışmasıdır. Bu durum, özellikle Birleşik Krallık'ta giderek yaygınlaşmaktadır. Bu, nitelikli göç konusundaki akademik tartışmalar ile resmi istatistikler arasında bir uyumsuzluk olabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla; lisans eğitimi olmayan, fakat alanında uzmanlaşmış bir teknisyen nitelikli olabilir mi ya da yüksek eğitilmiş bir inşaat işçisi göçmen nitelikli sayılmalı mıdır?

Franscati (OECD, 1993) ve Canberra (OECD, 1995) tarafından uluslararası düzeyde bilim ve teknoloji çalışanlarını kategorize etmek, verileri toplamak ve analiz etmek için bir çerçeve geliştirilmiştir. Buna göre; nitelikli çalışanları sınıflandırmanın dört yolu mevcuttur: (1) eğitim düzeyi (2) faaliyet düzeyi (3) sektör ve (4) meslek. Eğitim ve faaliyet düzeyi sınıflandırmada uzun süredir kullanılırken; artık meslek ve sektör alanı da, yapılan çalışmalarda sınıflandırma kategorileri arasındadır. Bu, geniş anlamda 'profesyoneller' veya şu anda popüler olan bir kelime olan 'yetenek' açısından yapılabilir (Kuptsch ve Pang 2006; Shachar 2006; Zalatel 2006). Fakat; nitelikli işgücü piyasası üzerine en anlamlı veri toplama ve analizi için ise en az iki kategorinin birlikte kullanımı gerekmektedir (Mahroum, 2000).

Solimano (2008: 4), uluslararası göç için önemli olan üç ana 'yetenek'² türünü tanımlar:

1. Doğrudan üretken yetenek. Buna girişimcilerin, mühendislerin ve diğer teknik yeteneklerin, teknoloji yenilikçilerinin ve iş yaratıcılarının hareketliliği dahildir. Bu kişiler, mal ve hizmetlerin fiili üretimine yol açan faaliyetlerle doğrudan ilgilenen kişilerdir.
2. Akademik yetenek. Bu, bilim insanlarının hareketliliğini içerir, akademisyenler ve uluslararası öğrenciler. Bunlar genellikle üniversitelerde, araştırma merkezlerinde ve düşünce kuruluşlarında çalışan veya okuyan ve sonunda ticari olarak değerli ürünlere ve girdilere dönüştürülebilecek bilimsel ve bilimsel bilginin üretimine ve/veya edinilmesine adanmış kişilerdir.

² Solimano (2008:4), bu ayrımı yaparken 'talent' (yetenek) ifadesini kullanmıştır. Fakat açıklamalarından anlaşılıyor ki, 'yetenek'i aynı zamanda 'nitelik' olarak ele almış, nitelik-yetenek birlikteliğinin aynı zamanda yüksek eğitimi de içerdiğini açıklamalarının bağlamından anlaşılmaktadır. Mahroum (2000)'un en az iki kategorinin birlikte kullanılması gerekliliğini ifade ettiği üzere, Solimano (2008:4) yaptığı kategorilendirmede, yetenek içerisinde eğitim düzeyi ve meslekleri almıştır.

3. Sosyal ve kültürel sektörlerde yetenek. Bu yetenek, sağlık gibi kritik hizmetlerin sağlanmasıyla doğrudan ilgilenmektedir. Buna karşılık; yazarlar, ressam, müzisyenler vb. gibi 'kültür çalışanları', estetik zevk ve kişisel gelişim değeri olan sanatsal ve kültürel yaratıcı faaliyetlerde bulunurlar.

'Nitelikli' göç ve göçmenin tanımları zaman ve mekana göre değişmektedir. Başka bir deyişle, nitelik; daha büyük toplumların demografisine ve niteliklerine ve de şu anda talep edilen becerilere bağlı olan göreceli bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Şu anda, eğitim nitelikleri açısından 'nitelikli' tanımlamasından; mesleğe odaklanmaya doğru bir geçiş var gibi görünmektedir (örneğin; yöneticiler, sağlık çalışanları, akademisyenler, yazılımcılar gibi) (Kuvik, 2012). Bunun nedeni, Avrupa'da nitelikli göçü destekleyen temel göçmenlik politikalarının işgücü piyasası taleplerine odaklanma eğiliminde olmasıdır. En standartlaştırılmış tanım, AB ve Eurostat istatistiklerinde aynı şekilde uygulanan bilim ve teknolojiye ilişkin insan kaynakları ile ilgilidir (OECD 2001: 8).

Nitelikli göç ve göçmeni geniş kapsamlı ve kalıcı bir çerçevede kavramsallaştırmak için ve daha geniş örüntü ve anlamlarını görmek için kategorik tanımların teknik ve nüanslarının ötesine geçmeye ihtiyaç vardır.

'Nitelik'in resmi lisans eğitimi ile mi yoksa eşdeğer bir uzmanlaşma programı ya da deneyim ile de mi kazanılacağı da kavramsallaştırma probleminin merkezinde yer almıştır. Lisans mezuniyetinin kendisi emek piyasasında nitelikli görülme için yeterli değildir, zira birçok yeni mezun yüksek seviye uzmanlık gerektiren işlerde istihdam edilmemektedir. Aksine, bu pozisyonlarda çalışan ve nitelikli kabul edilen birçok kişi lisans mezuniyetine sahip değildir. Dolayısıyla nitelik; deneyim, formal eğitim ya da uzmanlaşma programı ile de edinilebildiği için göçmenlerin uzmanlık alanlarını tanıyan prosedürde beceri temelli ve eğitim temelli olarak ayrıma gidilebilir (Koser & Salt, 1997).

Nitelikli emek göçünün tanımı; -kimi içerdiğine de bağlı olarak- göçmen, devlet ve işveren merkezli üç geniş kavramsal temelin karşılıklı etkileşimine dayanarak yapılabilir. İlk olarak, göçmen merkezli tanımlamalar maddi emek ile olan karşılıklı vurgulamaktadırlar. Yani 'beyin göçü', 'beyin kaybı' ve 'beyin değişimi' gibi kavramlar bireysel tercihi ve beraberinde bu seçimin kaynak ülkeler üzerindeki etkilerinin üzerinde durmaktadırlar. İkincisi, devlet açısından en anlamlı

kavramsallaştırma ise yetenekleri ulusal ekonomik zeminde çekici olduğu düşünülen nitelikli göçmenlerin kabul edilmesi ve bundan faydalanılmasında hedef ülkelerin rolünü vurgulayan ‘öncelikli çalışanlar’ dır (Papademetriou and Yale-Loehr, 1996). Üçüncüsü ise, nitelikli göç, ulus-ötesi şirketlerin kontrolü ve artan belirleyiciliğinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü işverenlerin nitelik ve uzmanlıkları belirleme şekilleri onların spesifik gereklilikleri ve stratejik organizasyonlarıyla ilişkilendirilmektedir (Koser & Salt, 1997).

Değişen tarihsel bağlam içinde, mevcut literatürde nitelikli emek göçü için tek bir kavram üzerine anlaşılmaya varılamamıştır. 1990’lı yıllar içerisinde sıkça kullanılan alternatiflerden bazıları ‘nitelikli uluslararası göç’ (Findlay,1991; ‘nitelikli uluslararası emek dolaşımı’ (Cormode, 1994); ‘profesyonel konuklar’ (Appleyard, 1991); ve ‘uzmanlık göçü’ (Salt & Singleton, 1995) (akt. Koser & Salt, 1997) iken; OECD (1997:21) nitelikli göçmenler için en az üçüncü derece (lisans) eğitimi tamamlamış kişiler olarak mühendisleri, doktor ve hemşireleri, öğretmenleri, diğer meslekleri ve hatta yurtdışında eğitim gören lisans öğrencilerini (muhtemel nitelikli göç kaynağı olduğu için) de dahil ederek geniş bir tanım yapmıştır (Freitas, Levatino & Pécoud, 2012).

Diğer yandan, niteliklerin hangi alanlarla ilişkili olduğu da kavrama ilişkin sınırlılıklardan birisidir. Araştırmacılar arasında olduğu gibi OECD (1997) tanımında da, sağlık, mühendislik ve IT alanlarından ‘değerli’ ya da ‘kârlı’ olarak görülen az sayıda niteliklere odaklanma eğilimi vardır. Yükseköğrenim derecesi veren sosyal bilimler alanları ise tartışma dışında kalmıştır. Dolayısıyla, nitelik tanımının bir diğer belirleyeni de bireysel nitelik/yetenek veya bunların edinilme şekli yerine, piyasaya ve şirketlere dayanarak yapılmaktadır (Freitas, Levatino & Pécoud, 2012).

Sınırlılıkların en büyük ikinci bölümü ise teorize edilme noktasında karşımıza çıkmaktadır. Nitelikli emek göçü, modern göç teorisinde büyük ölçüde haritada olmayan bir alanı temsil etmektedir. Nitelikli göç araştırmasının görece ‘yeniliği’ göz önünde bulundurulduğunda, teorik kaynaklarını büyük ölçüde diğer göç biçimleri için kullanılan, özellikle vasıfsız göç için olan disiplinler arası teorik perspektiflerden ödünç alır. Çeşitli tipolojiler oluşturulmasına rağmen, nitelikli göçün kendisi için geliştirilmiş ve benimsenmiş tek bir birincil teori yoktur.

Çok sayıda aktörü, güdüsü, zaman ve yer bağlamıyla göçü kuramsallaştırmak her zaman zor olmuştur. Teori, bir süreklilik ve tutarlılık olasılığını varsaymalıdır. Başka bir deyişle, teorik modeller çok çeşitli durumlara uygulanabilir olmalı ve belirli varsayımları nispeten sabit tutmalıdır. Ancak göç süreçleri, kimin, nereye, ne zaman ve neden gitmesine izin verildiğini belirleyen makro-ekonomik, politik ve yasal ortamlara bağlıdır ve bu nedenle teorileri bir şekilde ‘buraya’ ve ‘şimdiye’ bağlar. Uyruk veya diğer kriterlere ilişkin kotalar, genellikle girişine izin verilen göçmen türlerini kontrol etmektedirler ve bu durum yüksek niteliklilere yönelik politikalar için de istisna değildir. Bu kotalar, genellikle mevcut talebi karşılamak için revize edilmekte ve bu nedenle, çoğu teorinin dayandığı gözlemlenebilir göç dalgaları/akışları genellikle bağlama bağlı olmaktadır. Bu bağlam ise, yeni politikalar kabul edildikçe sürekli değişmektedir.

1990’ların sonlarındaki ‘teknisyen patlamasına’(IT boost) kadar, nitelikli göçmenler pek göze görünmemekteydi ve nitelikli göç araştırmalarının uluslararası göç literatüründe görece az yer almasını sağlayan sınırlılıklardan birisi de; hareketliliklerinin kısa süreli olması, iyi maaş alan orta sınıf olmaları, hedef ülkelere bir problem yaratmamaları (Koser & Lutz, 1998) ve bu türden göç akışlarının küçük boyutlu olmasıdır. Düşük ya da orta nitelikli göçmenin emek hareketlerine kıyasla, nitelikli çalışan hareketliliğinin resmi kayıtlarda daha az hacme sahip olması onu hiçbir zaman büyük bir ilgi konusu yapmamıştır (Peixoto, 2001). Bugün ise nitelikli hareketliliği küreselleşme, teknolojiye gelişmeler ve yeni istihdam alanlarının yaratılması ile birlikte dünya çapında hızla artmakta ve gelecek yıllarda daha da artış olması beklenmektedir (Docquier & Marfouk, 2006:151).

1.1.2. Göçten Hareketliliğe: Beyin Göçü (Brain Drain), Beyin Kazanımı (Brain Gain), Beyin Dolaşımı (Brain Circulation)³

Coğrafi hareketliliğin birçok çeşidi vardır; kısa süreli ziyaret (visit), uzun süreli ziyaret ya da kalıcı oturma. Nitelikli bireyler bu hareketliliklerden birine dahil oldukları zaman, sonuçları da farklılaşmaktadır (Mahroum, 2000). Beyin göçü kavramı ilk kez 1963 yılında İngiltere’de, İngiliz bilim insanlarının Kuzey Amerika’ya olan göç sürecini tanımlamak için geliştirilmiştir. 1960’lar ile başlayan ve 70’ler ile devam eden dönemde, emek göçüne olan yaklaşım ‘beyin göçü (brain drain)’ idi ve negatif anlam atfedilerek tartışılmıştır. Daha geniş çerçeve ile ülkelerarası gelişmişlik tartışması üzerinde şekillenmiştir. Az gelişmiş güney ülkelerinin kaybeden, göç alan gelişmiş ülkelerin kazanç sağlayan olarak tanımlandığı bu dönemde nitelikli göç, az gelişmişliğe sebebiyet veren zarar verici bir fenomen olarak anlaşılmıştır ve bu negatif perspektif dönemin dominant tarihsel-yapısalcı Marxist paradigması ile uygunluk göstermiştir. Makro analize olanak veren bu paradigmaya, Wallerstien’in dünya-sistemleri kuramı ile ekonomistler tarafından kullanılan beşeri sermaye kuramı ile dahil olmuştur (Freitas, Levatino & Pécoud, 2012).

‘Beyin kazanımı’(brain gain), kaynakların insan sermayesi (beşeri sermaye) biçiminde uluslararası transferine atıfta bulunur ve genellikle nitelikli bireylerin refah düzeyi yüksek olan ülkelere olan göçünü tanımlamak için kullanılmaktadır (Beine, Docquier, and Rapoport 2008). Beyin kazanımı kavramı çoğunlukla ekonomistler tarafından

³ Beyin göçünden nitelikli emek hareketliliğine uzanan kavramsal yolculuğu anlatan bu bölüme geçmeden önce üç meseleyi açıklamakta yarar görüyorum. Öncelikli olarak; İngilizce literatürde çoğunlukla ‘highly skilled migration/mobility’ olarak geçen bu kavramın tam Türkçe karşılığında ‘yüksek’ ile ne kastedildiği hususunda karşımıza bir başka tartışma çıkmakta ve yabancı literatürde ‘highly’ kullanımı keyfiyete bırakılmış görünmektedir. Hem bu sebeple, hem de yerden tasarruf amacıyla ben ‘yüksek’ ifadesini kullanmayı tercih etmedim.

İkinci olarak, ‘emek’ kullanımı tamamen kişisel bir tercihtir. Göç çalışmalarında bedensel işgücü sıkça kullanılırken; zihinsel işgücü söz konusu olduğunda emeğin değeri görünmezleştirilmektedir. Madalyonun diğer tarafında olan beyin işçilerinin emeğini unutturmamak için bu şekilde ifade etmeyi tercih ettim.

Son olarak ise, son dönem nitelikli göç/hareketlilik çalışmaları içerisinde farklı tanımlamalar da kullanılmaktadır. Özellikle, ayrıcalıklı hareketlilik (privileged mobility, bkz. Breen, 2012; Kunz, 2016)), yaşam tarzı göçü (life-style migration, bkz. Benson ve O’Reilly, 2009), elitlerin hareketliliği (elite mobility) sıkça kullanılmaktadır. Bu kavramları hem kavramsal bölüme almama, hem de kullanmama sebebim; beyin göçünden biraz daha farklılaşarak, içerisinde sınır geçme zorlukları ve maddi kısıtlılıkları olmayan en üst tabakayı ele almalarıdır. Ünlülerin Amerika ve İngiltere gibi ülkelere yerleşmesi bunların bir örneği olabilir.

gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olan -ki bu kaynak ve hedef ülke arasındaki geniş gayri safi yurtiçi hasıla farkına işaret eder- beşeri sermayenin makro analizinde kullanılmaktadır (Boeri et al. 2012).

Uluslararası emek göçünün, pozitif bir seçme (orta ve orta üstü nitelikli göçmen) ve sıralama (bu göçmenlerin kendi niteliklerine en uygun teklifi olan ülkelere gitme eğilimi) özelliği vardır (Massey et al., 1993). Bu, hedef ülkeler için ‘beyin kazanımı’ anlamına gelmektedir; işgücü sıkıntısını dengelemek ve bilgi ekonomilerini güçlendirmek için karşılığını tam olarak ödemedikleri göçmen becerilerinden yararlanmaktadırlar (Teney, 2019). Diğer yandan, kaynak ülke açısından ise; bu ‘beyin göçü’ anlamına gelmektedir; nitelikli kişilerin eğitimlerine yaptıkları yaptırımları kaybedebilir ve nitelikli işgücü sıkıntısı ile karşılaşmaktadırlar. Beyin göçünün maliyeti nitelikli işgücünün sektörel pozisyonuna bağlı olarak değişmekte; beyin göçünden en çok etkilenen uzmanlık alanlarının (sağlık ve teknoloji) üretim ve verimliliği etkileme oranı diğer uzmanlık alanlarına kıyasla daha fazla olmaktadır (Beine, Docquier, and Rapoport 2008).

Beyin göçü ve beyin kazanımının birer sonucu olarak, her ne kadar çok üzerinde durulan ve uzun dönemli kullanılan kavramlar olmasa da, OECD (1997), niteliklilerin hareketliliği üzerine olan raporunda, bu hareketliliği sonuçları bakımından ikiye ayırmıştır: beyin değişimi (brain exchange) ve beyin ziyanı (brain waste). Beyin değişimi, kaynak ve hedef ülke arasındaki uzmanlık akışının iki yönlü olmasını ifade ederken; beyin kaybı ise, nitelikli bireylerin sahip oldukları beceri ve deneyimlerinin göç ettikleri yeni istihdam biçimlerinde uygulanmasının gerektirmediği durumda ortaya çıkan beceri kaybını ifade etmektedir (Mahroum, 2000).

Fakat 1990 sonrası döneminde nitelikli göç tartışmalarına bakış açısı pozitif ivme kazanmıştır. Bu dönemde daha çok, nitelikli emek göçünün kaynak ülkeye olan muhtemel yararları gözetilerek, pozitif vurgu yapılmıştır. Buradaki kazanım, nitelikli göçmenin kendi ülkesine eğitilmiş bir şekilde döneceği ve ekonomik ve politik kalkınmasına fayda sağlayacağı varsayımı üzerine kurulan iki yönlü akışa vurgu yapar. Bu yaklaşım beraberinde, beyin kazanımı ve beyin göçü kavramlarının yerine yeni bir terminoloji getirmiştir: ‘Beyin dolaşımı (brain circulation)’. Saxenian (2002) tarafından ilk defa ortaya atılan bu terimle birlikte, bugün nitelikli emek göçü beyin dolaşımı

olarak görülmekte ve statik bir göç anlayışı yerine mobil olmaya vurgu yapmaktadır (Freitas, Levatino & Pécoud, 2012).

Aynı şekilde, Daugeliene & Marcinkeviciene (2009) de bu fenomeni benzer bir bakış açısıyla tanımlamaktadır. Nitelikli işgücünün geçici hareketleri ile karakterize edilen ve giderek küreselleşen göç pazarında, profesyonellerin bilgi taşıyıcıları olarak hareket edebilecekleri ve böylece entelektüel kaynakların, bir durumdan ötekine kalıcı olarak taşınması yerine, ülkeler arasında paylaşılmasını sağlayabileceklerine vurgu yapmaktadır.

Beyin dolaşımı, nitelikli göçmenlerin uzun vadede hareketlilik halinde(mobil) kalma eğilimine işaret etmektedir. Buna göre; nitelikli çalışanların ileriki aşamada sahip oldukları göç stratejisi şu şekilde olacaktır: ya kaynak ülkelere geri dönecekler ya da üçüncü bir ülkeye gideceklerdir (Teney, 2019). Hedef ülkede kalış süresinin yanında, beyin dolaşımını şekillendiren unsurlardan bir diğeri de öngörülebilir olmaması, yani belirli bir zaman çerçevesinin olmaması ve uzun vadede farklı ülkelere göç seçeneklerinin açık bırakılmasıdır. Böylece, beyin dolaşımının temel karakteristiğini göç hareketinin akışkan ve esnek olması belirlemektedir (Teney, 2019).

Özellikle 2000’li yıllar sonrasında, nitelikli emek göçünün tümüyle negatif olmayabileceği üzerine olan bakış açıları artmaktadır. Bazı araştırmacılar uzun vadede nitelikli göçün kaynak ülke için pozitif getirileri olduğunu düşünmektedir. Bunlardan bazıları, göçmenlerin kendi ülkelerine bilgi transferi sağlaması; hedef ve kaynak ülke arasında ticaret, sermaye ve bilgi akışlarını kolaylaştıran yeni ağların yaratılması; kaynak ülkede kalan nitelikli bireyleri motive etmek yoluyla beşeri sermayeyi arttırması ve gelişmekte olan ülkelerdeki düşük vasıflı istihdamı üzerinde artan bir şekilde baskı oluşturmasıdır (Commander vd. 2003; Docquier & Rapoport, 2004) .

Vertovec (2007) bu konuda, ulusal ve uluslararası kurumlardaki politika yapıcılarının, hem kendi ülkelerinde hem de yabancı ülkelerde çalışan nitelikli göçmenlerin hareket kolaylığını sağlamak için gerekli adımlar atılması gerekliliğini savunduğunu vurgulamıştır. Buradaki ana fikir, beyin dolaşımı sisteminin bir “kazan-kazan-kazan” (iki ülke ve bireyin kendisi olarak) sonuçları getirecek şekilde yönetilebileceğidir. Dolayısıyla, nitelikli göçmen dolaşımı, çağdaş göçü çevreleyen bir dizi zorluğa da bir potansiyel bir çözüm olacaktır (Vertovec, 2007).

Yukarıda yapılan beyin dolaşımı olgusunun analizinin sonucu olarak, beyin dolaşımının, ülkelerin bilgi temelli ekonomilerinin gelişmesini sağlayan süreçlerin yanı sıra, hayati olarak tanımlanabilecek bir olgu olduğu konusunda bir genelleme yapılabilir. Beyin dolaşımı; temel amacı bilgiyi yaratmak, paylaşmak, yaymak ve böylece ulusların bilgi temelli ekonomilerin gelişimini teşvik etmek olan farklı ülkeler, kurumlar arasındaki nitelikli kişilerin göç hareketini kapsayan çok yönlü bir olgudur.

1.1.3. Hareket Halindeki Niteliğin Adını Koymak: Tipoloji Örnekleri

‘Nitelik’ kavramının neyi içerdiğine dair tartışmalar, hedef ülkede kalış zamanına bağlı olarak ‘göç’ ve ‘hareketlilik’ arasındaki kavramsal tartışmanın genişliği gibi problemler; göçmenlerin bireysel karakteristiklerine ve göç hareketinin gerçekleştiği koşullara dayalı anlamlı bir tipoloji üretmede önemli bir yer kaplamakta ve bunu zorlaştırmaktadır.

Tipoloji oluşturma girişimlerinden birisi de meslek gruplarına ayırma yolu ile Salt (1997) tarafından yapılmıştır. Bunlar; (1) şirket/kurum transferleri, (2) teknikerler, (3) profesyoneller, (4) proje uzmanları, (5) danışmanlık uzmanları, (6) özel kariyer geliştirme ve eğitimciler, (7) misyonerler, (8) sporcular ve sanatçılar, (9) iş insanları ve bağımsız varlıklı insanlar, (10) yüksek eğitim kurumlarındaki akademisyenler, araştırmacılar ve öğrenciler, (11) askeri personel ve (12) bunların hepsinin eş ve çocukları. Bu ayırım, her bir göçmen tipinin emek piyasası içindeki konumuyla ilişkili olduğu ve bu sebeple göç ettiği varsayımına dayanmıştır.

Iredale (2001), endüstrileşmiş ülkelerin yükseköğrenimi uluslararasılaştırdığını- özellikle İngiltere, Amerika, Kanada ve Avustralya- ve artan yabancı öğrencilerin eğitim gördüğü ülkede kalma potansiyellerini geliştirdiğini ya da kaynak ülkeye döndükten sonra yüksek kalifiye olan bu kişilerin çalışmaya başladığı ulus-ötesi şirketlerin işbirliği yoluyla tekrar gelişmiş ülkeye dönmek suretiyle bir nitelikli emek göçü akışı başlattığını ifade etmiştir. Buradan hareket ile Iredale (2001), nitelikli emek göçünün neden kaynaklandığını göstermek için beş farklı tipoloji ortaya koymuştur. Bu tipolojiler aşağıdaki gibidir:

1. Devlet eliyle teşvik edilmesi yoluyla; bu göç çeşidi erken dönem akışı temsil eder. Devletlerin erken dönem bilim insanları ve öğrencileri eğitim alması için teşviki yoluyla gerçekleşmektedir.
2. ‘Kaynağın doğası’ yoluyla; az gelişmiş kaynak ülkeden, gelişmiş hedef ülkeye gidilen göç çeşididir. En geniş nitelikli göç dalgasını ifade eder. Ekonomik fırsatların eksikliği, zayıf çalışma koşulları, entelektüel çevrenin seviyesinin düşüklüğü bireylerin ayrılmasına sebebiyet vermektedir.
3. Bir kanal/ağ ya da mekanizma yoluyla; ulus-ötesi şirketlerin personel hareketliliği ya da farklı ağlar - internet ya da etnik kökene dayalı sosyal ağlar- kullanılarak tercih edilen göç çeşididir.
4. Kalış süresi- kalıcı ya da geçici/dolaşımli; bir ülkede kalış süresi göç akımlarını tanımlamada sıkça kullanılan bir tarif etme biçimidir. İlk dönem göçlerinde kalıcılık gözlenirken, 1990 sonrası nitelikli göç hareketlerinde geçici ve dolaşımli oturma süresine meyil olduğu görülmektedir.
5. Uyum şekli; nitelikli bir bireyin hedef ülkenin seçiminde niteliklerini aktarma sürecinde entegre olma şekli, ülke seçimini belirlemektedir.

Iredale (2001); 1990’ların sonu itibariyle hiçbir teorinin ya da tipolojinin nitelikli göçü ve onun karmaşıklığını açıklayamadığını, bu nitelikli göçlerdeki yeni trend ve örüntüleri açıklayabilecek yeni bir tipolojiye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Makro seviye yaklaşımlar bu göç akışlarının çeşitli ülkelerdeki elverişsiz koşullar tarafından nasıl şekillendirildiğini incelemekte, kaç insanın göç ettiğini, kimlerin göç ettiğini ve nereye göç ettiğini değerlendirmektedirler. Özellikle 2000-2010 sonrasında yapılan ampirik çalışmalar (Glinois, 2014; Teney & Becker, 2019), bu göç akışlarının doğudan batıya, güneyden kuzeye doğru, ülkelerin ekonomik farklılıklarından ötürü gerçekleştiğini ve Avrupa finansal krizinin de bu göç hareketliliğini pekiştirdiğini göstermektedir (Barbulescu, Lafleur, & Stanek, 2015). Bireysel olana odaklanıldığında, mikro seviye yaklaşımlar, bu göç akışlarını ve onları nelerin şekillendirdiğinin daha kapsamlı bir resmini elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Sıkça kullanılan ‘göç örüntüleri’ kavramı aslında bu göç akışlarını nelerin belirlediğinin anlama çeşitliliğinin üstünü örtmektedir. Dolayısıyla bu göç akışlarını anlamada ‘ilişkilendirici’ bir kavram (King 2012, 7) ya da kuramsal açıklamaların eksikliğinde, yeni çalışmalar göç örüntülerinin çeşitliliğine,

ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilen tipolojileri uygulayarak ışık tutmaya başlamaktadırlar (Becker & Teney, 2019). Bunun bir sonucu olarak; göç örüntülerini keşfetmek amacıyla bir tipoloji inşa etmek, ne yazık ki yalnızca spesifik bir göçmen grubunu göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Fakat; inşa edilen tipolojinin ardındaki çeşitliliği keşfetmek ve ona bir (human face)⁴ katmak (Smith & Favell, 2006) amacıyla göçmenlerin hikayelerini dinlemek bu analizlere derinlik kazandıracaktır.

Buradan hareketle, Teney ve Becker (2019) Avrupa-içi nitelikli göç hareketliliği üzerine olan çalışmalarında, nicel ve nitel verileri birleştiren, makro ve mikro yaklaşımların birlikteliğine izin veren göç etme sebepleri ve hedef ülkede niyet edilen kalış süresinin ilişkisinden doğan üç tipoloji geliştirmişlerdir:

1. Geleneksel emek göçmenleri; kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki ekonomik koşulların farklılığıyla birlikte (çalışma saatleri, iş güvencesi daha iyi konforlu yaşam gibi), kariyer gelişiminin de eşit derecede önem taşıdığı ve uzun süreli kalma niyeti olan nitelikli göçmenler.
2. Kariyer arayışçıları; mevcut hareketliliğinin iş ya da akademik kariyerine bir katkı sağlaması amacı olan, ekonomik koşulların belirleyici olmadığı ve kalış süresinin henüz belirli olmadığı ya da kısa olduğu nitelikli göçmenler.
3. Aile birleşimcileri; partnerlerden birinin ailesinin yanına taşınma ya da onu takip etme yoluyla olmayan, çiftin kariyerlerini beraberce sürdürebileceği hedef ülke seçen göçmenler.

Teney ve Becker (2019) gibi, Glinois (2014) de sağlık profesyonelleri (doktor ve hemşireler) üzerine yaptığı ampirik araştırmasının sonucu olarak; Avrupa Birliği'nin birlik içinden ve dışından geliş ayrımına dayanarak yaptığı yasal ayrımı kullanarak ve bununla kalış süresini ve sınır tiplerinin ilişkilendirdiği 'çok boyutlu' kombinasyona dayanan, ikiz tipoloji' yi önermiştir. Göçmen tipolojileri ve sınır tipolojileri olarak ikiye ayrılan ikiz tipolojide, özellikle nitelikli sağlık çalışanları kategorize edilse de; beşinci tiptoloji hariç olmak üzere, bugün tüm nitelikli göçmen tiplerine uygulanabilmektedir:

⁴ 'Human Face' burada, Teney & Becker (2019) oluşturduğu göçmen tipolojilerini soyut birer kavramın ötesine taşımak için, yani yalnızca niceliksel verilere dayandırılarak bir sınıflandırma yapmak dışında; niteliksel analizin kullanılması ve insanların hikayelerinin dinlenilmesinin; soyut olan tipolojilere bir '*insani bir taraf*' katmak, insani bir yönünün olduğunu göstermek anlamında kullanılmaktadır.

1. Geçim odaklı göçmenler; daha iyi bir yaşam elde etmek giden göçmenlerdir. Daha yüksek gelir ve yaşam standartları için giden ekonomik göçmenlerin tipik bir örneğini oluştururlar. Düşük gelirin yanı sıra, kaynak ülkedeki işsizlik, iş güvencesizliği, niteliğinin altında çalışma ve genel olarak iş koşulları (iş-sosyal hayat dengesizliği gibi) ekonomik göçmeni teşvik etmektedir. Bu göçmenlerin amacı kalıcı ya da yarı-kalıcı olarak yurtdışına yerleşmek olabilir. Güçlü ekonomik motivasyonlar sebebiyle nitelikli ekonomik göçmen akışlarının yönü Avrupa içinde doğudan batıya, güneyden kuzeye doğru ve yeni tür olan kriz kaçış göçü ise, ekonomik kriz içinde olan gelişmekte olan ülkelere Avrupa'ya doğru olmaktadır.
2. Kariyer odaklı göçmenler; kariyerini geliştirmek için başka bir ülkeye giden göçmenlerdir. Birey, yurtdışında lisansüstü eğitim almak ya da uzmanlaşmak amacıyla profesyonel yaşamının ilk aşamalarında veya mesleki gelişimini hızlandırmak için kariyerinin ortasında başka bir ülkeye hareket edebilir. Kaynak ülkedeki çeşitli sebepler, örneğin; ileri düzey ekipman eksikliği, yapılandırılmış bir kariyer geliştirme planının olmaması, kariyer gelişimini engelleyen hiyerarşik ve katı bir çalışma kültürünün olması ve aynı zamanda farklı sistemlerde çalışma merakı da göç etmeyi güdüleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu göç türünde ya hedef ülkenin yasal kısıtlamaları ya da kaynak ülkedeki garantili iş durumunun sona ermesi nedeniyle ve amaç kariyer geliştirme olduğundan, kalıcı olma zamanla sınırlıdır.
3. Turizm odaklı göçmenler; seyahat etmek, başka ülkeleri dolaşmak amacıyla bir ülkeye giden ve orada çalışan nitelikli bireylerdir. Nispeten genç ve bağımsız olan, kendi ülkelerinde aile bağları kurma olasılığı düşük olan, sırtçantalılar olarak da adlandırılan bu gençler hareketliliği, seyahat etme ve başka ülkelerinin (iş)kültürlerini tanıma fırsatı ve deneyimlemek olarak görmektedirler. Birden fazla ülkede çalışmayı düşünebilir ve bazı rotaları ise bir sonrakiler için basamak olarak görmeye yatkındırlar. Motive edici olan merak duygusu olduğu için, bir sonraki hedef tahmin edilemez/belirli değildir ve her ülkedeki kalma süresi oldukça kısa ve geçici olma eğilimindedir.
4. Git-gel yapan göçmenler; çalışmak için sınırları aşan kişilerdir. Seyahatlerin sıklığına ve git-gel yapanların bir yerde mi yoksa iki ülkede mi çalıştığına bağlı

olarak farklı alt türleri bulunmaktadır. Birincisi; bir ülkede yaşayan ve komşu ülkenin sınırında çalışan günlük olarak git-gel yapan kişilerdir. İkincisi; kendi ülkesinde de çalışan ve ayın belirli günlerinde (örneğin; sadece haftasonları) sınır komşusundaki ülkede çalışmaya düzenli bir şekilde giden kişileri kapsayan alt türdür. Üçüncüsü ise; yılda birkaç veya yalnızca bir kez başka bir ülkeye çalışmak için giden, daha çok dönüşümlü çalışma olanağı ya da evden çalışma olanağı olan ve bu sebeple hedef ülkeye taşınmak zorunda olmayan kişileri kapsayan bir alt türdür. Bu durumda, kısa ve uzun zamanlı göç kavramlarının anlamı farklılaşmakta olup, bu tip; ulus-ötesi hareketlilik kapsamında değerlendirilebilir.

5. Kayıt dışı göçmenler; çalışmak için göç ederler fakat kayıtsızdırlar. Geçim odaklı göçmen türüne benzer olarak, kayıt dışı sektörlerde daha iyi bir yaşam ve daha yüksek gelir elde etme amacı taşımaktadırlar. Çoğu durumda yaşlı ve engelli kişilere evde bakım sağlamak üzere (aile tarafından yapılan resmi olmayan bir sözleşme ile ya da sözleşmesiz) çalışmaktadırlar. Nitelikli göç tipolojisi içinde ele alınmasının temel sebebi, bu tür çalışanların bir kısmını hedef ülkedeki şartları sağlayamamış kayıtsız doktor ya da hemşirelerin oluşturmasıdır. 2006 yılında Fransa’da yapılan araştırmada, bu şekilde çalışanların %10’unu Avrupa dışından gelen ve legal statüsü olmayan doktorların oluşturduğu sonucu çıkmıştır (Delamaire & Schweyer, 2011 akt. Glinos, 2014).
6. Geri dönen göçmenler; tekrar kendi ülkelerine dönen, tersine göç eden göçmenlerdir. Diğer beş farklı türden biri olup, hedefine ulaştıktan sonra ya da kaynak ülkede daha iyi fırsatlara sahip olacağı için dönüş kararı almışlardır. Bir kısmı ise; yurtdışındaki deneyimleri beklentileriyle uyuşmadığı için hayal kırıklığı uğrayanlar, niteliğine uygun istihdam edilemeyenler, oturum sürelerinin bitmesi ya da hedef ülkede ekonomik kriz ve benzeri zorluklar yaratan durumlar ile karşılaşmaları sebebi ile dönen nitelikli göçmenlerdir.

Glinos (2014) araştırması sonucu oluşturmuş olduğu altı göçmen tipolojisine paralel olarak; onları anlamak için önermiş olduğu, ilişkili, üç farklı sınır -ilk ikisi legal uygulamalar iken, üçüncüsü algılanan ya da formel olmayan uygulamalardır- tipolojisi de şu şekildedir:

1. İçeride kaldırılan sınırlar: AB'nin serbest dolaşım rejimi; profesyonellerin AB içinde özgürce hareket edebilmeleri, büyük ölçüde AB i pazarını oluşturan temel taşları; kişilerin, hizmetlerin ve iş kurma serbestiyetinin dolaşım izninden kaynaklanmaktadır. Diğerk bir dizi yasal haklar ise; göç eden kişi ve aileleri için garanti edilen ikamet, eşit çalışma koşulları ve sosyal güvenlik haklarıdır (Zaglmayer & Peeters, 2008 akt. Glinois, 2014). Diplomalardan tanınması ve mesleklerin icra edilebilmesi için, AB ye devletlerinin eğitim gereksinimlerini karşılıklı koordine etmesini sağlamaktadır (rneğin; AKTS uygunluğu sağlamak).
2. Dışarıda seçici olan sınırlar: Ulusal g rejimleri; ortak bir güç politikası olmayan AB devletlerinin, AB i pazarının uluslar üstü bir katmanını oluşturan ve AB-dışı nitelikli gn yönetmeyi sağlayan mevzuatlardır. Her lke göçmenler için farklı testler ya da yeterlilik koşulları belirleyebilmekte olup; AB lkelerinin birçoğu sıkı göçmen alım koşullarına sahipken, -özellikle de mevcut küresel ekonomik krizlerin sonucu olarak- işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan alanlardaki yüksek nitelikli göçmenlere ayrıcalıklı ve/ya farklı prosedürler uygulamaya geçtikleri görülmektedir. Özellikle sağlık profesyonelleri ihtiyaından dolayı, daha kolay erişim prosedürleri uygulanmaktadır.
3. Kültürel olarak inşa edilmiş sınırlar: Yasal rejimlerin ötesinde; yasal işlevlerinden ayrı olarak, dil, gelenek, dini değerler ve kültürel aidiyetlerin rol oynadığı, sınırları etkileyen ve sınırların ne kadar yumuşak ve geçirgen olduğunu göstermektedir. Kültürel olarak akışkan olan sınırların, profesyonellerin g ve hareketlilik kararlarında belirleyici rolü vardır ve daha az 'yabancı' hissedecekleri ülkeye gitmeyi tercih edeceklerdir. Hedef ülkedeki önceden var olan bir göçmen topluluğu, eğitim ortaklıkları ya da ortak dil/din/kültürel bağlar dolayısıyla o ülkede kalmanın daha kolay olduğunu düşündürecektir (ya da öyle olduğu algılanacaktır).

Yukarıdaki birkaç örnekte olduğu gibi; tüm göçmen sınıflandırmaları, belirli düzeylerde birbirleriyle örtüşmekte ya da belirli düzeyde gri alanlar kalmaktadır. Temelde ise; bütün göçmenler yurtdışında 'daha iyi bir şey' ararlar fakat bunu gerçekleştirme seçenekleri, diğerk her şeyin yanı sıra, yetenek/nitelik düzeyleri, g yönetimini sağlayan yasal ereveseler ve hedef ülkelerdeki işgücü piyasalarına bağlı olmaktadır. Tipolojiler, kategorileri tanımlarlar fakat yine de esnek bir araç olarak kalmaktadırlar. Örneğin; bir

‘gezgin göçmen’ yerleşme kararı aldıktan sonra ‘ekonomik göçmen’ tipine yaklaşır. Tipoloji türleri arasındaki bu hareketlilik de, onların değerini vurgulamakta, aynı zamanda bu akışkanlık sadece birkaç tipolojinin olmadığını, mevcut bağlam içerisinde en iyi temsil eden ve en kapsayıcı olanlar olduklarını göstermektedir.

1.2. Nitelikli Emek Hareketliliğini Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Nitelikli göç, modern göç teorileri içerisinde büyük ölçüde keşfedilmemiş bir alanı temsil etmektedir. Nitelikli göç araştırmalarının görece "yeniliği" göz önüne alındığında, teorik tartışmalar büyük ölçüde diğer göç biçimleri için kullanılan disiplinler arası teorik perspektiflerden, özellikle de düşük vasıflılardan ödünç alır. Çeşitli tipolojiler oluşturuluyor olsa da (örn. Iredale, 2001; Mahrum, 2001; bkz. Bir üstteki tipolojiler bölümü) çok sayıda aktörü, güdüsü, zaman ve yer bağlamıyla göçü kuramsallaştırmak zor olmuştur. Teori, bir süreklilik ve tutarlılık olasılığını varsaymalıdır. Başka bir deyişle, teorik modeller çok çeşitli durumlara uygulanabilir olmalı ve belirli varsayımları nispeten sabit tutmalıdır. Yine de göç süreçleri, kimin, nereye, ne zaman ve nereye gitmesine izin verildiğini belirleyen makro-ekonomik, politik ve yasal ortamlara bağlı olmaktadır.

Uyruk veya diğer kriterlere yönelik kotalar genellikle girişine izin verilen göçmen türlerini kontrol etmektedirler. Nitelikli göçe yönelik politikalar da istisna değildir. ABD, Avustralya ve Kanada gibi oldukça açık sistemlere sahip ülkelerin tümü, vasıflı işçiler için çeşitli vize türlerinde kotalar koymaktadır. Bu kotalar genellikle mevcut talebi karşılamak için revize edilmektedir. Bu nedenle, çoğu teorinin dayandığı gözlemlenebilir göç parçaları da, genellikle bu bağlama bağlıdır.

Göç teorisi şimdiye kadar, nitelikli emek göçü için önemli bir kategori olan geçici işçilerin analizini maalesef dışlamıştır. Örneğin, Malmberg (1997: 23) göçü genellikle kalıcı ve uzun mesafeli bir ikamet yeri değişikliği olarak tanımlarken, kısa mesafeli bir hareketi yerel hareketlilik olarak kabul eder ve kısa vadeli olarak kabul edilirler. Halbuki nitelikli göç, en azından başlangıçta, ABD'deki H1B vizesi gibi geçici vizeler mekanizması aracılığıyla büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

Bu bölümde, gerek erken dönem nitelikli göç araştırmalarının, gerekse 2000'ler sonrası yapılan nitelikli göç araştırmalarında kullanılan, en azından atıfta bulunulan temel göç

kuramları tartışılacaktır. Bu kuramlar sıklıkla; itme-çekme kuramı, tarihsel-yapısalcı kuram ve ağ kuramlarıdır. İlk etapta bu kuramların sınıflandırmasını yaparken, açıklamaları öncül ve ardılı da olan kuram ve yaklaşımlara da kısaca atıfta bulunarak açıklanmıştır. Ardından, göçün artık hareketlilik olarak alındığı görüşünden hareketle; ulusötesi hareketlilik yaklaşımı ve yeni hareketlilikler yaklaşımı açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak ise; nitelikli göç ve hareketlilik çalışmalarına yeni bir kuramsal açıklama sağlayacak olan, Sirkeci ve Cohen'in Çatışma ve İnsani Güvensizlik kuramı ile alternatif bir bakış açısı yakalanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Neo-Klasik Ekonomi ve İtme-Çekme Kuramı

Göç teorisine ilişkin herhangi bir inceleme, Ravenstein'in (1885, 1889) "göç yasalarını" dikkate almasa bile kabul etmelidir. Bu bölümde de diğer kuramlara etkisini görmek amacıyla, bu göç yasaları özetle gösterilmeye çalışılacaktır. Göç tarih yazımında Ravenstein yasalarını yeri konusunda görüşler farklılık göstermektedir. Samers (2010: 55-56) onları "ekonomik olarak determinist", "metodolojik olarak bireyci" ve "korkunç biçimde modası geçmiş" olarak tanımlamaktadır. Fakat, bunların gerçekte kanunlar olmadığını, Ravenstein'in İngiliz olduğunu ve zamanın diğer nüfus sayımlarından yaptığı hesaplamalara dayanan ampirik genellemeler olduğuna işaret edildiği takdirde, onların daha çok uluslararası göçten daha çok iç göç için kullanıldığı anlaşılmaktadır. King'in (2012: 12) yoğun bir şekilde özetlediği haliyle aşağıdaki gibidir:

1. Göçmenler çoğunlukla kısa mesafelerde hareket ederler; daha uzun mesafelere gidenler, büyük sanayi ve ticaret merkezlerine yönelirler.
2. Göçün çoğu tarım alanlarından sanayi bölgelerine doğrudur.
3. Büyük şehirler, doğal artıştan çok göçle büyür.
4. Sanayi, ticaret ve ulaşımın gelişmesiyle birlikte göç artmaktadır.
5. Her göç akışı bir karşı akış oluşturur.
6. Kadınlar, daha kısa mesafelerde erkeklerden daha çok göç etme eğilimindedirler; uluslararası göçte erkekler çoğunluktadır.
7. Göçün başlıca nedenleri ekonomiktir.

Boyle vd. (1998: 59), Ravenstein'in yasalarının (1889) "gelecekteki göç araştırmalarının ve kuramsallaştırmaların çoğunun üzerine inşa edildiği hipotezleri sağlamıştır" diye ifade etmişlerdir. Onların bu görüşüne göre yukarıdaki listeden 1 numaralı yasa, Newton fiziğinin ardından, iki yer arasındaki hareket hacminin kütlelerinin (yani popülasyonlarının) çarpımı ile doğru orantılı ve aralarındaki mesafenin karesiyle ters orantılı olduğu yerçekimi göç modelini önceden şekillendirmiştir (White & Woods 1980: 39). 2. ve 3. yasalar, tarihsel olarak dünyanın çoğu ülkesindeki nüfus değişiminin ana biçimleri olan kırdan kente göç ve kentleşme ile ilgilidir. Göçü kalkınmayla ilişkilendiren 4. yasa ise, Zelinsky'nin (1971) ünlü "hareketlilik geçişi" kuramını yaklaşık bir asır önce öngörmüştür. Yasa 5, iki yönlü göç dinamikleri, net göç ve geri dönüş göçü çalışmalarını başlatmıştır, fakat geri dönüş göçü 1970'lerde ve 1980'lerde detaylandırılmasına rağmen hala göç çalışmalarının yeterince araştırılmamış bir bileşeni olmaya devam etmektedir. 6. yasa ise daha da öncüydü: Göçün kadınlaşması meselesi neredeyse sonraki yüz yıl boyunca görmezden gelinmiştir. Son olarak, 7. yasa, çoğu göç biçiminin temel bir gerçeğini belirtmektedir.

Bireysel rasyonel seçim kuramı ile kır-kent yapılarının daha geniş hali ve gelişimsel eşitsizlikleri birleştiren ve günümüzde en çok kullanılan itme-çekme kuramında da Ravenstein'in yasalarının bulunduğunu söylenebilir. Bu basit model, göçü, bölgeden veya menşei ülkeden kaynaklanan bir dizi itici faktörle yönlendiren (yoksulluk, işsizlik, topraksızlık, hızlı nüfus artışı, siyasi baskı, düşük sosyal statü, kötü evlilik beklentileri vb.) ve hedef ülkesinden kaynaklanan çekici faktörlerle (daha iyi gelir ve iş beklentileri, daha iyi eğitim ve refah sistemleri, yerleşilecek ve çiftçilik yapılacak arazi, iyi çevre ve yaşam koşulları, siyasi özgürlük vb.) yönlendiren bir kavram olarak ele almaktadır (King, 2012, O'reilly, 2016). Lee'nin (1966) itme-çekme kuramında, aşılması gereken bir dizi "araya giren engel" de vardır; örneğin, fiziksel mesafe, yolculuk yapmanın maliyeti, dil ve farklı yollar gibi kültürel engeller ve uluslararası sınırlar ve göçmenlik kısıtlamaları gibi siyasi engeller. Lee'nin göç kuramsallaştırmasında kişisel faktörler de rol oynamaktadır: Farklı insanlar, ekonomik durumlarına, yaşam evrelerine ve kişiliklerine göre çeşitli itme ve çekme kombinasyonlarına farklı tepkiler verecektir. Tipik bir örnek vermek gerekirse, bekar, işsiz bir genç yetişkin, iş ve gelir faktörlerine daha doğrudan yanıt verecek bir destinasyonun eğitim sistemiyle daha az ilgilenecektir; bu, çocuklu bir ailenin karar vermesiyle daha alakalı olacaktır (King, 2012).

İtme-çekme modeli, yirminci yüzyılın ortalarında, 1960'lara kadar göç düşüncesine hakim olmuştur ve fayda maksimizasyonu, rasyonel seçim, bölgeler ve ülkeler arasındaki faktör-fiyat farklılıkları ve emek hareketliliği ilkelerine dayanan neo-klasik ekonomi paradigmasını yansıtmaktadır. Massey vd. (1998: 18-21)'nin belirttiği gibi, neo-klasik model hem makro hem de mikro düzeyde çalışmaktadır. Makroekonomik olarak, göç, başta sermaye olmak üzere, emeğin diğer üretim faktörleri karşısında eşitsiz mekânsal dağılımından kaynaklanır. Bazı ülkelerde ve bölgelerde işgücü bol ve sermaye kıt olduğundan, ücret seviyesi buna bağlı olarak düşüktür. Diğer ülkelerde ise bunun tersi geçerlidir: bol sermaye, işgücü kıtlığı ve yüksek ücretler. Sonuç, işçilerin düşük ücretli ekonomilerden yüksek ücretli ekonomilere geçmesidir. Ancak bunu yaparken, her iki yerde de emek arz ve talep dinamiklerini değiştirerek, nihayetinde ücret farklılıklarının ortadan kaldırılmasına yol açmaktadırlar (Massey vd. 1998, 2014).

Neo-klasik yaklaşım üzerine eleştirel yorumlar kapsamlı olmuştur. Bir yandan bu teorik duruşun kendi iç mantığına ve zarif bir sadeliğe sahip olduğu kabul edilmektedir (Malmberg 1997: 29). Öte yandan, bu yaklaşımın belirlenimciliği, işlevselciliği ve tarih dışılığı, bazı eleştirmenlerin gözünde, onu işlemez hale getirmiştir ve 1970'lerin sonlarında ve sonrasındaki petrol krizi sonrası yıllarda ve daha ötesinde değişen bir göç gerçekliğinden uzak hale getirmiştir. Arango'ya göre (2004: 19-20) ise, neo-klasik teori ilk olarak, bariz teşviklere rağmen neden bu kadar az insanın fiilen göç ettiğini; ve ikincisi, neden bazı ülkeler yüksek dış göç oranlarına sahipken, aynı yapısal ekonomik koşullara sahip diğerlerinin göç oranlarının çok düşük olduğunu açıklayamamıştır. Açık başarısızlıkları - kişisel, ailevi veya sosyo-kültürel faktörleri dikkate almak; uluslararası hareketin önündeki çok sayıda engelin siyasi gerçekliğini kabul etmek; çeşitliliğe dikkat etmek, bazı ülkeleri birbirine bağlayan, diğerlerini bağlamayan sömürgecilik tarihleri; ve bağımlılık ve az gelişmişlik açısından dünya ekonomisinin sistemik yapılanmasını ele almak - bunların tümü, akademisyenleri başka teorik çerçeveler aramaya teşvik etmiştir.

1.2.2. Tarihsel-Yapısalcı Kuramlar

Bu başlık altında, kapitalizmin Marksist yorumundan, (az) gelişmeden ve dünya ekonomisinin yapılanmasından ilham alan gevşek bir şekilde ilişkili teorik modeller gruplandırılmıştır. Bu tür modeller, uluslararası göçün nedenlerini tarihsel olarak

oluşturulmuş makro-yapısal güçler alanında görmekte ve küresel kapitalizmi şekillendiren ekonomik gücün doğası gereği sömürücü ve dengesizleştirici doğasını vurgulamaktadır (Morawska 2012: 55). Üç modelin, uluslararası göçün nedenlerinin tarihsel-yapısal teorileştirilmesi üzerinde doğrudan bir etkisi vardır: ikili ve bölünmüş işgücü piyasaları, bağımlılık teorisi ve dünya sistemleri teorisi.

M. J. Piore (1979)'un ikili işgücü piyasası kuramına göre, uluslararası emek göçünün itici faktörlerden ziyade çekici faktörler tarafından yönlendirildiğini savunmaktadır. Baskın güç, belirli ucuz ve esnek emeğe yönelik talebin yapısal gücüdür. Bu, gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde ikili bir işgücü piyasasının varlığıyla bağlantılıdır: yerli işçiler için güvenli, iyi ücretli işlerden oluşan bir birincil işgücü piyasası; ve fabrikalarda ve hizmet sektöründe düşük vasıflı, düşük ücretli, güvencesiz ve genellikle nahoş işlerden oluşan, çoğunlukla göçmen işçiler tarafından doldurulan ikincil bir işgücü piyasasıdır. Çünkü bu tür işler yerel işçiler tarafından dışlanmaktadır. Gerçekten de, göçmen işçilerin varlığı, bu ikincil sektör işlerinin yerel işgücü için istenmediğini pekiştiriyor ve bu da işverenlerin çalışma koşullarını iyileştirmemesini ve ücretleri düşürmesini sağlamaktadır (King, 2012; O'reilly, 2016). Yabancı işçiler bu kötüleşen işgücü koşullarını, pazarlık güçleri olmadığı için (özellikle de belgeleri yoksa) ve bu tür ücretleri ve işleri, onları anavatanlarında bekleyen yoksulluk ve işsizliğe tercih ettikleri için kabul etmektedirler. Cinsiyete, ırka veya uyruğa göre istihdam alt bölümlerine ayrılabilir. Genel olarak, bu işlerin yaratılması göçmenlerden önce gelir, onları göçmenler doldurur (Samers 2010: 65).

Piore'nin argümanı esasen Fordist kitlemel endüstriyel üretim çağına ve onun hemen sonrasına atıfta bulunuyorsa da, analiz Saskia Sassen'in "Küresel Şehirler" isimli çalışmasıyla (Global Cities) (1988, 1991) bir sonraki aşamaya ilerlemiştir. Bu post-endüstriyel çağda küresel şehirlerin büyümesinin ana motoru, şirket merkezlerinin, finans merkezlerinin ve ilgili üretici hizmetlerinin burada kümelenmesi olmuştur. Londra ve New York arketiplerdir. Bu tür şehirlerin sosyal ve gelir yapısı, yüksek gelirli ve çok düşük gelirli sakinlerin şişkinliği ile bir kum saati şeklini almakta, ikincisi birincisinin ihtiyaçlarına hizmet etmeye ayarlanmıştır (King, 2012). Lokantalarda ve otellerde çalışmak, ofis ve evlerde temizlik yapmak, çocuklara ve yaşlılara bakmak: Bunlar genellikle fakir ülkelerden gelen göçmenlerin üstlendiği düşük kaliteli işlerdir.

Hem Piore hem de Sassen'in endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlara göçün talebe dayalı doğası ve bu tür göçün onların devam eden büyüme ve gelişmelerine içkin olduğu konusundaki ısrarı, doğrudan göçün bir yorumu olan bağımlılık okuluyla bağlantılıdır. Hem neo-klasik paradigmaya hem de Zelinsky'nin hareketlilik geçiş modelini destekleyen modernleşme okuluna taban tabana zıttır. Neo-klasik model göçü kendi kendini düzelten bir şey olarak görürken, ücret oranları eşitlendiği için göçün artık gerçekleşmediği yeni bir dengeye yol açan neo-Marksist bağımlılık teorisi, göçün kendi kendini sürdürdüğünü, kümülatif nedensellik mekanizması yoluyla eşitsizliği yeniden ürettiğini savunmaktadır (Myrdal, 1957; Petras, 1981). Ve göçün kalkınmayla olumlu bir şekilde bağlantılı olduğu kalkınmacı çerçeveden farklı olarak (bkz. de Haas, 2001) bağımlılık teorisi, uluslararası göçü, küresel coğrafi işbölümünün ve az gelişmiş dünyanın büyük kapitalist ekonomilere tabi kılınmasına ilişkin tarihsel sürecin bir parçası olarak görmektedir (Morawska 2012: 60).

Tarihsel-yapısalcı kuramların üçüncüsü olan dünya sistemleri kuramı, bağımlılık kuramının ardından ortaya çıkmıştır ve on altıncı yüzyıldan itibaren küresel kapitalist sistemin gelişimi ve genişlemesinin daha eksiksiz ve incelikli bir tarihsel analizini oluşturmuştur (Wallerstein 1974, 1979) Sömürgecilik altında bu dünya kapitalist sistemin doruk noktasına 1900'ler civarında ulaşmıştı; savaş sonrası dekolonizasyon döneminden bu yana, neo-sömürgecilik ve şirket kapitalizmi tarafından yönlendirilmektedir. Yine de, bu uluslararası nüfus akışları üzerindeki sömürgeci baskı, geçmiş sömürge güçleri ile eski sömürgeleri arasında önceden var olan sömürge dönemi bağları nedeniyle, ulaşım ve iletişim altyapıları, idari bağlantılar ve dilsel ve kültürel ortaklıklar yarattığı için güçlü olmaya devam etmektedir (Morawska, 2007). Wallerstein (1974) ülkeleri küresel pazar ekonomisi içindeki konumlarına göre sınıflandırmıştır: hakim kapitalist güçler (Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda), "çevre"deki yoksul ülkelerin dayandığı "merkezi" olmuş ve birbirlerine tamamen asimetrik ticaret bağları, sermaye nüfuzu ve göç yoluyla bağımlı olmuşlardır. Yarı-çevre ülkeleri ise, bu "yeni uluslararası işbölümü" içinde zenginlikleri ve birbirine bağımlı statüleri açısından orta düzeydeki ülkelerden oluşmaktadır (Froebel vd, 1980).

Yeni uluslararası işbölümü, başlangıçta esas olarak ticaret ve sermaye ile ilgili olan dünya sistemleri teorisinin emek ve göç bileşenlerini ortaya çıkarmıştır. Çevre bölgelere nüfuz eden kapitalizm, kırsal işgücünü, geleneksel istihdam ve ekonomik hayatta kalma

kalıplarını yerinden ederek, göç için potansiyel olarak hareketli işgücü havuzları yaratan tarım ticareti ve ihracat işleme bölgelerini içermektedir. Bir "yedek ordu" nun bu üretimi ve yeniden üretimi, bir iş döngüsünün genişleme dönemini sürdürmek veya Sassen (1991) tarafından tanımlanan küresel şehirlerin düşük ücretli, düşük statülü emek sektörlerinin 'alt sınıfını' doldurmak için merkez ülkelerin bu emeği ihtiyaç duyulan her yerde çağırımlarını sağlamıştır. Doğası gereği, tarihsel-yapısal göç modellerinin ortak bir temel kusuru vardır: göçmenleri "büyük güçlerin oyununda ve sermaye birikimi mantığının yönettiği dünya süreçlerinde pasif piyonlardan biraz daha fazlası" olarak görürler (Arango 2004: 27). Rostow'un büyüme aşamaları ve Zelinsky'nin hareketliliği ve göç geçişleri kuramı gibi, ancak farklı bir ideolojik çerçevede, bağımlılık ve dünya sistemleri yaklaşımları da kendi tarihsel determinizm versiyonlarını sunmaktadırlar: "tüm ülkelerin içinden geçtiği tek anlamlı, indirgemeci tarih yorumları... sanki büyük bir senaryoyu izliyormuş gibi" (Arango 2004: 27).

Dünyadaki sonuçlarına baktığımızda Russell King'e (2012) göre, üç zayıflık daha gözlemlenebilir. İlk olarak, göç akışlarının tümü, sermaye giriş yolları boyunca kanalizasyon edilmemiştir. Göç, dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıktıkça algılanan fırsat coğrafyaları tarafından şekillendirilen, çok daha kendiliğinden olan şekillerde de gelişmektedir. İkincisi, göçmenlerin failliği reddedilmektedir. Tabii ki milyonlarca göçmen sömürülmekte, ırkçılığa uğramakta, fazla çalıştırılmakta ve düşük ücret almaktadır; ancak bazısı, Kuzey Amerika ve diğer yerlerdeki birçok başarılı etnik iş uzmanlığının kanıtladığı gibi, ilerlemekte, başarılı olmaktadır. Üçüncüsü, şimdiye kadar incelenen tüm modellerde, devletin göç akışlarını şekillendirmedeki rolüne şaşırtıcı derecede az ilgi gösterilmiştir. Devletin dahil edilmesi, makro modellerin tarihsel-yapısal ailesinin en son versiyonu olan politik ekonomi yaklaşımında daha açık hale getirilmiştir. Bu model, emek-talep teorisinin ekonomik gücünü, uluslararası nüfus hareketlerini üreten (veya kontrol eden) devlet veya devletler üstü siyasi mekanizmalarla birleştirir. Politik ekonomi yaklaşımı, göç alan devletlerin (veya AB gibi ulus-üstü organların) göç politikalarını - kota ve kabul sistemleri, giriş düzenlemeleri, kalış süreleri, çalışma izinleri, vatandaşlık hakları vb. - uluslararası göç akışlarının dinamikleri, seviyesini ve coğrafi örüntülerini doğrudan belirleyen olarak görmektedir.

1.2.3. Sistemler ve Ağ Kuramları

Sistemler yaklaşımı, büyük ölçüde yapı, bağlantı ve süreç üzerindeki çoklu analitik odağı nedeniyle, göçü incelemek için verimli ve kapsamlı bir çerçeve olarak geniş çapta ilgi görmüştür. Sistemler yaklaşımının çekiciliği, göçün kavramsallaştırılmasının doğrusal, tek yönlü, itme-çekme hareketinin ötesine geçerek göçün döngüsel, çok nedenli ve birbirine bağlı olarak vurgulanmasına olanak sağlamasıdır. Sistemin bir kısmındaki değişimin etkileri sistemin geri kalanında izlenebilmektedir (Faist 1997: 193). Bu nedenle sistemler kendi kendini besleyebilir (zincir göç gibi), kendi kendini düzenleyebilir veya kendi kendini değiştirebilmektedirler (örneğin, bir ülkeden farklı bir hedef ülkeye geçiş yapmak).

Mabogunje'nin (1970) Batı Afrika'daki kırdan kente göçe olan sistem yaklaşımı üzerine makalesinde, beş ögeli bir model tanımlamıştır:

1. Çevresel ortam: ekonomik koşullar, hükümet politikası, sosyal ve toplumsal değerler ve ulaşım ve iletişimin mevcudiyeti.
2. Göçmen: sistemde dolaşan enerji.
3. Kimin gidip kimin kalacağını belirleyen kontrol alt sistemleri.
4. Hem köyde hem de kentsel bağlamda göçmenlerin ayrılışına ve gelişine tepki veren uyum mekanizmaları.
5. Sistemi devam ettirmek ve genişletmek (olumlu geri bildirim) veya azaltmak ve kapatmak (olumsuz geri bildirim) için kalibre eden tekrar ziyaretler gibi geri bildirim döngüleri.

Kritz vd. (1992), bu sistemler yaklaşımının çeşitli teorik yaklaşımları ve analiz ölçeklerini entegre etme yeteneğine işaret ederek, Mabogunje'nin modelinin uluslararası göçe uygulanmasını savunmuştur. Fakat veri mevcudiyeti ve araştırma tasarımı sorunları, ve ayrıca sistemler yaklaşımının Mabogunje'nin gerektirdiği ölçüde açıklık sağlamamasının, operasyonel hale getirilememesinin büyük ölçüde nedenini açıklarken, sistem yaklaşımını eleştirenler onun mekanik, pozitivist doğasına ve kişisel ve hümanist açıları ihmal etmesine işaret etmektedirler. Yine de yaklaşım, 'apartheid göç sistemi', 'Körfez göç sistemi' ve benzeri gibi çeşitli ulusal ve bölgesel sistemlerin tanımlanmasından ötesine geçemedi (Boyle vd.,1998: 77-79).

Bu eleştiri, göç ağları üzerine yapılan araştırmalarla yanıtlanmaktadır. Uluslararası göçün zayıf ve parçalanmış kuramsallaştırmasını eleştiren Joaquín Arango, ağlar konusunda şöyle demektedir: “Göç için ağların önemi pek abartılmaz... [onlar] göç için en önemli açıklayıcı faktörler arasında yer alır” (2004: 28). Özetle, göçmen ağları göçmenleri, göçmen olmayanları ve eski göçmenleri akrabalık, dostluk ve ortak köken ağlarında birbirine bağlayan kişilerarası bağlar dizisi olmaktadır. Göçmen alanına yayılmış bir sosyal sermaye biçimi olarak kabul edilebilirler ve bu nedenle göçün maliyetlerini ve risklerini azaltan bilgiler sağladıkları için uluslararası hareket olasılığını kolaylaştırmaktadırlar (Massey vd.1998: 42-43, 2014).

Açıkça ilişkisel ve kişisel olan sosyal ağlar, göçün mikro ve makro formülasyonları arasındaki önemli “orta düzeyi” oluşturmaktadırlar. Göçün itme-çekme teorilerinin ötesine geçmemize ve bireysel ile göç etmenin toplumsal- yapısal nedenleri arasında bağlantı kurmamıza yardımcı olurlar (Faist 1997a Goss & Lindquist ,1995). Göç ağları, göç sürecini kuramlaştırmaya yönelik üç önemli içgörüyü daha katkıda bulunur: farklı göç dinamiklerinin anlaşılmasına katkıda bulunurlar; gelecekteki göçü tahmin etmeye yardımcı olurlar ve ağlar göçmenleri zaman içinde 'yeniden ürettikleri' için; ve göçün ilk nedenleri ile devam etmesi ve zaman ve mekana yayılması arasındaki büyük bir teorik ayrımın çözülmesine katkıda bulunurlar (Fussell, 2012). Göçmen ağları, göç çalışmaları içerisinde uzun süredir yer almaktadır fakat daha yakın zamanlarda sosyal ağlar yerini - bir sonraki bölümde anlatılacak olan- “ulusötesi dönemeç” almıştır.

Pek çok ampirik araştırma, göçü yeniden üretmede aile ağlarının ve diğer yakın kişisel bağların gücü ve yoğunluğuna odaklanırken, Granovetter'in (1973) "zayıf bağların gücü" kavramının da göçü kolaylaştırmada etkili olduğu gösterilmiştir. Ortak kültürlere veya etnik kökenlere (algılara) dayalı zayıf bağlar, hatta savunmasız konumlardaki göçmenler arasındaki geçici dostluklar, karşılıklı güven veya empati duygusu yaratabilir ve bu nedenle bağların oluşmasına ve birbirinin korunmasına yardımcı olabilirler (Tilly, 2007). Boyd ve Nowak'a (2012: 79-83) göre üç ana göçmen ağı türü vardır: aile ve kişisel ağlar, çalışma ağları ve yasa dışı göçmen ağları. Bu yazarlar aynı zamanda tüm ağların cinsiyetçi doğasını ve kişisel ağları geliştirme ve sürdürmede kadınların genellikle aktif rolünü vurgulamaktadırlar.

Göç literatüründe sosyal ağların baskın görüşü, yukarıda ima edilen olumlu işlevlere sahip oldukları yönündedir: bilgi ve iletişim sağlayarak, göçmenleri barınma, iş bulma, mali yardım ve diğer destek türlerinin gerekli olduğu belirli yerlere yönlendirmektedirler. Dolayısıyla göçmen ağları çoğaltıcı bir etkiye sahip olma ve göçü sürdürme eğilimindedir (Arango 2004: 28). Ancak, sosyal sermaye gibi ağlar da dışlayıcı olabilir; dahası, sonsuza kadar genişlemeye devam edemeyecekleri için, er ya da geç güç ve kapsam bakımından azalmaları gerekir. Ağların nasıl çözüldüğü konusunda çok az araştırma yapılmıştır. Son bir bakış açısı ise ağların karanlık tarafını vurgulamaktadır. Bu bağlamda Samers (2010: 87-93), göçmenleri sınırlar ötesine taşımak için sosyal ağlar ile (suçlu) iş ağları arasında yarı yolda bulunan kaçakçılık ve insan ticareti ağları olgusuna dikkat çekmektedir. Özellikle insan kaçakçılığı, göçmenleri bağlı ve borçlu bir durumda tutarak sömürmektedir.

1.2.4. Ulusötesilik ve Ulusötesi Göç Yaklaşımı

Ulusötesi perspektif, göç çalışmalarında dikkate değer bir yer edinmiştir. Bu bölüm, göçmen ulusötesiliği (migrant transnationalism) araştırmalarındaki bazı temel teorik tartışmaları tanıtmaktadır. Ulusötesi perspektifin amacı insanların neden A noktasından B noktasına (veya ötesine) hareket ettiğini belirlemek değildir. Aslında, göçmen ulusötesiliğinin tanımlayıcı tek özelliği sınır ötesi hareketlilik de değildir, çünkü göçmenler fiziksel olarak bir sınır geçmeden, kendilerinin sosyal ağları ve pratikleri aracılığıyla ulusötesi olabilirler. Bunun yerine, bu bölüm, tek yönlü bir süreç olarak göç ve göçmen katılımı fikrinden kopan ulusötesi perspektifin göç çalışmalarına teorik katkısına odaklanmaktadır.

Ulusötesi perspektifin göç çalışmalarına bir başka katkısı da göçmenlere ekonomik, sosyal ve politik ulusötesi alanlarda aktörler olarak odaklanmasıdır. Göçü, göçmenlerin kendi failliklerinin analizi yoluyla anlamak, ulusötesi göç araştırmalarına özgü değildir. Yine de, göçmenlerin çeşitli ulusötesi faaliyetlerinin rolüne ve etkisine odaklanmak, yalnızca göçmenlerin algılarına ve uygulamalarına ses vermekle kalmaz, aynı zamanda göçmen faaliyetlerinin ulusötesi alanlardaki diğer aktörler ve politikalar tarafından bilgilendirildiğini ve bunlara meydan okuduğunu vurgular. Ulusötesi perspektifin altını çizdiği gibi, göçmen ulusötesiliği kimliklerin ve failliğin çağdaş küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinden yararlanır ve onları besler.

Göçün sürekli ve düzenli sınır geçiş uygulamaları gerektirdiği anlayışı, göç çalışmaları için yeni değildir (Portes vd. , 1999). Ancak, “ulusötesi dönemece” (transnational turn) (Vertovec, 2009) yapılan vurgu son yirmi yılda daha belirgin hale gelmiştir. “Ulusötesi göç” anlamına daha fazla dikkat edilmesi için çağrılar özellikle antropoloji ve sosyoloji bilimlerinden gelmiştir. Glick Schiller ve çalışma arkadaşlarının çalışmaları; ulusötesi göçü, “göçmenlerin günlük faaliyetleri yoluyla, kaynak ülkeleri ve yerleştikleri ülkeleri birbirine bağlayan çok yönlü sosyal, ekonomik ve politik ilişkiler kurma ve sürdürme süreci” olarak tanımlamıştır. Ayrıca göçmenler bu şekilde, “ulusal sınırları aşan ulusötesi sosyal alanlar yaratırlar” (Basch vd. 1994: 6). Portes ve çalışma arkadaşlarının çalışmaları, tanımlayıcı bir kriter olarak göçmen ulusötesi uygulamalarının düzenliliğini vurgulamışlar ve çeşitli ulusötesi eylem biçimlerini sistematik olarak kategorize etmeye çalışmışlardır (Portes vd. , 1999).

1.2.4.1. Ulusötesilik Kavramı

“Ulusötesi” terimi yalnızca göç çalışmalarıyla ilgili değildir, disiplinler arası teorik tartışmalarda farklı anlamlar yüklendiği ve farklı ağırlıklar verildiği sosyal bilimlerde uzun süredir devam eden bir yere sahiptir (Levitt & Khagram, 2007). Örneğin, uluslararası ilişkilerde, ulusötesi terimi, uluslararası politika analizinde diğer aktör türleri karşısında devlet aktörlerinin öneminin tartışılmasında rol oynamıştır (Keohane & Nye, 1971; Josselin & Wallace, 2001). Burada “ulusötesi”, “uluslararası”dan, STK'lar, çok uluslu şirketler veya dini kuruluşlar gibi devlet dışı aktörlerin sınır ötesi ilişkilerine veya eylemlerine atıfta bulunarak ayrılır. Bu doğrultuda, Risse-Kappen (1995) ulusötesi ilişkileri “en az bir aktörün devlet dışı bir ajan olduğu veya ulusal bir hükümet veya hükümetler arası bir kuruluş adına faaliyet göstermediği durumlarda ulusal sınırlar arasındaki düzenli etkileşimler” olarak tanımlar (Risse-Kappen, 1995: 3). Bu bağlamda, ulusötesi ağlar ve STK'ların, sivil toplumların veya dini kuruluşların uygulamalarına ilişkin çalışmalar, sınır ötesi boyutun yerel ile küreseli nasıl ilişkilendirdiğini ve devlet politikasını nasıl etkilediğini anlamak için ulusötesi terimini kullanır (Keck & Sikkink 1998; Khagram & Alvord 2006).

Benzer şekilde, “ulusötesi”nin göç çalışmaları sözlüğüne girmesiyle birlikte, bir dizi çalışma ulusötesini uluslararası, uluslarüstü (supranational) (yani, AB gibi uluslararası düzeydeki hükümet yapıları) ve küreselden (global) ayırmıştır (Portes, 2001; Bauböck,

2003; Faist, 2004). Uluslararası ve uluslarüstü, büyük ölçüde siyasi aktörlerin ve kurumların türleri ve seviyeleri ile tanımlanır. Bununla birlikte, sınır ötesi göçmen akışlarına, uygulamalarına ve süreçlerine yapılan vurgu, ulusötesi ve küresel arasındaki farkın açıklığa kavuşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Glick Schiller'in (2005) önerisi, ölçeğe dayalı bir farklılaşmadır. Küresel süreçler tüm gezegeni kapsarken, ulusötesi süreçler belirli devlet sınırlarının ötesine daha da bağlanmıştır (Glick Schiller 2005).

Son olarak veya belki de ona eşlik eden bir çalışma alanı, 1980'lerden beri patlama yaşayan bir konu olan diasporalardır. Ulusötesi kimlik ve anavatanla temas, diasporaların tanımlayıcı bir özelliğidir. Başlangıçta, öncelikle Yunan veya Yahudi nüfusun dağılmasına ve sürgününe atıfta bulunan bir kavram olan diaspora terimi, her tür göçmen ve mülteci ile birbirinin yerine kullanılabilir hale gelmiştir (Cohen, 1997; Dufoix, 2008). Bu genişleme, konseptin ne kadar kapsayıcı olması gerektiğine dair akademik bir tartışmayı ateşlemiş ve bir diasporanın tanımlayıcı özelliklerini belirlemek için kriterler oluşturmak için çaba gösterilmiştir (Sheffer, 1986; Safran, 1991). Yine de daha sonra, diaspora bir uygulama kategorisi olarak vurgulanarak ve göçmen veya mülteci gruplarının kendilerini diaspora olarak tanımladıkları- çünkü ikamet edilen ülkenin diğer aktörleri ve kaynak ülkelerdeki vatandaşlar bu şekilde etiketlemeye başlamışlardır- koşul ve süreçlere odaklanarak tanımlanmaya başlanmıştır (Brubaker, 2005; Dufoix, 2008).

O halde diaspora teriminin kullanımı, dağılma durumuyla değil, ortak bir menşei noktasına bağlı kolektif bir kimliğin ortaya çıkması ve göçmenler ile anavatanları arasında uzun mesafeli bir ilişkinin yaratılmasıyla eşanlamlı hale gelmiştir. Diasporanın mevcut daha geniş tanımında, kavram göçmen ulusötesi uygulamalarıyla örtüşmektedir ve iki kavram hem akademik çevrelerde hem de politika oluşturma çevrelerinde sıklıkla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.

1.2.4.2. Ulusötesi Göç Yaklaşımı

Göç çalışmalarında ulusötesi perspektif sürekli olarak tartışılmaktadır. Ulusötesi göç üzerine literatürün ilk turunda, göçmen sınır ötesi bağlarının kapsamı ve önemi vurgulanmıştır (Portes, 2001; Vertovec, 2004b). Sonuç olarak, diaspora teriminin anlamı ve 'ulusötesi göç' teriminin geniş kullanımı üzerine düşüncelere paralel olarak, daha kesin tanımlar ve sınıflandırmalar bulmak için girişimlerde bulunulmuştur.

Portes'in (2001) işaret ettiği gibi; "aşırı bir ampirik olgu yelpazesini kapsamaya çalışan bir kavram, özellikle hiçbirine uygulanmaz ve böylece buluşsal değerini kaybeder" (Portes, 2001: 182). Eleştirmenler ve kavramın savunucuları arasındaki tartışmanın kilit noktaları çağdaş göçmen ulusötesiliğinin farklılığını, kapsamını ve dayanıklılığını içermektedir.

Bir diğer mesele, ulusötesi göçün ana belirleyicilerinin tanımlanmasıyla ilgilidir. Bu ise genellikle "duruma göre değişir" şeklinde yanıtlanmaktadır. Farklı göç yörüngeleri, göç döngüleri, göçmenlerin dahil olma süreçleri, toplumsal cinsiyet, politika ve kurumsal bağlamlar, hepsi bir rol oynamaktadır. En sık yapılan eleştirilerden biri, ulusötesi göçün bir "yeni şişelerde eski şarap" olduğu yönündedir. Yirminci yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'ne Avrupa'dan göçün literatürünün yeniden okunması, göçmenlerin ulusötesi bağları, hem göç ettikleri ülkelerdeki hem de kaynak ülkelerindeki geçim kaynaklarını iyileştirmek için nasıl kullandıklarını göstermektedir (Gabaccia 2000; Gerde 2001). Bu eleştiriye verilecek en temel yanıt, ulusötesi göç yeni olmasa da, göç çalışmalarındaki ulusötesi perspektifin yeni olduğudur.

Ulusötesiliği tamamen yeni bir fenomen olarak somutlaştırmak için hiçbir neden olmasa da, çağdaş ulusötesi göç hakkında ölçeği ve yoğunluğu ile olgunun siyasallaşması ve kurumsallaşması da dahil olmak üzere yenilikler olduğunu söylemek mümkündür. Modern iletişim teknolojisi, internet, uygun fiyatlı hava yolculuğu ve medyanın küreselleşmesi, göçmenlerin kendi kaynak ülkeleri ile iletişim halinde olma yollarını kolaylaştırmıştır.

İletişim endüstrisinin "etnik pazarları" hedeflemesi (Vertovec, 2004a), göçmenlerin modern iletişim teknolojilerini kullanmasının ilginç bir örneğidir; göçmenler ve mülteciler artık kaynak ülkeleri ile eskisinden daha yoğun bir şekilde bağlarını koruyabilmekte veya geliştirebilmektedir. Yeni teknoloji, göçmenlerin hem kaynak ülkelerindeki hem de yerleşim yerlerindeki sosyal, ekonomik veya politik meselelere ayak uydurabilecekleri ve bunlara katılabilecekleri yollarda ve derinlikte bir fark yaratmaktadır (Smith, 1997). Ulusötesi göçü her iki ülkedeki diğer devlet ve devlet dışı aktörler için daha ilginç kılan da bu yoğunluktur, çünkü bu aktörler göçmen ulusötesi kaynaklarından yararlanmak için bir dizi politika başlatmıştır (Smith 1997; Østergaard-Nielsen, 2003b).

Bununla birlikte, çağdaş ulusötesi göçün tarihsel önceliğinin altını çizmek, bu olgunun, göçmenlerin her ilk kuşağının ötesine geçip geçmediği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Ulusötesi uygulamalar veya kaynak ülkeyle özdeşleşme nesiller geçtikçe azalıyor mu? Göçmenlerin çocukları ve torunları, anavatanlarına ebeveynlerinden daha mı az bağlı veya daha az mı ilgili? Ya da göçmenlerin ulusötesi oryantasyonu, hareketliliği ve faaliyeti üzerine bir çerçeve çizerken ve araştırma yürütürken zaman içinde ve nesiller arasında göz önünde bulundurmamız gereken başka farklılıklar var mı (Smith, 2006)? Bu arada nitel araştırmalar, zaman içinde ve nesiller arasında ulusötesi deneyimlerdeki niceliksel değişimlere bakmaya çalışmanın yanı sıra, göçmenlerin zaman içinde kaynak ülkeleri ile nasıl ilişki kurduklarındaki niteliksel farklılıkları keşfetmenin de önemli olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar (Levitt 2002; Smith 2006; Østergaard-Nielsen 2009a). Yerellikler ile küresel ekonomik ve politik gelişmeler arasında artan bağlantı, hem göçmen olmayanlar hem de göçmenler için sınır ötesi işlemlerin yeniden tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin, göçmen torunların faaliyetlerinin ulusötesi boyutu, ikili anavatan-ev sahibi ülke çerçeve analizini yetersiz kılan yeni ve daha karmaşık biçimler alabilir. İkinci nesil göçmenler kendilerini ebeveynlerinin kaynak ülkesiyle daha az, daha geniş bölgesel veya dini meselelerle özdeşleştirebilmektedirler (Østergaard-Nielsen, 2009a).

Ulusötesi göçün yeniliği, kapsamı ve dayanıklılığına ilişkin tartışmaya paralel olarak, bir de onun uygulamalarını, ağlarını ve alanlarını kategorize etme ve kavramsallaştırma süreci vardır. Ulusötesi sosyal alanlar (Faist, 2000; Pries, 2001; Glick Schiller, 2005) veya ulusötesi sosyal oluşumlar (Guarnizo,1998) gibi kavramlar, ulusötesi göçün çok katmanlı sınır ötesi alanlarını, yapılarını ve kurumlarını yakalamaya çalışmıştır (Levitt & Jaworski, 2007). Kategoriler açısından, bir dizi haritalama çalışması, ulusötesi göç uygulamalarını temaya, yoğunluğa, aktör türüne ve ağa veya devlet kurumları ve kamu politikasıyla olan ilişkiye göre ayırmıştır. Temalarla ilgili olarak, ekonomik, sosyal ve politik göçmen ulusötesiliği arasındaki ayrım, alanın daha incelikli bir analizini sunmaktadır (Portes vd., 1999). Bazı uygulama türleri bu kategorilere tam olarak uyarken, diğerleri sadece örtüşmektedir (Örn. Ulusötesi dini ağlar).

Ekonomik Ulusötesilik içinde analiz edilen ana uygulamalar arasında, göçmenlerin ailelerine gönderdikleri havaleler, göçmenlerin ve diasporaların doğrudan yabancı yatırımları ve göçmenleri içeren sınır ötesi iş ağları yer almaktadır (Portes vd., 2002).

Havaleler genellikle göçmenler ve anavatanları açısından analiz edilirken, göçmen iş ağıları, Fujianlı (Çinli) göçmenlerde olduğu gibi daha geniş bir bölgesel ve hatta küresel kapsama sahip olabilmekte (Pieke vd., 2004) ve genellikle çok küçük olan bireysel katkıların toplamı, Hindistan, Fas ve Meksika gibi bir dizi göç veren ülke için en önemli yabancı gelir kaynağı olarak görülmektedir. Memleket derneklerinin ortak katkıları gibi toplu havale konusu, özellikle ABD’deki Latin Amerika göçmen kolektifleri açısından geniş çapta incelenen bir diğer önemli alandır (Waldinger vd., 2007, Portes vd., 2007). Avrupa’da Türk, Ekvatorlu ve Faslı göçmen derneklerinin kendi menşei ülkelerindeki yerel kalkınmaya katkıda bulunduğu da kaydedilmiştir (Çağlar, 2005).

Politik Ulusötesilik kategorisi, göçmenlerin yerel veya ulusal anavatan seçimlerinde sınır ötesi oy kullanmasını ve anavatandaki siyasi partilere veya diğer siyasi aktörlere desteği içermektedir. Göçmenler ayrıca, ikamet ettikleri ülkenin kurumları aracılığıyla menşei ülkelerinin siyasetine dolaylı olarak da dahil olabilirler. Bu türden bir bağlantı, anavatan siyasi meselelerinde “blok oylama” şeklinde, anavatan siyasi rejimi lehine veya aleyhine çeşitli kampanya türleri şeklinde olabilmektedir. Göçmen siyasi ulusötesiliğini haritalandırmanın bir yolu ise, “göçmen siyaseti”(emigrant politics) (göçmenler kendi ülkelerinde dış vatandaşlık hakları veya yurtdışındaki ayrımcılık sorunlarına destek için lobi yaptıklarında); “anavatan veya diaspora siyaseti”(homeland or diaspora politics) (menşei ülkedeki siyasi süreçleri ve aktörleri destekleme veya eleştirme faaliyetleri); ve “yerel-ötesi siyaset” (trans-local politics) (menşei ülkede yerelden yerele bağlantı) olarak ayırmaktır (Østergaard-Nielsen, 2003). Son kategori aynı zamanda göçmenlerin kalkınma projelerine toplu katkılarını da içerir, çünkü bunlar yerel güç hiyerarşilerine meydan okuyabilmektedirler (Portes, 1999).

Öte yandan göçmenlerin ulusötesi politik davranışları üzerine olan çalışmalar, mültecilere ve sığınmacılara; ve onların kendi ülkelerindeki çatışmalar veya çatışma sonrası yeniden yapılanma etrafında seferber olmalarına da dikkat çekmektedir (Orjuela, 2007; Kleist, 2008; Turner, 2008). Göçmenlerin siyasi uygulamaları ve ağıları, göçmen ulusötesiliğinin çift taraflı sadakat veya güvenlik tehditleriyle ilgili meselelerle ilgili devletlerin kaygılarıyla da doğrudan ilgili bir başka boyutunu oluşturmaktadır (Østergaard-Nielsen, 2012).

Son olarak, Sosyo-kültürel Ulusötesilik göçmenlerin kendi ülkelerine olan sosyal ve kültürel bağlılıkları/ayrışmaları ile ilgili çok çeşitli uygulamaları içerir. Bu kategori kültürel kodlardan, dine ve yemek pratiklerine kadar çok geniş bir yelpazeyi içine almaktadır ve bu bağlamda burada öncelikle göçmenlerin aile yaşamının ulusötesi örgütlenmesinden bahsedilecektir.

Kültürel ulusötesi pratikler yalnızca göçün değil, aynı zamanda göçmenler ve kendi toplulukları arasındaki bağlantıların da her iki yerdeki sosyal ve kültürel hiyerarşileri etkileyebileceğini göstermektedir. Ulusötesi aile yaşamıyla ilgili araştırmalar (Sørensen, 2007), aile bir çocuğu yurtdışına göndermek için ekonomik kaynaklarını bir araya getirdiğinde veya ebeveynler göç edip çocukları ailenin diğer üyelerine bıraktığında, ailelerin sınırlar ötesinde nasıl işlediğini analiz etmiştir. Bu tür araştırmalar, ulusötesi ebeveynliğin modern iletişim araçlarıyla nasıl kolaylaştırılabileceğinin karmaşık öyküsünü anlatırken, aynı zamanda ulusötesi göçün aile içindeki toplumsal cinsiyet veya kuşak rollerini güçlendirebilmekte veya değiştirebilmektedir (Salih, 2003; Sørensen & Guarnizo, 2007). Toplumsal cinsiyet aynı zamanda göçmenlerin ekonomik ve politik uygulamalarının anlaşılmasında oldukça ilgili bir değişken olsa da, özellikle sosyo-kültürel ulusötesilik çalışmalarında mevcuttur. Bu odaklanma, kadınların tek başına göç ettiği ve özellikle ev hizmetleri sektöründe iş bulduğu göçün kadınlaşmasıyla pekişmiştir. Bu, göçün kadınlaşmasının yeni ve farklı ulusötesi aile ilişkilerine nasıl dönüştüğü sorusunu gündeme getirmekte ve tartışmaya açmaktadır (Sørensen & Guarnizo, 2007).

Sonuç olarak, ulusötesi göçün karmaşık ve tartışmalı yapısı göçmenlerin sınır-ötesi ekonomik, politik ve kültürel faaliyetlerinin dönüştürücü potansiyelinde çevrelenmiştir. Çünkü göçmeni, ulusötesi alana katkıda bulunabilecek, yönlendirebilecek ve geliştirebilecek kaynaklara sahip olan bireysel veya kolektif bir aktör olarak görmektedir. Bunun yanında devlet de artık, yalnızca sınırları içermeyen, kolektif kimlikleri ve toplumsal düzenleri içeren politik bir örgütlenmeye dönüşmektedir. Dolayısıyla Vertovec (2004), ulusötesi göçün önemli sosyal ve politik dönüşümleri hızlı bir şekilde başlatmak yerine, “zaten sürmekte olan birleşik dönüşüm süreçlerini genişletmeye, derinleştirmeye veya yoğunlaştırmaya önemli ölçüde katkıda bulunabileceğini” ileri sürer (Vertovec, 2004b: 972). Bu bağlamda, ulusötesi perspektif giderek artan bir şekilde göçmenler ve devletler ile ikamet edilen ve menşei ülkeler

arasındaki analitik ikiliğin ötesine geçmekte ve bunun yerine göçmenlerin ulusötesi süreçlerdeki rolünün karmaşıklığını kucaklamaktadır. Ulusötesi perspektif göç çalışmalarında kalıcı hale gelmiş, ileri ampirik çalışmalar için sabit bir teorik çerçeve sağlamak yerine göçmenlerin sınır-ötesi ilişkilerinin anlamı, kapsamı ve etkisi hakkında devam eden tartışma sunmaktadır.⁵

1.2.5. Hareketlilik ve Yeni Hareketlilikler Yaklaşımı

1.2.5.1. Hareketlilik ve Hareketlilik Dönemeci

Geniş bir perspektiften hareket edecek olursak, hareketlilik kavramının kendisi sosyal bilimlerde hiç de yeni değildir. Sosyolojide, toplumsal eşitsizlikler üzerine yapılan araştırmaların ana unsurlarından birisi “toplumsal/sosyal hareketlilik”tir. Bu kavram toplumdaki bireylerin herhangi bir yolla, bir sınıftan veya tabakasından diğerine geçişini ifade etmektedir. Örneğin; sosyal tabakalaşma sisteminde kabaca eşit olan bir başka konuma, bir meslekten diğerine hareketi ifade eden yatay hareketlilik olmuştur. Sosyal hareketlilikle bağlantılı olarak, göç çalışmalarında anlaşıldığı haliyle (mekânsal) hareketlilik -yalnızca sınırlar içinde değil ayrıca ötesinde de- yukarı doğru hareketliliği sağlamanın, işgücü göçünün yeni ekonomisi yaklaşımında olduğu gibi, sosyal risklerle başa çıkmanın bir yolu olarak görülmüştür (Faist, 2013).

Geleneksel bir sosyal hareketlilik yaklaşımını karakterize eden şey, hiyerarşiler arasında değişen sosyal konumların modern toplumların bir özelliği olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna karşılık, feodal toplumlar gibi geleneksel toplumlar oldukça durağan kabul edilmektedir. Bu toplumlarda, fiziksel hareketin de çok düşük oranlarda

⁵ Ulusötesi göç araştırmalarında karşımıza ulusötesi perspektifin sosyal bilimlere getirdiği metodolojik bir problem çıkmaktadır. Temel argüman, ulusötesi dinamiklere odaklanmanın, sınırlı bir ulusal veya yerel mesele olarak göç olgusundan ayrılmayı ima ettiğidir. Levitt'in belirttiği gibi (2007), ulusötesiliği kavramak için "ulusa bir merceği ulusötesi bir merceklerle takas etmek" gereklidir (Levitt 2007: 21). Bu durumu karşılayacak en önemli kavramlardan biri “*metodolojik milliyetçilik*”tir (Beck, 2002; Wimmer & Glick Schiller, 2002). Kavram, “ulus, devlet ve toplumun modern dünyanın doğal sosyal ve politik bir biçimi olduğu varsayımına” atıfta bulunmaktadır (Wimmer & Glick Schiller 2002: 302). Bu açıdan bakıldığında, ulusötesi süreçleri görme ve anlama kapasitemiz sınırlıdır. Bir göçmen grubun farklı ülkelere göç etmesi veya farklı göçmen grupların aynı ülkeye göç etmesi gibi araştırmalar söz konusu olduğunda “ulus-devlet” hala ulusötesi göç çalışmalarında dominant bir noktadadır. Bu noktada, araştırmacılar etnik-mercekte bakmaları dolayısıyla eleştirilmektedirler. Çünkü, daha geniş sosyal çevre ile etkileşimin karmaşık dinamiklerini gözden kaçırmaktadırlar (Glick Schiller & Caglar, 2009). Metodolojik milliyetçilik çok önemli bir noktaya işaret etmektedir fakat araştırma tasarımlarında geleneksel milliyetçiliği tekrar etmemenin alternatifi nedir? Bu konudaki tartışmalar sosyal bilimlerde yöntem tartışmalarında devam etmektedir.

meydana geldiği kabul edilir; bu, sistematik tarihsel araştırmalarla gerçeklere dayalı olarak yanlış olduğu kanıtlanmış bir iddiadır (Hoerder, 2002). Ayrıca, demografi ve coğrafya gibi sosyolojiye bitişik disiplinlerde mekânsal ve sosyal hareketlilik açısından geleneksel ile modern birlikteliği görülmektedir. Örneğin, hareketlilik geçişi modelinde (model of the mobility transition) olduğu gibi uzay-zamansal yaklaşımlar (spatio-temporal approaches) vardır (Zelinsky, 1971). Bu model, mekânsal hareketliliğin geleneksel toplumlarda düşük olduğunu ancak tarım toplumundan sanayi toplumuna demografik geçiş ve daha genel olarak ekonomik büyüme ile arttığını savunmakta, mekânsal ve sosyal hareketlilik arasındaki ilişkide farklı özelliklere sahip çeşitli aşamaları birbirinden ayırmakta ve böylece yalnızca modern toplumlara yüksek derecede mekânsal hareketlilik atfeden bir aşama modelidir (Zelinsky, 1971). Böylelikle göç çalışmalarındaki anlamıyla hareketlilik, sosyal hareketlilikten analitik olarak ayrılmıştır.

Hareketlilik ile ilgili tartışma ve endişeler yeni değil fakat yeni olan, "hareketlilik dönemeci" (mobility turn) olarak adlandırılan, (Urry, 2000) bir "yeni hareketlilikler yaklaşımı" (new mobilities/ mobility paradigm) dır. Bu yaklaşım, mekânsal hareketliliğin, kalıplarının ve tezahürlerinin yeniden ele alınmasına yönelik eğilim olarak bir süredir sosyal bilimlerde, bilhassa göç çalışmalarında görülmektedir.

Faist (2013)'e göre; göç araştırmalarındaki bu değişikliği ilk yansıtan literatür, ulusötesi yaklaşımdır. Ulusötesi göçe yönelik yaklaşım, yerleşik göçmenlere (göç edilen ülkelerde) odaklanarak yalnızca göçün nedenlerini ve sonuçlarını ele almaz, aynı zamanda genel olarak kısa vadeli yer değiştirenleri ve dolaşımı da dikkate alır. Göç araştırmalarındaki ulusötesi yaklaşımın kavramsal dayanaklarından biri, sosyal alanla ilgili bir endişe olmuştur. Mekân "sosyal olarak oluşturulmuş" olarak kabul edilir ve sosyal alanlara yansıdığı gibi asimetriler ve güç içerebilir. Ulusötesi literatür, "ulusötesi sosyal alanlar" gibi farklı kaygılara rağmen büyük ölçüde tamamlayıcı terimler türetmiştir. Ulusötesi sosyal alanlara ilişkin literatürde, idari sınırlar gibi sınır ötesi akışları yakalamak ve ulusal devlet sınırlarını aşan oluşumları yapısal olarak yakalamak için ise "ağ" kavramı önem kazanmıştır (Faist, 2013). Fakat, söz konusu mekan olduğunda, hareketlilikler dönemeci göç çalışmalarını bir adım öteye taşımıştır.

1.2.5.2. Yeni Hareketlilikler Yaklaşımı

Tüm dünya hareket halinde gibi görünmektedir. Sığınmacılar, uluslararası öğrenciler, teröristler, diaspora üyeleri, tatilciler, iş adamları, spor yıldızları, mülteciler, sırt çantalı gezginler, işe gidip gelenler, erken emekli olanlar, genç profesyoneller, fahişeler, silahlı kuvvetler ve dahası.. Bunlar ve daha birçokları dünyanın havaalanlarını, otobüslerini, gemiler ve trenlerini kullanmaktadırlar (Sheller & Urry, 2006). Bu çeşitlilik, kesişen hareketliliklerin, dünya çapında hızlı ya da yavaş, farklı insanlar ve yerler için birçok sonuç doğurmaktadır. Özellikle sınırları geçmeye çalışırken, bazı insanların ve yerlerin hareketliliğini artıran ve diğerlerinin ise mobil olmasını engelleyen/hareketsizliği artıran (immobility) yeni yerler ve teknolojiler karşımıza çıkmaktadır (Verstraete, 2004).

Eş zamanlı olarak internet, dünyanın büyük bölümünde, önceki tüm teknolojilerden daha hızlı bir şekilde büyüdü. Yeni “sanal” seyahat biçimleri ortaya çıkmakta ve beklenmedik şekillerde fiziksel seyahatle birleşmektedir (Molz, 2006). Pek çok toplumun doğrudan böyle yeni bir teknolojiye atlamasına dayanan mobil telefon, özellikle hareket halindeyken etkileşim kurmanın ve iletişim kurmanın, bir anlamda görünürde yokken var olmanın yeni yollarını içeriyor gibi görünmektedir (Brown vd. , 2002; Callon vd., 2004). Bu tür bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyümesi, insanların, toplantıların ve etkinliklerin yeni koordinasyon biçimlerinin ortaya çıkmasına da izin vermektedir (Büscher, 2006).

Dolayısıyla, hareketlilik meselesi, çok az veya çok fazla veya yanlış türden veya yanlış zamanda, birçok yaşamın ve birçok organizasyonun merkezinde yer almaktadır. Kısmen bir etki olarak, bir "hareketlilik dönemeci" sosyal bilimlere yayılmakta, onu dönüştürmekte, ulaşım araştırmaları ile sosyal araştırmalar arasındaki ikiliği aşmakta, sosyal ilişkileri seyahatin merkezine koymakta ve dahası farklı ulaşım biçimlerini iletişim yoluyla yürütülen karmaşık sosyal deneyimlerle ilişkilendirmektedir (Sheller & Urry, 2006). Haliyle, sosyal bilimlerde yeni bir paradigma, “yeni hareketlilikler yaklaşımı” şekilleniyor gibi görünmektedir. Bu yeni yaklaşımı şekillendirmeye ve istikrara kavuşturmaya yönelik bazı yeni katkılar, antropoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya, göç çalışmaları, bilim ve teknoloji çalışmaları, turizm ve ulaşım çalışmaları ve sosyolojinin katkılarını içermektedir (Sheller & Urry, 2006).

Sheller ve Urry (2006: 210) güçlü teorik arka planı ve bir metodolojisi olan yaklaşımlarını tanıtırken, “biz yeni, büyük bir anlatı üzerinde ısrarcı olmuyoruz, bu yaklaşımla modern dünyanın bütünleyici bir tanımını yapmaktansa; bir sorular seti, teoriler ve metodolojiler önermekteyiz” demişlerdir. Sosyal bilimlerin teorik ve pratik anlamda çok durağan olduğunu eleştiren teorisyenler, onun çeşitli nesne ve teknolojilerle donatılmış insanların nasıl hareket ettiğini yeterince iyi araştırmadığını, aynı zamanda görüntü ve iletişimin kendisinin de nasıl hareket halinde olduğunu ve bu hareketlerin sosyal hayatı organize ettiğini görememiştir. Kendi ifadeleriyle (2006:212);

“Bu yaklaşımda hareketlilik, tırmanma, yürüyüş gibi en küçük bir fiziksel hareketten başlayarak; teknoloji ile donatılmış, uçak, gemi, araba gibi ulaşım araçlarını da kapsayacak şekilde geniş bir içeriğe sahiptir. Ayrıca hareketlilikler; yerel, ulusal ve küresel medyadaki görüntülerin ve bilgilerin hareketlerini de içerir. Bu konsept, fax, telefon, cep telefonu gibi birebir iletişimi sağlayan araçlarla birlikte, çoklu iletişimi sağlayan bilgisayarları da içerir. Öte yandan, hareketliliğin incelenmesi aynı zamanda insanların, bilgilerin ve imgelerin aralıklı akışını organize eden hareketsiz altyapıların yanı sıra hareketi veya öngörülen hareketi sınırlayan, kanalize eden ve düzenleyen sınırlar veya kapıları da kapsamaktadır.”

Son olarak, genellikle mekanlar ile bu mekanlara seyahat edenler arasında net bir ayrım yapılmaktadır. Mekânlar, insanları ziyaret etmeye iten veya çeken şeyler olarak görülmekte ve onların nispeten sabit, verili ve ziyaret edenlerden ayrı olduğu varsayılmaktadır. Yeni hareketlilikler yaklaşımı ise , "mekânlar" ve "insanlar" olarak ikisini keskin şekilde ayıran ontolojiye karşı çıkmaktadır (Sheller, 2014). Böylece nesneleri, teknolojileri ve toplumsallıkları birleştiren ve bu farklı mekânlardan üretilen ve yeniden üretilen hibrit sistemler- materyallikler ve hareketlilikler- vardır. Bu nedenle mekânlar; ev sahiplerinin, misafirlerin, binaların, nesnelerin ve makinelerin belirli yerlerde ve belirli zamanlarda belirli performansları üretmek için olumsal olarak bir araya getirildiği karmaşık ağlarda ima edildiği kadar sabit değildir.

Hetherington'a (1997) göre; mekanlar gerçekten dinamik hareket yerleridir; mekânlar, gemiler gibidir, hareket eder ve mutlaka tek bir yerde kalmaları gerekmemektedir. Yeni hareketlilikler paradigmasında (Sheller, 2014); mekanların kendileri, insan ve insan olmayan aktörlerin ağları içinde, yavaş veya hızlı, daha uzun veya daha kısa mesafelerde seyahat ediyor olarak görülmektedir. Yani mekânlar; ilişkiler, insanların

yer değiştirmesi, materyaller, görüntüler ve bunların birlikte üzerinde performans sergilediği sistemler hakkındadır.

Sonuç olarak, yeni hareketlilikler yaklaşımı, yalnızca insanların hareketliliğini değil, mekanların, maddelerin/eşyaların, bilgi iletişim teknolojilerinin de hareketliliğini ve bunların birlikte hareketlilik sistemlerini oluşturduğunu anlatmaktadır. Teorik arka planı ve önerdiği metodolojisiyle, bu hareketlilik sistemlerinin analizinde birbirinden bağımsız ele alınmaması gerektiğini savunmaktadır. Bunu yapabilmek için ise, çeşitli disiplinlerin biraradalığı gerekmektedir. Göç çalışmalarında insan hareketliliği çalışırken, özellikle teknoloji, iletişim ve medya çalışmaları, coğrafya, ulaşım araştırmaları ile birlikte disiplinlerötesi bir çalışma önermektedir.

1.2.6. Alternatif Bir Kuramsal Yaklaşım: İbrahim Sirkeci ve Jeffrey Cohen'in Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güven(siz)lik

Çağdaş neo-liberal göç teori ve modelleri; ekonomik rasyonel karar vermeye odaklanmış, hareket eden kişinin rasyonel kararlarının diğerlerinin ihtiyaç ve arzularının yerine geçtiği ve göçün izlenecek belirli bir coğrafi yolla tek seferlik olay olduğunu varsaymaktadır. Göç, rasyonel terimlerle ele alındığında ve tanımlandığında; hareketliliği, insan hareketlerinin dinamik doğasını çerçeveleyen çelişkili karar vermeyi, hareketliliğin daha kısa süreler için, döngüsel olabilen ve zaman içinde yeniden üretilebilen ve tekrarlanabilen doğasını göz ardı eder. Rasyonel karar vermeyi vurgulamak, pembe ve umut verici bir hikaye oluşturur ve insan hareketliliğinin her zaman pozitif yönlü olduğunu varsayar. Fakat, Sirkeci ve Cohen' e göre (2016) çağdaş hareketliliğin çoğu, (Türkiye'deki hareketliliğin çoğu dahil) genellikle çatışma tarafından yönlendirildiği, daha az olumlu bir model izlemektedir. İnsanlar, küçük ve kısa vadeden, büyük ve uzun vadeye kadar değişen zorluklardan, meydan okumalardan, çatışmalardan, baskı ve kısıtlamalardan uzaklaşmaktadırlar.

Yukarıda tarif edildiği şekliyle, neo-liberal göç teori ve modellerine eleştiri getiren Sirkeci ve Cohen'in kuramsal yaklaşımını, 'ulusötesi hareketliliğin çatışma odaklı' bir açıklaması olarak görülebilir. Kuramsal yaklaşımın temel özelliklerine geçmeden hemen önce, göç ve göçmen kavramlarını nasıl ele aldıklarını görmek, bu kuramsal açıklamayı daha anlaşılır kılmaktadır.

Sirkeci ve Cohen bu kavramları bir önceki bölümde bahsedildiği haliyle “ulusötesilik” kapsamında ele almışlardır. Ulusötesilik, odağı sınırlar arasındaki sürekli bağlantılara kaydırmada ve "analistin bakışını tekil ulus-devletten uzaklaştırmada" yararlı olduğunu kanıtlamıştır (Harney & Baldassar, 2007: 190). Ulusötesi literatür, doğrusal göç modellerinden, insan hareketlerinin sınırlar ötesinde inşa ettiği dairesel, dalgalı ve dinamik bağlara geçmeye yardımcı olmakta ve başlangıç ve varış noktasının aksine çoklu "buralar" ve "oralar" kavramsallaştırmalarını mümkün kılmaktadır. Ulusötesilik, süreci ve hareketi vurgularken aynı zamanda “ulus”u merkezden çıkarmakta ve gelecekte göçmen aidiyetinin ana biçimi olacağı ileri sürülen yerel-ötesi aidiyetlere ve kimliklere atıfta bulunmaktadır (Werbner, 1999; Wimmer & Glick-Schiller, 2003).

Buna göre, Sirkeci ve Cohen (2016: 383) göçü, kendi dinamiklerini üreten bir “süreç” olarak tanımlamaktadır. Onlara göre, “göçün dinamik doğası, göç araştırmalarında kullanılan terminolojinin yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Göçü bir süreç haline getiren şey; insan hareketinin dinamik doğasıdır ve sürecin dinamik doğasını yakalamak için, aynı zamanda “göç” ve “göçmen” terimlerinin politize edilmiş ve yargı yüklü çağrışımlarından kaçınılmalıdır”. Buna göre; Sirkeci ve Cohen “göç” ve “göçmen” kavramları yerine “hareketlilik”(mobility) ve “hareketli”(movers) kavramlarını kullanmalarının nedenlerini şu şekilde açıklamaktadırlar (Sirkeci & Cohen, 2015: 9, Sirkeci & Cohen, 2016: 383-384):

“Göçü, hareketlilik olarak tanımlamak, hareketin dinamik doğasını yakalar ve iki yönlü akışları tanımlar. Hareketliler (movers), eski terminolojinin göçmenleridir ve taşınma kararları genellikle yerinde kalanlar (non-movers) tarafından şekillendirildiğinden veya etkilendiğinden, onlara bağlı olmaktadır. Hareketlilerin (movers), çok sayıda kanal ve mekanizma aracılığıyla kısa veya uzun süreler ve çeşitli nedenlerle ülkeler arasında seyahat eden ve kayıtlarda çeşitli kategorilere girebilen tüm insanları tanımladığını iddia etmekteyiz. Hareketlilik ve hareketli terimleri, hareket etme yeteneği ve hareket süreci gibi özellikleri bir son dayatmadan yakalar. İnsanlar, yaşam yörüngeleri zaman ve mekan içinde devam ederken az ya da çok hareketli olabilirken, yerleşip hareketsiz hale gelebilirler ve bunun tersi de olabilir.”

Sirkeci ve Cohen'in ulusötesi hareketliliğin çatışma odaklı olan kuramsal yaklaşımının temel unsuru olan "insani güvensizlik algısının derecesi, yönünü" ve "çatışma" kavramını (Sirkeci vd., 2019) bu bağlam içerisinde incelememiz gerekmektedir.

1.2.6.1. İnsani Güven(siz)lik ve Çatışma

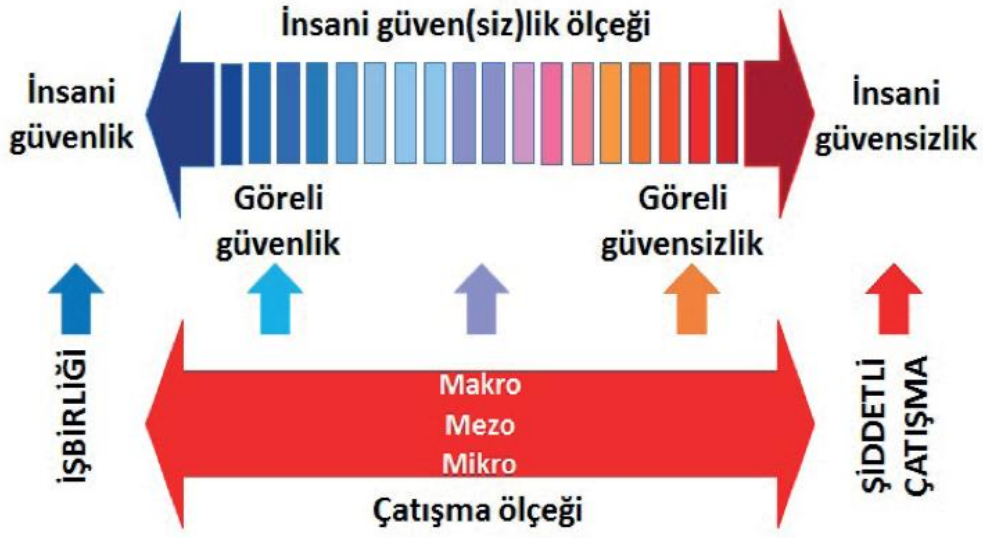
Braunch'a göre (2011:62), ulusal güvenlik disiplinin temel referans objesi "devlet" iken, insan güvenliği çalışma alanının nesnesi insan hakları çerçevesinde bireyler, aileler, hanehalkları ve sosyal gruplar olmaktadır. Böylece bu iki çalışma alanının araştırdığı konular, neyin/kimin güvenliğinin söz konusu olduğu; tehdidin geldiği ve yöneldiği köken ve hedef unsur gibi araştırma birimleriyle farklılaşır. İnsan güvenliği kavramının ilk olarak net bir formülasyonu, vurgunun devletten, insanların güvenliğine kaydığı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın, İnsani Gelişme Raporu'nda ortaya çıkmıştır (UNDP, 1994; Bilgin, 2003: 214). İnsan güvenliğini kavramsallaştırmada öncü olan Amartya Sen, insan güvenliğini "insanların hayatta kalması, günlük yaşamı ve onuruna yönelik tehditler ve bu tehditlere karşı koyma çabalarını güçlendirme" ile ilişkilendirmiştir (2000:1).

İnsani güvenlik formülasyonları genellikle sıradan insanların refahını vurgulamaktadır (Paris, 2001). Thomas, "maddi yeterliliğin insan güvenliğinin özünde yattığını" ve "yoksulluk ve derinleşen eşitsizlik sorunlarının merkezi kaygılar olduğunu" öne sürmektedir (2001:159). Lonergan ve diğerleri ise; İnsan Güvensizliği Endeksi'ni detaylandırırken "insan güvenliği yalnızca askeri tehditler tarafından değil, aynı zamanda kaynak kıtlığı, hızlı nüfus artışı, insan hakları ihlalleri ve bulaşıcı hastalık salgınları, çevresel bozulma, kirlilik ve biyolojik çeşitlilik kaybı nedeniyle de tehlikeye girmiştir" demiştir (2000:1). Bu tanımlardan yola çıkarak, insani güvensizlik, çeşitli durumları tanımlayan bir kavram olarak görülebilir. Çatışmaların belirli bir bağlamda belirli insanlar arasında bir tür yoksunluk algısına yol açtığı durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler (ve/veya haneler, topluluklar vb.) tarafından subjektif olarak algılanırlar ve dolayısıyla insani güvensizlik göreceli, öznel ve iç çatışmalardan, savaşlardan, gizli gerilimlerden, çevresel felaketlerden vb. kaynaklanabilir.

Sirkeci'ye göre (2009, 2012); insan güvensizliği algısı, maddi veya maddi olmayan ortamlara dayanabilmektedir. Örneğin, bir azınlık grubunun üyeleri, kendi kültürel geleneklerini uygulamalarına ve ana dillerini geliştirmelerine izin verilmediği için

kendilerini güvensiz hissedebilirler. İnsani güvensizliğin maddi olmayan ortamı, azınlıklar tarafından yalnızca baskı (veya kızgınlık) duygusuyla başka bir bağlama da sabitlenebilir. Yine de, insani güvensizlik yalnızca siyasi ve etno-politik çatışmalarla ortaya çıkmaz. Ayrıca, ekonomik fırsatların eşitsizliği (işsizlik gibi, düşük GSMH gibi), doğal felaketler riski (tsunami ve kuraklık gibi) de insani güvensizlik alanlarıdır. Bunlardan bir veya daha fazlasının herhangi bir zamanda herhangi bir popülasyonu etkileyebileceğini ve maddi ve maddi olmayan temellerin birbiriyle etkileşime girdiğini aklımızda tutmamız gerekir. Bu etkileşim insanın güvensizlik duygusunu/algısını artırabilir veya azaltabilir. Bu nedenle Sirkeci (2009), ulusötesi hareketliliğin ana saikinin (insani) güvenlik arayışı veya hareketliliğin altındaki temel sebebin (insani)(algılanan) güvensizlikten kaçınılması olarak formüle edilmesini öne sürmektedir.

Sirkeci ve Cohen, insani güvensizlik algısına yol açanın çatışma olması ve bu kavram etrafında şekillenen bir ulusötesi hareketlilik anlayışı geliştirdiği için Ralf Dahrendorf'un (1959) çatışma kavramını benimsemiştir (Eroğlu-Utku & Yazgan, 2021). Çatışma tanımı mutlaka şiddete eşit değildir. Etnik veya dini odaklı olması gerekmeyen gizli gerilimlerden, şiddetli çatışmalara kadar bir dizi durumu kapsamaktadır. Ona göre çatışma sadece apaçık çatışmalardan (isyanlar, savaşlar, silahlı çatışmalar gibi) değil, aynı zamanda çekişmelerden, yarışmalardan ve gerilimlerden de oluşur. Bunlar açık (açık) veya gizli (gizli) olabilir (Dahrendorf, 1959:135). Bu nedenle Sirkeci (2009, 2012); çatışmayı bir süreklilik üzerinde kavramsallaştırmaktadır: farklılıkların ortadan kaldırıldığı işbirliğinden, uzlaşmanın mümkün olmadığı şiddetli çatışmalara kadar (Şekil 1).

Şekil 1: Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güvensizlik

Kaynak: Utku, Sirkeci & Yücesahin, 2019

Uluslararası göç sürecinin çeşitli düzeylerinde ve aşamalarında çatışma durumlarını belirlenebilmektedir. Buna göre, ulusötesi alan, çatışma potansiyelleriyle karakterize edilen bir çatışma alanıdır ve Rummell'e (1976) göre ise, herhangi bir anda devam eden bir çatışma olmasa bile, içinde çatışmanın ortaya çıkabileceği bir alandır. Dolayısıyla sürekli olarak çatışmalar ve göçlerle dönüştürülür. Orada çatışmanın dinamik doğası ve göç yapıları, aktörleri ve süreçleri etkilemektedir. Zamanla, farklı göç kanalları kullanılabilir hale gelirken bazıları ortadan kalkar. Böylece değişen kabul kurallarının, vize politikalarının, sınır kontrol politikalarının yanı sıra yeni göç yolları, göç mekanizmaları ve yeni göç türleri görülmektedir. Bu hareketler ayrıca, kaynaklandıkları veya bağlantılı oldukları çatışmaları da değiştirebilmektedirler (Sirkeci, 2009).

Çatışma, insani güvensizlik algısına yol açtığı için uluslararası göç bağlamında önemlidir. Bununla birlikte, bu algı her zaman - insani güvensizlik (Sirkeci, 2006) ortamına⁶ (EOI) tabi olanlar için mevcut stratejik seçeneklerden biri olan göçe yol açmamaktadır. Maddi (örn. silahlı çatışma, yoksunluk, istihdam eksikliği, zayıf altyapı) ve maddi olmayan (örn. ayrımcılık, baskı, insan hakları ihlalleri, zulüm korkusu, dil

⁶ Güvensizlik ortamı (*environment of insecurity-EOI*) ilk olarak İçduygu vd. (1999) tarafından Türkiye'deki Kürt rekabetine uygulanmıştır. Sirkeci ise; bu kavramı "insani güvensizlik ortamı" (*environment of human insecurity- EOHİ*) olarak, güvensizliğin devlet değil insan tarafına vurgu yapmak amacıyla Türkiye'den Almanya'ya Türk Kürt göçünü (2003, 2006) analiz etmek için revize etmiştir.

engelleri) güvensizliklerle karakterize edilir (Sirkeci, 2006, 2005a) ve sıklıkla çatışmadan kaynaklanır. EOHİ'ye maruz kalan kişilerin iki seçeneği vardır: a) statüko ve b) çıkış. Statüko seçeneği öncelikle, baskın etnik grup ve/veya hükümet güçleriyle birlikte kalan ve onlarla aynı çizgide olanlara atıfta bulunmakta; çıkış seçeneği ise isyancılara katılmayı veya göçün meydana geldiği çatışma bölgesini terk etmeyi içerebilmektedir(Sirkeci, 2006). Şekil 1'deki güvensizlik sürekliliğinde belirlenen hatlar boyunca bireyleri, aileleri ve grupları konumlandıran ve hareket ettiren karma stratejiler de olmaktadır.

Sirkeci'ye göre (2009); ulusötesi göç alanında, bireyler, etnik veya dini gruplar, sosyal sınıflar, ülkeler, uluslarüstü kurumlar vb. arasında/içinde çatışma ortaya çıkabilir. Ulusötesi göç ve hareketlilik, bu tür çatışmaların bir maliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 1'de gösterilen çatışma süreklilikleri, göç literatüründe yaygın olarak kullanılan çeşitli (ekonomik, politik, kültürel) göstergeleri de yansıtmaktadır çünkü tüm bu çevresel etkiler insanların güvensizlik algısını şekillendirmektedir. Bu nedenle, insanlar çatışma uyarısına farklı bağlamlarda aynı şekilde tepki vermeyebilir; bu da göç etmemenin bir kısmını açıklayabilir. Göç kararı vermenin karmaşıklığını kabul ederek ve bağlamsal etkiler akılda tutularak, Şekil 1'deki süreklilikler dikkatlice okunmalıdır.

Şekil 1'de üç çatışma düzeyi tanımlanmıştır: makro (örn. gönderen, alan ve geçiş yapan ülkelerdeki çelişen politika tercihleri), mezo (örn. göçmen ve göçmen olmayan hanehalkı ve topluluklar arasındaki gerilimler), mikro (örn. bireyler arası çatışmalar) ve düzeyler arası (örneğin düzenleyici kurumlar –sınır devriyeleri, vize memurları vb.- ve göç eden bireyler arasındaki çatışmalar)(Sirkeci, 2009, 2012; Sirkeci vd. 2019).

Sonuç olarak, Sirkeci'ye göre (2009) insani güvensizlik sürekliliklerine ve çatışmaya dayalı bir ulusötesi göç modelinin ana varsayımları aşağıdaki gibidir:

1. Göç, ilgili taraflarca birbiriyle bağdaşmayan çıkarların ifade edildiği çatışma durumları tarafından başlatılır.
2. Çatışmanın seviyesi ve yoğunluğu ile potansiyel ve fiili algılanan hasarlar veya incinmeler, göçün hızını ve türünü belirler.
3. Kabul kuralları, çatışma durumlarının yansımalarından yakından etkilenir, ancak genellikle hareketi takip eder. Dolayısıyla göçü etkileyen çatışmaların da kaynağıdır.

4. Çatışma, bir bütün olarak göç sürecini şekillendiren bir güvensizlik algısı yaratır.
5. Bu insani güvensizlik algısı zayıflayabilir veya geçiş süreci boyunca güçlendirilebilir; bazen dönüş göçüne veya yeniden göçe yol açar.
6. İnsanın güvensiz olduğu ortam, maddi veya maddi olmayan kaynaklar üzerindeki çatışmalardan kaynaklanabilir.
7. Makro (devlet, ulus; örneğin yabancı işgücünü sınırlayan ülkelere karşı fazla emeği olanlara karşı), mezo (ev, hanehalkı; örneğin geride kalan yetkilendirilmiş eşe karşı geri dönen eş) ve mikro (bireysel; örneğin daha iyi kariyerler elde etmek, güvenli bir ortamda çalışmak, iş eksikliği) üç düzey, çatışmanın düzeyleri olarak tanımlanır. Ayrıca düzeylerarası çatışmalar da muhtemeldir (örneğin, sınırdan geçen göçmenler ile sınır devriyeleri veya pasaport kontrol görevlileri; baskıcıya karşı etnik azınlık üyeleri hükümet güçleri).

Bu öncüller, elbette, ağ teorisinin, ekonomik teorilerin ve kültürel teorilerin, ulusötesi göçün nedenleri, yönü ve bileşimi hakkındaki açıklamalarına ilişkin katkılarını reddetmemekte, daha çok onları çatışma mercekleriyle yeniden düzenlemektedir.

Uluslararası göçün çatışma odaklı bir kavramsallaştırması, süreci daha iyi anlamamıza ve onun dinamik doğasını kabul etmemize yardımcı olmaktadır. Uluslararası göç tipolojileri, bu çatışma modelini takip ettikleri takdirde, farklı çatışmaların farklı yönlerini görebilir, daha geniş bir çevresel bağlamda düzenlemelere duyarlı farklı göç modelleri de belirleyebilir. Öte yandan, çatışmayı bir süreklilik içinde tanımlamak, literatürde ve politika yapımında şimdiye kadar kullanılan farklı göç kategorileri arasındaki örtüşmeleri düzenlememize yardımcı olmaktadır. Bu model, uluslararası göç üzerine geçmişteki araştırmalardan yola çıkarak kurulmuş, ancak insan güvenliği ve insan güvensizliği ortamı kavramlarını ödünç alarak onların ötesine geçmeye çalışmaktadır. Nihayetinde, burada önerilen yaklaşım, göçün bir (insan) güvenlik arayışı olduğunu savunmaktadır.

Bu bölüm, nitelikli göçün temel tarihçesini, kavram ve kuramsal arka planını okuyucuya vermek için tasarlandı. İkiye ayrılan bu bölümün, ilk kısmının başında beyin göçünün 1960'larda itibaren olan tarihçesi verilip, "beyin göçü" kavramının 1990 ve sonrasında, nasıl değiştiğini gösterildi. Nitelikli göç, göç çalışmaları literatüründe çok kısıtlı olarak var olduğu, ve henüz ortak kavramsallaştırmanın olmaması dolayısıyla, beyin göçünden

beyin dolaşımına varan ve göçü hareketlilik olarak vurgulayan kavramların dönüşümüne yer verilmiştir. Ayrıca “nitelikli göçmen”in kimleri içerdiği, nitelik ya da vasıfların, yetenek mi eğitimle mi kazanıldığı tartışması da ilk bölümde uzun uzadıya yapılmıştır. Ortak bir kavramsallaştırmaya varılamayan nitelikli göç/ hareketlilik çalışmalarında, 2000 yılı sonrasında artık hareketlilik olarak ele alınan nitelikli göçmen çalışmaları için ortaya konmuş temel tipolojilerden örnekler sunulmuştur.

Bölümün ana başlığından anlaşılacağı üzere, gerek kavramsallaştırmalarda, gerekse nitelikli/göçün açıklanmaya çalışıldığı yaklaşımlarda artık hareketlilik olarak ele alındığından, ikinci bölümde de nitelikli göçle ilgili araştırmaların kuramsal açıklamalarında uluslararası göç çalışmalarından ödünç aldığı kuramsal yaklaşımlar verilmiştir. Bu kuramlar içerisinde literatürde nitelikli göç için en çok itme-çekme kuramı, merkez-çevre kuramı ve ağ kuramları kullanılmış, ya da atıfta bulunulmuştur. Bu kuramlar verilirken, öncül ve ardıl kuramları ile açıklanmaya çalışılmış, ardından, ulusötesi hareketlilik ve yeni hareketlilikler yaklaşımı ile bu göçün nasıl hareketlilik olarak ele almaya başlandığı verilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise; İ. Sirkeci ve J. Cohen’in çatışma ve insani güvensizlik merkezli alternatif göç kuramı yeni bir açıklama olarak sunulmuştur. Elbette, bu çalışmada kuramsal bir bagaj ile yola çıkılmamış, ampirik verilerin sonuçlarına göre kuramsal açıklamalar yapılmıştır.

2. BÖLÜM: METODOLOJİ VE SAHA

2.1. Bilgi Edinmenin Doğasına İlişkin: Yorumcu/Yapılandırmacı Paradigma

Her sosyal bilimci araştırma konusunu toplum içinde kendisinin dert edindiği bir noktadan seçer ve onun hakkında soru sormakla başlar. Sorusu, araştırmasını nasıl yürütüleceğini belirlerken, en temelde toplumsal gerçekliğin ve bilgi edinmenin doğasına ilişkin bir yaklaşıma sahiptir. Bu yaklaşım ya da anlayış biçimi, araştırması boyunca nasıl yol alacağını gösteren temeldir. Ben de araştırmamı yürütmeye başlamadan önce nasıl bir bilgi edinme anlayışına sahip olduğumu yol, yöntemimi anlatmadan önce açıklamak isterim.⁷

Bu araştırmada kullandığım nitel araştırmanın felsefi temelleri Yorumlayıcı Sosyal Bilim paradigmasına dayanır. 19.yy’da ortaya çıkan ve Gadamer’in tarifıyla “ bildirme, haber verme, açıklama ve açıklama sanatı” olan Hermönetik (yorumbilgisi) ile ilişkilidir. Pozitivist epistemolojiye önemli bir karşı çıkış olan bu düşünce, Gadamer ve Vico’dan sonra Wilhelm Dilthey’de (1833-1911) olgunlaşmıştır (Bal, 2016: 9-12).

Bilginin kaynağını dışsal olguların içsel algısı olarak gören Dilthey, insanların algı ve kavrama yeteneğine göndermede bulunur. Ona göre, “dış dünya, bizim yaşam bütünlüğümüzle bize verilmiştir. Oysa, o bizim bütünlüğümüzden farklı bir bütünlüğe sahip olabilir” (Dilthey, 1983). İnsanda oluşan dış dünya bilgisinin, mutlak, objektif ve gerçeğe birebir uyuşan bir şey olmadığı, dış dünyayı kendi deneyimizle yeniden inşa ederiz. Olgular hakkında bildiğimiz şey, bizim olgulara atfettiğimiz, bize ait olan bilgilerdir. Bu nedenle Dilthey ve onu izleyenler, bilginin kesinliğini savunmak yerine dış dünyayı tarihsel-toplumsal bağlamında anlamayı amaçladılar (Bal, 2016: 15).

⁷ Burada şunu belirtmek isterim ki; bu bölümden itibaren araştırmanın yazım üslubu ‘ben’ diline geçecektir. Bunun temel sebebi, tam olarak bu ilk bölümde yazacağım bu çalışmanın metodolojik anlayışına dayanmaktadır. Bu araştırmanın konusu bizzat kendi hayatımdan yola çıktı, ve saha araştırmam boyunca görüşmeciler ile aynı hayatı deneyimledim(bkz. 2.2 Yöntem ve Teknikler bölümünü) Nitel yöntemlerin hepsi, yorumsamacı paradigma altındadır ve esasında nitel araştırmalarda araştırmacıların yorumları yazılır. Dolayısıyla, edilgen, otoriter ve araştırmacının varlığını çok az hissettiren bir üslupla yazmak, bu araştırmanın dayandığı ontolojik ve epistemolojik arkaplana açıkça ters düşmektedir. ‘Ben’ dili nesnelliği dışlamaz, araştırmacının deneyimlerinin içerdiği öznel fikirleri ve konumlarını özdeşleşimsellik ile tartışmasını destekler ve sağlar. Son olarak, elbette bölüm içlerinde verilen akademik bilgiler (kuramsal açıklama ve analizler, diğer çalışmalara atıflar gibi) bu üslup ile yazılmayacaktır. ‘Ben’ diline uygunluğu açısından, aktif geniş zaman kullanılacaktır.(örneğin Tanımlar kelimesi yerine tanımlamaktadır kelimesine tercih edildi). Burada Türkçe dilinde anlam olarak bir fark yoktur, sadece yapım eki (-mak, -mek) kullanılmayacaktır.

Dilthey'e göre tinsel dünya, bir olgu dünyası, ampirik gerçeklik alanı değil, bir anlam dünyasıdır. Tinsel dünya, yaşanan, benimsenen, kabullenen ilke, değer, kural, norm gibi "tinsel öğeler" ışığında görülebilecek olan insani-toplumsal etkinliklerin dünyasıdır ki, bu dünya bir doğal olgu gibi açıklamayı değil öncelikle anlaşılmayı bekleyen bir dünyadır. Anlama, tinselliği kavrama tarzı ve yöntemidir (Özlem, 1983). Temellerini Vico ve Dilthey'in attığı anlamacı yorumlayıcı paradigmayı Max Weber (1864-1920) geliştirmiştir.

Weber'in toplumsal olguları anlamada, ortaya koyduğu temel kavramsallaştırma "sosyal eylem"dir. Eylem, bireyin öznel bir anlam yükleyerek yaptığı her türlü insan davranışı iken; sosyal eylem, başkalarını hesaba katan, toplumsallığı öne çıkartan eylemdir. Yani, eylemi yapan bireyin ona bağladığı öznel anlam gereğince, başkalarının davranışlarını göz önünde bulunduran ve buna göre bir seyir izleyen/etkinliktir (Weber, 1995:10-11). Toplumsal eylemi anlamak için ise, Weber'in metodolojisinde yorumlama rol oynamaktadır. Yorumlayıcı anlama (Verstehen), yorumlama (deuten) ve empatik anlama (nachführend verstehen) toplumsal eylemin analizinin temeli olarak karşımıza çıkar (Ringer, 2006:119).

Temelinde, Gadamer, Vico, Dilthey, Simmel ve Weber çizgisinde gelişen anlamacı - yorumlamacı anlayış, pozitivist yaklaşımın toplumun evrensel yasalarca belirlenen bütünsel bir sosyal yapı olduğu argümanını reddederken, yerine sosyal eylemi ikame etmekte ve onun insanı kuşatması sebebiyle ancak anlama ve yorumlama yöntemi ile kavranabileceğini ileri sürer (Bal, 2016: 23).

Bu araştırmada ben yorumlayıcı sosyal bilim paradigmasının toplumsal gerçekliğin doğasına ve onun hakkında bilgi edinme anlayışına uygun olan nitel araştırma türünü benimsemiş bulunmaktayım.

2.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevliliğim devam etmekteyken, yüksek lisansı bitirdikten hemen sonra, 2013 yılı sonlarında, altı aylık bir süre için İngiltere'ye eğitime gittim. Döndükten sonra, doktora eğitimime aynı bölümümde başladığımda içimde garip bir geri dönme hissiyatı oluşmuştu. Ben doktorayı İngiltere'de yapmak istiyordum. Fakat, talihsizlikler sonucu gidemedim. Devam etmekte olan doktoram için

ise; yine başka talihsizlikler sonucu tez önerim reddedilmiş ve danışman değişikliği olmuştu. Göç sosyolojisi alanında çalışan yeni danışman hocama ilk söylediğim şey; “hocam ben göç alanını bilmiyorum hem de ilgilenmiyorum. Ne yapacağız? ” oldu. 2017 Aralık ayında, hikâyemi bilen danışmanımın önerisiyle, bu araştırmanın başlangıcını yaptık. İşte burada, araştırmamla ilk ilişkim de başlamış oldu. Araştırmacı olarak sadece saha içerisinde değil, bu araştırmanın tam kökenindeydim. Peki ben İngiltere’ye neden gitmek istiyordum ki? Bu soru çalışmamı ontolojik bir noktadan epistemolojik yaklaşımımı da belirleyen bir noktaya taşıdı beni.

Bu çalışmanın konusunu benim gibi gençlerin, özellikle “Berlin’de Yeni Dalga” diye ifade edilen, son 10 yıl içinde Türkiye’den Almanya’ya gidiş hikâyesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda; araştırmanın konusu ve temel problemi; Almanya’ya göç etmiş nitelikli Türkiye kökenlilerin, göç etme kararlarının altında, çeşitli sosyal kategorilerin yarattığı eşitsizlik ya da çatışma durumlarının olup olmadığı, var ise hangi eksenlerde kesiştikleri (cinsiyet, etnik kimlik, din ya da sınıf), bu kesişimlerin göç ettikten sonra, Almanya’da nasıl dönüştüğü ya da hangi alanlara geçiş yaptığı, bunların mikro, mezo ve makro seviyelerinin neler olduğu ve tüm bunun sonucunda geri dönüş/kalış ya da hareket halinde (mobil) olup olmayacaklarıdır. Araştırmanın soruları ise aşağıdaki gibidir:

- Göçmenlerin göç etmelerine sebep olan muhtemel (varsa) eşitsizlik durumları/çatışma/ güvensizlik alanları/motivasyonlar nelerdir?
- Bu ortak deneyimler aralarında nasıl ilişkilidir, nasıl kesişmişlerdir?
- Göç ettikten sonraki süreçte muhtemel (varsa) eşitsizlik durumları/çatışma/güvensizlik alanları nelerdir?
- Bu ortak deneyimler kendi aralarında nasıl ilişkilidir?
- Bu kesişmeler göçmenlerin gelecek hareketlerini belirlemekte midir? Belirlemekte ise nasıl ve hangi açılardan belirler?

Bir araştırmanın temel problemini anlamak amacıyla sorulan temel soru, araştırmanın yöntemini belirler. Ben de araştırmamda, bireylerin göç etmesine sebebiyet veren, göç etmeden önce hangi ortak deneyimleri yaşadığını ve göçten sonra ne türden ortak deneyimler yaşadığını ortaya çıkarma ile yola koyuldum. Dolayısıyla fenomene ilişkin

yaşanmış deneyimin anlamı ve özünü ortaya çıkarmaya çalışmak beni Fenomenolojik Yönteme yönlendirdi.

2.2.1. Nitel Araştırmada Esneklik: Fenomenoloji ve Oto-etnografinin Birlikteliği

Nitel araştırma, araştırma ve değerlendirmede yekpare bir yaklaşım değildir. Nitel ve nicel araştırmalar olarak sadece iki yönetsel ve paradigmatik alternatif olduğu izlenimi veriyor olsa bile, Page'e göre (2000: 3), aslında "nitel araştırmanın içine derinlemesine girdiğimizde", "canlandırıcı ve zaman zaman da zahmetli bir çeşitlilik" buluruz.

Araştırma sahama çıkmadan önce, sorumu temel alarak bu araştırmada Fenomenolojik yöntemi kullanmayı, ona ait araştırma teknikleri ve veri analizini yapmayı planladım. Bu esnada, ne feminist epistemolojinin bilgi edinmeye dair görüşlerini benimseyeceğimi ne de araştırmamın etnografik bir araştırmanın veri toplama tekniklerini kullanırken, 2019 yılı sonu 2020'nin başından itibaren tüm dünyayı saran Covid-19 salgını ile karşılaşacağımı ve veri analiz sürecinde araştırmamda oto-etnografiden yararlanacağım aklıma gelmemişti. Saha sürecime ve veri toplama tekniklerine geçmeden hemen önce kullandığım nitel araştırma yöntemlerinin ne olduğunu ve neyi amaçladıklarını kısaca açıklamam gerekir.

Fenomenoloji, Van Manen'e (1990: 10) göre; bir fenomenin gerçek doğasını- bir şeyi o şey yapan ve eksikliğinde onun o olamayacağı- araştırır". Fakat bu anlam, terimin oldukça popüler olmasından ve genişletilerek karmaşılaştırıldığından, tanımın ilk açıklığı zayıflayabilir. Çünkü fenomenoloji bir felsefe (Husserl, 1967), bir araştırma paradigması (Lincoln, 1990), bir yorumlayıcı kuram (Denzin & Lincoln, 2000: 14), temel bir nitel araştırma geleneği (Creswell, 1998) ya da araştırma yöntemleri çerçevesi (Moustakas, 1994) anlamına gelebilmektedir.

Bu çeşitli fenomenolojik yaklaşımların ortak noktası, insanların deneyimi nasıl anlamlandırdığını ve bireysel olarak hem de paylaşılan anlam olarak deneyimi bilince nasıl dönüştürdüklerini keşfetme üzerine odaklanmalarıdır. Bu odaklanma, insanların bazı fenomenleri, nasıl tecrübe ettiklerinin metodolojik, özenli ve derinlemesine bir şekilde resmedilmesini ve betimlenmesini gerektirir. Bir başka deyişle, insanların

fenomeni nasıl algıladıkları, hakkında ne hissettikleri, nasıl yargıladıkları, diğerleri ile onun hakkında nasıl konuştuğuna odaklanır (Patton, 2010: 104).

Bir felsefi gelenek olarak fenomenoloji, ilk defa Alman filozof Edmund H. Husserl (1859-1938) tarafından kullanılmıştır. Husserl (1913), fenomenoloji ile insanların olayları nasıl betimlediğinin ve duyuları yoluyla onları nasıl tecrübe ettiklerinin araştırılmasını kastetmiştir. İlk olarak, tüm anlayışlarımız, fenomenlerin duyusal deneyimlerinden kaynaklanmaktadır, fakat bu deneyim betimlenmeli, açıklanmalı ve yorumlanmalıdır. Yorumlama, deneyimi anlamak için temeldir ve deneyim yorumlamayı içerir. İnsanlar için, insandan ayrı (veya nesnel) bir gerçek yoktur. Bildikleri tek şey, tecrübeleri ve bu tecrübelerin anlamlarıdır. Öznel deneyim nesnel şeyleri kapsar ve kişinin gerçeklik alemini oluşturur. Bu yüzden insan deneyiminin özü olarak anlam oluşturulur (Patton, 2010: 106).

Van Manen (1990), bu bakış açısının fenomenolojinin nitel yöntemlerdeki tartışmasında önemli bir çıkarıma götürdüğünü ifade ediyor. Buna göre, metodolojik olarak, bir kişinin neyi deneyim ettiğini gerçekten bilmemizin tek yolu, kendimizin de o fenomeni mümkün olduğunca doğrudan tecrübe etmemizdir. Bu da bizi katılımcı gözlemin ve derinlemesine mülakatın önemine götürür. Her iki durumda da fenomenolojik bulguların raporlanmasında, “bir deneyimin doğası ve özü, betimlemenin tam ve derin bir anlam içinde önemini ve yaşanmış kalitesini gösterip göstermediği, dil aracılığıyla yeterli derecede belirlenir” (1990: 10).

Fenomenolojinin yanı sıra, oto-etnografik yöntemin doğal bir şekilde sürece dahil olması ise, araştırmamı yapmak üzere Almanya’ya Georg- August üniversitesi sosyoloji bölümüne ziyaretçi araştırmacı olmamla başladı. Yaklaşık bir yıl boyunca bu statüye sahip olmam, beni de bir -kısa süreli de olsa-nitelikli göçmen yaptı. Dolayısıyla ilk sorumu peşi sıra bir diğer soru geldi: Buradaki deneyimim, bu duruma, olguya veya yaşam biçimine ilişkin nasıl bir içgörü sağladı ve nasıl bir bağlantısı oldu? Bu sorunun cevabını ise Oto-etnografik yöntemi kullanarak bulmaya çalıştım.

Kısaca Oto-Etnografik yöntem, etnografi ve biyografinin birlikteliğinin bir ürünüdür ve kısaca bireylerin kendi kültürünü ve bu kültürün bir parçası olarak kendisini çalışmasını ifade edebiliriz. Goodall (2000: 9); yeni etnografi olarak tanımladığı oto-etnografiyi,

“bir kültür içerisinde yazarın kişisel deneyimleri ile şekillenen ve akademik ve toplumsal kitlelere hitap eden yaratıcı anlatılar” olarak tanımlar.

Ellis ve Bochner’e göre ise; kişisel olanı kültürel olana bağlayan ve bilincin çoklu katmanlarını gösteren bir yazma ve araştırma türüdür. Araştırmacılar ilk önce geniş açılı bir mercekten kendi kişisel deneyimlerinin sosyal ve kültürel yönleri üzerine odaklanırlar. Daha sonra da, kültürel yorumlamalara direnme ve karşı davranma ile hareket eden veya ettirilen savunmasız kişilikleri sergileyerek içe doğru bakarlar. İleri-geri, içeri-dışarı şeklinde hareket ederler (2000: 739). Dolayısıyla oto-etnografik yöntemde parçası olduğumuz kültür hakkında içgörü kazanmak için kendi deneyimlerimi kullanabiliriz.

Ben de hem fenomenoloji, hem oto-etnografinin bana sağladığı veri toplama tekniklerini kullanarak, nitel araştırmanın esnek doğasından faydalandım. Hem katılımcıların deneyimlerini hem de kendi deneyimimi görebilmemi sağlayan bu yöntemler ile araştırmamı zenginleştirdim. Bu duruma, nitel araştırmalarda Çeşitleme/Üçgenleme (Triangulation) denilmektedir.

Çeşitleme; farklı veri kaynakları, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanarak, araştırma sonucunun inandırıcılığını arttırmaya yönelik çabaların bütünüdür. Nitel araştırmada geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasında kullanılan önemli stratejilerden birisidir. Gözlem yoluyla elde edilen bilgilerin, görüşme yoluyla teyit edilmesi ya da görüşmede ortaya çıkan bazı sonuçların gözlem yoluyla teyit edilmesi çeşitlemeye örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca çeşitleme, araştırma sonucu elde edilen sonuçların farklı boyutlardan değerlendirilmesine ve anlamlandırılmasına yardımcı olur. Daha çok veri toplama yöntemleri ile ilişkilendirilen çeşitleme kavramı, aynı zamanda örneklem çeşitlemesi, analiz çeşitlemesi gibi farklı boyutlarda da kullanılabilir. Araştırmaya katılan bireylerden elde edilen bilgileri verebilecek başka bireylerle teyit edilmesi örneklem çeşitlemesine; veri analizlerinde hem tematik hem de sayısal analizin kullanılması ise, analiz çeşitlemesine örnek oluşturur. Bu aşamalarda yapılan çeşitlemeler, araştırmanın kapsamını genişletmesine ve daha çok zaman ve çaba gerektirmesine rağmen araştırmanın güvenilirliği konusunda önemli katkılarda bulunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 91).

2.2.2. Bir Analitik Araç Olarak Kesişimsellik ve Feminist Epistemoloji

Bu bölümde son olarak, araştırma yöntemini ilgilendiren bir konuyu açıklığa kavuşturmak istiyorum. Araştırmanın analizi boyunca kullandığım, kuramsal açıklamalarda ve verinin analiz şeklinde önemli bir kavram olarak “Kesişimsellik” karşımıza çıkacaktır. Kesişimsellik, bir araştırma yöntemi değildir, ya da en azından henüz yöntem çalışmaları altında ele alınmamıştır fakat; bir konuyu veyahut sosyolojik olguyu ele alma ve analiz etme aşamasında, bazı iç içelik ve kesişme noktalarını görmemizi sağlayan analitik bir araç ya da bir mercektir. Veri toplama tekniklerine geçmeden önce kesişimselliğin ortaya çıkışı ve sosyal bilimlerde yöntemsel bir araç olarak nasıl kullanıldığına dair fikirleri sunmak isterim.

Kesişimsellik (intersectionality), 1980'lerin sonlarında, hem medeni haklar hukukunda hem de medeni haklar hareketlerinde siyah kadınların ve diğer beyaz olmayan kadınların belirli konumlarına dikkat çekeabilen analitik bir çerçeve olarak ortaya çıktı. Bu, feminizmin ve özellikle de siyahi feminizmin son çeyrek yüzyılda eleştirel sosyal teoriye yaptığı en görünür ve kalıcı katkı olarak karşımıza çıkıyor.

Crenshaw tarafından 1989 ve 1991'de yayınlanan iki makalede ortaya atılan ve detaylandırılan “kesişimsellik” kavramı, sosyal adalet hareketlerindeki ve sosyal bilimler içinde eleştirel sosyal kuramlardaki “ırk ve cinsiyeti birbirini dışlayan deneyim ve analiz kategorileri olarak ele alma” eğilimini kesintiye uğratan analitik bir çerçeve öne sürüyordu. (Crenshaw, 1989). Çünkü, “tek eksenli çerçeve”si (single-axis) olan analiz biçimlerinin, sorgulamayı “grubun başka türlü ayrıcalıklı üyelerinin deneyimleriyle sınırlayarak, siyah kadınların özel deneyimlerini, ırk ve cinsiyet ayrımcılığının kavramsallaştırılmasında ve tanımlanmasında” siliyor (Crenshaw, 1989). 1991 tarihli “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color” başlıklı makalesinde Crenshaw, kesişimselliği kimlik hakkındaki sosyal inşacı fikirlerle ve kimlik siyaseti üzerindeki kültürel savaşlarla ilişkisi bağlamında yeniden ele aldı. Çerçevesine bu defa Latin kadınları da ekleyerek, kesişimselliğin, "sosyal dünyanın nasıl inşa edildiğini düşünürken kimliğin birden fazla zeminini hesaba katma ihtiyacını" gösterdiğini görmüş olduk. Yapısal kesişimselliği politik kesişimsellikten ayırarak; yalnızca ırkçılığın, cinsiyetçiliğin veya yoksulluğun sonuçlarını iyileştirmek için tasarlanan sosyal müdahalelerin, marjinalize edilen beyaz

olmayan bir kadının ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olacağı "ırk, cinsiyet ve sınıf egemenliği"ne atıfta bulunur. Örneğin, aynı sınıf ve ırkı paylaşmayan kadınların deneyimlerine dayanan stratejiler, siyahi veya Latin kadınlara sınırlı şekilde yardımcı olur (Crenshaw, 1991).

şunu söylemekte fayda görüyorum: Kesişimsellik kavramı çeyrek asırdan fazla bir süredir ve gerek feminist gerek eleştirel ırk teorileri içinde, tüm sosyal bilimlere yayılan akademik alanda dolaştıktan sonra, -Türkiye’de görece yeniliği aksini söylüyor gibi görünse de- çok fazla tartışmalara sebep olmuştur. Kesişimselliğin analitik yararlılığının ömrünü doldurduğuna dair artan endişeleri olan sosyal bilimciler, kesişimselliğin iinin boşaldığını ve çıkış noktası olan siyahi kadınları tekrar dışladığını söyleyenler olduğu gibi, bir kısmı da kesişimselliğin, ağdaş söylemlerde cinsellik, ulus, din, yaş ve yetenek gibi çok sayıda ve hızla çoğalan toplumsal kimlik kategorilerini içine alacak şekilde, kimlikler koalisyonu olarak genişletmişlerdir (Cooper, 2016). Burada amacım, bu tartışmaları paranteze alıp, kesişimselliğin temelini vererek, yöntemsel bir araç olarak nasıl kullandığımı göstermektir.

Sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında Leslie McCall (2005) ve Ange-Marie Hancock (2007) kesişimselliği sosyal bilim araştırmalarını şekillendirebilecek bir “değerlendirme aracı” olarak tartışmışlardır. Kesişimselliğin metodolojik yanını açıklığa kavuşturmaya alışan McCall, kendisinin sosyolojik araştırmalarda kategoriler-içi (intracategorical) yaklaşım dediği araştırma paradigmasına karşılık geldiğini şu şekilde ifade ediyor: Kesişimsellik bir yöntem olarak araştırmacıların, “ihmal edilen kesişme noktalarında sosyal gruplara odaklanmak ve bu tür grupların yaşanmış deneyimlerinin karmaşıklığını ortaya çıkarmak” için ve “tek tek kategoriler içinde, tek tek sosyal gruplar içindeki karmaşıklığa değil; analitik kategoriler içinde ve boyunca birden çok grup ve kategori arasındaki ilişkilerin karmaşıklığına” odaklanan ve bunu kolaylaştıran kesişimsel bir yaklaşıma doğru olan harekettir (McCall, 2005). Metodoloji olarak kesişimsellik üzerine bir devam makalesinde McCall ve Averil Clarke, sosyal bilimler alanında kesişimsel metodolojilerin mümkün olduğunu açıklıyor. Sosyal bilimlerde kesişimsellik, yazarların “aynı olguların farklı yorumları” olarak adlandırdığı şeyi “oklu sosyal dinamiklerin örtüşmesini” hem dahil ederek hem de belirterek kolaylaştırır (Clarke & McCall, 2013: 351). Bu farklı yorumlar ve bunların normatif içerimleri, kesişimselliğin mantıksal sonuçlarıdır. Beyaz olmayan kadınların cinsiyet ve

ırksal eşitsizliğini anlamada, dominant açıklamaların eleştirisi ve yeni bilgi üretmenin başlangıcı olarak görülebilir.

Hancock (2007) da, siyaset bilimi içinde kesişimselliğin yalnızca bir "içerik uzmanlığı" (content specialization) olarak değil, bir araştırma paradigması olarak da yararlı olabileceğini savunur. Hancock (2007), McCall'ın (2005) özetlediği kaygılara benzer bir dizi ilgiyi haritalandırarak, sosyal bilimlerde tek veya üniter kategoriklikten bir kaymaya dikkat çeker. Bir araştırma paradigması olarak kesişimsellik çok önemli bir önemli metodolojik müdahalede bulunur: "Araştırma kategorileri arasındaki ilişkiyi önceden a priori belirlenmiş bir ilişkiden ampirik araştırmaya doğru değiştirir", bu da örneğin "cinsiyet veya sınıfla etkileşim içine yerleştirildiğinde ırkın tüm şehirlerde, eyaletlerde ve uluslarda aynı şekilde işlediğini varsayan" (2007: 67) nicel araştırmalarda bir fark yaratabilir.

Kesişimselliğe ek olarak, araştırmacının konumunun da önemli olduğu, ve yorumcu paradigmayı da dışlamayan, ve aslında temel alan ve katkıda bulunan bir başka yaklaşımın epistemolojik temellerinden faydalandığını ve araştırmamı bu yolla nasıl zenginleştirdiğimi de eklemem gerekir. Bir kadın araştırmacı olarak, feminist epistemolojinin öne sürdüğü "kadınca bilme biçimlerinin" olduğu kabulünden yola çıkıyorum. Bu yüzden araştırmamda aynı zamanda feminist paradigmaya başvuruyorum.

Öncelikle Feminist Paradigmanın epistemolojik temelini hem yorumcu hem de eleştirel yaklaşıma yakın durduğu söylenebilir. Örneğin, fenomenolojik araştırmaların günlük hayat pratiklerini, bu pratikleri yaratan bilginin, davranışın, fikrin, algılanın temelinde gerçekliği anlama ve yorumlama çabası feminist yaklaşımda da aynıdır (Kümbetoğlu, 2019: 53). Diğer taraftan, özellikle nitel araştırmaların desen çeşitliliği yanında epistemolojik çeşitliliğe de açık olmasıyla ifade edilebilir. Yöntemde üçleme, yani çeşitlilik olduğu gibi, kuramsal çeşitleme üzerine de tartışmalar mevcuttur (bkz. Kusshner & Marrow, 2003).

Neuman'a göre (2010: 152-153); feminist araştırma, kadınların öznel deneyimlerinin erkeklerinkinden farklı olduğunu varsayar ve pek çok araştırmacı pozitivizmi bir erkek bakış açısı olarak görür; objektif, mantıksal, görev yönelimli ve araçsaldır. Bireysel rekabet, çevreyi kontrol altına alma erkek vurgusunu yansıtırken; kadınlar uzlaşmaya

vurgu yapar. Toplumsal dünyayı birbirine bağlayan insan ilişkilerinden oluşan bir ağ olarak görürler; güven ve karşılıklı yükümlülük duygularıyla birbirine bağlanmış insanlarla doludur. Kadınlar toplumsal yaşamın öznel, empatik, sürece yönelik ve kapsayıcı yanlarını vurgular. Feminist araştırmalar da eyleme yöneliktir ve feminist değerleri ilerletmeye çalışır.

Feminist epistemolojinin temel ilkeleri şöyledir (Guererro, 1999: 16-17):

- Araştırmacı ve araştırılan arasındaki ilişki; eşitlik ve bağlılık
- Neden, duygu, sezgi, deneyim, ve analitik düşünce de dahil olmak üzere “kadınların bilme yolları”nı açıkça kabullenmek ve değer vermek
- Bilinçlendirme ve araştırmacının yansıtma özelliğini destekleyen katılımcı süreçler
- Bilgi üretme ve “kendi çıkarları için bilgi”yi kullanmanın ötesinde bilgiyi değişim için kullanma, özellikle kadınların özgürlüğüne katkıda bulunacak bilgiler ile ilgilenme

Bu bilgiler ışığında, yaptığım bu araştırma feminist yaklaşımı benimseyen bir çalışma midir? sorusu ilk olarak akıllara gelmektedir. Bir araştırmanın feminist yaklaşımı benimsemesi için, yalnızca kadınları araştırması, sonucunda kadınlara yönelik politikalar geliştirmesi ilgili değil araştırmacının kadın olması değil araştırmacının kadın olması (kimliğinin kesişimsel analizleri etkisi) ve diğer bir değişle saha içi ilişkilerde “kadın” olarak konumlu bilgisinin varlığı o araştırmanın feminist yaklaşımı benimsemesinde etkilidir.

İkinci olarak ise, “eğer bu araştırma feminist epistemolojiden yararlanıyorsa, nesnellik neresinde durur?” sorusu sorulabilir. Ben de en başta var olan “konumlu bilgi”min (Haraway, 2010) farkında olarak saha araştırmam boyunca konumsallık (positionality) ve özdüşünümsellik (self-reflexivity) tartışmaları altında çalışmamı yürüttüm.. Feminist nesnellik, kısaca konumlu bilgi demektir ve Sandra Harding “Güçlü Nesnellik” kavramıyla bu soruya açıklık getirmektedir.

Harding (2020:85) feminist bakış açısı kuramlarının hem gerektirdiği hem de oluşturduğu standartlara gelindiğinde, nesnelliği azami seviyeye getirmek için “güçlü nesnellik” kavramını kullanır. Güçlü nesnellik; bilgi öznesinin bilgi nesneleriyle aynı eleştirel, nedensel düzleme yerleştirilmesini gerektirir. Dolayısıyla güçlü nesnellik,

“güçlü düşünömsellik” olarak düşünöbileceğimiz şeyi gerektirir. Zira bir költürün tamamı tarafından benimsenen inançlar bilimsel soruştörmannın her aşamasında kanıt olarak işlev görür: araştırma sorularının seçiminde, hipotezlerin oluşturulmasında, araştırmanın tasarlanmasında, verilerin toplanmasında, verilerin yorumlanması ve sınıflandırılmasında, sonuçların rapor edilmesinde bilgi öznesi(yani bireyin kendisi) ve gözden geçirilmemiş kolektif inançları “farkında olmadan” benimseyen üyeleriyle tarihsel olarak konumlanmış topluluk- bilimsel yöntem açısından bilgi nesnesinin bir parçası olarak görölmek zorundadır.

Tüm bu yöntem ve yöntemsel araç olan kesişimsellik ışığında; araştırmanın örneklemini ve veri toplama teknikleri bir sonraki bölümde irdelenecektir.

2.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri, Örneklemini ve Katılımcı Profili

2.2.3.1. Örnekleminin Boyutu ve Örnekleme Çeşidi

Araştırma sahasına görüşmeler yapmak için girdiğim andan itibaren kaç kişiyle görüşme yapacağımı belirlememişim. Nitel araştörmalarda her zaman, sorulan sorulara, toplanan verilere, analize ve çalışmayı destekleyen kaynaklara bağılıdır (Merriam, 2018: 79). Lincoln ve Guba (1985: 222), doyunluk ve aşırılık seviyesine ulaşınca kadar örneklemin genişletilmesi tavsiye eder. “Amaca yönelik örneklemede, örneklemin büyüklüğü bilgiler göz önünde bulundurularak belirlenir. Eğer amaç bilgiyi arttırmaksa, seçim, örnekleme birimlerinden yeni hiçbir bilgi elde edilmediğinde son bulur. Bu nedenle aşırılık temel ölçüttür”. Ben de sahaya çıktığım ilk günden itibaren, verilerim belli bir örüntüye ulaşınca kadar görüşmelere devam ettim ve ilk 6 görüşme pilot çalışma olacak şekilde, toplam 33 kişi ile görüşmeler yaptım. Bu kişileri ise, amaçlı örnekleme tipi içindeki “Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi” yolu ile seçtim.

Amaçlı örnekleme Patton’a (1987, 2018) göre, zengin bilgiye sahip olduğı düşünölen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak verir. Dolayısıyla amaçlı örnekleme çeşitleri, pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur (akt. Yıldırım & Şimşek, 2016: 118-119).

Amaçlı örnekleme çeşitlerinden birisi ise Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi’dir. Buradaki amaç, görelili olarak küçük bir örnekleme oluşturmak ve çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Buradaki bir diğeri

amaç ise; genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak değil, tam tersine çeşitlilik gösteren durumlar içinde herhangi ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmaktır ve problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 119).

Bu örnekleme kapsamında ben de, görüşme yapacağım nitelikli göçmenlerin cinsiyet ve meslekleri üzerine maksimum çeşitlemeyi sağlamaya çalıştım. Karşıma çıkan ya da araştırmaya katılmada daha istekli olanlar genellikle kadınlar olmasına rağmen, hemen hemen sayıca eşit olacak şekilde, 18'i erkek (15 cis-erkek, 3'ü gey) ve 15 kadın katılımcı ile toplamda 33 kişi ile görüşme yaptım. Maksimum çeşitlilik sağlamak istediğim esas alan ise meslek grubu idi. Nitelikli göç ve hareketlilik denildiği zaman akla ilk gelen 2000'li yıllar başı itibariyle mühendis ve IT grubunun göçüdür. Fakat son yıllarda, özellikle sağlık sektöründen, doktor ve hemşireler, ardından sanat ve sosyal bilimler alanında akademisyenler de göç etmeye başlamış olduğundan meslek grupları arasından geneli yansıtacak şekilde çeşitliliği sağlamaya odaklandım..

2.2.3.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Profili

Bu bölümde veri toplama teknikleri, saha süreci ve analize geçmeden önce, yukarıda nasıl seçtiğimi anlattığım ve kendi isimleri kullanılmayan 33 kişiden oluşan katılımcı grubunun önce demografik özelliklerini içeren bir tabloyu, ardından ise, göç hareketlerini anlatan profillerini sunuyorum. Veri analizi süreci boyunca, her katılımcının ifadeleri kullanılmasa bile, öznelere takdimi metodolojik bir zorunluluktur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Uzmanlık Alanı	Meslek (Mevcut Yapılan İş/Pozisyon)	Almanya’da Bulunulan Yıl Sayısı	Görüşme Tarihi
Ersin	E	40	Evli	Lisans	Gazetecilik	Öykü Yazarı ve Bar Sahibi	14 yıl	17/10/2019
Burcu	K	29	Bekar	Yüksek Lisans (2 adet)	Siyaset Bilimi	Pazarlama	3 Yıl	17/10/2019
Ece	K	28	Bekar	Lisans	İşletme	İnsan Kaynakları Müdürü	5 Yıl	17/10/2019
Öykü	K	33	Evli	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler	Yazılımcı (IT)	3 Yıl	18/10/2019
Deniz	E	28	Bekar	Lisans	İç Mimarlık	Moda Tasarımcısı	2 yıl	18/10/2019
Erhan	E	34	Bekar	Doktora	Veterinerlik	Veteriner Hekim ve Akademisyen	11 Yıl	18/10/2019
Ayşe	K	28	Evli	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisliği	Araştırma Görevlisi	3 yıl	19/10/2019
Görkem	K	32	Bekar	Doktora	Psikoloji	Akademisyen	8 Yıl	19/10/2019
Zeynep	K	29	Bekar	Yüksek Lisans	Tıp	Doktor	2 Yıl	24/10/2019
Timuçin	E	28	Bekar	Lisans	Yönetim Bilişim Sistemleri	Veri Analiz Uzmanı	4 Yıl	24/10/2019
Emre	E	29	Evli	Lisans	Endüstri Mühendisliği	Yarı Zamanlı Çalışan (YL öğrencisi)	3 Yıl	24/10/2019
Ceren	K	37	Evli	Lisans	Makine Mühendisliği	Makine Mühendisi	7 Yıl	25/10/2019
Ayça	K	32	Evli	Lisans	Hukuk	Hukuki Danışman	6 Yıl	25/10/2019

Engin	E	33	Bekar	Lisans	Bilgisayar Mühendisliği	Kıdemli Bilg. Mühendisi	3 Yıl	26/10/2019
Tuna	K	33	Bekar	Lisans	Turizm ve Otel İşletmeciliği	Gazeteci	3 Yıl	26/10/2019
Derya	K	35	Bekar	Lisans	Endüstri Mühendisliği	Endüstri Mühendisi	3 Yıl	26/10/2019
Mehmet	E	34	Bekar	Yüksek Lisans	İşletme	Data Analiz ve Bar Sahibi	9 Yıl	14/11/2019
Melisa	K	28	Bekar	Yüksek Lisans	Kimya Mühendisliği	Kimya Mühendisi (Kalite Uzmanı)	6 Yıl	14/11/2019
Kerem	E	37	Evli	Doktora	Bilgisayar Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisi	12 Yıl	14/11/2019
Hamdi	E	31	Bekar	Lisans	Bilgisayar Programcılığı	Kıdemli Yazılım Mimarı	4 yıl	15/11/2019
Çiçek	K	33	Bekar	Yüksek Lisans (2 adet)	Sosyoloji	Araştırmacı (Dr.Öğrencisi)	3 yıl	15/11/2019
Recep	E	29	Bekar	Yüksek Lisans	Tıp	Doktor	4 yıl	16/11/2019
Cem	E	30	Bekar	Lisans	Endüstri Mühendisliği	Endüstri Mühendisi	4 yıl	16/11/2019
Defne	K	51	Evli	Doktora	Tıp	Uzman Doktor	9 Yıl+	22/11/2019
Yeliz	K	53	Evli	Ön lisans	Hemşirelik	Hemşire	25 Yıl	22/11/2019
Cengiz	E	63	Evli	Yüksek Lisans	Sosyal Bilimler	Emekli Öğretim Görevlisi	41 Yıl	23/11/2019
Jülide	K	59	Evli	Lisans	Tekstil Mühendisliği	Memur (Konsolosluk)	36 Yıl	23/11/2019
Ufuk	E	37	Evli	Lisans	Uluslararası İlişkiler	İş-Destek Müdürü	2 yıl	23/11/2019
İsmail	E	28	Bekar	Yüksek Lisans	Yönetim Bilişim Sistemleri	Sistem Mühendisi	8 Yıl	10/04/2020 Online(Covid Dönemi)

Leyla	K	38	Bekar	Yüksek Lisans	Uçak-Makine Mühendisliği	Kıdemli Makine Mühendisi	3 Yıl	21/04/2020 (Online)
Şükrü	E	30	Evli	Yüksek Lisans	Hukuk	Doktora Öğrencisi	4 Yıl	28/04/2020 (Online)
Reyhan	K	32	Bekar	Lisans	Makine Mühendisliği	Makine Mühendisi	6 Yıl	02/05/2020 (Online)
Sevim	K	35	Bekar	Doktora	Sosyal Bilimler	Post-Doc Araştırmacı	5 Yıl	28/05/2020 (Online)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Profili/ Göç Hikayeleri

Katılımcı 1: Ersin Görüşme Tarihi: 17/10/2019 40 yaşında, evli ve bir çocuğu olan Ersin, lisans ve yüksek lisansını ekonomi alanında yapmış olmasına rağmen, bir yayın kuruluşunda editör olarak çalışıyor, öykü yazarlığı yapıyor ve bir bar sahibidir. 2005 yılından beri Almanya’da olduğu için kendisini “ne Almancı ne de yeni dalgayım, tam aradayım ben” diye tanımlıyor. Yurtdışına ilk çıkışı yüksek lisans için Amerika olmuş. Ardından tekrar yurtdışında yaşamak istiyormuş, ufku açılsın, tercihleri fazlalaşsın diye. O esnada, şu anki eşi, o zamanki kız arkadaşı Almanya’da doktora kabul edildiği için onunla gelmiş, özellikle Berlin tercih etmemişler, “bakalım mutlu olursak kalırız” diyerek kaldıklarını ifade ettiler. Emeklilik gibi bir durum dışında Türkiye’ye dönmeyi düşünmüyorlar.
Katılımcı 2: Burcu Görüşme Tarihi: 17/10/2019 29 yaşında, bekar olan Burcu Boğaziçi üniversitesi Siyaset bilimi mezunu ve iki ayrı yüksek lisans yapmış Atina ve Barselona’da olmak üzere. İlk olarak 2013 yılında Yunanistan’da iş bularak yurtdışına çıkmış ve iki yıl kalmış, 2016 yılında Türkiye’ye dönüp doktora yapmak ve akademisyen olmak istiyormuş fakat, patlamaların olması sebebiyle ve akademisyen arkadaşlarının biz gitmeye çalışıyoruz gelme demesiyle, Berlin’e taşınmıyor. Şimdilik Türkiye’ye dönme planı yok. Bunun sebebini ise Türkiye şartlarında çalışmak istememesi olarak belirtti.
Katılımcı 3: Ece Görüşme Tarihi: 17/10/2019 28 yaşında, bekar, lisansı Almanya’da işletme okumuş. Bir yazılım firmasında insan kaynakları müdürü olarak çalışıyor. CEO’ya yakın bir pozisyonda çalışıyor. Lisans öğreniminden sonra Türkiye’de biraz kalıyor fakat niteliklerine uygun iş bulamıyor, iş bulmak için torpil araması gerektiğini ifade ediyor ve o da olmuyor. Bu sırada gezi olayları, ardından patlamalar ile tekrar Almanya’ya dönme kararı alıyor. Vatandaşlık almayı beklediğini ve dönme niyetinin olmadığını belirtti.
Katılımcı 4: Öykü Görüşme Tarihi: 18/10/2019 33 yaşında, evli, ODTÜ uluslararası ilişkiler lisans ve Galatasaray Üniversitesi iletişim yüksek lisans mezunu. 3 dil biliyor akıcı olarak. 3 yılı aşkın bir süredir Almanya’da yaşıyor. Bir süre özel bir üniversitede araştırma görevliliği yapmış fakat okul şirket gibiymiş, mesleki beklentilerini karşılamamış. Ardından tiyatro ve çoğunlukla çevirmenlik yapmış, sürekli proje bazlı çalışmak mesleki ve başarı anlamında tatmin etmemiş, Almanya’ya tiyatro için gittiği bir vakit şuan ki eşiyle tanışmış, aslında İstanbul’da kalmak istiyorlarmış fakat 2013 sonrasına denk gelmiş, ona göre Türkiye’de her şey kötüye doğru gittiği için Berlin’e taşınmaya karar kılmışlar ve bu sebeple evlenmişler. Şuan Almanya’da da IT uzmanı olmak için okul okuyor ve staj yapıyor. Dönme niyetinin olmadığını belirtti.
Katılımcı 5: Deniz Görüşme Tarihi: 18/10/2019 28 yaşında, bekar, görüşmeden iki gün sonra evlenecek olmasına rağmen derdini birine anlatmak zorundayım diye görüşmeye geldi. Lisansını Mimar Sinan üniversitesinde yapmış ve şuan modan tasarımcısı olarak çalışıyor. İlk olarak Amerika’ya yüksek lisans için devlet bursuyla gidiyor fakat Ekonomi bakanlığı sebebini açıklamadan bursu iptal ediyor. Sebebini hiçbir şekilde öğrenemiyor, tahmini babasının önceden Abdullah Gül ile olan bağı ya da eşcinsel olması. İyi bir portfolyösü olduğu için Amerika’dan vize alıyor sanatçı ve sporcular için olanı fakat daha yakın olduğu için ve erkek arkadaşı da Avrupalı olduğu için Berlin’e geliyor. Bu olayı yaşadığı için Türkiye’de kalmak istemiyor, dönme niyeti olmadığını belirtti.
Katılımcı 6: Erhan

Görüşme Tarihi: 18/10/ 2019 34 yaşında, bekar ve veterinerlik alanında akademisyen. Doktorasını Almanya’da yapmış. Kendisinin ifade ettiği şekliyle, yaklaşık 10 sene önce mezun olduğu Ankara üniversitesinde araştırma görevlisi olarak alacaklarını söylüyorlar fakat almıyorlar, doktora için Almanya’ya gidiyor. Dönünce de kadro vereceklerini ama vermediklerini söylüyor. Kadro bulamayınca Almanya’ya dönmeye karar veriyor akademisyen olmak için lisans eşdeğerlik alması gerekiyor ve onu hocasının motivasyonu ile tamamlıyor. Şuan bir araştırma merkezinin başında yönetici olarak bulunuyor. Dönmeyi düşünmediğini söyledi.
Katılımcı 7: Ayşe Görüşme Tarihi: 19/10/2019 28 yaşında, evli olan Ayşe lisans Bilkent ve yüksek lisansını ODTÜ bilgisayar mühendisliği bölümünde tamamlamış. Yüksek lisansından sonra araştırmacı olarak Almanya’ya gelmiş bir yıl için, o esnada yıl 2015 ve Türkiye’de karışıklıklar çıkmaya başladığını söylüyor. Evlendiği zaman eşinin Kürt olması ve kendisinin sarışın olması sebebiyle yaşadıkları yerde değişik bir baskı görüyorlar. Bu yüzden doktora için yurtdışına çıkmaya karar veriyor, ilk tercih Berlin değil, ilk cevap gelen yer Berlin. Aile birleşimi yoluyla da eşi geliyor. Araştırma görevlisi olarak çalışıyor ve dönme niyetlerinin olmadığını ifade etti.
Katılımcı 8: Görkem Görüşme Tarihi: 19/ 10/2019 32 yaşında bekar bir genç kadın olan Görkem, Bilgi üniversitesi psikoloji mezunu, ilk olarak yüksek lisans için Almanya’ya geliyor ve sınır bilim alanında çalışıyor. Doktora için kalıyor, 8 yıldır Almanya’da ve vatandaşlık almak üzere. Max Planck enstitüsünde araştırmacı olarak çalışıyor. Dönememe sebebi ise akademisyen olmak istemesi fakat Türkiye’de koşulların iyi olmadığını düşünüyor bu sebeple Almanya’da ucuz işgücü olarak çalışmayı yeğliyor. İleride 40-50 yaşına kadar Almanya’da kalmayı ve sonra bilinen, iyi bir akademisyen olarak Türkiye’de iyi bir üniversitede çalışırsa dönmeyi düşündüğünü söyledi.
Katılımcı 9: Zeynep Görüşme Tarihi: 24/10/2019 29 yaşında, bekar, doktor. Akdeniz üniversitesi tıp fakültesi mezunu. Türkiye’de bir süre pratisyen hekim olarak çalışmış ve TUS’a hazırlanmış. Lisans öğrenimi sırasında her yaz yurtdışında staj yapmış fakat Türkiye’den ayrılmasının birkaç farklı sebebi var. Türkiye’nin son yıllardaki dengesiz sosyo-politik durumunun insanları ve kendisini yeni arayışlara yönlendirdiğini söylüyor. En önemlisi ise, doktorların uzmanlık için TUS sınavına girmesi, herhangi bir tıp dalına yatkınlık yerine test sistemiyle seçilmesini doğru bulmuyor. Fakat Almanya’da böyle bir sınav sistemi yok. Onun dışında, kazanılsa bile nöbet gün sayısı ve saatlerinin insani olmaması ve bireyin tüm hayatının hastanede geçmesi Almanya’ya gelmek istemesinin temel sebebi gibi duruyor. Şuan uzmanlığa ara vermiş ve Almanca çalışıyor. Dönüp dönmemeye kararını vermediğini ifade ediyor.
Katılımcı 10: Timuçin Görüşme Tarihi: 24/10/2019 28 yaşında, bekar, Burdur Mehmet Akif üniversitesi yönetim bilişim sistemleri mezunu. İstanbul’da yüksek lisansı bırakmış şuanda Berlin’de yüksek lisans yapıyor enformatik alanında ve IT olarak yarı zamanlı çalışıyor. Daha önce iki kere Erasmus öğrencisi olduğu için aklında her zaman varmış yurtdışına çıkmak fakat tetikleyicileri ilk olarak bombaların patladığı 2015 yazı olmuş, Şişli’de oturuyormuş o zaman. Bu çok etkilemiş, ekonomik olarak da ailesinden daha iyi koşullara sahip olmak istemiş, politik bir insan olduğunu ve o dönem itibariyle insanların sesinin kısıldığını düşünüyor. Bunların birleşimi mezuniyetinden 3 yıl sonra ayrılmak istemesine sebebiyet vermiş. Dönüp dönmemeye kararı vermediğini ifade ediyor.
Katılımcı 11: Emre Görüşme Tarihi: 24/10/2019 29 yaşında, evli, Kültür üniversitesi endüstri mühendisliği mezunu ve yüksek lisansına

Berlin’de lojistik alanında devam ediyor. Eşi ile birlikte gelmiş. Almanya’ya gelme sebebi yalnızca eğitim alanında kendini geliştirmek. Babasının makina şirketi var, sanayi alanında ve teknoloji gibi konularda öğrenmek için gelmeyi tercih etmiş, yüksek lisansı bittikten hemen sonra aile şirketine çalışmak için geri dönmeyi düşünüyor. Türkiye’de ne olduğunun kendisi için hiç önemli olmadığını söylüyor. Ancak yönetim şeklinde büyük bir değişiklik olursa kalırmış yurtdışında, zaten eşiyile alacağı bir karar olduğunu söylüyor.

Katılımcı 12: Ceren

Görüşme Tarihi: 25/10/2019

37 yaşında, evli ve bir çocuğu var. ODTÜ makine mühendisliği lisans ve Bilgi üniversitesi yüksek lisans mezunu. Aslında aklında hep bir gidip kariyer geliştirmek var fakat esas karar yurtdışında master ve doktora yapanların ya da deneyim kazananların gelip bir anda onlardan üst pozisyonları alması. Kariyerlerinde ilerlemek için yurtdışında deneyim kazanmak için ilk olarak 3 yıl hedefleyerek geliyorlar fakat, Almanya’daki iş-sosyal hayat dengesinin varlığı 7 senedir kalmalarını sağlıyor. Küçük çocuklarının vatandaşlık almalarını istedikleri için plan yapmıyorlar ve kalmaya devam edecekler. İfadelerinden anlaşılan dönüş yapma ve yapmama olasılıkları eşit görünüyor.

Katılımcı 13: Ayça

Görüşme Tarihi: 25/10/ 2019

32 yaşında ve evli, Hukuk fakültesi mezunu. Şuanda Berlin’de teknoloji firmalarına hukuk danışmanlığı yapıyor. 2013 yılında ayrılmak istemesinin sebeplerinin ikiye ayırıyor. Hem kişisel bir deneyim yaşamak istediğini, hem de ülkede var olduğunu düşündüğü bazı sıkıntıların birebir hissettiğini söylemesi. Bunların ekonomik, siyasi ve sosyal olduğunu söylüyor. Sosyal olarak insanların biler artık birbirlerine farklı, iyi davranmadığını ve saygısız olduklarını düşünüyor. Yalnızca bir ilk adım atmak istemiş yurtdışına fakat dönüp dönmeyeceğine dair bir şey düşünmemiş. Fakat burada bir erkek arkadaşı olmuş ve onunla evlendikleri için şuanda Almanya’da yaşamaya devam ediyor. Bir Alman ile evli olduğu için dönüp dönmeyeceği belirsiz olarak ifade etti.

Katılımcı 14: Engin

Görüşme Tarihi: 26/10/ 2019

33 yaşında ve bekar. Çankaya üniversitesi bilgisayar mühendisliği mezunu. Almanya’ya 2-3 yıl önce geliyor ve gelişinin temel amacı deneyim kazanıp, kariyer olanaklarını geliştirmek. İlk olarak düz mühendis olarak geliyor fakat şuan kıdemli yazılım mühendisi olarak Yemeksepeti’nin ana şirketinde çalışıyor. Engin de diğer bazı görüşmeciler gibi, gelirken kariyer odaklı düşünse de, kalış sebebi olarak Türkiye’nin sıkıntılı durumunu ve ekonomik koşulları ve Almanya’daki iş-sosyal hayat dengesinin varlığını söylüyor. Şimdilik dönme düşüncesi yok, belirsiz.

Katılımcı 15: Tuna

Görüşme Tarihi: 26/10/2019

33 yaşında ve bekar. Turizm ve otelcilik mezunu. İlk olarak İstanbul’da otellerde çalışıyor fakat çok düşük ücretlerde, çok parasız günlerinin geçtiğini söylüyor. Para kazanmak için, ünlüler ile ilgili haber veriyor gazetelere ve o şekilde gazetecilik ile bağı başlıyor. O sırada 2015 yılındaki patlamaların başladığını, o gün çok yakından geçtiğini ve ölüm korkusu yaşadığını söylüyor. Anne tarafından ailesinin Almanya bağının olması dolayısıyla Almanya’ya gelme düşüncesi oluşuyor. İşe başvurma siteleri üzerinden haber ajanslarına başvuruyor ve referandumun hemen öncesinde pozisyon teklif edilen haber ajansında çalışmak için ayrılıyor. Halen aynı haber ajansında çalışıyor. Vatandaşlık almaya uğraşıyor ve bunun için entegrasyon kursuna giden tek görüşmeci. Dönme düşüncesi olmadığını ifade ediyor.

Katılımcı 16: Derya

Görüşme Tarihi: 26/10/ 2019

35 yaşında ve bekar, Sabancı üniversitesi makine mühendisliği lisans mezunu. Derya, hali hazırda Türkiye’de mezun olduğundan beri Alman firmalarında özelde çalışıyor. Almanya’ya

giden bir arkadaşı Mercedes- Benz’de kendisine uygun birçok pozisyonun bulunduğunu ve gelmek isteyip istemediğini soruyor. O zamana kadar doğduğundan beri İstanbul’da yaşamış olduğu için, deneyim kazanmak amacıyla iş başvurusu yapıyor ve gitme kararı alıyor. 3 yıldır Almanya’da olan Derya, ekonomik durum ve çalışma şartları dolayısıyla şuanda kalmayı tercih ediyor. Vatandaşlık alma planı var, ona göre dönme niyeti belli olmadığını ifade etti.

Katılımcı 17: Mehmet

Görüşme Tarihi: 14/11/2019

34 yaşında ve bekar, Yeditepe üniversitesi İşletme ve reklamcılık(yandal) lisans mezunu, Almanya’da yüksek lisans yapmış. İlk olarak Mehmet, lisans sonrası sadece yüksek lisans yapmak için Almanya’ya geliyor ve zor günler geçiriyor. İşe de giriyor. Geri dönmek istediği sırada Türkiye’de bulunan arkadaşları ve ailesi gerek ekonomik koşulları gerekse politik ayrımcılığı gerek göstererek geri gelmemesini ve biraz daha orada kalmasını salık veriyorlar. Bu şekilde kalarak 9 yıldır Almanya’da bulunan Mehmet, Facebook’ta orta düzey bir pozisyonda çalışıyor ve bar sahibi/işletmecisi aynı zamanda. Şuan için dönmeyi düşünmüyor fakat Berlin’de kesinlikle ölmeyeceğini söylüyor, belki Avrupa’da farklı rotalar da deneyebilirmiş.

Katılımcı 18: Melisa

Görüşme Tarihi: 14/11/2019

28 yaşında ve bekar, İTÜ kimya mühendisliği bölümünden mezun ve Polümer bilimi üzerine Almanya’da yüksek lisansını tamamlamış. İlk olarak, mezuniyetinden hemen sonra yüksek lisans için gelmeye karar veriyor, daha önceden Erasmus ve çok programlı lisans eğitimi olduğundan deneyimi var. Yüksek lisansın hemen ardından çeşitli sebeplerle çalışmak için kalmaya karar veriyor, bunda en önemli etken iş-sosyal yaşam dengesi ve maaşı olmakla birlikte 2014-15 sonrasına denk gelen Türkiye’de yaşanan gerginliklerin de kendisinde kalma kararında etkili olduğunu söylüyor. 6 yıldır Berlin’de yaşıyor ve görüşmelerde dönmek istemediğini belirtti.

Katılımcı 19: Kerem

Görüşme Tarihi: 14/11/2019

37 yaşında, evli olan Kerem 12 yıldır Almanya’da yaşıyor. Lisans ve YL Yeditepe üniversitesi Bilgisayar mühendisliği bölümünden mezun ve Berlin Teknik üniversitesinde doktora yapmış. 2007 yılında yüksek lisansın hemen ardından doktora eğitimi için gelmiş ve doktorasını bitirdikten sonra düşünmeye başlamış, ilk önce Amerika’ya gitmiş ve bir süre akademik çalışmalarını orada devam ettirmiş fakat oradayken yaşam koşullarının Almanya’da daha iyi olduğuna karar vererek Almanya’ya dönmüş. Almanya’da doktoralı olarak akademik pozisyonun çok zor bulunduğunu söyleyen Kerem, akademik hedeflerinden vazgeçerek özel şirkette çalışmaya başlamış. Bu sırada Alman olan eşiyle tanıştığı ve evlendiği için Berlin’de kalmaya devam ediyor, geri dönme niyetinin olmadığını ifade etti.

Katılımcı 20: Hamdi

Görüşme Tarihi: 15/11/2019

31 yaşında ve dümdüz bekar, Kadir Has üniversitesi bilgisayar programcılığı mezunu. İstanbul’da iken bir Amerikan firmasıyla çalışan Hamdi, işyerinin sponsorluğu ile silikon vadisine Amerika’ya gidecekti. O esnada vizesinde bir problem çıkmış. LinkedIn üzerinden çeşitli iş başvuruları yapmaya devam ediyormuş bu sırada ve tam 16 Temmuz 2016 günü Berlin’den iş görüşmesi teklifi almış. O gün sonrasında her gün kendimi iş görüşmesi yaparken buldum diyor. İstanbul’dan ilk etapta gitmek istemesinin sebebini ise, ekonomik olarak herkesin durumunun kötüleşmesi ve politik çalkantılar sonucu insanların depresifleşmesi, artık haberleri görmek istememesi olarak dile getiriyor. Şuan Berlin’de de süper mutlu olmadığını ama ekonomik koşulların her geçen gün Türkiye’de kötüleşmesi sonucu kalmaya devam edeceğini söylüyor.

Katılımcı 21: Çiçek

Görüşme Tarihi: 15/11/2019

33 yaşında ve bekar olan Çiçek, Hacettepe üniversitesi sosyoloji lisans, Ankara üniversitesi

antropoloji yüksek lisans ve İsveç'te siyaset biliminde yüksek lisans yapmış. Şuan Berlin Frei üniversitesinde doktora çalışmalarına devam ediyor. Türkiye'de ÖYP araştırma görevliliğini kazandığında yapmış olduğu yüksek lisansların sosyoloji olmadığı gerekçesiyle üçüncü bir yüksek lisansa başlamak zorunda kalmış. 15 Temmuz gününe kadar, çalıştığı bölümde çeşitli mobbinglere uğruyormuş. Saç şekline (Afrika örgüsü), kampüsteki hayvanları beslemesine karışılıyor ve bunlar birer problematik olarak karşısına çıkıyormuş. 15 Temmuz ertesinde, ÖYP araştırma görevlilerinin 50/D geçici statüsüne geçirilmelerinin ardından bölümde doktora programı açılmadığı gerekçesiyle işine son verilmiş ve bu meselenin ardından artık Türkiye'deki bir akademik kurumda çalışmak istemediğine karar vererek Almanya'da burslu doktora programına başlamış. Şuanda doktora devam ettiği için dönme niyeti yok ve bittikten sonra post-doktora için kalmayı düşünüyor. Ardından ne yapacağını belirsiz olduğunu söyledi.

Katılımcı 22: Recep

Görüşme Tarihi: 16/11/2019

29 yaşında ve bekar olan Recep, Dokuz Eylül üniversitesi tıp fakültesi mezunu, pratisyen doktor. Şuanda Almanya'da doktora (tıpta uzmanlık değil) yapıyor ve bir araştırma kurumunda klinik deneyler yürütüyor. İlk olarak Türkiye'de Kütahya'da pratisyen doktor olarak işe başlayan Recep, günlük olarak 300-400 hasta bakıyormuş, uzmanlığa çalışsam ve kazansam 36 saat nöbetler, bunlar sonucunda insan yüzü göreceğim halim kalmıyordu. Zaten hep yurtdışına gitmek istiyordum diyor ve arkadaşlarının Almanya'da olması vasıtasıyla ayrılmaya karar vererek Almanya'ya geliyor. Gelirken düşündüklerinden daha çok geldikten sonra gördüklerinin onu kalmaya ikna ettiğini ifade ediyor. 3 yıldır Almanya'da yaşıyor ve farklı bir ülke deneyimlemek için yeni bir yere gidebileceğini ama Türkiye'ye dönmeyeceğini söylüyor.

Katılımcı 23: Cem

Görüşme Tarihi: 16/11/2019

30 yaşında ve bekar. İstanbul üniversitesi endüstri mühendisliği mezunu. Berlin'de yüksek lisans yapıyor. Mezuniyetinden sonra 5-6 yıl kadar İstanbul'da çalışıyor fakat ardından patlamalar başlıyor, Türkiye'nin gidişatının kendisini rahatsız hissettirmeye başladığını, özellikle gey olduğu için her an başına bir şey gelebilir, her an hapse atılabilir korkusu yaşadığını söylüyor. Bu sebeplerle Almanya'da olan arkadaşının da varlığı ile gitme kararı alıyor. Özellikle 15 temmuz olaylarının gidişatını ve düşüncesinin ultra hızlandığını ifade ediyor. Şuanda bir IT firmasında mühendis olarak çalışıyor. Önümüzdeki 5 yıl içinde hiçbir yere gitmek istemediğini fakat sonrasının belirsiz olduğunu söyledi.

Katılımcı 24: Defne

Görüşme Tarihi: 22/11/2019

51 yaşında, evli ve bir yetişkin çocuğu var. Eşi ve kendisi tıp doktoru, uzman oldukları için ikisinin de muayenesi var. 10 yıldır tam olarak Almanya'da yaşıyor fakat öncesinde emekliliğini hak edebilmek için Türkiye'den git-gel yapıyormuş. Türkiye'den ayrılmasının sebebi eşinin Almanya'ya gelmek ve orada uzmanlık yapmak istemesi. Ayrılmadıkları için gelmek zorunda kalmış, Almanya'da da ayrıca 2 yıl uzmanlık yapmış ve denklik almış. Şuan çocukları yetişkin olduğu ve yerleşik düzenleri olduğu için dönmeyi düşünmediklerini ifade etti.

Katılımcı 25: Yeliz

Görüşme Tarihi: 22/11/2019

25 yıldır Almanya'da yaşıyor, 53 yaşında evli ve bir çocuklu. Kendisi emekli hemşire fakat eşi uzman doktor olarak çalışmaya devam ediyor. Eşinin annesinin Alman olması dolayısı ile tıp fakültesi sonrası Almanya'da uzmanlık yapmak istemesinden ötürü eş durumundan Almanya'ya geliyor. Uzunca eğitim süreçleri, denklikler sonrası hem hemşirelik hem de entegrasyon süreçlerinde eğitim veriyor, sosyoloji eğitimi alıyor. Emekliliği hak ettiği için artık başka bir kurumda çalışmıyor fakat eşinin muayenesinde aktif olarak hemşirelik yaparak, yardımcı oluyor. Liseye giden çocuğu olduğu için dönmeyi düşünmediklerini ifade

etti.
Katılımcı 26: Cengiz Görüşme Tarihi: 23/11/2019 63 yaşında evli ve yetişkin bir çocuğu var. 41 yıldır Almanya’da yaşayan Cengiz, emekli öğretim görevlisi. 1968 olayları sonrasında devrimci gruplar arasına girmiş ve gözaltına alınmış birçok kez, ardından lisans öğrenimini bitirmeden ve yanına hiç para almadan Almanya’ya gitmiş. Gidince önce çalışmaya ve sonra lisans öğrenimine başlamış. O günden beridir Almanya’da yaşıyor, emekli olmasına rağmen dönmemiş, tam dönmeyi düşünürken Türkiye’de tekrar eden politik sıkıntılardan dolayı kalmaya karar vermişler. Bir dönme planı olmadığını ifade etti.
Katılımcı 27: Julide Görüşme Tarihi: 23/11/2019 59 yaşında ve evli, konsoloslukta memur olarak çalışıyor. Aslında Türkiye’de tekstil mühendisliğinden mezun fakat, mezun olduğu dönemde açılan iş ilanına başvuruyor ve bu şekilde devam ediyor. Annesi tarafından Almanya ile bağı var fakat gitmeyi düşünmezken, evlilik durumu olduğu için Almanya’ya gitmek zorunda kalıyor. Hala konsolosluktaki görevine devam ediyor. Eşi ve kendisi dönmeyi düşünmediklerini ifade etti.
Katılımcı 28: Ufuk Görüşme Tarihi: 23/11/2019 37 yaşında, evli, ve bir çocuğu var. Uluslararası ilişkiler lisans mezunu. Türkiye’de bir özel şirkette çalışıyor iken, arkadaş ve iş çevresinden insanların gitmeye başladığını duyuyor ve bu şekilde gitme düşüncesi oluşuyor. Kendi yaş grubunun bu tür yurtdışı konularında gençlere göre daha çekingen olduğunu ve başvuru yapmadıkları için gidemediklerini düşünüyor bu sebeple kendini denemek için başvuru yapıyor. Şuan Almanya’da yine bir özel şirkette iş-destek müdürü olarak çalışıyor, bu tercih yapmalarının arkasında özel bir neden olarak da küçük çocuğunun zor bir hastalığının olduğunu ve tedavi bulmak amacıyla taşındıklarını söylüyor. Yeni geldikleri için dönmeyi düşünmediklerini ifade ettiler.
Katılımcı 29: İsmail Görüşme Tarihi: 10/04/2020 (Online) 28 yaşında ve bekar, Almanya’da yönetim bilişim sistemleri alanında lisans eğitimi almış. 8 yıl önce Almanya’ya lisans eğitimi için giden İsmail kalmayı tercih etmiş ve yüksek lisansını da aynı alanda yaptıktan sonra doktora çalışmalarına devam ediyor ve ayrıca bir üniversitenin IT departmanında sistem mühendisi olarak tam zamanlı çalışıyor. Yurtdışında kalma hedefi ile lisans eğitimine gittiği için şuan dönme niyeti kesinlikle yok, “özellikle de Euro 9 olmuşken” diye ifade ediyor.
Katılımcı 30: Leyla Görüşme Tarihi: 21/04/2020 (Online) 38 yaşında, bekar olan Leyla İTÜ uçak-makine mühendisliği mezunu ve Sabancı üniversitesinde işletme üzerine yüksek lisans yapmış. Uzun süre Türkiye’de çalışan Leyla, zaten Türkiye’de bu alanda çalışılabilecek birkaç kurum olduğunu söylüyor. Herhangi başka bir durum olmamasına rağmen deneyim kazanmak için başvuruda bulunuyor ve kabul ediliyor. Çalışkan olduğu için çok kısa sürede yükseliyor ve şuan bilinen bir kurumda kıdemli makine mühendisi olarak çalışıyor. Gitme sebebi olmasa da, iş ve sosyal hayat dengesinin farkını gördükten sonra kalma kararı veriyor, ekonomik koşulların da değişmesi bu istediğini güçlendiriyor. Bir gün dönerim düşüncesi olan Leyla’nın yabancı bir nişanlısı ve evlenmek üzere olduğundan dolayı dönmeyi düşünmediğini söyledi.
Katılımcı 31: Şükrü Görüşme Tarihi: 28/04/2019 (Online) 30 yaşında, evli. Türkiye’de lisans hukuk mezunu ve doktora yapmak amacıyla burs alarak Almanya’ya geliyor, şuan doktora öğrencisi. Eğitim için gelen diğer görüşmeciler gibi geldikten sonra kalma düşüncesini geliştirecek farkındalıklar ediniyor. Son yıllarda Türkiye’de yavaşlayan ekonomi ve Almanya’daki çalışma yaşamını

düşündüğü için dönüp dönmeme konusunda kararsız. Aslında TR burslusu olduğu için zorunlu hizmet yükü var fakat, geri ödeyerek hizmet borcunu kaldırmayı ve kalmayı düşünmediğini ifade ediyor bu sebeple de dönüp dönmeyeceği belirsiz durumda.

Katılımcı 32: Reyhan

Görüşme Tarihi: 02/05/2019 (Online)

32 yaşında ve bekar. ODTÜ makine mühendisliği mezunu, 6 yıldır Almanya’da yine makine mühendisliği pozisyonunda çalışıyor. Mezuniyetinden bir süre Ankara’da iyi bir kurumda çalışan Reyhan, gelir düzeyi yüksek olsa da çalışma koşullarının insani olmadığını, mesai saatleri dışında sık sık aranması dolayısıyla arayışa girdiğini ve böyle bir karar aldığını söylüyor. Şimdilik iyi bir pozisyonda çalıştığı için bırakmayı düşünmüyor ve dönüp dönmeme konusunda kararsız olduğunu ifade etti.

Katılımcı 33: Sevim

Görüşme Tarihi: 28/05/2019 (Online)

35 yaşında ve bekar, doktoralı sosyal bilim akademisyeni. Almanya’da bir kurumda araştırmacı olarak çalışıyor. 5 yıl önce Türkiye’den ayrılma kararı almış, çalıştığı yerde liyakate dayalı kadro verilmediğini, kendisinin de torpili olmadığı için başka kurumlara olan başvurularının reddedildiğini söylüyor. Başka başvurular sonucu farklı bir sonuç aradığı için Almanya’daki Post-doc pozisyonlarına başvuruyor ve kabul ediliyor. Almanya’daki akademide de ilerleyemeyeceğini düşünüyor fakat çok fazla araştırma bağımsız araştırma kurumları olduğu için kariyerine oralarda devam edebileceğini ifade ediyor. Geri dönme niyetinin olmadığını ifade etti.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.3.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

- Görüşme:

Stewart ve Cash’a (1985:7) göre görüşme, “önceden belirlenmiş, ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı, karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamışlardır. Görüşmenin türleri açısından yöntem alanyazınında genellikle iki tür görüşmeden söz edilir. Yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme; ilkinde detaylı bir dizi soru hazırlanıp, bu sorular sorulurken, ikincisinde ise konuşulacak konulara dair genel sorular ve temalar hazırlanır ve görüşmecinin verdiği cevapların içeriğine göre araştırmacı tarafından yeni sorular sorularak genişletilir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 130). Bunun yanı sıra Patton’un (1987, 2018) üç tür görüşme yaklaşımı vardır. Bunlar, sohbet tarzı görüşme, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme tarzıdır. Bu çalışmada ben “görüşme formu yaklaşımı”nı benimsedim.

Bu görüşme yaklaşımı, görüşme sırasında irdelenecek sorular ve konular listesini kapsar. Patton’a göre, görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla, değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır. Görüşmeci önceden hazırladığı konu ve alanlara sadık kalarak, önceden hazırladığı soruları sorarak hem de

hem de sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzına geçiş yapabilir (Patton, 2018: 111)

Bu türden bir görüşme yapabilmek için, önce yarı-yapılandırılmış toplam 20 sorudan oluşan bir soru formu hazırladım. İlk sorular demografik bilgileri içerirken, temalara ayrılmış olarak, deneyimlere ilişkin temel ve genel sorular sormakla başladım ve görüşmecilerin cevaplarına göre ek sorular sordum. İlk 6 görüşmemi pilot çalışma olarak yaptım ve sorularda herhangi bir eksikliğin olup olmadığını görebilmek için ve bu görüşmeler sonrasında 1 adet soru ekledim, bu soru nitelikli göçmenlerin sınıf/statü durumlarını Türkiye’de ve Almanya’da aynı mesleği yaptıkları takdirde nasıl değiştiğini içeren bir soru oldu. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla izinli olarak kayda alındı ve genel olarak ortalama 1 saat civarında olmakla beraber, 35 - 120 dk. arasında değişkenlik gösterdiler. Birçok görüşme resmi olarak sonlansa da, ardından yaklaşık yarım ya da bir saatlik sohbet gerçekleştirdik, bu sohbet esnasında görüşmede alamadığım cevapları aldım ve onları da görüşme notları olarak kaydettim.

- Gözlem:

Gözlem, herhangi bir ortamda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, araştırmacının uygun bulduğu her tür sosyal ve kurumsal ortamda veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 173). Glesne (2015:86-87) ve gözlem türlerini 4’e ayırır. Bunlar; tam gözlemci, katılımcı olarak gözlemci, gözlemci olarak katılımcı ve tam katılımcıdır. İlkinde, araştırmacı yalnızca ortamı gözler, yani “bir seyir halindedir” (Patton 2018: 267). Yalnızca fiziksel ortamı gözler, notlar alır, katılımcıları ve onların birbirleri arasındaki ilişkiyi inceler. İkincisi olan, katılımcı olarak gözlemcide araştırmacı katılımcılarla sınırlı bir etkileşim halindedir. Üçüncüsünde artık araştırmacı katılımcıdır ve çok derin ilişkiler içerisindedir.

Görüşme ve gözlemi yaptığım esnada saha notları ve saha günlüğü tutmaya başladım. Saha notları, daha çok akademik içerikli olup, saha, gözlem, görüşmeler, görüşmeciler hakkında betimsel ve analitik (Glesne 2015: 98-103) notlardır. Bu notlarda kişisel görüş ve duygularımı yazmaktan kaçındım. Yeri geldi bir fiziksel çevrenin betimlenmesi-

Kreuzberg'e ilk varışım gibi- yeri geldi, görüşme sonrası aklımda kalan ve ilk açık uçlu kodlamayı işaret eden temel kavramlar oldular. Saha günlüğü ise, araştırmacının öznel duygu ve düşüncelerini, kendisinin alan ve katılımcılarla ilgili ilişkilerinin tartışmasını, kendi davranışlarını içeren notlardır (Glesne, 2015: 104-105). Özellikle saha günlüğünü, görüşmeler arası kafede otururken ya da gecelere yatmadan önce yazdım. Saha günlüğüne, araştırmamın içindeki konumsallık ve özdüşünümsellik tartışmaları bağlamında çok önemli bir yere sahip olduğu için özellikle dikkat ettim.

Araştırmama başladığım ilk etapta ben sadece gözlemciydim. Görüşme yapacağım fiziksel ortamı, katılımcıların çevresiyle ilişkilerini, katılımcım olmayan fakat yakınımnda bulunan nitelikli göçmenlerin hayatını ve ilişkilerini (görüşmelerimi destekleyen) saha notları içerisinde not alıyordum. Fakat, bir-iki hafta geçtikten sonra, katılımcılarla belirli düzeyde bir etkileşim kurmaya başladım. Önce, resmi olan görüşmemiz sonrası yarım saat, bir saat süren sohbetler olarak başladı, ardından katılımcıların (ve esasında Berlin'deki nitelikli göçmenlerin çoğunlukla takıldığı kafe ve barlara gitmeye başladım. Bazen görüşme gittikten sonra bir görüşmeci ile, bazen ise araştırmanın katılımcısı olamayan fakat Berlin'de ilişkilerimi sürdürdüğüm nitelikli göçmen olan, hoca ve arkadaşlar ile genellikle takıldıkları yerlere gitmeye başladım. Böylece araştırmam yalnızca görüşme verilerine dayanmayan, veri toplama aracı olarak doğal gözlemin de olduğu etnografik bir araştırmaya doğru gitmeye başlamıştı. Almanya'da bir yıl kalacağımı düşünüldüğünde, bu gidişatın aylar süren katılımlı gözleme dönüşmesini bekliyordum. Fakat, hiç hesapta olmayan ve tüm dünyayı sarsan Covid-19 korona salgını dönemi başladı ve biz hep birlikte eve kapandık.

2.3. Saha Süreci

2019 yılının Eylül ayından 2020 yılının temmuz ayına kadar doktora saha çalışmasını yapmak üzere; şuan çalıştığım Sakarya Üniversitesi sosyoloji bölümünden, Göttingen şehri, Almanya'daki Georg-August Üniversitesi sosyoloji enstitüsüne ziyaretçi araştırmacı statüsünde görevlendirmem yapıldı. Daha önce her zaman doktora başka bir ülkede yapma hayalim de kısmen gerçek olacak, bir yıllık bir deneyim yaşayacaktım, aynı araştırmamdaki katılımcılar olan nitelikli göçmenler gibi.

Ben saha sürecimi Almanya'ya ayak bastığım ilk gün olan 26 Eylül 2019 tarihinden başlatıyorum. Katılımcılarla görüşme ayarlamasından, ev ve bürokratik işlemlere kadar

her günüm, bir nitelikli göçmenin ülkeye varışından itibaren yaşadığı tüm deneyimleri yaşattı bana ve saha günlüğümü ilk günlerden itibaren yazmaya başladım.

“Geleli tam 1 ay oldu, banka kartımı daha dün aldım.. Şuana dek deneyimlerim hep negatif. Mutsuz hissediyorum. Bir şeyler İngiltere ile farklı, tam anlamıyorum. İlk bir hafta kaldığım Hostelde sohbet etmek için benimle konuşan Alman adam nereli olduğumu sordu. Türk olduğumu öğrenince bir daha benimle konuşmadı...”
(25.10.2019, Berlin, Saha Günlüğü)

Görüşmelere başlamadan önceki bir ay, yerleşme sürecini deneyimlemem ile geçti, gerek ev tutmada, gerek ise banka gibi bürokratik işlemlerin yapılacağı yerlerde, ilk deneyimlerimi yaşıyordum. Ardından Ekim ayının ilk günlerinde tarihinde ilk kez Berlin’e gittim, bu gidişimde görüşmecileri bulmama yardımcı olacak kilit kişi olan Mehmet ile buluştum. Mehmet nitelikli göçmenlerin birbirine yardım edeceği bir online platformun kurucusu ve yöneticisiydi. Yaklaşık 10 senedir orada bulunduğu için çok fazla çevresi vardı ve bana yardım edebileceğini düşündüğüm için onunla iletişime geçtim. Araştırma konumu kendisine anlattığımda, konu üzerine derin bir sohbet gerçekleştirdik ve neredeyse araştırma süresince hem gözleyip, hem duyup hem de deneyimleyeceğin her şeyin bir özeti gibiydi. Mehmet, kendi arkadaş çevresinden bir liste oluşturup bana ileteceğini söyledi. Böylece anahtar kişim olan Mehmet’in verdiği listeden meslek, cinsiyet ve yaş aralıklarını gözeterek, örneklemimde maksimum çeşitliliği sağlayacak şekilde insanlarla iletişime geçmeye başladım.

Ekim ayından Kasım ayının sonuna kadar olan haftalar içindeki dört haftada, üç gün Göttingen dört gün Berlin’de olacak şekilde görüşmelerimin çoğunluğunu tamamladım. İlk haftanın ilk üç günü elime aldığım ilk listeden iletişime geçtim ve Berlin’de olacağım dört gün için randevulaştım. İlk görüşmecilerimin ardından, yalnızca anahtar kişimin listesinden değil, katılımcıların kendi çevresinden de kişiler eklenmeye başladı ve böylece kartopu yöntemi ile örneklemimi genişletmeye başladım. İlk saha günlerim; 17-19 Ekim, ikincisi 24-26 Ekim, üçüncüsü 14-16 Kasım, son ziyaretimi ve saha çalışmamı ise, 22-24 Kasım 2019 tarihlerinde gerçekleştirdim. Amacım bir hafta daha görüşmeler yapmaktı fakat Aralık ayının başından itibaren insanlar işyerlerinden izin almaya ve Türkiye’ye gelmeye başlıyorlar, görüşme randevuları çok dağınık olacağı için ara vermeye karar verdim.

Aralık ayının ve Ocak 2020'nin yarısına kadar süren tatil döneminin ardından tüm dünyada patlak veren korona dönemi, hayatımıza birden girdi. Herkesin ne yapacağını bilemediği, ülkelerin her birinin çeşitli politikalar uygulayarak karar verdiği bu dönemde sanki her şey duraksadı. Her şeyin yerine oturması, seyahat yasakları ve eve kapanma sürecimiz Almanya'da Şubat ayının son günleri ve Mart ayının ilk günlerinde başladı. Aynı zamanda, herkesin olduğu gibi bu süreçte benim de çalışmamda duraksama yaşandı. Bu tarihe kadar 28 kişiyle görüşme yapmıştım, ardından 5 kişi ile daha Skype üzerinden Nisan - Mayıs 2020 tarihleri arasında dağılan son görüşmelerim online olarak gerçekleştirdim. Buraya kadar toplam 33 görüşmeci ile, 15 kadın, 18 erkek (15 heteroseksüel, 3 gey), yarı-yapılandırılmış soru formundan sorduğum sorular ile derinlemesine görüşme gerçekleştirdim. Bu görüşmeler ile, bu çalışmada amacım ortak deneyimleri ortaya çıkarmaktı. Nitel araştırmanın bir türü olan fenomenolojik araştırmalar, bireylerin belli fenomenler ile ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar ve bu deneyimlerin 'öz'ünü ortaya çıkarmaya çalışır (Bal, 2016: 112). Bu bağlamda, araştırmamızda, katılımcıların fenomeni nasıl algıladıklarını belirleyebilmek için, göç etmeden önce deneyimlenen her bir eşitsizlik türü için ne ve nasıl soruları yönelterek, özü oluşturan temel kavramlar ve birbirleriyle ilişkiselliklerine odaklandım (Bal, 2016: 113).

Niteliksel araştırma kendi mahiyeti gereği, araştırmacının kendisinin sahaya bütünleşmesini olanaklı kılan, karşılıklı etkileşimin çok yoğun olduğu bir süreçtir ve olması gerekir. Derinlemesine görüşmeleri yaptığım, ama aynı zamanda görüşmecim olmayan diğer nitelikli Türkiye kökenli akademisyenlerle süregelen arkadaşlığımın getirdiği 'içerisi' deneyimiyle farklı türden bilme biçimleri ve bilgi üretme biçimleriyle karşılaştım. Bu karşılaşma öncesi, feminist yöntemin, araştırmasında kadınları ve kadına dair olanı ele alan araştırmalar olduğunu düşünürdüm. Duygularım, konumlanışlarım sonrası oluşan farkındalığım çalışmamı aynı zamanda feminist yaklaşımı benimseyen bir araştırmaya dönüştürdü. Özellikle Mart ayından itibaren eve kapandığımızda, saha alanım, evin içine ve ev arkadaşarımla olan nitelikli göçmen deneyime dönüştü. Bu tarihten sonra, araştırmanın oto-etnografik yöntemle dayalı bir yöne kaydığını anladım. Katılımcılarımla aynı habitusa sahip olduğumu göz önüne alarak, kendimi bu göç deneyimi üzerinden gözlemleme sürecine girdim.

2.3.1. Sahada Duygular, Konumsallık (Positionality) ve Düşünümsellik (Reflexivity)

Düşünümsellik (reflexivity), en kısa anlatımıyla “kendine işaret” etmektir. Bourdieu; düşünümsel sosyolojiyi tarif ederken açık bir tanım ve açıklamadan kaçınmakla birlikte; “Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar” (Bourdieu ve Wacquant, 2010) metninde, nesnel ve öznel arasındaki uçurumu aşabilecek bir yöntemi sunarken yapı ve aktörler arasındaki ilişkinin dinamikliğine vurgu yapar (Allan, 2020: 260). Bu açıdan düşünümsellik, feminist metodolojinin temel yapı taşı olan konumlanışları ve saha içi tüm duygu ve etkileşimlerin yorum ve analizini içerir. Konumlar, her birimizin yaşamlarımızdaki davranışlarını ve diğerlerinin tepkilerini etkileyen birtakım değişmez ve sosyo-kültürel bağlamla kesişen özellikleri tarif eder. Bunlar, yaş, cinsiyet, fiziksel özellikler gibi kimlik kategorileridir (Glesne, 2006: 215). Konumsallık denetlenemez ve sabit değildir, ilişkilerin zamanla değişmesinden ötürü çoğuldur. Duygular ise, Kleinman ve Copp’un (1993: 33) söylediği şekliyle; “onları görmezden gelmek ya da bastırmak, dikkatimizi çalıştığımız kişileri anlamamıza yardım eden ipuçlarından başka yöne çeken stratejilerdir.” Bu sebeple, kızgın, öfkeli gibi duygular hissettiğimizde, sahanın ve ilişkilerin etkilenebileceğini anlamamıza yardımcı olması için bastırılmak yerine fark edilmeye ihtiyaçları vardır. Açıkça bu çalışma dafleeksivitenin doğası gereği her bir nokta da “Ben” e (bana/kendime) işaret etmektedir.

Saha süreci boyunca benim araştırmacı olarak konumlanışlarım, her görüşmeciyile olan ilişkimde, farklı konumlarımızın karşılaşmaları diyalogumuzu ve görüşme sürecini değiştirmekteydi. Örneğin; genç kadın kimliğim, genç ve kadın görüşmecilerle kolaylık sağlarken, Türkiye’de muhafazakârlığıyla kabul gören bir şehirde yer alan bir üniversitede çalışıyor olmamın verdiği kurumsal kimlik, yine aynı görüşmecinin görüşme seyrini değiştirebilecek düzeyde araştırmaya şüpheyile yaklaşmasına neden olabiliyordu.

Sahadaki görüşmeler Aralık 2019 ayında bitse de, içerisinde olduğum saha süreci Türkiye’ye dönebildiğim 2020 yılının Temmuz ayında tamamlandı. Görüşmeler esnasında ve sonrasında sahanın verdiği duygusal yük bana çok ağır geldi. Bu süre zarfında utandığım ya da olmaması gereken bir şey olduğunu düşündüğüm için kimseye söyleyemediğim birçok farklı duygu durumu içerisinde bulundum. Bazı

görüşmecilerime karşı kızgınlık veya yetersizlik hissi en temel duygularımdı. Feminist yaklaşım içerisinde en çok görüşmecilere olan sempati gibi pozitif duygular ve araştırmacı-görüşmeci ilişkisinde eşitsiz iktidar ilişkisi tartışılırken (iktidarın araştırmacıda olduğu) (Erdoğan, 2020), benim duygularım tam tersini gösteriyordu. Bu hislerden kaynaklı olarak -eşit ilişkilenecek yerine- iktidarın görüşmecilerde olduğunu düşünüyordum. Literatür içerisinde tartışmasını bulamadığım ve elimde öylece duran duygularımla ne yapacağımı bilemediğim için; verilerimin analizini yapmadan önce, uzunca bir süre hem kendime hem de araştırmama mesafelendim. İki tarafa da uzaktan bakmak aslında tam da Bourdieu'nun düşünümsel sosyolojisini yakalamamı sağladı.

Nihayetinde, öznelerarası bilinen anlamların varlığını keşfetme yolculuğumda, biçimsel bağlantıların ötesine geçme gayretim, görüşmecilerin anlatıları ve konumlanışlarının belirlediği anlam çerçevem içerisinde yorumlamam ile sınırlı kaldı.

2.4. Araştırmanın Veri Analiz Biçimi

Araştırmanın analiz safhasında, fenomenolojik yaklaşıma en uygun olan betimsel analiz yolu ile verilerimi derleyip, sunmayı tercih ettim. Betimsel analizde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Bu analiz şeklinde, katılımcıların görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla, doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Ayrıca betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmaktır. Veriler, sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Yapılan bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve neden-sonuç ilişkileri irdelenir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 239). Alıntıların uzun metinler halinde verilmesinin ana sebebi ise hikayelerin kesişimselliklerinin parçalanmasının önüne geçmektir.

Eğer bir fenomenolojik araştırma yapılıyorsa, betimsel analizde, katılımcıların o fenomen hakkındaki deneyimlerinin özünü vermek gerekmektedir. Bunun için birçok nitel araştırma deseninde olduğu gibi, ilk olarak görüşme, gözlem ve diğer verilerden elde edilen verilen tema ve kodlara ayrılması gerekir. gerçekleşir. Zaman içerisinde farklı sosyal bilimciler tarafından farklı isimlerle anılsa da, bir araştırma sürecinde kodlama genellikle üç aşamada gerçekleşir.

Charmaz'a (2006) göre; sırasıyla, başlangıç kodlaması, odaklı kodlama ve teorik kodlama kodlamanın 3 aşamasını oluşturur.

1.Başlangıç Kodlaması; ya da ilk kodlama/açık kodlama olarak bilinir. Verilere önceden belirlenen kategorileri uygulamaktansa, yapılan görüşmelerde belirli ifade grupları seçilir ve kodlanır. Bu aşamada, kodlama serbesttir, bir teori ya da kavrama bağlı değildir. Kodlar oluştuğu için detaylandırmak için sahadan daha çok veri toplanır (Charmaz, 2006:177). Başlangıç kodlamasını Berlin'den Göttingen'e döndüğüm zamanlar haftanın ilk üç gününde (saha sürecinde bahsettiğim gibi) ilk görüşmelerimin transkriptlerini çıkarıyordum. Word dosyası üzerinden her satır, ya da ifadenin yanına neyle ilgili olduklarını, kafamda herhangi bir kuram veya araştırmaya bağlı kalmaksızın ilk kodlar oluşmaya başlamıştı.

Örneğin, göç etme sebepleri için kısa ifadeler yazıyordum:

- Ekonomik krizler
- İşyerinde yaşanan ayrımcılıklar
- Daha iyi eğitim ve kariyer arayışı vb.

2.Odaklı Kodlama; ilk kodları gözden geçirmek ve büyük miktardaki veriyi analiz etmek anlamına gelir. Başlangıç kodları hakkında karar verilir, onları da kapsar ve analitik çalışmayı destekler. Araştırmanın teorik yönünü geliştirir, verileri sentezlemek, analiz etmek ve kavramsallaştırmak için imkan sağlar (Charmaz, 2006: 205). Bu aşamada, görüşmelerin hemen hepsini bitirmiştım. Bir Word dosyasında, belli başlı kodlar ve onların altına o kodlarla ilgili ifadeleri yerleştirdim. İlk olarak araştırma sürecinde sorduğum soruya cevap olacak şekilde, göçmeden önceki çatışma alanları ve göçtükten sonraki çatışma alanları olmak üzere ikiye ayırdım. İlk grup için toplam 9 kod, ikinci grup için ise toplam 2 kod belirledim.

Örneğin, bireylerin göç etmesine sebebiyet veren konuları (motivasyon ya da çatışma alanları) 8 kod olarak şu şekilde ayırdım:

- Eğitim
- Kariyer
- Evlilik

- Toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğı
- İş yaşamı
- Ekonomi
- Hukuk
- Fiziki Güvensizlik (Terör vb.)

Ayrıca ikinci aşamada, göç ettikten sonraki çatışma alanlarını ise 2 koda ayırdım:

- Vasıfsızlaş(tır)ma
- Ayrımcılık

Son olarak; teorik kodlama, seçici kodlama olarak da adlandırılmaktadır. Charmaz’a göre, bu üçüncü aşama odaklı kodlama sırasında seçilen kodları takip eden ileri düzey bir kodlama türüdür. Bunun amacı verilerin teorize edilmesini sağlamaktır. Bu kodların birleştirici olması beklenir toplanan odaklı kodlara şekil verir. Bu kodlar bütünlüğü olan analitik durumları anlatmamıza yardımcı olur.(2006: 219). Son kodlama aşamasında, odaklı kodlamada ayırt ettiğim kodları, kuramsal karşılığı olacak şekilde 3 ana kategori altında birleştirdim. Bu kodlamanın sonunda herhangi bir teori kurma iddiam olmasa da, bu analitik çerçeveyi kullanan bir göçmen tipoloji oluşturmaya çalıştım. Odaklı kodlamadaki 9 kodun, ilk 3’ü olanları bireysel(mikro), sonraki 2’si kurumsal(mezo) ve son 3’ünü ise yapısal(makro) çatışma alanı altında birleştirdim.

Veri analizi bölümünde, bu kodların her birini ayrı fenomenler olarak ele alıp, her biri hakkında katılımcıların ortak deneyimlerinin özünü, onları katılımcıların kendi ifadeleri ile destekleyerek betimleme yoluna gidiyorum.

Fakat bir noktaya dikkat çekmek isterim. Bu araştırmada kesişimsellik kullanarak yapmak istediğim analiz biçimi, yalnızca kişilerin farklı sosyal konumlarının kesişimselliğini değil, deneyimleri, yani kodların da kesişimselliğini ve iç içeliğini göstererek analiz etme çabası sunar. Araştırma sahası sonucunda, göç gibi karmaşık bir meseleyi, kodları tek başına, birbirinden bağımsız şekilde ele alarak değil, birbiriyle ilişkisi içinde ele almayı tercih ediyorum. Bu yüzden, mevcut fenomenolojik araştırmalarda yapılan betimsel analizlerin tek tek, kod kod ele alınmasının; sosyal, tarihsel ve ekonomik bağlamdan ve nedenselliklerden kopuk buluyor ve metodolojik

anlayışım gereği bu analiz şeklinin “aşırı-kodlama” yaparak nitel araştırmaları nicelleştirdiğini düşünüyorum.

2.5. Araştırmanın Güçlü Yanları ve Sınırlılıkları

Araştırmanın güçlü yanları ve sınırlılıklarını iki başlık altında ele alabiliriz. Bunlardan birisi; fiziksel koşullardan oluşan, dışsal ve nesnel faktörler diyebileceğim şartlar. Diğeri ise; konumsallık ve duygular konusu altında ele aldığım, alan ilişkilerini de içeren sübjektif faktörlerdir.

Nesnel koşullara baktığımızda, araştırmada “Yeni Dalga” göçü ele aldığım için, bu göç akımının mensupları daha çok Berlin’de yaşıyor ve görüşmeler ve doğal gözlemi içeren saha çalışmasını orada yapmam gerekiyordu. Kendim Göttingen’de yaşadığım için, sahaya çıktığım zamanlarda haftanın ilk üç Göttingen’de geçiriyor, sonraki dört gününü ise Berlin’de geçiriyordum. İlk etapta sorun olmayan bu ikili yaşam ve saha çalışması, ileriki saflarda görüşmecilerle daha çok etkileşime girmem, başka nitelikli göçmenlerle aynı ortamlara girmeye başlayıp veri toplama aracımın gözlemi çok içermeye başlamasından dolayı zor oldu. Yalnızca görüşme yapacağımı sanarken, araştırmamı etnografiye doğru kayıyordu. Bu durumda görüşmelerim bitse bile bu durumu Almanya’da bulunduğum 10 ay boyunca sürdürmeyi planlıyordum. Ta ki Covid-19 salgını hepimizi sarsana kadar.

2020 yılının Ocak ayında korona salgınının başlaması, araştırmamın seyrini değiştirdi. Görüşmelerimi neredeyse bitirmiştım, daha çok etkileşim ve gözleme dayalı bir araştırmaya yönelmişken eve kapanmak durumunda kaldık. Bu süreç içerisinde, ziyaretçi araştırmacı konumum üniversitede devam ediyor, belli başlı sorumluluklarım oluyordu. Yine eve kapanmış olsak da, Almanya’nın Covid-19 politikaları hafta sonu ve kısa süreli görüşmelere izin veriyor, bu süreler içinde ben de nitelikli göçmen olan tanıdıklarımla görüşebiliyordum, gözlemlerim asgari düzeyde devam edebiliyordu. Fakat bu durum, çok benzer bir anlam-değer dünyası, habitusa sahip olduğum nitelikli göçmenlerle aynı deneyimleri yaşadığımdan, kendimi ve bir nitelikli göçmen olarak kendi deneyimlerimi gözlemlememi sağlıyordu. Bu kesinti araştırmamda bir sınırlılık olarak karşıma çıktı, elbette yaklaşık bir yıllık bir katılımlı gözleme dönüşmesini arzu ederdim.

İkinci olarak, konumsallık konusunu ele aldığımız zaman, cinsiyet, eğitim, sınıfsal konum, politik duruş gibi birçok toplumsal kimliğimin katılımcılarla olan etkileşimimde bazen faydalı, bazen ise araştırmayı sınırlandırdığı durumlar ortaya çıktı. Genç kadın kimliğim, görüşme yaptığım genç kadınlarla daha rahat bir iletişim olmasını sağladı. Niteliksel araştırmalarda her zaman görüşme sonrasında informal bir sohbet havası oluşur, bu durum en çok kadın katılımcılarla yaşandı ve romantik ilişkilere dair birçok bilgiyi bu sohbetler esnasında edindim. Öte yandan, birçok görüşmeci beni görüşme sonrası bar ya da kafeye davet etmesini sağladı, böylece onların her zaman gittiği ortamlara girip, sohbetlerine şahit olarak doğal gözlemde bulundum.

Öte yandan, katılımcılarım arasında hiç Kürt bir katılımcı yer almadı. Bir şekilde, ulaşmaya çalıştığım gruplardan hiç geri dönüş alamadım, bu durum kesişimselliği temele aldığım analizimde bir parçayı eksik bıraktı. Bu konudaki şahsi düşüncem, diğer insanlar tarafından dış görünüşüm üzerinden algılanan politik duruşum veyahut kurumsal kimliğimin (Devlet üniversitesinde çalışmam dolayısıyla mevcut iktidar ile ilişkilendirilebilecek bir konumsallık durumunu yansıtmaktadır) buna sebebiyet verdiğini düşünüyorum.

Son olarak, feminist epistemolojinin en önemli ilkelerinden birisi alandaki iktidar ilişkilerini tartışmaktır. Burada araştırmacılar, katılımcılara üsttenci bir bakışla yaklaşmazlar, araştırmacı olarak iktidar konumunun avantajlarını kullanmaya çalışmazlar. Benim de araştırmaya başlar başlamaz, sağlamak istediğim buydu, ancak çok farklı bir durumla karşılaştım. Görüşme yaptığım ya da günlük hayatta etkileşime girdiğim birçok göçmen gerçekten nitelikliydi. Yüksek eğitim almış kişilerle görüşmek, alanda kimi zaman bir iktidar savaşına dönüştürüldü-görüşmeciler tarafından- Literatürde “elite interviews” (elitlerle görüşmeler) başlığı altında yaygın bir şekilde tartışılan bu konuda, ben de nasibimi almış bulundum. Sahada eşit ilişkilenemeyi benimsemişken, birden kendimi bazı görüşmeler, gözlemler sonunda iktidar kaybı yaşarken buldum. Bazı görüşmeciler, üzerine konuştuğumuz konularda ya da sosyal bilimler alanında ne kadar bilgili olduklarını göstermeye çalışan hamleler yapıyorlardı, bazen araştırmamda bir kavramı eleştiriyor, bazen pilot çalışmamı sorguluyorlardı. Elbette, günlük hayatında sürekli kendilerini ispat etmeye çalışan bu kişilerin, bana da bir şeyler ispat etmeye çalışıyor olduğunu- benden bağımsız olarak- çok sonradan anlayacaktım. Bununla ilgili bir örnek, süregiden görüşmemizin tam ortasında, birden:

“Görkem: Pilot çalışma yaptın mı?

Ben: Evet.

Görkem: Kaç tane?

Ben: Seninle birlikte 6.

Görkem: Çok değil mi 6 pilot için? (vurgu “çok” üzerinde, fazla olduğunu düşünüyor)

Ben:” (19.10.2019, Berlin, Saha Günlüğü)

Bu diyalog yaşanması beni duygusal açıdan negatif olarak etkiledi, dolayısıyla bu durum bu görüşmeyi olağan olanlardan çok daha önce bitirmeme yol açarak araştırmama yansıdı. Görkem’e cevap verememiştim. Neden ki? Bu soruyu araştırmamın reflektif yönünü görmek amacıyla saha günlüğüme yansıttım. Max Planck Enstitüsünde doktorasını bitirmek üzereydi, içimden herhalde benden daha iyi biliyordur dedim. Akşam eve döndüğümde, duygularımı saha günlüğüne not aldım. İlk defa görüşmecilerim karşısında akademik yetersizlik hissi yaşıyordum ve bu daha başlangıçtı. Görüşmelerim bitene kadar, hatta oto-etnografik bir süreç olan kendimi gözlediğim zamanlar dahil ve Türkiye’de döndüğümde de uzunca bir süre bu duygulara sahip oldum. İlk aylarda, yetersizlik hissine bir de görüşmecilerime karşı negatif hisler de oluşmuştu. Bu duyguları, analiz sürecinden ayırmak ve çalışmayla birlikte dönüşümüm en önemlisi oldu. Bu görüşmeden sonraki diğer görüşmelerimde ne yaşarsam yaşayayım, görüşmelerimi kesmedim. O an cevap vererek eşit ilişkilenmeyi sağladım. Tabii, bu türden duygular Almanya’yı terk edene kadar hiç geçmedi. Bu araştırmamın sahasının duygusal yükü çok fazlaydı. Bunu analizimden ayırmak için, farkında olmadan da olsa, bir süre geçirdim. Şimdi geriye baktığımda, veri analizi ve yazmaya erken başlamış olsaydım, akademik yeterliliğimle ilgili duygularımı paranteze alamayabilirdim. Neyse ki, alandaki araştırmacı-katılımcı bilgisi, üzerinden var olan iktidar savaşı, kazananı olmadan sona erdi.

Kısaca özetlemek gerekirse, her araştırmacının, bir taraf meselesi olmadan, gerçekliğin doğası ve bilgi edinmenin doğasına ilişkin belli başlı bakış açısı vardır. Bu bakış açısı, araştırmasında kullanacağı yöntem ve tekniklerin felsefi temelleridir. Buna göre de sorusunu sorar, veri toplama tekniğini kullanır ve analizini yaparak sonucu raporlaştırır.

Ben de bu bölümde ne türden bir paradigmaya sahip olduğumu açıklayarak başladım, ki bu yaklaşım aynı zamanda rapor yazım dilimi de değiştirdi (bkz. dipnot 7., syf. 57).

Ardından, ilk olarak araştırma yöntem ve tekniklerini açıkladım. Nitel araştırmanın fenomenolojik yöntemini benimsediğim bu çalışmada, araştırmanın gidişatı ve kullandığım teknikler-gözlem ve görüşme- gereği, ve Covid-19 döneminin başlaması ile araştırma oto-etnografik bir yöne kaydı. Analizimi yaparken, bu yöntemlerin yanında, dezavantajlı sosyal konum/kimliklerin tartışıldığı araştırmalarda kullanılan “kesişimsel mercek” de veri analizi boyunca eşlik etti.

Saha sürecinden bahsettiğim bölümde ise, Berlin’de ilk görüşmemi yaptığım günden itibaren neler yaşandığını, benim de katılımcılarla aynı pozisyonda olduğum, bir nitelikli göçmen olarak, deneyimlerimi ve kendimi gözlemlememle sonuçlanan korona kapanması dönemini konumsallık ve düşünömsellik başlığı altında ele aldım. Ayrıca bu bölümde, araştırmada her biri ayrı ayrı olan araştırma öznelerinin göç hareketlerinin hikayelerini, profiller başlıklı tabloda takdim ettim.

Son olarak, saha araştırması sonrası veri analiz biçimini ve karşılaştığım zorlukları sundum. Veri analiz biçimi olarak, fenomenolojik yönteme uygun olarak, göçmenlerin ortak deneyimlerini keşfedip, özünü veren, betimsel analiz yoluna gittim. Elbette saha süreci boyunca hem bir takım zorluklar, hem de avantajlı durumlarla karşılaştım. Son olarak kendi kimlik konumlarımdan kaynaklı olan sorun ve avantajları listeledim.

En büyük sorun olarak, nitelikli göçmenlerle yaptığım görüşmelerde karşıma çıkan, yüksek eğitimden kaynaklı ve araştırmacı ile bilgi yarışırma noktasına gelen alanın iktidar savaşları oldu. Bu alan iktidar savaşlarının karşılığı, duygusal olarak çökmemle sonuçlandı.

3. BÖLÜM: YENİ DALGA’NIN GÖÇ DENEYİMLERİ: ALMANYA’YA GİDİŞ ÖNCESİ VE SONRASI⁸

Araştırmamın bulgularını sunmadan önce, saha süreci içerisinde yaptığım gözlemler esnasında alan notlarına yazdığım iki farklı diyalogu sunmak istiyorum. Bunlardan ilki Almanya’da bulunduğum esnada, bir akrabamın iki genç kızının bir haftalık bir turistik tatil için gelmesi, ve birlikte yaptığımız Berlin seyahatinde gerçekleşti. Büyüğü üniversite son sınıf küçüğü ise lise son sınıfta olup üniversiteye hazırlanan Pelin (22) ve Ceren (15) kardeşler:

“Pelin (22): Burçe yurtdışına nasıl çıkılır ilk olarak, ben yurtdışında yaşamak istiyorum ya yüksek lisansa mı başvursam?

Ben: Evet, ilk olarak yüksek lisans ile başlayabilirsin..

Ceren (15): Pelin evet ya lütfen.. Sen önce git, ben de sonra üniversiteye okumak için senin yanına gelirim.” (26.01.2020, Berlin, Saha Notları)

Bu diyalogun düşünümsel yansıması; 22 ve 15 yaşındaki halimi o zaman ve bağlam içinde düşünmek oldu. Çünkü hiçbir zaman yurtdışında yaşama ya da üniversite okumayı düşünmemiştim. Ne oldu da, 23 Nisan (2019) günü televizyonda henüz ilkokul öğrencisi, hayalin nedir sorusunu, “Almanya’ya gitmek istiyorum” diye cevapladı diye düşündüm⁹. Öte yandan, bu yalnızca bir gitme hikayesi de değil, hayatta her şey insanlara paket olarak geliyor, artısı ve eksisiyle. İnsanlar neden gitmek istiyorsa, başka bir neden veyahut deneyimden de dönmek istiyorlar. Almanya’dan dönmeden tam bir gün önce post-doktora pozisyonunda sosyal bilim akademisyeni olan bir hocamla da şöyle bir diyalog gelişti:

“Ben: Hocam Türkiye’ye dönmeyi düşünüyor musunuz hiç? Böyle iyi bir üniversitesinde falan çalışmaz mısınız ki?

Hocam(Sosyal Bilim Akademisyeni): Burçe, evet dönmek isterim neden istemeyeyim ki? Bu şekilde sürekli bir post-doktorayı bitirip, diğerine başlamak..

⁸ Bu bölüm boyunca, ulusötesi hareketlilik bağlamı içinde alınan nitelikli bireylere “göçmen” diyeceğim. Bunun sebebi; İngilizcedeki hareketliliği gerçekleştiren kişilere “movers” denmesi, fakat bunun Türkçede henüz bir karşılığı bulunmamasıdır. Bu sebeple göçmen demeye devam ettim. Movers’a karşılık olarak, Sirkeci & Cohen (2015), “hareketli” demişlerdir. Yine de kendileri de çalışmalarında karşılıklıya yol açmamak için göçmen kullanmaktadırlar.

⁹23 Nisan 2019 yılında yaşanan bir olayın haberi: <https://t24.com.tr/video/gelecek-hayalin-ne-sorusuna-canli-yayinda-cevap-Alman-vatandasi-olmak,19482>, Erişim Tarihi 13/12/2022

Buradaki güvencesiz sistem çok zor, sürekli taşınma da cabası.. Ama işte, yani hangi üniversiteye gideceğim, kim beni alır, tanıdık yok, durumlar belli..”
(Göttingen’de son günüm, temmuz başı 2020, Saha notları)

Bu çalışmanın amacı ve temel problemi Almanya’ya göç etmiş yeni nesil nitelikli bireylerin gitme sebeplerine ilişkin çeşitli deneyimleri (farklı kimlik kategorilerinden kaynaklı çatışma durumları), ve göç ettikten sonraki deneyimlerinin nasıl değiştiğini anlamak oldu. Dolayısıyla yukarıdaki iki diyalogda göçün iki yönü görülmektedir. Birisi, gitme isteği olan gençler ve ona ilişkin belli sebepler olduğu, ikincisi ise dönme arzusu olan bir nitelikli göçmen ve oradaki deneyimlere ilişkin sebeplerin varlığı. Verilerimin analizi olan bu bölümü de bu şekilde ikiye ayırdım. İlk bölümde, Türkiye’den ayrılan bireylerin sebeplerine ilişkin makro, mezo ve mikro düzeyde (Sirkeci, 2009) kesişimsel analizini yapacağım. Her bölüm kendi içinde betimsel analizi sağlamak amacıyla temalara ayrılrsa da, hepsi birbiriyle ilişkisi ve iç-içeliğiyle ele alınacaktır. Buna örnek olarak, araştırmam boyunca beni en çok etkileyen Cem’in geliş hikayesiyle başlamak istiyorum:

“Ben İstanbul’dan mezun olduktan sonra 5-6 yıl kadar oralarda yaşadım. O zaman Türkiye iyi durumdaydı, Turkcell’de çalışıyordum. Biraz da çok kariyerçi biri degildim o zamanlar. Yeni bitirmişim okulu, biraz daha eğleneyim gözıyla bakıyorum, sıkılmışım. Burada Münih’te yaşayan ve master yapan bir arkadaşım vardı, sonra ben yavaştan rahatsız olmaya başladım, bir şeyler değişmeye başladı ülkede. Öncelikle, özgürlüklerin kısıtlanması, gey olduğum için zaten.. gey olduğumuzu ifade ediyoruz değil mi? Bu kısıtlanma zaten rahatsız ediyordu ve zamanla bize de bir şey geleceğini düşünüyordum, patlamalar, 15 Temmuz olayları, kafamda hep bir yurtdışına gitme hayalim vardı ama bu durum ultra hızlandırıcı oldu. Artık kafamda şey vardı, bir gün kalkıcam adam tüm geyleri hapse atıcak nasıl ki şu şeyleri yaptığı gibi.. Bir grup bir günde düşman oldu nasıl ki..”

“Ben hala dönmek istemiyorum, çünkü Almanya benim çok önümü açtı. Tamam belki kendi çıkarı için yapıyor ama.. Bazen de sinirleniyorum çok ne bileyim karşılaştığım ayrımcılık olabiliyor. Çok sık değil ama, oluyor yani. Bir önceki iş yerimde mesela, bir Alman’a karşı olan tolerans sana olmuyor. Biraz da insanlara bağlı ama bu da buraya geldiğimde kabul ettiğim bir durumdu aslında. Her şeyin güllük güllüştük olmaması da biliyordum. Arkadaşım da söylemişti, ırkçılık da

olacaktı ama ben kendi ülkemde bile bazen ırkçılığa maruz kaldım sırf Malatyalı olduğum için. Kürt değilim, Alevi de değilim sadece karışmışım belki ama Kürt olmamama rağmen Kürt ayrımcılığına uğruyordum. Burası da ütopya değil yani sonuçta burada da salak salak insanlar var yani, hoş görüyorum bunu. Çünkü ben eşcinselim ve beni ben olduğum için kabul ediyor burası. Eğer bir gün ben ayrımcılığa maruz kalırsam, arkamda bir şey var, hukuk var. Bu çok garip bir his, çok güzel bir his. Yani arkamda, hak ve hukuk var, haklarım var..” (Cem)

Bu iki paragraf, en çok etkilendiğim açıklamalardan biriydi. Arka planda duygu yüklü bir ayrılış hikayesi olsa da bu alıntı 2010 yılından itibaren yavaşça başlayarak, 2013 Gezi olayları sonrası ivmelenen ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası hızla tırmanışa geçen Almanya’ya nitelikli birey akışı olan ‘Yeni Dalga’ diye tarif edilen bu yeni nesil göç türündeki farklı konumların ilişkileri ve bunların yapısal ya da kurumsal düzeydeki güvensizlik alanlarıyla çakışması sonrası karmaşık karar mekanizmalarının olduğunu gözler önüne seriyor. Cem’in 15 Temmuz sonrası yaşadığı temel güvenlik kaygısını tetikleyenler, dezavantajlı konumu olan cinsel yönelimi hakkındaki endişeleri, ardından farklı bir konumu üzerinden Türkiye’de yaşadığı ayrımcılık deneyimlerinden kaynaklandığını görüyoruz. İki konumun birbirleriyle kesişimi, yapısal düzlemdeki hukuk sistemine olan güvensizliğini doğurmakta, dolayısıyla bu iki sosyal konumun birbirleriyle ve aynı zamanda makro düzeydeki yapısal sorunlarla çakışması sonucu Türkiye’den ayrılma kararı aldığını anlaşıyor.

Aşağıdaki ilk bölümde, ilgili literatür taraması ile ilişkilendirerek, göç etmeden önceki karmaşık karar mekanizmalarının mikro, mezo ve makro çatışma alanlarıyla ilişkisini daha önce tarif ettiğim biçimiyle, betimsel analiz yolu ile açıklanacaktır.

3.1. Göç Öncesi Çatışma ve Güvensizlik Alanları

3.1.1. Mikro Düzeydeki Çatışma Alanları ve Motivasyonlar: Eğitim, Kariyer, Aile

Bu bölümde ilk olarak, ‘Yeni Dalga’ nitelikli göçmenlerin, Türkiye beyin göçü tarihsel bağlamı içerisinde, diğer nitelikli göçmenlerden farkını ortaya koymaya çalışacağım. İkinci olarak ise; veri sonuçlarından yola çıkarak göç karar verme mekanizmaları içerisinde bireysel motivasyonları içeren konuları, eğitim, kariyer ve aile başlığı altında ilgili sonuçlara ulaşmış literatür ile birlikte ele alacağım.

3.1.1.1. Eğitim

Yeni Dalga nitelikli emek hareketliliğini hangi tarihten başlattığımız, bu araştırmanın analizini değiştiren bir noktaya tekabül ediyor. Bu sebeple, ben araştırmamda Yeni Dalga'yı 2013 yılından başlatmayı uygun gördüm. 'Türkiye'den ne zaman ve neden ayrıldınız?' sorusunun cevabı da 2013 öncesi ve 2013 sonrası ayrılan nitelikli bireylerin yanıtlarında temel bir farklılığı ortaya koymaktadır:

"Şans, çok şans.. Ben buraya Leipzig'e bir yıl Erasmus öğrencisi olarak geldim. O zaman dedim ki giderken ben bir daha bu ülkeye gelmem. Okuldan çok nefret ettim, Almanlardan çok nefret ettim dışarda çok eğlendim. Sonra dönünce kendi okulumda araştırma görevlisi olarak başlayacaktım. Sonra hoca bana dedi ki; burada kadro bekleyeceğine git Almanya'da doktoranı yap gel -o zaman bana bir doktora teklifi gelmişti burslu- sana daha kolay kadro çıkartırız dedi. Bana da çok mantıklı geldi çıktım geldim. Geri dönecektim sonra.." (Erhan)

Bir diğer göç etme hikayesi ise şu şekilde başlamıştır:

"2007 senesinde yüksek lisansımı tamamladıktan sonra yaptığım araştırmaların devam etmesini istedim ve bu sebeple doktora yapmak için Berlin'e geldim. Doktorayı yurtdışında yapmak istedim. Bunun sonucunda Berlin Teknik Üniversitesinden kabul aldım, burslu doktora öğrencisi idim daha sonra akademik kadroya geçtim ve araştırma görevlisi olarak devam ettim. En başta doktora çalışmalarım biter bitmez dönerim diye düşünüyordum. Daha sonra doktoranın sonuna doğru bakmaya başladım nasıl olur falan diye, bir ara hatta Amerika'ya gittim bir süre orada çalıştım ve karşılaştırmaya başladım. Benim için akademik de olsa, iş hayatı da olsa daha rahat çalışma imkanlarının olduğu Almanya'yı tercih ettim.." (Kerem)

Erhan 2010 yılında, Kerem 2007 yılında Almanya'ya gelmişler. Onlar için Almanya'ya geliş, kendilerinin de anlattığı gibi başlangıçta eğitim amaçlı fakat daha sonra Kerem ve Erhan Almanya'daki iş ve yaşam koşullarının daha iyi bir gelecek vaat etmesinden kaynaklı olarak kalmayı tercih ediyorlar. Erhan, kendisinin ifade ettiği şekliyle; sonrasında geri dönecekti Türkiye'ye, fakat o zaman bu fikri veren hocasıyla görüştüğünde, okulundaki yönetimin değiştiğini, sözünde duramayacağını öğrendi. Her ne kadar dönmeyi istemiş olsa da, kadro alamayacağını da öğrendi ve Ankara'daki hoca ve arkadaşlarının "niye dönüyorsun ya deli misin sen, biz gitmeye uğraşıyoruz" benzeri

motivasyonlarının sonucunda profesyonel hayatına Almanya’da devam etme kararı almıştır. Erhan, şimdi bir araştırma enstitüsünün müdürü ve akademik olarak Türkiye’deki veterinerlik alanında doçent statüsüne eşit konumdadır. İfadelerine “şans, çok şans..” diye başlamasının sebebi ise, bulunduğu konumda Türkiye’deki akademisyenlerden daha çok proje ve fonlara sahip olmasının, yayınları için de daha fazla zamanının olduğunu söylüyor. Erhan ve Kerem’in ifadelerindeki gibi, Yanaşmayan (2019)’ın, 2009 yılında, Almanya İspanya ve İngiltere’de gerçekleştirdiği araştırmasında da eğitim, kariyer ve aile gibi bireysel motivasyon araçları Türkiye’den ayrılışlarına sebep olarak öne çıkıyor. Özçürümez ve Aker (2016)’ın 2000-2010 yılları arasında, Almanya ve Kanada’da yürüttükleri aynı konulu araştırmalarında da Almanya özelinde eğitim ve kariyeri önceleyen deneyim-ilişkili sebeplerin öne çıktığını görüyoruz.

Dolayısıyla, 2013 öncesi yapılan nitelikli emek hareketliliği saha çalışmalarında ve bu çalışmadaki temel farklılık, görüşmecilerin her biri nitelikli kişiler olsa da, söz konusu göçün “Yeni Dalga” olup olmasını belirlemekte ve dolayısıyla hem lineer bir hareketlilik/göç süreci; hem de çatışma yerine, pozitif motivasyonlar merkezli olduğunu göstermektedir. 2013 yılı sonrasında Almanya’ya gelen görüşmecilerin bazıları şu şekildedir:

“Lisans son sınıftayken yurtdışında master yapmak istediğime karar verdim ve onun için gerekli hazırlıkları yapmaya başladım, dil sınavları belgeleri ya da referanslar aldım profesörlerden ve bazı bölümlere başvurdum. Genel olarak Almanya’ya başvurdum, kimya ve endüstri alanında çok gelişmiş olduğu için ve biraz da Almanca bildiğim için. Lisede görmüştük, Goethe enstitüsüne de gitmiştim ve Berlin’i de çok seviyordum gerçekten. Berlin’den kabul alınca gelmeye karar verdim ve 2014 yılı 30 eylülde buraya geldim.” (Melisa)

Elbette bu çalışma kapsamında da, 2013 yılından sonra Almanya’ya giden görüşmeciler arasında eğitim ve kariyer gibi motivasyon araçlarına sahip olanlar var. Fakat, yeni dalga göçmenlerini ayıran, bu motivasyonun yanında mezo ve makro düzeyde çatışma alanlarını içeren farklı sebeplerin de göç yoluna katkısı ve birlikteliğinin söz konusu olmasıdır. Her ne kadar bu bölüm altında, eğitim kariyer ve aileyi temalaştırmış olsam da, araştırmanın odak noktası bu sebepleri ilişkileri içerisinde ele almak oldu.

“Kasım 2016’da Almanya’ya geldim Hannover’e ilk. Ayrılma nedenim; babamın bir şirketi var aile şirketi, sanayi üzerine, makina yapıyoruz. Almanya’ya geliş amacım teknolojiyi daha iyi anlamak ve iyi bir eğitim almak. Sonra Türkiye’ye dönüp kendi şirketimizde çalışmak. ...Dönüp dönmemeye karar vermek eşimle alacağım bir konu. Dönmemeye karar verirsem büyük ihtimalle Berlin’e ya da büyük bir şehre geçerse olur.. Şuan hala dönme niyetim var.. Türkiye’ye dönmek istiyorum. Çünkü; bir ülkemi seviyorum, çok özölüyorum, aşırı derecede özölüyorum. Bir de, politik sebepler, şuandeki hükümet benim çok umurumda değil, çok büyük şeyler olması lazım. Ne bileyim rejimin değişmesi lazım.” (Emre)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Melisa ve Emre de Almanya’ya ilk etapta yüksek lisans eğitimi için Almanya’ya gelmek istediklerini söylediler. Melisa, 2014 yılında ilk defa, Emre ise 2016 yılında yüksek lisans için gelmişler. Melisa yüksek lisansı bitirdikten sonra, çeşitli işlere başvurup kalmayı tercih etmiş, Emre ise o tarihte (2019 sonu) tezini bitirmek üzereydi ve aile şirketleri olduğu için Türkiye’ye kesin bir ifade ile dönmek istediğini belirten tek görüşmeci idi.

Bu görüşmeleri transkript ettiğim 2020 yılının bahar aylarında ve covid-19 salgını dolayısıyla eve kapandığımız dönemde, görüşmecileri dinlerken, oto-etnografik araştırma deseninin bir parçası olarak; bu araştırmadaki çıkış noktam olan yurtdışında doktora yapma hevesimi, hemen hemen aynı yaş grubumdan olan görüşmeci kitlesinin de aynı yıl dönemlerde aynı motivasyonlara sahip olmasını ve bunun 2000’li yılların başı itibariyle ortaya çıkan “eğitimin küreselleşmesi” (Iredale, 2001)¹⁰ bağlamında ele düşünölmesi gerekliliği idi. Almanya’ya yerleşmeden önce ilk geliş hikayesinde eğitim motivasyonu olan her görüşmecinin ilk söylediği lisans öğrencisi iken Erasmus’u kazandığı ve ilk yurtdışı eğitim deneyimini yaşadktan sonra bu karara vardığı ya da kazanamadığı için yurtdışı eğitimi deneyimlemek istediği vardı. Ben de lisans öğrenimimi 2006-2010 yılları arasında alırken, Erasmus öğrenim hareketliliği Türkiye’de son derece popülerleşmiş, bölümlerin anlaşma yapmak için yarış verdiği bir dönemdi. Görüşmecilerimle aynı şekilde ben de Erasmus sınavını kazanamamıştım ve yurtdışı hayalim yıkılmıştı. 2000-2010 yılları hemen hemen herkesin dilinde yurtdışında yüksek lisans ya da Erasmus’un olduğu bir dönemdi. Nitelikli göç alanındaki en önemli

¹⁰ Bkz. syf. 12, Kuramsal bölümün ilk bölümü olan nitelikli göç tarihinin açıklamasında, eğitimin uluslararasılaşması ve uzmanlıkların küreselleşmesinin geniş bir açıklaması.

çalışma olan Iredale'nin (2001) makalesinde, nitelikli ya da profesyonel hareketliliği olarak adlandırdığı göç etme hareketinin başlangıcının bu dönem bağlamı içinde ele almak mümkün görünmektedir. Ayrıca, Güngör ve Tansel'in (2007) Amerika'daki Türk profesyonel çalışanların göç etme sebeplerine ilişkin araştırmalarında, benzer sonuçlara varıyorlar. Niceliksel yöntemle yapılan bu çalışmada göç etmede eğitim motivasyonu yüksek oranla ilk sırayı almıştır fakat Güngör ve Tansel, aynı dönemi ele aldıklarını düşündüğümüzde, eğitimin küreselleşmesinin katkısının yanında, ayrıca o dönem içinde gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ile Türkiye'deki eğitim arasında bir boşluk oluştuğunu, bu seviye farkını da öğrencilerin yüksek lisans eğitimini başka ülkelerde almaya giderek kariyeri için fark kapatmaya çalışması olduğunu söylemektedirler. Bu yorum, bu çalışmada da nitelikli hareketliliğinin kariyer noktasında tartışmaya imkan sağlamaktadır.

Son olarak, bu çalışmada işaret etmeye çalıştığım/çalışacağım, 2013 yılı sonrasındaki göç etmedeki eğitim ve kariyer motivasyonlarının, diğer çatışma ve güvensizlik alanlarıyla nasıl ilişkilendiğini gösteren bir ifade ile bitirmek isterim. Ayça da, Melisa ve Emre gibi ilk olarak eğitim odaklı olduğunu, fakat bunun kendi hayatında Almanya'ya gitme sürecindeki mikro bir boyutunu oluşturduğunu, öte yandan iş yerindeki yoğun çalışmasını bir Türkiye ya da dünyanın bir "iş yaşamı normali" olduğu zannederek geçirdiğinin(mezo boyut) ama yapısal sorunlar olan politik ve ekonomik sorunların (makro boyutu) insan ilişkilerini dahi ele geçirdiğini ifade ediyor. Bu kısa ifade, yeni dalga nitelikli emek hareketliliğinin nasıl iç içe şekillendiğini göstermektedir:

"2013 yılında ayrıldım ilk. Tabi bunun bir mikro bir de makro yönü vardır. Mikro yönü bazı kişisel sebepler, yeni bir deneyim yaşamaktı. Öğrenimimi ve bakış açımı geliştirmekti. Makro yönü de ülkede yaşanan sıkıntıların bireyler üzerindeki etkisini birebir yaşamaya başlamamdı. İnsanların birbirlerine davranışı değişti. Zaten İstanbul'da çalıştığım ortam çok kapitalist bir çevreydi, kar odaklı, insanlıktan uzaktı. Uzun çalışma saatleri olan vs. ama ben bunu böyle kabul etmiştim, bu iş böyle diye. Çünkü herkes İstanbul'da böyle çalışıyor yani. Ama bu ülkedeki siyasi ve sosyal, ekonomik gelişmeler ışığında bu şeyin bayağı tatsızlaştığını gördüm ve o yüzden biraz dışarı çıkıp nefes almak istedim. Ama dışarı çıkarken kesinlikle dönmeyeceğim gibi bir şeyim yoktu hatta döneceğim diye bir düşüncem vardı ama olaylar bu şekilde gelişti." (Ayça)

Ayça'nın ifadelerinden anlaşıldığı üzere, birçok kişi gibi o da ilk etapta eğitim için Almanya'ya gitmeyi tercih etmiş olsa da, bu gidişin göçe dönüşmesini sağlayan birçok faktör bulunmaktadır. Eğitim, kariyer gibi bireysel düzeydeki sebepler, önce işyeri problemleri ve çalışan hakları gibi orta dereceli sebeplerle çakışıp nihayetinde toplumun genelini ilgilendiren ekonomi ve siyasi çatışmalar ile buluşmuştur.

3.1.1.2. Kariyer

Literatürdeki bir diğer çalışma, Amerika'ya eğitim için giden lisansüstü öğrencilerinin neden dönmediğine ilişkin olan 2009 yılında yapılmış olan Köser-Akçapar'ın araştırmasıdır. Akçapar (2009), bu sebeplere ilişkin dört kategori belirliyor; ekonomik sebepler, kişisel sebepler, siyasi sebepler ve profesyonel sebepler. Kariyer ile ilgili konuları içine alan son kategori, Yanaşmayan (2019), Güngör ve Tansel (2007) ve bu çalışmadaki bulgularla paralellik göstermektedir. İstihdam alanı ve bu alanda deneyim kazanma üzerine olan açıklamalar baskın görünmektedir. Akçapar'a göre de; eğitimin küreselleşmesi ve eğitimin ardından deneyimlenmek istenen iş yaşamı, nitelikli göç hareketinin ilk adımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada eğitimin ardından kariyer deneyimlemek isteyen görüşmecilerin yanı sıra, uzun yıllarca Türkiye'de çalışmış olan birçok kişi, “ben birkaç yıl çalışıp deneyim, böylece hem Erasmus'tan kalan hevesimi gerçekleştirmiş, hem de CV'mi geliştirmiş olayım” motivasyonu ile yola çıkmış:

“Ya şimdi gel-gitlerimiz var hep bu konuda, öyle diyorduk. Biz 3 sene gideceğiz işte biraz deneyim kazanıp geri geleceğiz. Çünkü çevremizdeki örnekler hep öyleydi, yurtdışında master doktora yapan insanlar hop bir geliyordu, sen senelerce emek vermişsin bir geliyordu senden bir tık öne geçiyordu. Hep öyle oluyordu, önem veriyorlardı. Özellikle eşimin tetikleyici noktası buydu, tamam giderim ama sırf bunun için gideceğim. İşte bakalım 3 sene sonra geri gelelim gibiydi hep..”
(Ceren)

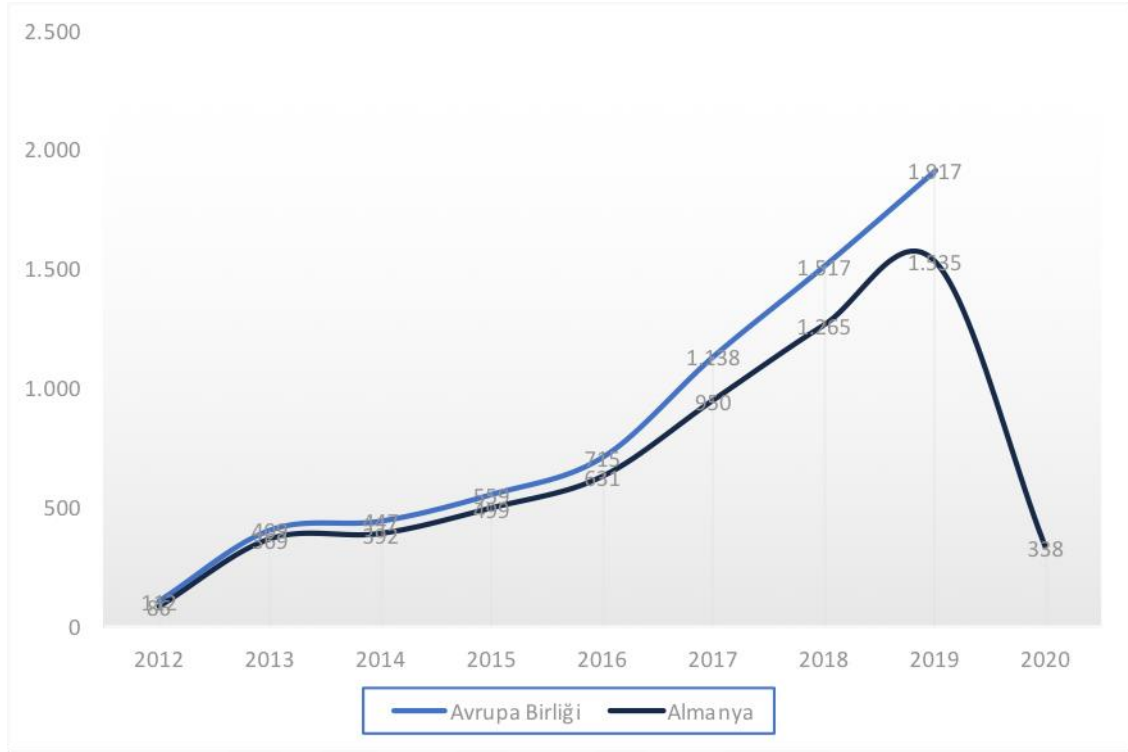
Kariyer geliştirme amaçlı yola çıkan bir diğer kişiye de kulak verelim:

“2017'de ayrıldım, buraya geldim direk işe başladım. Böyle çok siyasi, ekonomik bir sebebi yok aslında geliş sebebimin. Biraz da meraklı aslında, lisanstayken Erasmus'a başvurmuştum. O dönemde Viyana'ya matematik bölümüne gidecektim çünkü matematik-bilgisayar okuyordum ama sonra bilgisayar mühendisliği

bölümüne geçtim ve gidersem okulum uzayacak diye gitmedim. Sonra İsveç'te bir yüksek lisansa kabul edildim ama oraya da gidemedim maddi açıdan. Artık bir gidip denemek istiyorum deyip duruyordum ama bu mezun olduktan 10 yıl kadar sonra oldu. İlk Ankara'da Ford firmasının taşeronunda çalıştım iki yıl kadar, öğrenciyken de orda çalışmıştım. Daha sonra hastane sistemleri üreten bir yerde çalıştım, radyoloji sistemleri falan. Ondan sonra SGK'da çalıştım, askere gittim döndüm ve 6 yıl kadar aynı firmada araç takip sistemleri üzerine çalıştım. Ondan sonra da iki yıldır burada çalışıyorum. Yemek sepetinin ana holding şirketinde, kıdemli yazılım mühendisi olarak. Tabi Türkiye'de lider olarak çalışıyordum, buraya düz mühendis olarak geldim ama meraktan öyle üst pozisyon aramadım yani. Ama tabi tekrar burada kıdemli mühendis olarak devam ediyorum.” (Engin)

Ceren, Almanya'ya gelme kararını eşi ile birlikte verirken, iş yaşamlarında yurtdışında eğitim almış kişilerin kendilerinin önüne geçtiklerinden dem vuruyor, bu yüzden kariyer geliştirme ve bu durumu engelleme adına 3 yıl gibi kısa bir süre için deneyim kazanarak cv güçlendirme niyeti ile yola çıkmışlar. Engin de aynı şekilde, Erasmus ve yurtdışında yüksek lisans hevesi içinde kalan bu yüzden deneyim kazanmak için gelen grubu oluşturuyor. Düşünsel çalışmanın gereği her görüşme ve konu sonrasında kendi deneyimlerim, benzer çerçevede analiz etmeye çalışıyordum. Geriye dönüp kendime baktığımda, ben de yurtdışında doktora yapma hevesimi bu niyetle istemiştim. Eğitim, içinde bulunduğum meslek grubu için aynı zamanda bir iş deneyimi anlamına gelmekteydi. Böylece, birçok kişinin yalnızca doktora mezuniyetimde yazan isimle öne geçebilecektim, tıpkı Ceren'in gitmesine sebep olanlar gibi. Peki, eğitim ve iş deneyimi için gidenler neden kaldı ya da hala dönmüyor?¹¹

¹¹ Burada bir noktaya açıklık getirmek isterim. Analiz bölümünün ilk kısmında çatışma alanları yerine mikro motivasyonlar yer alıyor fakat 'Yeni Dalga' nitelikli göçmenlerin tek sebeplerinin bu motivasyonlar olmadığını makro ve mezo çatışma alanları ile kesiştiğini söylüyorum. Bir grup ise, bu başlık altında görülebileceği gibi yalnızca bireysel motivasyonlara sahip fakat dönmüyor ve “kalma kararı” veriyor. Bu kalma kararları diğer grup göçmenin Türkiye'deki çatışma alanları ile aynı konularda kesişiyor fakat bunlara Almanya'ya gittikten sonra farkına varıyorlar. Örneğin; bir sonraki bölümde işleyeceğim orta düzeydeki iş-sosyal hayat dengesindeki çatışma ve güvensizlikler, Türkiye'de normalleştirilmiş durumda insanlar tarafından, bunlardan rahatsızlıklarını çalışma hayatlarındaki rahatlığı ve refahı keşfederek kalma kararı veriyorlar. Bu duruma Yanaşmayan (2019: 38-39) “further stay” aşaması diyor. Bu aşamada bireyler, kalma kararlarını -şimdilik- veriyorlar. Dönüp dönmeyecekleri, ya da daha sonra hangi ülkeye gidecekleri henüz belirsiz ve bu da ulusötesi hareketlilik kapsamında değerlendirdiğimiz Türkiye'nin beyin temel özelliği olarak karşımıza çıkıyor.

Grafik 1: 2012- 2020 Yılları arasındaki Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Almanya'daki Mavi Kart Sahibi Türkiye Vatandaşları Sayısı

Kaynak: EuroStat.com (migr_resbc1)¹², Erişim Tarihi 15/09/2022

Yukarıdaki grafikte, Almanya ve Avrupa Birliği üye ülkelerdeki Mavi Kart sahibi olan nitelikli göçmen sayısındaki artış, bize tam olarak bunu söylüyor: Bu grafikte hızlı artış gerçekleşen tepe noktalarının 2013, 2016 ve 2019 yılları olduğunu görüyoruz. Bu yıllar; Türkiye’de önemli sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin olduğu yıllardır. 2013 yılında ‘yaşam tarzı’ üzerinden gerçekleşen tartışmaların sonucu olarak büyük bir

¹² Almanya’da çalışan ve bu çalışma kapsamında ‘nitelikli’ olarak değerlendirilen vatandaşlar, nitelikli göçmenler için özel bir vize türü olan ‘Mavi Kart’ sahibidir. Bu çalışma kapsamındaki görüşmecilerin hepsi olmasa(halen öğrenci vizesini uzatanlar ya da farklı vize türü ile bulunan birkaç kişi mevcut) da büyük çoğunluğu mavi kart sahibidir ve bu grafiğe dahildirler. Mavi Kart, Almanya’nın nitelikli göç politikaları kapsamında 2005 yılında, Amerika’nın yeşil kartından örnek alınarak uygulamaya konmuştur. Almanya’nın özellikle sağlık alanından ve belirli mühendislik alanlarından Amerika ve Kanada’ya göç vermesinin artışı, yaşlı nüfusunun etkisi ile doktor, hemşire, mühendis ve çeşitli beyaz yakalı ihtiyacı için bu alandaki göçmenleri çekmek ve bürokratik süreçlerini azaltmak için bu uygulamaya geçilmiştir (Becker & Teney, 2018; Montijano, Kaya & Sökmen, 2020). Belirli dönemlerde, düzenlemeler getirilen mavi kart uygulaması ve 2022 yılında Almanya çalışma bakanlığının açıkladığı, Şans/Fırsat Kartı(chancenkarte) uygulaması ile öğrenci statüsündekilere iş bulmaları için belirli süre oturum verileceği gibi yeni uygulamaların da nitelikli göçmen çekmek için Almanya’nın Kanada, Amerika ve İngiltere ile yarışa girdiği söylenebilir.

Şans Kartı, İlgili haber: <https://www.dw.com/tr/Almanyanın-yeşil-kart-sistemi-nasıl-işleyecek/a-63070629>, <https://www.dw.com/tr/Almanya-nitelikli-iş-gücüne-kapılarını-açmayı-planlıyor/a-63014165>
Erişim Tarihi 25/01/2023

protestoya, Gezi Olaylarına şahit olduk. 2016 yılında ise, darbe teşebbüsü ile büyük bir politik değişimin getirdiği derin bir çatlak oluştu. 2018 sonu 2019 yılları ise şu an hızla devam etmekte olan ekonomik krizin baş gösterdiği yıllardır. Kısacası, bu grafikteki artışların tesadüfi olmadığını görüyoruz. Makro ve mezo düzeydeki bu çatışma alanlarının artışı ve üst üste binmeye başlaması ile, eğitim ve kariyer için Almanya’ya bir süreliğine gitme planları olan bireylerin geri dönüş kararlarını etkiledi ya da aşağıdaki ifadesindeki Hamdi gibi, kariyer için gidip dönecek iken, kalma kararı verme noktasında Türkiye’deki başka çatışma alanları ile kesişti:

“Yaklaşık 3 yıl olacak. Yani, iş bulup geldim uçağa binip. Aslında birkaç pürüz oldu yoksa daha erken gelecektim. Buraya gelmeden önce Amerika’ya çalışıyordum. Firmam da sponsor olmuştu. Sözde silikon vadisi Amerika’ya gidecektim. Vizede bir problem oldu seneye derken, 15 Temmuz oldu, yok hayatımda başka şeyler oldu. LinkedIn açmıştım, Berlin’den çok fazla teklif vardı. Sonra birine cevap yazdım tam da 16 temmuzdu. Sonra kendimi her gün görüşme yaparken buldum” (Hamdi)

Hamdi’nin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, ilk etapta yalnızca kariyer geliştirme amacı taşısa da, 2016 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsünün bu hareketi hızlandırdığı ortaya çıkıyor. Bunda elbette, güvenlik kaygısı yanında, politik pozisyonların (siyasal görüş, ideoloji) da bu etkileşime sebebiyet verdiğini gözlemleyebiliyoruz.

Son olarak, kariyer bölümünde ayrı bir yerde değerlendirilmesi gereken doktorların göçü vardır. Ben araştırmamı yaparken 2019 yılının sonbahar aylarında, Türkiye’de henüz doktorların eylemleri başlamamıştı. Dolayısıyla, bu tarihe kadar gelen doktorların bir kısmı daha kolay uzmanlık alabilmek bir kısmı ise deneyim kazanmak için gelmişlerdi. Elbette bugünkü doktor eylemlerinin ardındaki konulardan muaf değillerdi. Dr. Zeynep geliş hikayesini şöyle anlatıyor:

“Buraya taşınmam benim, aslında nisan 2017, ama okurken ben nerdeyse her yaz yurtdışında staj yaptım, branşımla ilgili. Hem farklı kültürleri görmek, hem insanları tanımak amacıyla hem öğrenmek amacıyla, çok hoşuma gidiyordu böyle. Hep vardı aklımda yurtdışında yaşamak en azından hayatımın bir döneminde. Ama tabi buraya gelmemin farklı farklı sebepleri var. Ben karakter olarak çok özgür bir insanım. Ve bu zaten insanı hep farklı şeyler aramaya bir yerlere gitmeye itiyor.. Kendime farklı şeyler katmak istedim, daha geniş bakış açısı, yeni bir vizyon. Yani

ülkemi çok seviyorum ama, bir yere bağlı kalmayayım yani daha doğrusu kendimi sınırlı tutmaya inanmıyorum ben. Hep böyle insanın daha fazla görüp genişlemesi gerektiğine inanıyorum. 2014 mezunuyum ben. Türkiye’de bir dönem TUS a çalıştım, sonra pratisyen doktor olarak da biraz çalıştım ama sonra ki iki yıl bu işler için uğraştım. Türkiye’deki TUS sistemi bence çok yanlış. Mesela psikiyatri çok istenen bir branş çünkü rahat. Çok fazla fiziksel bir uğraşın olmadığı için TUS puanı çok yüksek. Şimdi gitgide, biliyorsun kontenjanlara çok arttı, mesela bizim anfirmiz 180 kişilikti. Bizden bir sonraki sınıf 250 sonraki de 350 kişi oldu. Artık spor meslek yüksekokullarının binalarını kullanmaya başladık. TUS da zor bir sınav, giren herkesin de zeki olduğu düşünülürse senin psikiyatriye yatkınlığın varmış yokmuş, yeteneğin varmış yokmuş bakılmıyor. Belki psikopatsın, ÖSS gibi yapıyorsun giriyorsun. TUS’a giriyorsun belki elinle ilgili bir özrün olabilir. Ama TUS sonucuna göre cerrahi seçebilirsin. Bir kere bana bu sistem çok saçma geliyordu. Bana göre hiç olmaması gereken arkadaşlarımın yanlış branşlarda olduğunu gördüm, insani olarak olabilir ya da yetenek olarak olabilir. Ben sistemin yanlış olduğunu düşündüm ve zaten dediğim gibi hep yurtdışında yaşamak istiyordum. Ama buradaki sistem çok farklı, iş görüşmesine gider gibi gidiyorsun, böyle bayağı giyinip elinde CV’nin gidiyorsun görüşmeye.” (Zeynep)

Dr. Zeynep’in hikayesi de ben ve 2000’li yıllarda lisans okumuş her öğrenci gibi, “ben bir yurtdışına gideyim” ile başlıyor. Geliş dönemini göz önünde bulundurduğumuzda, Zeynep’in amacı istediği branşta uzmanlık alarak kariyerini ilerletmek. Bu dönem henüz dünyada Covid-19 salgının yaşanmadığı ve Türkiye’de hem yorgunluk hem de bu yorgunluğun karşılığını alamadıkları için ‘doktor göçü’ krizinin yaşanmadığı bir dönem olduğu için görüşmecilerim arasındaki doktorlar ile 2020 sonrasında Almanya’ya giden doktorları kariyer teması ve mezo düzeydeki çatışma alanlarından iş-sosyal hayat dengesi teması ile ayırmak gerekiyor. Bu çalışmada doktor görüşmecilerin temel göç motivasyonu kariyer olmakla birlikte, bir önceki grafikte yer alan çatışma alanları ile de kesişimleri karar mekanizmalarını oluşturmaktadır.

Yanaşmayan (2019), Köser- Akçapar (2009) ve Güngör ve Tansel (2007)’in çalışmalarına ek olarak, Sunata (2010)’nın Almanya’ya giden mühendisler üzerine olan doktora tez araştırmasında da aynı bulgulara yer verilmiştir. Sunata (2010) özellikle STEM (bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik) olarak adlandırılan doğa bilimciler ve mühendisler örneklemini üzerinden yaptığı araştırmasında da, 2013 yılı öncesinde

olmasından sebebiyle, eğitim ve kariyer merkezinde olan göç sebeplerinin dışında, bu alanda çalışan bireylerin gelir düzeyinin Türkiye dışında çok daha fazla olması bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkıyor.

3.1.1.3. Aile

Bu başlık altında, gerek aile birleşimi yapmak gerek eğitim amacıyla geldikten sonra partneri için kalıp evlenmek benzeri çeşitli bireysel-ailesel durumları ele alacağım. Görüşmecilerimden çok küçük bir azınlığı bu şekilde Almanya’da kalıyorlar/zorunda kalıyorlar. Fakat her birisi, görüşmenin sonunda yine de kendilerinin yeni dalga nitelikli emek hareketliliği içinde gördüklerini, çünkü ailesel sebepler olmasa bile diğer göçmenlerle ortak dertler/deneyimlere sahip olduklarından yine de kalma düşüncesine sahip olduklarını ifade ediyor.

Örneğin, Öykü’nün Türkiye hikayesinde özel üniversitede bir süre araştırma görevliliği ve ardından çalışma koşulları ve etik anlayışının üniversiteye uyumsuzluğu sonrası istifası var. İleri düzeyde Fransızca, Almanca ve İngilizce bilen Öykü, ODTÜ mezunu, Galatasaray üniversitesi’nde ise yüksek lisans yapmış fakat bu niteliklerine rağmen artık torpilsiz iş bulunamadığını söyledi.

“En çok tiyatro ve çevirmenlik ile uğraştım. Ama hiçbir şirkette çalışmadım, hep Freelance diyelim proje bazlı. İlk şirkette çalışma deneyimim Almanya diyelim. Aslında ben ilk Almanya’ya Alman devlet tiyatrosuyla bir proje vardı Almanya Türkiye ve Yunanistan, ben o proje ile geldim. Sonra aynı devlet tiyatrosunda farklı projelerde çalıştım birkaç sene Almanya-Türkiye arası git gel ile geçti hayatım. Burada da şu anki eşim ile tanıştım ve Berlin’e taşınmaya ve buraya gelebilmem için 2016 yılında evlenmeye karar verdik.” (Öykü)

Tiyatro işi vesilesiyle gidiş-gelişlerinde şimdiki eşiyle tanışması sonrasında, onun Almanya’da yaşayabilmesi için evlenme kararı alıyorlar. Şu anda kariyerinde mezun olduğu alanlardan farklı olarak, yazılım eğitimi alarak devam ediyor.

“Valla canımcım ben 2011’de geldim. Eşim burada diye geldim. Daha önce evliydik, ben oğlumu burada doğurdum. Sonra Türkiye’ye gidip emekliliğimi hak ettim ve döndüm. Biz Derin abinle çıkmaya başladık sonra hadi evlenelim gidelim dedi ben yok Türkiye’yi bırakmam dedim. O buraya geldi uzmanlığa, biz ayrılmayı beceremedik, sonra ben geldim evlendim sonra Türkiye’ye geri gittim bir hafta

sonra. Sonra hep tatillerde gittim geldim ve oğlumu geldim burada doğurdum kaldım o sıra burada 1,5 -2 yıl. Sonra emekliliğime hak kazanayım diye döndüm ve çünkü az kalmıştı 2 sene kalmıştı. Buradayken çalışmadım ben dönünce ve tekrar başladım, uzmanlık denkliğim için asistanlık yaptım paşalar gibi 2 yıl ve sınava girdim ve denkliği aldım hem tıp denkliği. Eninde sonunda buraya gelmem gerekiyordu. Ya evde kalıp ev hanımı olarak yaşayacaktım depresyona girip, ya da çalışıp sevdiğim işi yapacaktım.” (Defne)

Defne, eşiyle Türkiye’de Tıp Fakültesi eğitimi sonrasında evleniyor fakat uzmanlık için eşi Almanya’yı kendisi ise Türkiye’yi seçiyor. Türkiye’den ayrılamayacağını düşündüğü için kendisi Türkiye’de çalışıyor, bu şekilde git-gel yaparak evliliklerini uzun süre sürdürüyorlar. Ulusötesi hareketlilik içinde değerlendirilen bu hayatı emeklilik hak etmesi ile sonlandırıyor Defne ve Almanya’ya yerleşiyor. Defne’nin tek motivasyonu, eşi ve çocuğunun Almanya’da olması ve bir tercih yapmak zorunda olmaları. Elbette bu tercihin sebepleri ise, Yeni Dalga göçmenlerin tercihleri ile örtüşüyor.

Son olarak, aile birleşimi yapan Ayşe’nin eğitim, kariyer motivasyonlarının yanında yapısal düzeydeki güvenlik problemi ile kararının nasıl kesiştiğini aşağıdaki anlatısından görebiliriz:

“Yüksek lisansı bitirdikten sonra, doktora yapabilirim ya da başka bir iş yapabilirim diye başvurular yapmaya başladım yurtdışına. Aslında ilk sebebi şu bence; ben daha önce İskoçya’da yaşadım. Orada çok huzurluydum. Daha sonra Türkiye’ye geldikten sonra karışıklıklar olmaya başladı, 2015 çok kötü bir zamandı, travmatikti bence, Ankara’da gar patlamaları oldu. O etkili oldu bence. O yüzden biraz yurtdışına gitmeyi istedim açıkçası, tabi ailevi sebepler de var. Ben evlendikten sonra ailemin yakınında yaşamak istemedim açıkçası. Yurtdışında bir şeyler yapabiliriz dedik. Zaten ben geldiğimde o burada değildi aile birleşimi yaptık biz. Birkaç ülkeye başvurmuştum, ilk buradan cevap geldi. O yüzden Berlin oldu, sonra da eşim geldi zaten.” (Ayşe)

Ayşe ve diğerleri gibi, nitelikli göç çalışmalarında göçmenlerin bir kısmının aile ilişkilerinin de göç kararlarında etkili olduğunu, eğitim ve kariyer bölümünde başvuru alan tüm çalışmalarda da yer aldığını görebiliriz. Ancak, aile motivasyonu birçok zaman, bu göç türünde detaylı incelenmemiştir. Bunun sebebi, motivasyonlar

arasında görece en az rol oynayan olmasından kaynaklanmaktadır (Favell 2008: 63). Yanaşmayan'ın (2019) araştırmasında da, aile ve partner ilişkileri bu çalışmada olduğu gibi çiftlerin birinin gitme kararı sonrasında, diğerinin aile birleşimi yoluyla gitmesi ile karşımıza çıkmaktadır. Favell (2008:71-72) ayrıca, çiftlerin daha sonra ikinci bir göç kararı verme, yani daha sonra çift olarak başka bir ülkeye gittiklerini de eklemiştir.

Mikro/bireysel motivasyonlardan son olan aile ve evlilik konusuyla birlikte hepsini toparlayacak olursam; bu çalışmada Yeni Dalga nitelikli emek hareketliliği 2013 yılından itibaren gidenler olarak ele almamız isabetli olacaktır. 2013 öncesi giden kişilerin eğitim ve kariyer motivasyon merkezli göç kararları baskın iken, 2013 sonrasında başlangıç noktası bu türden bireysel kararların ardından başka türde çatışma ve güvensizlik alanlarının iç içe geçmesi ile birlikte göç kararı alıyorlar ya da bu çatışma alanlarının varlığını gittikten sonra farkederek -şimdilik- kalma kararı (further stay) almaktadırlar.

Bir sonraki bölümde bu göç etme sebeplerinin mezo düzeyini oluşturan çatışma ve güvensizlik alanlarını ele alacağım.

3.1.2. Mezo Düzeydeki Çatışma ve Güvensizlik Alanları: Toplumsal Cinsiyet ve İş Yaşamı

Bu bölümde, orta düzeydeki çatışma alanlarının neler olduğunu, ve bunların mikro alanlarla/bireysel sebepler ile eklemlenerek göç etmedeki rolünü ele almaya çalışacağım. Daha çok kurumsal meseleleri içeren toplumsal cinsiyet konumlarından dolayı doğan çatışma ilişkilerine ve iş yaşamında farklı konumlardan doğan çatışma ve güvensizlik alanları olarak iki temayı ayırmayı uygun gördüm. Toplumsal cinsiyet ve iş yaşamı elbette bu tezin ana argümanının söylediği gibi iç içe olsa da, iş yaşamı konusunda daha çok liyakatsizlik, eşitsizlik ve çalışma şartları ve iş-sosyal yaşam dengesi konusuna, toplumsal cinsiyet bölümünde ise kadın ve göç ilişkisi temelinde kadın olma deneyimlerinin göç kararını nasıl etkilediğine ve diğerleriyle ilişkisine odaklanacağım.

3.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet

Araştırma saha çalışmama başlarken, görüşmecilerimle ilk etkileşimi sağlayan anahtar kişinin tanıştırdığı kişilerle görüşmeye başladıktan hemen sonra, geri dönüşlerin

büyük çoğunluğunun genç kadınlar olması beni oldukça şaşırtmıştı. Hatta, en çok onlar konuşmak istediği için bir kısmını reddetmek zorunda kalmıştım. Uluslararası göç literatüründe, kesişimsel feminizmin göç çalışmalarıyla, kadın deneyimlerini ve kadınların göçünü vurguladığı “göçün kadınlaşması” (feminization of migration) olarak karşıma çıktı. Dolayısıyla bu bölüme başlamadan önce bu kavramı açıklığa kavuşturmak, nitelikli emek hareketliliğinde kadınların yerini ve deneyimini anlamada rol gösterecektir.

Yirminci yüzyıl, kadın göçünün artması anlamında uluslararası göç alanında bir dönüm noktasıdır. Göç hareketleri son yıllarda artıyor, çeşitleniyor, kadınlaşıyor ve dolayısıyla günümüzde kadınlar tüm göçmenlerin yaklaşık olarak yarısını oluşturuyorlar (Sharpe, 2003; Castles & Miller, 2022: 12). Kadınların toplumdaki ikincil konumlarından doğan cinsiyet farklılıkları bir filtre işlevi görerek yapısal güçleri cinsiyetlendiriyor ve bu durum kadınlarla erkeklerin göç deneyimlerini ise farklılaştırmaktadır (Tatsaglou & Dobrowolksy, 2006:17).

Harzig’e (2003) göre; kadınlaşan göç akımlarını oluşturan önemli bir etken genişleyen sosyal ağlardır. Ekonomik nedenler de ayrıca göç kararlarını etkileyebilmekte, göç sürecinin gerçekleşmesinde aile ve hane ile ilgili geçim stratejileri ön plana çıkabilmektedir. Ayrıca, aile birleştirmesinin yanı sıra eğitim, sığınma, vasıflı işlerde çalışma amacıyla, çalışma izniyle veya izinsiz olarak hedef ülkelere giriş yapabilmektedirler. Kadın ve erkeklerin göç etme eğilimleri farklılaştığından, bu bağlamda bazı göç rotalarında gerçekleşen yoğunlaşmaların cinsiyete göre değişmesi de söz konusu olmaktadır. Bu nedenlerle göç çalışmalarında farklı cinsiyet deneyimlerinin gözetilmesi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göç teorilerine yansıtılması önem arz etmektedir. Göç süreçleri, kadınların bağımsız birer birey olarak karar verici durumda oldukları ve “aile, akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ya da hemşerilik bağlarına dayanarak kurulan ağlara güvenerek” göç ettikleri gerçeği gözden kaçırılmadan çözümlenmelidir (Ulutaş & Kalfa, 2009).

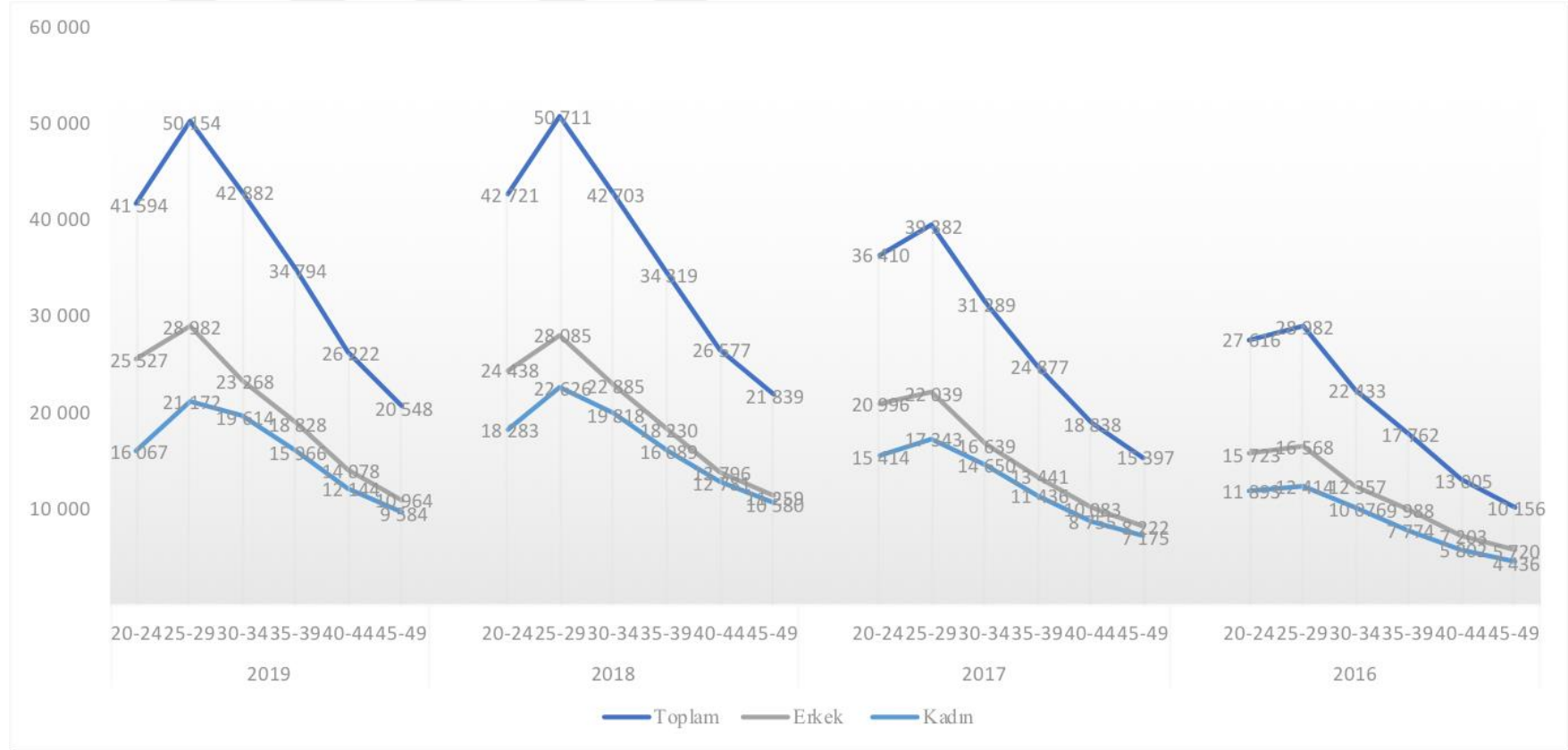
1970’li yıllardan itibaren göç çalışmaları, erkek merkezli bakış açısından sıyrıldığını, kadınların deneyimlerine yer veren analizler yapıldığını görmekteyiz. Erkek egemen sosyal ve kültürel kalıplar bağlamında göçmen kadınların kaynak ülkelerdeki ikincil konumları çözümlenmesine yer verilmiştir (De los Reyes, 2003). Özellikle 1980’li

yıllardan itibaren yapılan feminist çalışmalarda, göç akımlarında kadınların konumlarının heterojen yapısı, işgücü piyasalarındaki varlıkları, refaha katkıları ve artan politik faaliyetleri vurgulanmıştır (Kofman vd., 2000:3).

Kofman'ın (2004) da belirttiği gibi, göç literatüründe kadın göçmen emeğinin daha az vasıflı alanlara indirgenerek incelenmesi ve beyin göçü literatüründe kadınların görünmez olmaları, anaakım cinsiyet körü göç yaklaşımlarının bir yansımasıdır. Fakat, neoliberal politikalar ve formel işgücü piyasasının daralması ile, haneler kadın emeğine daha bağımlı hale gelmiş ve kadınların göçü hanehalkı direniş stratejilerinin bir parçası olmuştur. Bu çalışmanın saha araştırmasını yaptığım yıl içerisinde ve halen, gerek medyada gerekse toplum içinde Türkiye'nin beyin göçü tartışması yapılırken, konu cinsiyetten bağımsız ele alınıyor, ne kadar çok nitelikli kadının olduğu ve orta düzeydeki alanlarda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin büyük bir rol aldığı gözden kaçırılıyordu. Bunun ne derece önemli olduğunu ilk olarak Türkiye İstatistik Kurumu verilerinin grafiğini okuyarak yapabiliriz.

Aşağıdaki grafikte, TÜİK'in en son 2016'dan başlayarak, yalnızca 4 yıl için sunduğu Türk vatandaşlığı olan kişilerin yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımı görülüyor. Grafiği incelediğimizde; yurtdışına gidenlerin, en yüksek oranda olduğu yaş grubu 25-29 ve 30-34 olduğu göze ilk bakışta çarpıyor. Bu sebeple nitelikli göçmenlerin bu yaş grubu içinde olduğu varsayılmaktadır. Daha önemlisi, kadınların erkeklerle olan farkı 20-24 yaş olan eğitim grubunda daha fazla iken, yaş oranı arttıkça yani çalışma hayatı içindeki varlığı ve deneyimi arttıkça sayılarının da arttığını çok açık bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz.

Dolayısıyla, Türkiye nitelikli emek göçünün kadınlaştığını bu grafik üzerinden mümkündür:

Grafik 2: 2016-2019 Yılları Arasında Türkiye’den Ayrılan Türk Vatandaşlarının Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi 24/08/2022 www.tuik.gov.tr

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde araştırma sorum olan nitelikli göçmenlerin neden göç kararı aldıklarına dair soruma verilen cevaplardan toplumsal cinsiyet ve güvensizlik kuramı ele alacağım ifadelerinin analizine geçecek olursak:

“İşyerinde erkek bir manager’ın sadece kadın olduğum için bana mobbing yapmasına maruz kaldım. Ben dedim, yani olanakları olan bir insanım. Ben Türkiye’de kalmak zorunda değilim dedim ve Türkiye’yi terk ettim. Türkiye’deki Türk managerla anlaşılamadık, kendisi çok maskülen birisiydi ve ben onun seksist şakalarına ters yanıtlar verdikçe daha da üzerime geliyordu. Bir kere bana şöyle dedi: Ece sen çalışmak zorunda değilsin, bir koca bul artık ve ona var. Ve ben bunu, benden sorumlu managerıma bahsettim, projemi değiştirin dedim ama 6 ay hiçbir şey yapılmadı. Çünkü Almanya tarafından benden çok memnunnardı ve Almanca bilen tek kişi bendim ve ben çok mutsuzdum. Sonra, feedback zamanı geldiğinde bana bu adamın kötü feedback vermesi sebebiyle hiç zam yapılmadı. Ben buna katlanamadım ve ayrıldım. Fakat bundan 6 ay önce takım lideri bana mesaj attı. “Kusura bakma çok haklıydın ve ben hiçbir şey yapamadım sana sadece bunu söylemek istedim” diye. Kadınların, sadece kadın olduğu için fikirlerine saygı duyulmuyor. Ben böyle bir ortamda çalışmak istemiyorum.”
(Ece)

Ece, kadın olmasından dolayı iş yerinde cinsiyetçi ifadeler ve ayrımcılığa maruz kaldığını, bunun sonucu olarak da eşitsizlik ile karşılaştığını ifade ediyor. Özellikle yönetim kadrolarında bulunan kadınların sıkça karşılaştığı ‘cinsiyetlendirilmiş kültürel normlar’ (Rodriguez, 2019) ve eşit işe farklı ücret gibi ‘toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri’ kadınların bu dezavantajlı konumlardan doğan çatışmaları durdurma yolu olarak daha gelişmiş toplumlara göç eğilimini arttırdığı uzun zamandır gözlenen bir durumdur.

Bu görüşmeleri yaparken, çalışmanın reflektif doğası gereği, cinsiyet konumum dolayısıyla aynı durumu ben de deneyimlediğim için empati yapabiliyordum, ve bu durum aslında kadınların diğer birçok çatışma alanlarına göre daha fazla üzerine düşündüğü ve ekonomiye, kariyer ya da bireysel durumlara göre daha çok merkeze aldığı bir alan olarak karşıma çıktı. Peki, Almanya’da cinsiyetçilik yok mu?

“Bence Almanya’da kadın olmak çok güzel, bir avantaj. Dünyanın her yerinde zaten cinsiyetçilik var. Hatta geçen gazete okudum Almanya’daki kişilerin yüzde

81 i Almanya’da cinsiyetçilik olduğunu düşünüyor. Buna rağmen, Almanya kadınları çok destekliyor, maddi ve manevi. Çok fazla izin alabiliyor kadın hamileliğinde sürekli devletten destek alıyor, kadını koruyucu bir sistem var burada. Kadın olmanın dezavantajını hiç yaşamadım burada.” (Zeynep)

Zeynep’in de ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği dünyanın her yerinde var olduğu düşünülmektedir. Almanya’da insanların bilinçlenmesi yönünde atılan sosyal politika adımları, iş yaşamında sahip oldukları haklar, iş başvurularında ilanlarda yer alan “pozitif ayrımcılık” giden nitelikli kadınların kalma kararı almasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Elbette, bu adım orada bu türden eşitsizlikler yaşamadıkları anlamına gelmemektedir.

“Kesinlikle evet, bir kadın olarak çok rahatladım diyebilirim çok daha nötralize oldum burada. Türkiye’de önce kadınsın sonra sensin. Orada kadın olduğunu unutamıyorsun ortamlarda, normal sayıyorsun çünkü öyle görmüşsün. Burada ben Almanlar arasında özellikle bana kişi olarak bakıyor, biri sana nahoş bir hareket, seksist espri yapsın yok yani, varsa da çok alt sınıflarda vardır ben onların arasında değilim zaten. Sıfır diyemem ama genele yayılmamış..” (Öykü)

Öykü’nün anlatısında tarif ettiği şekliyle, ben de oto-etnografinin araştırmacının kendine dönük sorgulama ve deneyimlerinin araştırma verileri ile paylaşarak analizini yapmaya olanak sağlayan doğası gereği deneyimimi aktarmak isterim: Covid-19 döneminin ilk ayları olan 2020 başında benim de evde geçirdiğim ve bu transkriptleri yaptığım dönemde, kadın görüşmecilerimle aynı deneyimi yaşıyordum. Ev arkadaşlarımdan erkek olması, Almanya’ya ilk adım attığım andan itibaren beni hiç endişelendirmedi ve cinsiyet kimliğim Almanya’daki günlük hayatımda güvensizlik duygusu hissetmeme neden olmadı.

Türkiye’de nitelikli emek göçüne toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan çalışmalar yapan Elveren & Toksöz (2019)’ün , “Hidden Gender Dimensions Of Brain Drain:A Case Of Turkey” adlı çalışmalarının sonuçlarında, bu araştırma sonuçlarına paralel olarak, meslek sahibi kadınların göç etme kararları ve geri dönmeme eğilimlerinin en önemli sebebini iş piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini göstermişlerdir. İş yerinde liyakatsizlik cinsiyet konumuyla kesiştiğinde, yükselen bir trend olarak kadınların mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele için göç etme davranışını arttırdığını göstermektedir. Sirkeci’nin (2009, 2012); ulusötesi hareketliliğin insanların

temel güvensizlik algılarının maddi ya da manevi çatışma ortamlarından kaynaklandığını, göç etme hareketinin ana saiklerinin insanların bu alanlardan kaçması olduğunu söylemektedir. Örnekleyecek olursam:

“Sanırım İstanbul’da kendimi mutsuz hissettiğim hiçbir şey burada yok, yani burada onlar mutlu ediyor. Örneğin; İstanbul’dayım işten çıktım metrodayım, mor kilotlu çorabım vardı. Karşımdaki iki adam mor çoraplarıma kilitlendi. Gülüyorlar, aralarında fısır fısır konuşuyorlar. Anlıyorum da yani hani.. Ama burada en çok sevdiğim şey; istersen üstünü başını çıkar tamam bir iki kişi dönüp bakar ama bana ne ya deyip geçer.” (Tuna)

Bir diğer görüşmeci ise;

“Türkiye’de bazı konularda rahat hissetmiyorsun, sadece açık giyinmek anlamında söylemiyorum ne giysen bakarlar orda.. Ama burada tamamen kendin olabiliyorsun. Onun dışında tabii bazı tecrübelerim iyi değil, eve geç saatte dönersen taksiye binmek zorundasın. Ama burada karanlık bir yolda yürükken kendimi güvensiz hissetmiyorum. Bu tarz şeyler beni etkiliyor. Kendi kendime sokaklarda averse şekilde yürümeyi seviyorum. Biri beni taciz eder mi diye düşünmüyorum. Bu benim için en önemli şey bence buradaki.” (Melisa)

Tuna ve Melisa, bir kadın olarak -benim de- sokakta yürürken, akşam eve dönerken güvende hissetmenin verdiği rahatlık ve huzurun Türkiye’ye göre Almanya’da daha yüksek derecede olduğunu ifade ediyorlar. Bu güvende hissetmeme duygusu, Sirkeci’nin (2009, 2012) kuramsal çatısını oluşturduğu ve çatışma olarak tanımladığı alan içinde değerlendirilebilir. Çünkü, bu durum hem herkesin değil, göç etme tercihinde bulunan kadınların yaşadığı bir çatışma durumu ve güvensizlik alanıdır ve ulusötesi hareket sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmamın temel argümanı, bireylerin belli sosyal konumlarının verdiği dezavantajlarından kaynaklanan alanlarda yaşadığı çatışmaların, diğer mikro ve makro alanlarda kesişimlerde bulunduğu bu kesişim ve iç-içelik durumu sonucunda göç etme kararı aldıklarıdır. Dolayısıyla bu bölümde, kadınların göç etme davranışının artışıyla birlikte, cinsiyet konumlarından kaynaklanan farklı deneyimlerinin hayatlarındaki gerek yapısal gerek kurumsal düzeydeki alanlarla çakışarak göç etme kararı almalarına nasıl yönlendirdiğini görüyoruz.

3.1.2.2. İş Yaşamı

Bu bölümde, iş yaşamını mezo düzeydeki bir tema olarak ele alırken, bu alanın iki farklı yönünü göstermeye çalışacağım. İlki, göç etme sürecine katkıda bulunan iş yerinde/kurum içlerindeki liyakat eksikliğinin ve eşitsizliklerin diğer alanlarla kesişimine odaklanırken; ikincisi iş yaşamı ve sosyal yaşam arasındaki dengeye odaklanmaktadır:

“Yüksek lisans için Amerika’ya gittim ben. Aslında bir bursla gittim ben. Ama Türk devleti bursumu iptal etti sonra. Ekonomi bakanlığı. Benim 9 tane tasarım yarışması ödülüm var. Bunlardan ikisi yüksek lisans bursu veren yarışmalar idi. Ben ikisinden de derece aldım. Hem Amerika’dan hem Londra’dan yüksek lisans kabulü aldım ve 2015 yılı sonlarına doğru Amerika’ya gittim. Okula başlayacaktım ama burs iptal olduğu için başlayamadım, bu yüksek lisans bursuydu ama doktora yapan birine aktardılar bursu ve bir açıklama yapmadılar bana...Politik olabilir çünkü, babamla alakalı olabilir diye düşünüyorum çünkü babamın bir politik geçmişi vardı eskiden. Abdullah Gül’le devam eden bir davası vardı, ona karşı bir şeyler yazmıştı. Mahkemesi devam eden. Ya onla bağlantılı ya da bir sürü başka sebebi olabilir, gey olmam gibi.” (Deniz)

Deniz, benimle buluşmaya geldiğinde ilk söylediği şey; görüşmeyi çok istediği, birisiyle paylaşmak ve dertleşmek istediği oldu. Yaşadıkları için hem kırgın hem de öfkeli hissediyordu. Amerika’da yüksek lisans yapmak için aldığı bursun babasının politik ilişkilerinin ve davalarının, ilgili kurum tarafından öğrenilmesinin dolayısıyla ya da eşcinsel olmasından, ya da ikisi ile ilişkili olarak kesildiğini düşünüyor. Türkiye’de bursların/kadroların siyasallaşmış olması, görüşmecilerim arasında paylaşılan genel bir kanı olarak karşıma çıkıyor. İlginç olanı, görüşmecilerin başına benzer bir durum gelmiş olmasa bile, bugün toplum içinde sürekli gündem olması, üst düzey pozisyonlarda olan fakat uygun özgeçmişi ve eğitimi olamayan kişilerin her geçen gün medyada yer bulması bireyler arasında içsel bir huzursuzluk, yani çatışma alnına dönüşmüş olduğu görülüyor:

“Ben doktoradan sonra bir sene boyunca Türkiye’ye dönmeye uğraştım. Türkiye’deki dekan ve rektör atışması sebebiyle bana yardımcı doçent kadrosu çıkmadı. Ben bunu rektörün kendi ağzından duydum, seninle hiçbir ilgisi yok ben o adamı(dekanı) sevmiyorum, ona hiçbir yardım yapmak istemiyorum diye. Bu beni

Türkiye’den çok fazla soğuttu, o sıra bir bunalıma girdim. Post-doc olarak çalıştığım hocam da, sende potansiyel var neden burada kalmayı denemiyorsun dedi. Ben de arkamda duracaksınız neden olmasın dedim. O zaman hadi lisans eşdeğerlik almakla başla dedi ve kaldım..” (Erhan)

Erhan’ın hikayesinde önce bölüm ve fakültesinde Almanya’da doktora yapmasını teşvik edilmesi var, ardından hiç düşünmeksizin Türkiye’ye, önceden bulunduğu bölümde çalışmak üzere dönüş yapmak istiyor. Erhan’ın anlattığına göre, bulunduğu üniversitede rektör ve dekanın arasının açık olması, rektörün açık bir şekilde “seninle ilgisi yok, o kişiye yardımcı olmak istemiyorum” diyor. Kendisinin başarısından tamamen bağımsız bu durum, Erhan’ın Almanya’ya gitmesinin temel sebebi oluyor ve liyakat eksikliği olarak deneyimlediği durum sonucunda Türkiye’ye karşı hayal kırıklığıyla birlikte soğuk duygular ve umutsuzluk besliyordu.

Bu bölümde bireylerin iş hayatı hakkındaki ifadelerinin oluşturduğu verileri inceleyeceğim. Türkiye’den ayrılma sebeplerinin sorulduğu soru kapsamında görüşmecilerden bir kısmı, Türkiye’deki iş hayatlarını ve Almanya’daki iş hayatlarını karşılaştırmalı olarak anlattılar. Bazı görüşmeciler, mikro düzeydeki motivasyonları yoluyla Almanya’ya gelmiş olsa da, iş hayatı üzerine farkındalıklarının artması ile ileriye dönük kalma kararı vermiş olduklarını ifade ettiler. Diğer bir kısmı ise, belirli bir süre Türkiye’de çalışmış olup, çalışma koşullarının kendileri için bir çatışma alanı olarak ortaya çıkmasıyla ve diğer yapısal problemlerin de kesişmesiyle göç etme kararı vermiş olduklarını söylediler.

“..Ama burada değişen şey tekrar kitap okumaya başladım ilk geldiğimde 25 kadar kitap okudum. Bu biraz kafa rahatlığından bir de toplu taşıma rahatlığından. Orda 1.5 saatte işe gidiyordum sürekli hat değiştiriyordum burada ise 20-25 dakika kadar sürüyor. Ofisten de saat 18 dedim mi çıkıyorum kimse nereye gidiyorsun demiyor. Türkiye’de biraz daha düzensizdi, kafam rahat değildi, gün içinde tartışıyorsun vs. burada günlük hayat stres seviyem gözle görülür derecede değişti....Türkiye’deki yaşam standartlarım ile aşağı yukarı aynı diyebilirim. Bana artısı ne buradaki Türkiye’de ilk işe başladığınızda 14 gün yıllık izniniz var ve buna haftasonu da dahil. Burada 6 hafta izniniz var izni alırken 4 hafta blok ya da 6 hafta blok alabiliyorum buna kimsenin sesi çıkmıyor. Bunun dışında sık sık ailemi ziyarete gidiyorum en son 5 hafta kaldım. 3 haftası izindi 2 haftası evden çalışmaydı. İşim daha rahat, remote çalışmaya izin veriyorlar 1 ay kadar, geçse de bir şey demezler

yani. Türkiye’de öyle bir şey yok, memur gibi sizin orda kart basmanızı bekliyorlar. Bu şirketlerin problemi mi çok emin değilim. O kişi ofiste, hiçbir iş yapmasa da bulunsun mantığı var. Daha önce bir proje yönetiminde lider pozisyonundaydım. Beni bırakın iki gün eve gideyim işlerimi bitireyim geleyim dedim. Ee niye? Dedim çok fazla bölüyorlar, çözümümü beğenmediler...Diğer konu ise, ofiste zaten cep telefonumu bilen kimse yok. Acil durumlar için bir yere yazmıştık, şuna kadar 6’dan sonra arayan hiç olmadı. Ama Türkiye’de işte.. Uykumdan ve özel hayatımdan feragat edeceğim şeyler varsa, ve bunu seçme şansım varsa seçmiyorum ve fazla parasını da almıyorum. Evet, buraya gelme amacım über süper paralar kazanmak değildi zaten, Duyduğum herkes, buraya para için gelmiyor. Biraz daha rahat yaşamak için geliyor.” (Engin)

Engin’in Türkiye’de çalışırken ev ve iş yaşamı arasındaki dengesizliği ve bunun çalışma hayatını verimsizleştirdiği üzerine olan bu açıklamalarını dinlerken, zihnimde reflektif olarak kendi deneyimlerimi de analiz etmeye çalışıyordum. Gerçekten, bu araştırmaya kadar dünyanın herhangi bir yerinde yıllık izinlerin devlet ya da özel sektör çalışanı olmasına bakılmaksızın 6 hafta olabileceği aklımdan bile geçmemişti. Ben de ziyaretçi araştırmacı konumumdan ötürü araştırmamı yaparken, araştırmacı olduğum üniversitedeki idari ve akademik personelle öğle yemeklerinde bu konuları konuşuyor ve görüşmecilerimle eş zamanlı olarak bu dengenin Almanya’da nasıl hukuki bir zeminle oturtulduğunu öğreniyordum.

Özellikle, iş yaşamı ve koşulları birçok görüşmeci için Türkiye’deki çatışma alanı olmasa da, Almanya’ya yerleştikten hemen hemen sonra ilk farkında oldukları durum ve kalma düşüncesini netleştirme konusunda en etkili konu olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca, Engin’in, kurumsal düzeydeki bu rahatsızlığı, yönetim kurulunda bulunduğu mühendisler odasında Alevi olduğu gerekçesiyle dışlandığı algısıyla kesişerek, gitme kararı almasına sebebiyet veren çatışma alanlarını oluşturduğuna tanık oluyoruz.

“Onun dışında burada life-work balance çok güzel burada yani hayat ve iş dengesi öyle diyelim. Bazı şirketlerde günlük 10 saatten fazla çalışmak yasak. Mesela ben 10 saat kaldıysam ertesi gün iki saat önce çıkabiliyorum. Doktor randevum olduğunda kafama göre 5 yerine 3te çıkabiliyorum, bazı zamanlarda ailem geliyor gidiyorum dediğinde “aa ne güzel iyi gezmeler” diyor yani. Çok anlayışlı bir atmosfer var. Tabii zorluklar da var tabii.. Şimdi Türkiye’de master yapsaydım.. Şimdi ben process engineerım. Türkiye’deki arkadaşlarım master yapmayıp

marketing yapıyorlar daha yüksek seviyeler niye? Orda bir şirkette 5 yıl çalıştıysan ve iyiysen tabii de bir tık üste atlıyorsun. O yüzden orda daha yüksek pozisyonum olabilirdi ama koşullarım daha iyi olmazdı. Almanca'yı hatta İngilizceyi bile bu kadar konuşamaz olurdum. Ama şu da olabilir, 5 yıl sonra değil 10 yıl sonra ne olabilirim. Çünkü geleceğe bir yatırım yaptım. Master yaptım ya da dil öğrendim hepsi geleceğe bir yatırım. Fırsatları açıyorsun çünkü.. Kuzenlerim var ikisi de master yaptı biri Almanya'da biri Londra'da yaptı be ikisi de Türkiye'ye geri döndüler. Çok iyi yani, çok eğitilmişler, ikisi de çok iyi şirketlerde çalışıyor. Biri Siemens'te çalışıyor. İkisi de 7bin lira alıyor ayda. 1250 Euro falan ben stajyerken alıyordum. İzinleri hiç yok, mesela Türkiye'de Philip Morris'te çalışan arkadaşım var 5 yıldır çalışıyor o da 7bin civarı kazanıyor aslında fena değil oraya göre ama şöyle diyor en fazla 3 gün eve laptop götürmemişimdir diyor ama ben de en fazla 3 gün eve laptop götürmüşümdür diyorum. Hani.. Gece 11 de müdür arayıp bir şey sorabiliyor. Müdürü arayamazsın zaten, özel hayata saygı var.” (Melisa)

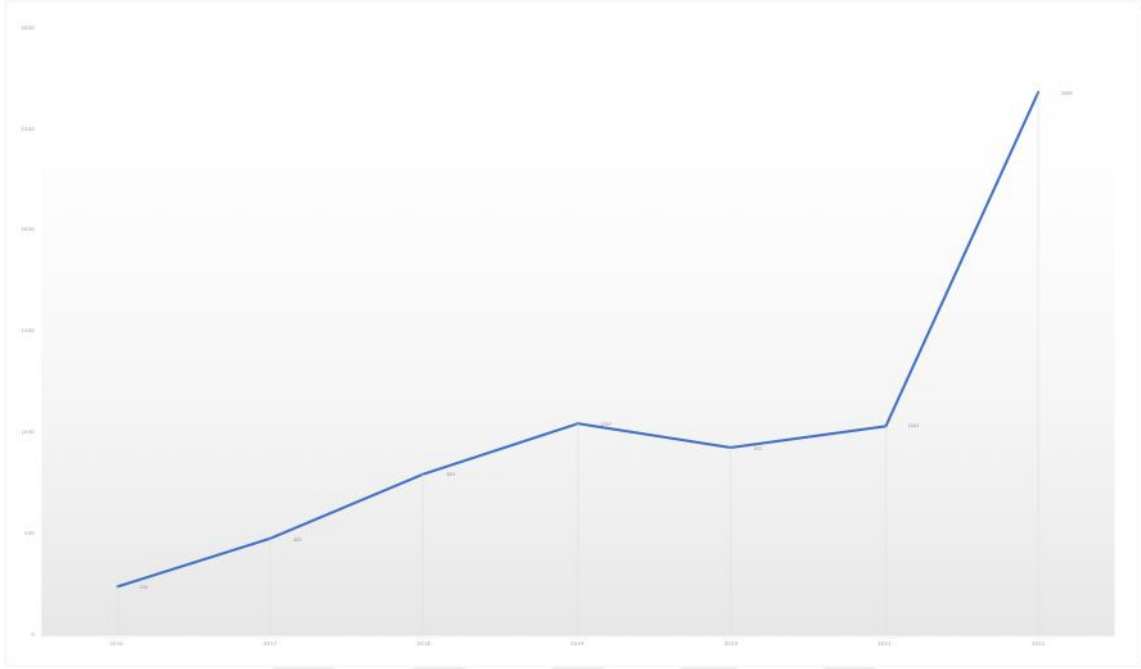
Melisa da iş hayatında Engin ile aynı deneyimlere sahip olduğunu anlatıyor. Elbette, bu noktada mesleki alan ayrımına dikkat etmek gerekiyor. Nitelikli göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu teknoloji, yazılım ve diğer mühendislik alanları, sağlık alanından ise doktorlar oluşturmaktadır. Diğer alanlardan ise, yine beyaz yakalı şirket çalışanları ve ardından akademisyenler ardından gelmektedir. Son dönemlerde, özellikle 2017 sonrasında Berlin/Kreuzberg'in hippisi, liberal ve çokkültürlü bir yapısı olması ile sanatçı, yazar ve sporcular da tercih etmeye başlamıştır. Fakat esasında söylemek istediğim, doktorlar ve akademisyenler dışında devlet kurumlarında çalışanların bu örneklem grubu içinde yer almadığıdır. Böyle olunca genel çalışma koşulları karşılaştırması devlet değil özel kurumlar için olmuş oluyor. Türkiye'de özel kurumlarda çalışan bireylerin iş koşulları gerek çalışma saat ve günleri, gerekse izin durumları açısından ağırdır ve çalışanları değil, neo-liberal ekonomi-politik dolayısıyla sermaye sahiplerini koruyucu bir işleve sahiptir. Almanya'ya giden mühendisler özel kurumlarda da devlet kurumlarındakiler ile aynı haklara sahip olan ve çalışanı koruyan, sosyal devlet uygulamalarının farkına vardığından, Engin'in ifade ettiği gibi; “buraya kimse para için gelmiyor, biraz rahat yaşamak için geliyor.”

Tıp alanındaki çalışma koşulları için ise Dr. Zeynep' kulak verelim:

“7 ay çalıştım ben Türkiye’de, 36 saat sürüyor bir nöbet, ayda 10 nöbet oluyor. Almanya’da olduğu gibi nöbet ertesi izin yok. Yatacak yerimiz bile yoktu. Odadaki kırık kanepelerde birkaç saat uyuyabilirsek şanslıydık. Yıllık izni 12 ay çalışmadan vermiyorlar, hafta sonu yok, gerçekten kabus gibi bir sistem var Türkiye’de. En son ben kendi sağlığımı kaybettim, çok kilo verdim, psikolojik olarak çöktüm, hiç kendime zaman ayıramıyorum. İstifa ettim ve o arada tekrardan, çok umudum yoktu ama bir arkadaşım burada çalışıyordu psikiyatride bir muayenehanede. Oranın sahibiyle iletişim kurdum ve buraya geldim ama bu da çok kolay olmadı. Ben buraya geldiğimden beri çalıştım sürekli. Asistan doktor olarak çalıştım.. Bir kere Almanya ile Türkiye arasında çalışma koşulları arasında çok farklı. Tabi burada psikiyatri ile çocuk hastalıklarını karşılaştıramam ama diğer bölümleri de tanıyorum aşağı yukarı, burada ben ayda maksimum 3 nöbet tuttum. Ve bu nöbetler 24 saatlik ve ertesi günü 24 saat var. Hatta bazı hastanelerde nöbet öncesi izin var. O açıdan çok daha insani şartlar var. Onun dışında servis doktoru olarak da çalışmak çok rahat. Türkiye’de sistemin düzgün işlemeyişi ve yanlış bilgilendirmeden dolayı sürekli bir hastanelere akın durumu var. Servisler dolup taşıyor, acil dolup taşıyor. Burada ev doktoru mantığı var yani aile hekimi, oraya yönlendiriliyor insanlar. Hastanelere daha az iş düşüyor, gerçek hastaları tedavi ediyorlar....Şimdi, doktorluk Türkiye’de saygın bir meslek. Para kazanılan, ego yaptıran, tercih edilen değerli bir meslek. Ondan dolayı da gelir eşitsizliği dediğimiz şey var ya uçurum yaptıran bir şey doktor olmak. Ego tatmini yaşamak isteyen insanlar için, ne bileyim bunları sevenler için güzel. Ama sen bu sistemden memnun değilsen, adalet ya da daha eşitlikçi isen, istediğin şey para şan şöret değilse daha sosyal devlet ne bileyim refah ise ne kadar kuzeye gidersen o kadar iyi. Türkiye’de çok para kazanabilirsin ama koşullar leş. Burada çok para kazanmıyorsun doktor olarak ama yasalarla, ya da hastanenin sistemiyle daha insancıl şartlar var.”(Zeynep)

Bu araştırmayı yaptığım 2019 yılında henüz bugünkü kadar özel olarak doktor göçü gündemde değildi. Yine de Dr. Zeynep’in o zaman ifade ettiği çalışma şartları ile ilgili olan yorumu güncelliğini korumakla birlikte, üzerine Covid-19 dönemi sonrası artan şiddet vakaları da eklenmişti. Doktorların 2020 sonrasında gündeme daha çok gelmesi ise, tam olarak en başta iddia ettiğim kesişimlerin varlığı ile oldu. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi, 2020 yılındaki salgın ve sağlık çalışanlarının tükenmesi ve ardından

Türkiye’de gelişen ekonomik kriz, çalışma koşullarının ağırlığının görünürlüğünü arttırdı.

Grafik 3: 2016-2019 Yılları Arasındaki Doktor Göçü Sayısı

Kaynak: TTB resmi Twitter hesabından duyurulmuştur. <https://twitter.com/ttborgtr> Erişim Tarihi 01/02/2023

Grafiğe göre, 2020-21 yılları arasının salgın dönemine denk gelmesiyle doktor göçü hız kesmiş, 2022 yılında iki katının üstüne çıkarak 2685 kişi olmuştur. Medyada daha çok ekonomi merkezli olarak gösterilen doktor göçünün asıl sebebi çalışma koşullarıdır. Fakat, çalışma koşullarında iyileşme olmayan doktorların eylem yapması ve koşullar iyileşmeyecekse, maddi karşılıklarını istemelerinden dolayı ekonomik merkezli görünmektedir.

Aynı doktor göçünde olduğu gibi, bu çalışmada nitelikli emek göçünün birden fazla sebebi vardır. Bu sebepler, her birey ve çalışma alanında değişmekte, farklı alanlarla birleşmektedir. Örneğin, iş yaşantısında politik ya da cinsiyet ayrımcılığı yaşayan bir kişi, hali hazırda yapısal koşulları da kötü bulduğu için göç etmektedir. Öte yandan, eğitim ya da kariyer deneyimi için gelen birisi, sosyal devlet uygulamaları sayesinde kalma kararı alıp, nitelikli göçmen olmaktadır.

3.1.3. Makro Düzeydeki Çatışma ve Güvensizlik Alanları: Ekonomi, Hukuk ve Politika, Fiziki Güvensizlik

Bu bölümde üçüncü ve makro ölçekteki çatışma alanlarını tek tek vererek onların kesişimlerini inceleneyeceğim. Makro çatışma ve güvensizlik alanları yapısal problemleri tarif etmekte olup; ekonomi, hukuk, politika ve fiziki güvenlik (örn. terör, deprem) gibi toplumun her kesimini ilgilendiren ve etkileyen konuları içerir.

3.1.3.1. Ekonomi

Özçürümez ve Yetkin-Aker'in (2016), 2011 yılında Almanya ve Kanada'ya giden Türk vatandaşlarının gidiş motivasyonlarına dair yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, Kanada'ya giden nitelikli göçmenlerin amacı iyi bir iş bulup, kazançlarını arttırmak ve Kanada'ya yerleşmekken; Almanya'ya giden nitelikli bireylerin amacı, orada çalışarak deneyim elde etmek ve Türkiye'ye döndüklerinde iş piyasasında geliştirmiş oldukları özgeçmişleri ile daha yüksek ücretlerle çalışma olanağı bulmaktır. Benim araştırmamda da Özçürümez ve Yetkin-Aker'in çalışmasına paralel sonuçlar çıktı. Ekonomik koşulların iyileştirilmesi, Yeni Dalga göçmenler için birincil sırada bir göç motivasyonu olmamakla birlikte, 2019 yılı ve sonrasında Türkiye'de değişen ekonomik bağlamda, diğer sebeplerle birleştiğinde anlam kazanıyor.

“Şöyle oldu, ben daha öncesinde iki kere yurtdışında bulunmuştum. Polonya’da Erasmus yapmıştım ve Berlin’de staj yapmıştım. Türkiye’ye döndüğümde çok da istekli döndüm çünkü bir teklif vardı ve direk İstanbul’a gittim ve çalışmaya başladım. 3 sene kadar çalıştım ve sonra yavaş yavaş şey oldu, İstanbul’un genel kalabalığına adapte olamadım. Güzel şehir, bir sürü fırsatları var ama beni boğdu. Aslında ama benim gelmemi tetikleyen şey oldu, bir ara Türkiye’de çok bombalı bir süreç vardı. Ben Şişli’de oturuyordum. O dönem taksimde bir patlama oldu. O gün arkadaşlarımla buluşacaktım midem ağrıyordu gitmedim yarı yoldan eve döndüm. Metrodan çıktığımda bir durak gittiğimde patlama seslerini duydum. O beni çok etkilemişti. Diğer yandan insanların stres seviyesi artıyordu, bunu daha çok ekonomik koşullar etkiler bence. Tabi biraz seslerinin kısıyor olması da, özgürlüklerinin daha baskılanmış olması da tabii etkili ama bence en önemlisi şuanda insanların geçim sıkıntısı olması bu da her şeyi etkiliyor. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temelde bu vardır. Sonra bu iş entelektüelliğe sevmeye doğru gider. Ya böyle bunlar beni etkilemişti. Yani ben evet politik bir insanım,

annem babam tabii ideolojileri var ama öyle bir politik mücadele vermedim. Orta gelirli bir aileden çıktım, hayatımı daha çok daha iyi maddi koşullara göre plan programladım. Buranın refah düzeyi daha yüksek, burada devlet daha sosyal Türkiye'ye kıyasla. Burada yere düştüğünde kaldıran bir devlet olduğunu hissediyorsun. Bunlar artıları.” (Timuçin)

Timuçin, geliş sebebini tetikleyen 2015 yazı içinde bombalı süreç olarak tarif ediyor. Aynı zamanda, politik karmaşanın hakim olması ve ekonomik koşullarının da iyi olmasının göç etme karar mekanizmasının yapısal alandaki birçok kesişim ile ortaya çıktığını anlıyoruz. Almanya'ya giden göçmenlerin esas amacı “daha çok maaş almak” olmasa da, geldikten sonra karşılaşılan refah, alım gücünün artışı dönmeme kararlarını ya da daha uzun süre kalmaya devam etme (further stay) (bkz. Yanaşmayan, 2019) kararlarını etkilemiş görünüyor. Yanaşmayan'ın (2019) Londra, Amsterdam ve Barselona'da karşılaştırmalı olarak yapmış olduğu nitelikli göç/ hareketlilik araştırmasında da, yalnızca yüksek maaş değil, özellikle Hollanda'nın sosyal devlet uygulamaları, çalışan hakları, iş-yaşamı ve sosyal hayat dengesinin de etkili olduğu görüşmecilerinin anlatılarında sebep olarak karşımıza çıkıyor.

“Aynı kalırdım, ya da sektör değiştirmeye çalışırdım. Ya da cebimdeki son parayla annemin babamın yanına dönüp biraz kafamı toplardım. Yani benim için alternatifim yoktu. Ya gidecektim ya gidecektim yurtdışına.. Elbette her ay bir Avrupa ülkesine gitmiyorum. Ama şu çok güzel bir şey, ay sonunda paran var mı cebinde var. 3 lira 5 lira, biraz saldı açkçası İstanbul'dan sonra, o yiyemediğim yemeğin tadını çıkar dedim kendime, ya Tuna bunu hak ettin bir sene iki sene tadını çıkar. Sonrası bakarsın..” (Tuna)

Ekonomi üzerine bir diğer görüş ise;

“Ben burada Euro kazanıyorum ve gidince çok para harcıyorum. Alkolde vergi olması, fahiş fiyatlar.. Tabii sınıf farkından dolayı her fiyatın alıcısı var. Yok artık bunu da koymayalım demiyorlar. Burada yemek 15 Euro lüks klasmanda ise, Türkiye de ise bunun bin katına çıkarlar ve insanların alım gücü düşüyor. Kimse hayatından memnun değil, herkes bir depresif..” (Hamdi)

“Yaşam koşullarım çok iyileşti, Türkiye'de devam etseydim böyle bir maaşla böyle kalitede bir yaşam süremezdim. Bir kere, İstanbul'da kirama babam destek oluyordu buraya geldiğimden beri kendi ayaklarımın üzerindeyim.” (Ece)

Hamdi'nin "Türkiye'de kimse hayatından memnun değil, herkes bir depresif.." ifadesini duyduğumda, üzülmeyen edemedim. Reflektivitenin öznel ve nesnelin paslaşımı olarak kendi pencereinden baktığımda da, Türkiye'de çalışan ve maaş alan birisi olarak, en çok etkilendiğim şey Türkiye'deki ekonomik uçurum idi. Gün geçtikçe zengin daha zengin, fakir daha fakir ortası ise yok oluyordu. Görüşmelerimi yaptığım 2019 yılı sonunda, Euro 6,2 iken; bu satırları yazdığım 2023 başında 20 TL olmuştu. Ekonomik kriz ve istikrarsızlık, bu ülkede yaşayan bir birey olarak beni de olumsuz etkiledi ve negatif duygular hissetmemi sağladı.

Ece ve Tuna da maddi koşullarının Almanya'ya gittiğinden beri daha iyi olduğunu söyledi. İstanbul'da yaşayan Ece'nin kirasına babası yardımcı oluyormuş, yine İstanbul'da yaşayan Tuna ise ayın sonunu getiremediğini ifade ediyor. İkisi de Almanya'da alım güçlerinin arttığını, Tuna da diğer görüşmeciler gibi Avrupa'da başka ülkelerde yılda en az iki kere tatil yapabildiğini söylüyor.

"Aslında mesele şöyle: sınıf ve statü meselesi yani. Türkiye'de bir mühendis daha üst statüde olabilir ve çok maaş da alabilir ama deli gibi çalışır cumartesi vardır eve iş götürür her saat toplantıya çağrılır, aynı kişinin Almanya'da ise daha ortalama bir statüdedir, alım gücü iyidir, orta sınıf olur, o kadar çalışmaz kendisine de kitap okuyacak, cumartesi günü parka pikniğe gidecek vakti olur. İşte buraya gelenler bunu tercih etmiş oluyor." (Sevim)

Sevim'in tarif ettiği Almanya ve Türkiye'de çalışma ve maaş Almanın sonucu olarak sınıf ve statü ilişkisi, 2019 yılı Türkiye ekonomisi bağlamında ele alındığında doğru noktaya isabet ediyor. Fakat bir önceki bölümdeki doktor göçü örneğinde olduğu gibi, eğer bu araştırmanın sahasını bugün yapıyor olsaydım, en büyük oranda göç etme sebebi ekonomik, ardından diğer kesişimler olacaktı. Çünkü, 2020 yılı itibariyle yükselişte olan ekonomik kriz, bugün Türkiye'deki orta-üst statüdeki mühendis, doktor, akademisyen ve diğer mesleklerin de alım gücünü düşürmüştür. Ekonomik gelir kaygısı ile hareket eden nitelikli göçmenler üzerine, özellikle Avrupa'dan Amerika ve Kanada'ya, Avrupa içinde ise Güney'den Kuzeye, Doğu'dan Batı'ya doğru bir nitelikli göç hareketi mevcuttur (Teney, 2018). Özellikle Almanya'dan giden doktorlar üzerine olan araştırmasında Teney (2018, 2019); doktorların Almanya'nın sosyal devlet politikası ile ilişkili olarak diğer batı ülkelerine göre daha az kazancının olması sebebiyle, ilk ve en önemli göç etme motivasyonu olarak Amerika ve Kanada gibi neo-

liberal ekonomi politikalar güden ülkelere gitme eğilimleri olduğunu yaptığı çalışmasında göstermiştir. Buna göre; Türkiye’deki doktor ve nitelikli göçmenlerin gidiş motivasyonları ile Almanya’nın nitelikli göçmenlerinin motivasyonlarının zıtlık gösterdiği karşımıza çıkmaktadır.

3.1.3.2. Hukuk ve Politika

Türkiye’de Hukuk’a güvenin, özellikle eğitim seviyesi arttıkça azaldığı uzun yapılan çalışmalar neticesinde biliniyordu (Öztürk, 2022)¹³. Görüşmecilerim arasında da yapısal alandaki güvensizlik alanlarından en önemlilerinden birisi olarak karşına çıktı. Türkiye nitelikli göç/hareketlilik araştırmalarının, büyük çoğunluğu (Köser-Akçapar, 2009; Özçürümez & Yetkin-Aker, 2016; Güngör & Tansel, 2007; Elveren, 2018; Okumuş, 2020) niceliksel yöntemlerle yapıldığı için kişiler verili seçeneklerden tercih etmek durumundalar. Böylece, hukuk ya da güvenlik gibi temel meselelerin diğer motivasyonlar ile nasıl kesiştiği gözden kaçırılmaktadır.

“Eğer bir gün ben ayrımcılığa maruz kalırsam, arkamda bir şey var, hukuk var. Bu çok garip bir his, çok güzel bir his. Yani arkamda, hak ve hukuk var, haklarım var..” (Cem)

“Yani Avrupa’da yok mu var, ırkçılık homofobiklik sadece seviyesi daha düşük. Türkiye çok uçuk bu konuda, yani bilmiyorum ben belki hetero olsam belki bir şeyleri değiştiririm bir nebze ama ben hiç uymuyorum Türkiye’ye yani. Ben böyle azınlığın da azınlığı durumunda olunca.. En azından burda ülkenin sisteminde seni koruyan bir şey var, kadın hakları vs. bu sorunları kapsayan bir sorununuz var Türkiye’de ve koruyan bir şey yok. En azından seni koruyan bir devlet var karşında.” (Deniz)

Deniz ve Cem’in cinsel yönelimleri farklı, ikisi de homoseksüel erkek. Dolayısıyla onlar için diğer birçok şeyden en önemlisi insan hakları ve güvenlik. Hukuku, büyük oranda yaşayacakları ayrımcılık karşısında başvurabilecekleri bir alan olarak görüyorlar. Fakat Türkiye’de cinsel yönelim ayrımcılığının aynı zamanda hükümet politikaları ile ilişkili olarak, devlet katında da olduğunu ve herhangi bir ayrımcılık karşısında korunmayacaklarını düşünüyorlar. Kendileriyle görüşme yaptığım dönemde, Türkiye’de

¹³ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış ve henüz yöktez sistemine yüklenmemiş doktora tezi.

cinsel yönelimlerinden kaynaklı olarak her hangi bir ayrımcılık yaşamamışlardı. Fakat bu durumu Cem'in İzmir'de, Deniz ise İstanbul'da yaşamasına bağlıyordu. Zaten ikisi de iş yerinde bu kimlikleri dolayısıyla açılma cesareti bulamadıklarını söylediler.

Hukuk'un ikinci olarak ilişkilendirildiği diğer alan ise, sosyal devlet bağlamında sahip oldukları çalışan haklarıdır:

“Şimdi belli bir süre sonra Türkiye’de iş yerinde uyum sağlayamayacağımı düşünüyordum. Çünkü ben işvereni mahkemeye verdim, sonra çıktık adamlarla özür dilediler, aa biz sana haksızlık yapmışız diye. Şimdi bunu Türkiye’de düşünemiyorum ben. Van’da veya Hakkari’de soluğu alırsınız. Hukuk devleti olmak budur. Türkiye’de bunu göremediğim için..”(Cengiz)

Cengiz, işyerinde yaşadığı haksızlık sonrasında işverenini mahkemeye vermiş ve kazanmış. Cengiz gibi, diğer görüşmeciler de işyerinde sahip oldukları çalışan haklarının Türkiye’de olmadığını düşünüyorlar. Gerek mühendislik, gerekse Tıp alanındaki aynı düşünceler genel bir kanı olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye’de çalışma koşulları her şirket, kurum içinde farklı. İzin günleri devlet kurumlarında ve özel kurumlarda yine farklı. Özel kurumların çoğunluğunda insanlar izinlerini bayram ile birleştiremiyorlar ve buna karşı haklarını arayabilecekleri bir alanın var olduğunu düşünmüyorlar.

Bu araştırmanın en çarpıcı sonucu hukuk ve güvenlik temalarında ortaya çıktı. Ben de araştırma sahasına girerken- kendim de bir süre için yurtdışına çıkmak istediğim için- eğitim ve kariyer üzerinden, toplumsal cinsiyet ve liyakat, eşitsizlik konularıyla beraber yapısal anlamda ekonomi ile kesişen bir göç etme serüveni bekliyordum. Fakat, hukuk ve güvenlik ilişkisi şaşırtıcı bir bulgu olarak karşıma geldi:

“Attığım tweet yüzünden tutuklanmayacağım.. Çünkü ben çok hükümeti eleştiriyorum, ifade özgürlüğü çok önemli, her anlamdaki özgürlük yani ki ben İzmir’den geliyorum, İzmir’de bile şort giyince tip tip bakan insanlar oluyor. Burada dunsuz gez kimse dönüp bakmaz, çok garip insanlar var, diversity açısından inanılmaz bir yer, herkes istediği gibi yaşayabiliyor.” (Burcu)

“Tabi gezi döneminde toplumsal bir yükselme vardı, o dönem ayrılmak istemezdim ve onun bir parçasıydım. Yani gezi’ye bir yenilgi demek istemiyorum çünkü olması gerekiyordu ama ondan sonra 2015 ‘de patlamalar ve sonrasında zaten darbe girişimi oldu. Ben o sırada aslında çoktan evlenmiş ve Berlin’e gitmeyi

bekliyordum ama o zaman kararım alınmıştı. Eğitim ve Hukuk'taki büyük gerici değişim ben artık orda geleceğimi kurmak istemedim. İkincisi, Türkiye'de her şey İstanbul'da dönüyor, artık İstanbul'da kalmak istemediğimde de Türkiye içinde başka gidebileceğimi bilemedim.” (Öykü)

Görüşmecilerden birisi, - kayıt dışı olarak- şöyle söylemişti; “yani şimdi şöyle bir durum var Türkiye’de, kimi kime şikayet ediyorsun?” Bu ifadede ne demek istenildiğini çok iyi anlıyordum, hukukun Türkiye’de özerkliğinin kaybedildiği düşüncesi bireylerin politik ayrışma sonucu huzursuzluk hallerini besliyordu. Dolayısıyla, politika ve hukuk kesişimde görüşmeciler bizzat somut bir durumla karşılaşmamış olsalar bile, Burcu’nun söylediği gibi, ihtimal dahilinde olması göç etme kararlarını güçlendiren bir durum olarak karşımıza çıkıyor.

Öykü’nün ifadesinde, kesişimselliğin bir sonraki bölümde inceleyecek olduğumuz fiziki güvenlik meselesi ile genişlediğini görebiliyoruz. Şaşırtıcı olan sonuç, İstanbul’da yaşayan birçok görüşmecenin 2015 yılı içindeki bomba patlamaları ve darbe girişimi ardından kesin karar almış olmaları oldu. Öykü de, patlamalar, darbe girişimi, eğitim ve hukuk çerçevesinde artık İstanbul’da kalmak istemediğini ifade ediyor.

3.1.3.3. Fiziki Güvensizlik

Sirkeci ve Cohen’ e göre (2016) çağdaş hareketliliğin çoğu, genellikle çatışma tarafından yönlendirildiği, daha az olumlu bir model izlemektedir. İnsanlar, küçük ve kısa vadeden, büyük ve uzun vadeye kadar değişen zorluklardan, meydan okumalardan, çatışmalardan, baskı ve kısıtlamalardan uzaklaşmaktadırlar.

Sirkeci’ye göre (2009, 2012); insan güvensizliği algısı, maddi veya maddi olmayan ortamlara dayanabilmektedir. İnsani güvensizliğin maddi olmayan ortamı, yalnızca baskı (veya kızgınlık) duygusuyla başka bir bağlama da sabitlenebilir. Yine de, insani güvensizlik yalnızca siyasi ve etno-politik çatışmalarla ortaya çıkmaz. Ayrıca, ekonomik fırsatların eşitsizliği, doğal felaketler riski de insani güvensizlik alanlarıdır. Bunlardan bir veya daha fazlasının herhangi bir zamanda herhangi bir popülasyonu etkileyebileceğini ve maddi ve maddi olmayan temellerin birbiriyle etkileşime girdiğini aklımızda tutmamız gerekir. Bu etkileşim insanın güvensizlik duygusunu/algısını artırabilir veya azaltabilir.

Bu kuramsal bağlam içinde ele aldığımızda, bu çalışmada insani güvenliğin hem maddi hem de maddi olmayan yönünün etkileşim ve iç içe geçmişliği gözlemlenebilir.

“Kişisel güvenlik olayını geçtim zaten, en son Harbiye’de yaşarken iki ayrı kapkaç oldu. Bu daha önce görülmemiş bir şey oralarda, sonraki hafta yine oldu sonraki ay yine oldu.. Ve bende artık çok anksiyete başlamıştı bomba olaylarından sonra. Şişme mont var ya, onu giyenlere bakıyorum bu niye böyle giymiş içinde bomba mı var, bakıyorum işte adama kuruyorsun kafanda zaten sağlıklı düşünemiyorsun artık. Haberler zaten, Zorlu’yu boşaltmışlar bomba paniği gibi gibi şeyler.. En son artık otele gittim, arkadaşlar taksiye binin evinize gidin ihbar gelmiş. Artık ben yapamıyorum artık dedim. Ve spekülasyonlar çıkıyordu devlet aslında biliyormuş ama aksiyon almamışlar, istihbarat varmış aslında falan filan. Artık böyle güvenliğini ve sevgini kaybetmeye başlıyorsun.. İstanbul’un son altı ayı artık borca da batmıştım, eksideydim. Ev arkadaşımın borç alıyordum ve kiradan düşeriz gibi yapıyorduk. Artık kişisel bütçem de ayarlamaya çalışıyordum çünkü çok düşük bir maaş alıyordum tamam otelcilikte yemek ya da ticket veriyorlar ama istediğim güzel şeyleri yiyemiyordum artık.” (Tuna)

“Sözde Silikon Vadisi Amerika’ya gidecektim. Vizede bir problem oldu seneye derken, 15 Temmuz oldu, yok hayatımda başka şeyler oldu. LinkedIn açmıştım, Berlin’den çok fazla teklif vardı. Sonra birine cevap yazdım tam da 16 Temmuzdu. Sonra kendimi her gün görüşme yaparken buldum.” (Hamdi)

Tuna ve Hamdi, kişisel geliş hikayelerindeki en önemli unsurun 2015 yılındaki patlamalar ve 2016 yılındaki darbe girişimi olduğunu söylüyorlar. Tuna’nın fiziki güvensizlik kaygısının aynı zamanda ekonomik kaygılarıyla etkileşime girdiğini görüyoruz. Bu kesişimlerin yapısal boyut içinde ve maddi olması, bireylerin güvensizlik algısını arttırmakta, ve uluslararası hareketlilik karar süreçlerini hızlandırmaktadır.

Güvenlik kaygısının toplumsal cinsiyet konumu ile ilişkilendiği bazı deneyimler ise şöyledir:

“Ben İstanbul’dan mezun olduktan sonra 5-6 yıl kadar oralarda yaşadım. O zaman Türkiye iyi durumdaydı, Turkcell’de çalışıyordum. Biraz da çok kariyerçi biri değildim o zamanlar. Yeni bitirmişim okulu, biraz daha eğleneyim gözüyle bakıyorum, sıkılmışım. Burada Münih’te yaşayan ve master yapan bir arkadaşım vardı, sonra ben yavaşta rahatsız olmaya başladım, bir şeyler değişmeye başladı ülkede. Öncelikle, özgürlüklerin kısıtlanması, gey olduğum için zaten.. gey

olduğumuzu ifade ediyoruz değil mi? Bu kısıtlanma zaten rahatsız ediyordu ve zamanla bize de bir şey geleceğini düşünüyordum, patlamalar, 15 Temmuz olayları, kafamda hep bir yurtdışına gitme hayalim vardı ama bu durum ultra hızlandırıcı oldu. Artık kafamda şey vardı, bir gün kalkıcam adam tüm geyleri hapse atacak nasıl ki şu şeyleri yaptığı gibi.. Bir grup bir günde düşman oldu nasıl ki..” (Cem)

“Türkiye’de bazı konularda rahat hissetmiyorsun, sadece açık giyinmek anlamında söylemiyorum ne giysen bakarlar orda, ben de bakıyordum yargılıyordum. Ama burada tamamen kendin olabiliyorsun. Onun dışında tabii bazı tecrübelerim iyi değil, eve geç saatte dönersen taksiye binmek zorundasın. Ama burada karanlık bir yolda yürürken kendimi güvensiz hissetmiyorum. Bu tarz şeyler beni etkiliyor. Kendi kendime sokaklarda avere şekilde yürümeyi seviyorum. Biri beni taciz eder mi diye düşünmüyorum. Bu benim için en önemli şey bence buradaki. Politik olarak ise, mezun olduğum dönem tam terörün patlak verdiği dönemdi, burada mezun olduğum dönem. İstanbul’da sürekli bombalar patlıyordu. Ziyarete gittiğimde de oldu. O tabi güvensiz hissetmeme sebep oldu. Politik olarak burası da baskın, ama ne kadar soyutlarsan kendini, ben çok politik değildim ama her köşe başı seçim afişleri olunca kaçamıyorsun bir şekilde.” (Melisa)

Cem’in kendi hikayesini anlatırken, Türkiye’nin ekonomik, politik olaylarının onu nasıl etkilediğinin ardından söylediği, “gey olduğumuzu ifade edebiliyoruz değil mi?” sözü, aslında kendini ifade alanının ne kadar sınırlı olduğunu gösteriyor. Onun güvenlik endişesi, toplum içinde herhangi makbul olmayan ya da çoğunluk tarafından kabul görmeyen, kendisinin “azınlık olma” diye ifade ederek deneyimlediği bir grubun mensubu olarak bir gün düşmen ilan edilip hapse konulma düşüncesi. “Bir gün kalkacağım ve adam tüm geyleri hapse atacak, aynı şu şeyleri-Fetö grubunu kastediyor-yaptığı gibi..” İlk duyduğumda bana, çok uçuk gelmişti, fakat yaklaşık bir yıl sonra, İstanbul Sözleşmesi feshinin tartışılmasında en çok gündemde olan, sözleşme içindeki tüm cinsel yönelimlere eşit hak ve hukuka vurgu idi.

Melisa da aynı şekilde, bir kadın olarak Türkiye’de sokakta yürürken endişe ettiğini, Berlin’de ise kendisini güvende hissettiğini, kimsenin kendisini taciz eder mi düşüncesi olmadığını ifade ediyor ve ekliyor: “Burada benim için en önemli şey bu..” Cinsiyet konumum dolayısıyla Melisa’nın sözleri üzerine, bunun düşünümsel yansıması olarak bir genç kadın olarak kendi deneyimlerimi de düşündüm. Türkiye’de yaşadığım şehirde,

Almanya'ya gelmeden hemen önce spor salonuna düzenli olarak gittiğim vakitlerde, salona giderken tayt giyerdim. Evden çıkıp salona gidene kadar, durakta beklerken araba içinden dahi kafaların çevrildiğini görmek insandan ziyade kadın olarak görüldüğünü hissettirirdi, “neden yani neden” derdim içimden. Ne var ki? Bu deneyimim Almanya'da bende başka bir takıntı yarattı. Ziyaretçi araştırmacı olarak bulunduğum şehirde, gerek markete gerek kütüphaneye giderken tayt ya da şort giyen bir kadın gördüğümde hemen çevreme bakıp erkek arayıp, o erkeğin nereye baktığını anlamaya çalışırdım. Ve benim beklediğim üzere kimse tayt giren birine bakmıyordu.

Melisa ve Cem'in deneyimlerinden onların fiziki güvenlik/güvensizlik kaygısının toplumsal cinsiyet ile nasıl kesiştiğini görüyoruz. Yalnızca iki kesişimin değil, ekonomi ve politikanın da makro düzlemde birleştiği, bu alanların iç içe geçerek ulusötesi insan hareketliliği olarak karşımıza çıkıyor.

Bu çalışmada ben, geri dönüş kararları henüz olmayan esnek bir rotaya sahip olan, Türkiye'den Almanya'ya giden nitelikli göçmenlerin, ulusötesi hareketlilik bağlamında ele alıyorum. Sirkeci'nin (2009, 2012) insani güvenlik algısı ve çatışma merkezine olarak açıkladığı göç sürecinin nitelikli göçmenlerin hareketlilik süreci içerisinde karar alma mekanizmalarını yönlendiren hayatın her alanındaki-makro, mezo ve mikro düzeyde- güvensizlik algılarının oluşturduğunu yukarıdaki üç bölümde görüşmecilerin ifadelerinden anlıyoruz. Elbette, aynı zamanda bu çatışma alanlarını kaynak ülkelerden itici faktörler, eğitim, kariyer gibi bireysel motivasyonların olduğu alanları ise hedef ülkelerdeki çekici faktörler olarak da okuyabiliriz.

3.2. Göç Sonrası Çatışma ve Güvensizlik Alanları

Veri analizimin ikinci kısmını oluşturan bu bölümü, mikro ve mezo olarak ikiye değil, tek başlık altında iki temaya ayırdım: vasıfsızlaştırma ve ayrımcılık. Burada her bir tema hem mikro hem mezo düzeydeki alanlarla kesişimler içermektedir. Bir önceki bölümde toplumsal cinsiyet, mezhep ve sınıf(orta) olan kesişimler; göçmenlik, toplumsal cinsiyet, eğitim seviyesi, dil olarak karşımıza çıkıyor. Bu kesişimleri her bir başlık altında, kişilerin anlatıları üzerinden açıklayacağım.

3.2.1. Mikro ve Mezo Düzeydeki Çatışma Alanları: Vasıfsızlaş(tır)ma ve Ayrımcılık

3.2.1.1. Vasıfsızlaş(tır)ma

Göç literatüründe, vasıfsızlaştırmaya ilişkin standart anlatı, göçmenlerin, becerilerinin yeni işgücü piyasalarına ancak kusurlu bir şekilde çevrilebildiğini ve ev sahibi ülkelerin de ekonomik olarak savunmasız olduklarını varsayar (Chiswick, 1978; Borjas, 1985). Peki, kalifikasyon dışı bırakma neden gerçekleşir? Literatür, göçmenlerin niteliklerinin kaldırılmasına yol açan birkaç faktör önermektedir: kimlik bilgilerinin, eğitim düzeyinin veya yurt dışı deneyiminin tanınmaması (Green & Worswick, 2002; Ferrer & Riddell, 2008), bazı ülkelerde daha düşük eğitim kalitesi (Sweetman, 2004), bir dil dezavantajı, zayıf sosyal ağlar ve ev sahibi ülkedeki iş piyasasına ilişkin bilgi eksikliği (Galarneau & Morissetta, 2004). Ayrıca, vasıfsızlaştırmanın ekonomik açıklamalarından biri, göçmenlerin almaya hazır olduğu daha düşük ücretli ve daha düşük statülü işlerden oluşan ikincil bir pazarın varlığıdır (Şenol-Sert, 2016).

Neo-klasik teorilerde bulunandan çok daha yüksek kümelenme seviyelerinde işlev gören güçlere bakıldığında; ikili işgücü piyasası teorisi, göçü modern endüstriyel ekonomilerin yapısal gereklilikleriyle ilişkilendirir ve bir bakıma, vasıfsızlaştırmanın nasıl ve neden gerçekleştiğini de tasvir eder. İkili iş piyasası teorisini Piore (1979), ekonominin sermaye yoğun bir birincil pazar ve emek yoğun bir ikincil pazardan oluştuğu gelişmiş ulusların ekonomik yapısında doğal olarak, göç edilen ülkelerde göçmen işgücü için istikrarlı bir talep olduğunu varsaymıştır.

Genellikle yerlilere ayrılan eski pazar, daha yüksek derecede beceri ve buna bağlı olarak daha yüksek maaşlı ve daha yüksek statülü işlerle karakterize edilir; ikincisi, daha düşük derecede beceri gerektiren ve sonuç olarak daha düşük ücret sağlayan işler için bir pazardır. Ekonomik gelişme emeğe olan talebi artırdıkça, yerli işgücü daha yüksek ücretli, daha yüksek statülü işlerin birincil pazarındaki ihtiyacı karşılar (Piore, 1979). Sonuç olarak, ikincil piyasada işgücü var ve firmalar boşluğu doldurmak için göçmen işgücüne güvenirlir. Dolayısıyla, nitelikli göçmenler, yüksek nitelikli olsalar bile, durumlarını yalnızca geçici olarak algıladıkları için daha düşük derecede beceri gerektiren ve daha düşük ücret sağlayan işleri üstlenmeye isteklidirler (Piore, 1979). Ve göçmenler, sırf gelecekte daha fazla getiri bekledikleri için daha düşük ücretli işler

almazlar; becerileri sınıftan işgücü piyasasına daha iyi aktarılsa bile, alternatif işgücü piyasası-kaynak ülkedeki- daha da düşük ücretler sunduğundan, bu ücretler de tolere edilebilir (Şenol-Sert, 2016).

Ayrıca, Lee'nin (1966), göçmenlerin ekonomik durumlarının göç ettikleri ülkeden-kaynak ülke-, göç ettikleri ülkeye- hedef ülke- ve menşeler ile varış yerleri arasındaki özel ilişkilerden etkilenebileceğini varsayan, itici ve çekici faktörler yaklaşımı dikkate alınmalıdır (Tubergan vd.,2004). Örneğin, menşei ülkelerdeki siyasi baskı, görelî gelir eşitsizliği, coğrafi uzaklık, dini köken, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler gibi hedef ülkelerdeki göçmen topluluğunun boyutu da göçmenlerin işgücü statüsünü etkiler. Bununla birlikte, ne ikili emek piyasalarında yapısal olan sınırlı bir hareketliliğe vurgu yapan sosyolojik göç teorileri ne de göçü temel olarak çevresel bağlamlardaki sermaye yatırımının bir yan ürünü olarak gören kavramsal bakış açıları, göçmen vasıfsızlaştırmasının gerisindeki mekanizmaları yeterince iyi açıklayamaz.

Bauder (2003), Pierre Bourdieu'nün kurumsallaşmış kültürel sermaye kavramını ve onun eğitim sistemini bir toplumsal yeniden üretim alanı olarak görme görüşünü uyarlayarak alternatif bir açıklama sunar. Güney Asya ve eski Yugoslavya'dan gelen göçmenlere hizmet veren veya onları istihdam eden daha büyük Vancouver'daki kurumsal yöneticiler ve işverenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanarak, düzenleyici kurumların yabancı kimlik bilgilerini tanımayarak veya yabancı iş deneyimini göz ardı ederek göçmenlerin üst sınıflara girmesini aktif olarak engellediğini savunur. Bauder (2003), vasıfsızlaştırmayı, mevcut iktidar yapısının korunmasını amaçlayan, göçmenleri marjinalleştirmenin kurumsallaşmış bir yöntemi olarak görmektedir.

Türkiye'deki sayıca az nitelikli göç literatüründe (bkz. Yanaşmayan, 2019; Okumuş, 2020; Köser-AKçapar, 2009; Elveren, 2018; Sunata, 2010; Özçürümez & Aker, 2016) büyük oranda, göçmenlerin neden gittikleri ve dönme niyeti olup olmadıklarıyla; bazı araştırmacılar ise, gündelik hayat pratikleri (Ağca-Varoğlu, 2020) ve algılanan ayrımcılıklarla (Yılmaz-Şener, 2019) ilgilenmişlerdir. Türkiye'de nitelikli göç çalışmaları sınırlı olduğu için "vasıfsızlaş(tır)ma" gibi spesifik bir konu üzerine henüz çalışılmamıştır. Araştırmamın veri analizinin ikinci kısmında, görüşmecilerin göç

ettikten sonraki çatışma ve güvensizlik alanlarından biri olarak vasıfsızlaştırma vurucu bir sonuç olarak karşımıza çıktı.

Vasıfsızlaştırma konusunda Mehmet'in söylediklerini Piore 'nin (1979) ikili işgücü piyasası kuramı çerçevesinde aldığımızda:

“Yeni gelenlerin çoğunluğunun IT sektörü olduğunu tahmin ediyorum. Eskiden bu kadar iş sektörü yoktu Berlin’de, iş bulmak da zordu. Ya biz bir ara 10 kişi bir şirketteydik Türkiye’den ve bu çok büyük bir şeydi. Şimdi ..’da falan 150 Türk var sadece. Finans alanı daha çok Frankfurt’ta, medya yaratıcı işler Hamburg’da, otomotiv vs. Almanya’nın başka yerlerinde. Berlin’de gerçekten beyaz yaka sektörü yok. Ama öte yandan start-up’lar başladı. Bu start-uplarda da her iş yok belli başlı pozisyonlar var. Genelde teknoloji alanında başlayan küçük şirketler bunlar. Diğer uluslararası şirketlerin customer support’ları Berlin’e gelmeye başladı çünkü burada her dilden işsiz insan bulabilirsin ve ucuz çalışıyorlar. Yani sistem bir noktada ya bu support’larda çalışacaksın ya da bir şekilde bu start-uplarda “kariyer yapabilirsin”e geldi. Doktor dahi olsan bir sisteme alışamıyorsun burda ya da benim gibi işletmede pazarlamada çalışıyorsan, senin işini yapan bildiğin işi yapan ama Almanca konuşan ya da Fransızca, İtalyanca konuşan insanlar var. Öyle olunca tabii ki bir under achievement hissi oluyor. Şuan ki pozisyonum pazarlama, customer support değil. Şuan ki fena değil, Berlin’deki ortalama maaşlara göre daha iyi. Statü olarak ise, under achievement yine. (kahkaha atıyor..) Türkiye’de statünün olması gerekiyor. Burada ise benim statümün olmaması benim toplumdaki yaşamımı etkilemiyor beni sadece işsel olarak etkiliyor.” (Mehmet)

Mehmet aslında, Almanya’da bundan yaklaşık 10 yıl önce bu kadar nitelikli işgücü piyasası olmadığına işaret ediyor. Almanya’nın belirli bölgelerine -özellikle Frankfurt ve Hamburg- dağılmış olan iş kolları dışında Berlin’de bir süredir yükselişe geçen bir iş kolu mevcut. Yazılım alanının gelişmesiyle birlikte, gelişmeye hazır küçük şirketler Berlin’de merkez kuruyor, bu küçük merkezlere Start-up deniyor. Berlin’e giden hemen her beyaz yakalı IT alanından ya da mühendislik, bu Start-up’larda iş bulabiliyor. Dolayısıyla, nitelikli iş bulmaktan ziyade, nitelikli göçmenin o alanda ilerlemesi sıkıntısı ile karşılaşılıyor. Tam da, Piore’nin (1979) ikili işgücü piyasası yaklaşımında ifade ettiği gibi ikincil emek piyasası olan bu alanlar, çok kültürlü, ingilizce konuşulan ve nitelikli göçmenlerin iş alanı olarak karşımıza çıkıyor. Fakat, söz konusu yükselme

olduğunda, büyüyen şirketlerde üst kademelere geçiş ancak ileri düzey Almanca bilerek oluyor, ya da hiç olmuyor. Bir süre rahat çalışma koşullarına sahip ve memnuniyet duyan göçmenler bir süre sonra yetersizlik hissi ile karşılaşılıyorlar.

Dolayısıyla, vasıfsızlaş(tır)manın ilk ve temel bariyeri dil olarak karşımıza çıkıyor:

“Aslında dille ilgili bir bariyerim olmadı önce ama şirket yapısı değişti bir ara, ben doğum izninideydim ve herkesi işten çıkarmışlar beni çıkaramadılar. Bu yaptığımız işe bağlı, hadi bir motor yapalım diyorlar 5 sene sürüyor, sonra hadi üretim yapıp satmaya geçeceğiz 10 sene o esnada tasarım yapan eleman sayısını azaltmaları gerekiyor tabii. Bu böyle bir döngü. Şimdi küçülmeye gittiler ve bizi komple otomotive kaydirdılar, öyle olunca her şey Almanca yürüyor tabii. Benim yapabileceğim iş çok azaldı. Benim şuan annelik izni almamın sebebi o, öyle olunca beni sekreteryaya işlerine kaydırmaya başladılar.” (Ceren)

Ceren, makine mühendisi ve iyi bir şirkette çalışıyor. Fakat ifade ettiğine göre, makine yapım süreçleri değişiklik gösterdiğinde yer değişikliği ve işten çıkarmalar olduğunda, kendisi doğum izninideymiş ve yasalarla korunduğu için, işten çıkartılamamış. Başka bir alana kaydırılan Ceren’in daha ileri düzey bir konumda olabilmesi için Almanca bilmesi gerekiyor dolayısıyla şuan sekreteryaya düzeyinde işler yaptığını söylüyor. Görüşme yaptığımız sırada bu durum Ceren’i üzüyordu fakat yine de kendisini, çalışanı koruyan haklar ve iş-sosyal hayat dengesinin kendisinde daha ağırlık basmasından dolayı bu şekilde avutuyordu. Bunlar, Lee’nin (1966) vasıfsızlaştırma üzerine itme-çekme yaklaşımında olduğu gibi, Ceren’in kendisini çeken diğer faktörler olarak karşımıza çıkıyor.

Bir diğer durum ise şu şekilde:

“Benim işyerim Amerikan firması, yani patronum mısırlı benim. İş yerinde böyle konular kesinlikle olmuyor, bunu şirket savunusu olarak yapmıyorum amazon çok da savunulacak bir yer değil ama bu konuda çalışanlarına saygısı var. Sadece ırk değil, cinsiyet için de bunu gösteriyor. Hatta kadınlar için ayrı etkinlikler oluyor farklı şeyler.. Ama Siemens’ten bir teklif almıştım. Alman şirketi, pozisyon İngilizceydi aslında ama ben Almanca bilmiyordum o zaman ve reddettim teklifi. Şu yüzden reddettim, endişem şuydu: etnik değil. Çünkü Berlin’de yaşayan insanlar biraz Türklerle yaşamışlarsa o önyargı kırılıyor benim gözlemlediğim kadarıyla. Dil şöyle bir bariyer oluşturuyor, o insanlar seninle İngilizce konuşuyor

o sorun değil ama işi İngilizce yapıyor. Örneğin mutfağa kahve için gittiğindeki sohbet Almanca oluyor sen haliyle içine giremiyorsun. Böylelikle bir bağlantı hissedemiyorsun insanlarla. Genelde bu konuda expat olanlar hassas oluyor. Ortamda o dili bilmeyen varsa ben direk İngilizceye dönerim, bir Fransız bir İtalyan mesela ortama gelirse Türkçeyi hemen keserim. Ama bu hassasiyeti gösterebilmek için bunu yaşamış olmak gerekiyor, azınlık olmak gerekiyor ki onun ne hissettiğini anla.” (Timuçin)

Nitelikli göçmenler çoğunlukla Almanya’da ulusötesi şirketlerde çalışmayı tercih ediyorlar. Amazon, Facebook gibi. Timuçin de dil bariyerinden dolayı, Alman şirketi olan ve pozisyon dilinin İngilizce olmasına rağmen Siemens’te çalışmayı reddettiğini söylüyor. Daha çok dilin sosyalleşememeye etkisi olduğunu vurgulamış olsa da, çekincesinin Alman çalışan ağırlıklı bir firma olduğu anlaşılıyor. Ulusötesi şirketler, nitelikli göçmenler için yetersiz hissetmeme konusunda daha korunaklı bir alan sağlıyorlar. Böylece, yanında Mısırlı ya da Hint çalışanın olması göçmenlerin daha eşit bir sevide oldukları hissini de sağlıyor.

Elbette birçok konuda meslekler arasında farklılık olduğu gibi, bu konuda da ulusötesi şirketlerde çalışan beyaz yakalılar ve mühendisler ile sağlık alanında çalışan doktorlar, ya da araştırma alanlarında çalışan akademisyenlerle farklılıklar mevcut. Ortak olan ise dilin, Almancanın vasıfsızlaşmada, Almanya özelinde temel olarak karşımıza çıkması oldu.

Akademisyen Ayşe’nin hikayesi ise;

“Çok basit bir cevap olacak ama bir gelecek göremiyorum, yok yani. Birçok nedeni var ama Almanya’daki akademinin durumu ile ilgili benim bir gelecek görememe durumum var. Tabii bunu göçmen olmanın dışında doktora bitirenler için de söyleyebilirim, Almanlar için de yani. Çünkü çok fazla doktora bitiren insan var. Üniversite kadroları ve araştırma kadroları çok az, çok fazla rekabet var gibi.. Benim bulunduğum üniversite Almanca konuşulan bir yer, bütün hocalar Alman, Almancanın anadilin gibi olmadığı bir noktada bence işim çok zor, kendimi kanıtlama işinin daha da zor olacağını düşünüyorum ve bunu deneyimlemek bile istemiyorum yani benim için şöyle bir şey var, post-doc gibi bir şey yapabilirim ama bunlar da geçici şeyler maximum bir sene iki sene yapabileceğin şeyler. Yani hocalık gibi bir şey düşünemiyorum. Benim düşüncem aslında daha çok endüstriye girmek, mühendis olarak. Endüstride de araştırma bazlı şeyler var ya da araştırma

enstitüleri var ama üniversite çok zor olduğunu düşündüğüm için aklımdan bile geçirmiyorum.. Gelmeden önce daha olumlu bakıyordum her şeye, ama şuan kendime güvenim azaldı. Bir kere birçok doktora öğrencisi olunca insan öyle hissediyor. Bence sistemden ötürü Amerika ya da İngiltere’de seni öven bir şey vardır ya, burda öyle değil bu. Burda seni aksine daha da düşüren tavırları oluyor. Onun yanında da burda çok bireysel çalışmalar var, belki bizim bölümle ilgilidir bilmiyorum. O işbirlikçi tavır yok, bu da insanın daha çok izole olmasına ya da kaybolmasına yol açıyor. Bunlar da olabilir, çünkü bunun sadece bende olmadığını farkındayım artık, Almanlarda daha az ama onlarda da var. Benim bir grubum var, sadece sayısal bilimlerde olan kadınlar var. Almanlar da var orda, bunlar konuşuluyor, ne yapacağını bilememe, güven eksiklikleri vs.. Bir kadının şu toplumda kendini yeterli hissetmesiyle bir erkeğin kendini yeterli hissetmesi konusunda bir sürü araştırma var, bir işe başvururken hissedilen yeterlilik duygusu, göçmenliğin de ayrıca bir faktörü var. Eğer rol model olarak da insan yoksa.. Eğer ait de hissetmiyorsan.. Şöyle bir şey, ODTÜ’de de araştırma görevlisiydim ben. Orda hocalarımın etkisiyle belki, daha rahattım daha aittim, işe giderken “orası benim okulum” diye hissediyordum..” (Ayşe)

Ayşe’yi dinlerken, aynı zamanda hem kadın hem de akademisyen, hem de orada bulunan bir ziyaretçi araştırmacı olarak kendi deneyimlerimi de aklımdan geçirdim. Ayşe ile aynı şekilde daha birçok akademisyen/araştırmacı Almanya’da aynı deneyimlere sahipti. Ayşe, bilgisayar mühendisliği bölümünde araştırma görevlisi ve doktora yapıyor. Bulunduğu bölüm erkek ve Alman ağırlıklı bir bölüm olduğunu söylüyor. Gittikten kısa bir süre sonra çok fazla doktora öğrencisi olduğundan, gitmeden önce var olan özgüvenini yitirdiğini ifade etti. Buna rakiplerinin fazla olmasının yanında, Alman olmaları ve dilin kendisi için üniversitede kalmak ve kadro ama açısından çok önemli bir bariyer olduğuna da ekliyor. Ayrıca, Alman çalışma kültürü ya da sadece kültürü nedeniyle iş yaşamında bu yetersizlik hislerinin tek başına bırakılmak ile de ilgisinin olduğunu düşünüyor. Tüm bunlardan ötürü üniversitede kadro almaya çalışmak yerine endüstride doktoralı olmayı yeğlediğini söyledi. Bu süreç, nitelikli göçmenlerin dil bariyeri gibi çekincelerle birincil alanlardan çekilmesine ve böylece vasıfsızlaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Ayşe’nin yaşadığının bir benzeri olan vasıfsızlaşma deneyimini Almanya’da bulunduğum süre zarfında ben de yaşadım. Oto-etnografik çalışmanın gereği olan,

araştırmacı deneyimi ve görüşmeci deneyimini paslaşarak analiz etmeye çalıştım: Gittiğimde, dünyanın her yerinden doktora öğrencileri ve akademisyenlerin çeşitli birimlerde araştırmacı, post-doktora pozisyonlarında rekabet halinde olduklarını gördüm. Kimi iyi Almanca konuşuyor, kimisinin ayrıca fransızcası da vardı. Ben ise, uzun süredir İngilizce konuşmadığım için iç dünyamda yerle bir oldum, daha doğru düzgün İngilizcem bile yoktu, nasıl iyi olabilirdim ki! Aynı Ayşe gibi, gitmeden önce olan özgüvenim çok düştü. Her alanda kendimi dışta hissediyordum, ziyaretçi araştırmacı olmuştum ama birimde bir oda verilip, “şimdi burda istediğin gibi çalış” dendi. Sonrasında ise, ne arayan ne de soran oldu. Bunu yalnızca benim yaşamadığımı fark ettim. Son yıllarda Türkiye’den giden akademisyenlerin, bu şekilde birimlerde dışta bırakıldığını gözlemledim. Özellikle Almanca olmadığı zaman akademik alanda dışarıda bırakılmak kaçınılmaz oluyor, bunun ardında göçmenlerde yetersizlik hisleri oluşuyor, son olarak ise süreç, akademiden ayrılmak ile vasıfsızlaşmakla sonuçlanıyor.

Bu bölümde, nitelikli göçmenlerin göç ettikten sonraki mezo düzeyde (kurumsal alanda) çatışma ve güvensizlik alanı olan vasıfsızlaşmayı tartıştım. Bir sonraki bölümde ise, hem mikro hem de mezo düzeydeki alanlardaki çatışma alanı olan ayrımcılığı inceleyeceğim.

3.2.1.2. Ayrımcılık

Cambridge Sözlük’e göre ayrımcılık, “bir kişiye veya belirli bir grup insana farklı, özellikle de ten rengi, cinsiyeti, cinsel yönelimi vb. nedeniyle diğer insanlara davrandığınızdan daha kötü şekilde davranmak”tır. Ayrımcılığın etnik boyutu, Feagin ve Eckberg (1980: 9) ayrımcılığı "baskın ırk-etnik grupların alt ırk-etnik gruplar üzerindeki ayrımcı ve olumsuz etkileri olan uygulama ve eylemlerinden" ibaret olarak tanımlamıştır.

Feagin ve Eckberg'in (1980), yalnızca baskın grupların eylemlerine atıfta bulunan ayrımcılık tanımına, çoğunluk grubu normlarının, azınlık bireylerin diğer azınlık gruplarına karşı davranışlarını etkilediğini gösteren araştırmalar tarafından meydan okunmuştur. Araştırmalar, damgalanmış grupların başkalarını damgalayabildiğini ve azınlıkların da diğer azınlıklara karşı ayrımcılık yapabildiğini göstermektedir (Galaniz & Jones, 1986; Shapiro & Neuberg 2008).

Feagin ve Eckberg (1980), dört tür ayrımcı uygulama tanımlar: (1) İzole eden ayrımcılık: Baskın grup bireylerinin alt grup üyelerine karşı kasıtlı olarak zararlı eylemleri, ancak eylem kurumsal/örgütsel ortamlarda yerleşik olmadığında. (2) Küçük grup ayrımcılığı: Baskın grup bireylerinden oluşan küçük bir grubun birlikte hareket ederek, başka bir alt grubun üyelerine kasıtlı olarak zararlı eylemleridir ancak kurumsal/örgütsel bir çerçeveden destek almazlar. (3) Doğrudan kurumsallaşmış ayrımcılık: Örgütsel/kurumsal olarak onaylanmış, kasıtlı olarak farklı ve olumsuz etkileri olan eylemlerdir.(4) Dolaylı kurumsallaşmış ayrımcılık: Alt bir grubun üyeleri üzerinde kasıtsız olarak farklı ve olumsuz etkileri olan, örgütsel/toplumsal olarak onaylanmış uygulamalardır.

Bu farklı ayrımcılık türlerini inceleyen literatüre ek olarak, farklı bağlamlarda ayrımcılığın çeşitli etkileri üzerine çalışmalar da mevcuttur. Batı Avrupa'daki Türk veya Türkiye kökenli göçmenlerle ilgili olarak, algılanan ayrımcılığın etnik kimlik ve yeniden etnikleştirme (Skrobanek 2009; Hartmann 2011), dini kimlik (Felischmann vd. 2011; Martinovic & Verkuyten 2012) ve entegrasyon (Vancluysen & Van Craen 2010). üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır.

Özel olarak nitelikli Türkiye kökenli göçmenlerin ayrımcılık deneyimleri üzerine yapılan çalışmalar ise; Yılmaz- Şener'in (2018) Almanya ve Amerika'dan geri dönenlerin algılanan ayrımcılık deneyimleri üzerine, Ağca-Varoğlu'nun (2020) yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri hakkında ve Yanaşmayan'ın (2016) ayrımcılığa karşı sınır çizme ve yeniden konumlanma davranışı hakkındadır.

Bu çalışmalara paralel olarak benim çalışmamda da benzer sonuçlar çıktı. Nitelikli göçmenlerin etnisite/göçmenlik ya da cinsiyet üzerinden yaşadıkları algılanan ayrımcılık deneyimlerinden bazıları şu şekildedir:

“Haa ama iş ararken, ev ararken adınızın yabancı olması kafanızın kara olması, aksanızın farklı olması, burada hayata bir-sıfır geriden başlamanızı sağlıyor. Zaten bu araştırmalarla da desteklenmiş bir şey, ben bulup ortaya çıkarmadım. Bununla da mücadele etmek gerekiyor, buna inanıyorum. Ha ama diyelim ki, benim başıma gelmedi ama, Hans ile aynı finansal şeylere sahip olup bir eve başvursak Hans'ın onay alma ihtimali çok daha fazladır, buna inanıyorum. Bunu ne

diye adlandırırız bilmiyorum, ırkçılık diye adlandırmıyorum bir çeşit ayrımcılık ama bu var, işe alınırken de bu böyle.” (Ersin)

“Valla kendimi bu toplumun bir parçası hissediyordum, yani Berlin toplumunun bir parçası diyeyim. Ama okuduğum o küçük şehirde hiç öyle hissetmiyordum, Bavyera’ydı orası. Orada insanlar daha kapalı, insanlar belki bilinçli olarak değil ama aksanla konuşan birini anlamıyorlar ya da gramerde ufak bir hata yaparsan seni anlamıyorlar. Bu beni çok rahatsız ediyordu hep yabancı olduğumu hissediyordum. Berlin’de ise bunu hiç hissetmiyordum. Taa ki ev aramaya başlayana kadar. Bir apartmanda-kiracı olarak- tek aday olarak ben gösterildiğim halde ve işte net maaş vs. her şeyim uyduğu halde Türk olduğum için reddedildim ve bu beni çok üzdü.” (Ece)

Ersin ve Ece Almanya’nın kanayan yarası olarak görülen, ev kiralama süreçlerinde yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinden söz ediyorlar. Görüşmecilerim de benim de yaşadığım ortak bir deneyim bu. İlk etapta, Türk olmak kendi başına ayrıştırıcı bir nokta değildir yabancılara ev kiralamama hususunda. Geliriniz ne kadar yüksek, işyerinde statünüz aynı şekilde ne olursa olsun, isminizin yabancı olması yeterli oluyor. Göçmen olmak, bizi topluma her alanında, mikro ya da mezo düzeyde olsun, dezavantajlı bir konum olarak karşımıza çıkıyor ve göç etme sonrasında yeni bir çatışma ve insani güvensizlik alanını (Sirkeci, 2009, 2012) oluşturuyor.

Ece, şu şekilde devam ediyor:

“Aynı zamanda, Alman erkeklerin çok komik bir özelliği var, Türk gibi gözükmüyorum burda-İspanyol vs sanıyorlar- ama Türk olduğumu söyleyince şaşıyorlar, yanıma geliyorlar İspanyolca konuşmaya başlayarak. Hola Chika! İspanyol musun Latin Amerikalı mı? Ben de hayır Türk’üm diyorum ve tam o noktada, ah arkadaşlarımı bulmam gerekiyor falan diyerek ortadan yok oluyorlar. Şuan Alman dışında bunu yapan olmadı. Valla ben bunu Alman arkadaşlarıma sordum neden böyle şeyler yaşıyorum Alman erkekleriyle diye; çünkü buradaki Türklerle deneyimleri çok kötü oldu, 5 tane abinin onlara saldıracağını döveceğini falan sanıyorlar. Buradaki Türk imajı çok kötü, neden? Zamanında Türkiye’nin gelişmemiş tarafından gelmişler- tabii bunu suçlamak için söylemiyorum- Almanya tarafından bir şey verilmemiş, getto şeklinde yaşamışlar ve ayak uyduramamış ve bugünkü Türk imajına zarar vermişler. Son zamanlarda, özellikle de Türkiye’nin son politik partisine (AKP) olan desteklerini çok belli ettikleri için Almanlar

tarafından iyice ötekileştiriliyorlar. Gittiğim ev görüşmelerinde bana şuan ki partiyi destekleyip desteklemediğimi soran Alman çok oldu. Desteklemediğimi söyleyince de; aferin sana ile aa hadi ya arasında gidip geliyorlar. Ben de diyorum, tamam buradakiler destekliyor olabilir ama Türkiye’de fifty fifty yani. Ben de böyle kültür elçisi olarak davranmaya çalışıyorum.. **(Ece)**

Burada, mikro düzeydeki, günlük hayatta bireysel ilişkilerde karşılaşılan bir çatışma alanı romantik ilişkiler olarak karşımıza çıkıyor. Ece’yi Latin Amerikalı birine benzetmeleri ve Türk olduğunu anladıktan sonra Alman erkeklerinin konuşmak istememesi sıkça karşılaşılan bir durum. Kadın görüşmecilerimin birçoğunun benzer deneyimleri olmakla birlikte, ben de genç bir kadın olarak aynı deneyimi yaşadım. Göttingen’ vardığım ilk hafta, odasını alacağım kişinin evi boşaltmasını beklerken, bir hafta kaldığım hostelde bir Alman erkek benimle konuşmaya başladı. Bir süre sonra nereli olduğumu sorup ve Türk olduğumu öğrendikten sonra, arkasını döndü ve bir daha benimle konuşmadı. Almanların erkeklerinin daha önceki deneyimlerinden kaynaklandığını öğrense de Ece, Türkleri tek tipleştirdiklerinden davranışları bir Türk genç kadının muhalif, eğitilmiş olması ile değişiyor. Burada Ece’nin ifadesi olan “ben kendimi kültür elçisi gibi görüyorum” kendisine karşı olan ayrımcılığı azaltmaya çalışırken, bir baş etme süreci olarak kişisel yeniden konumlandırma, bu ayrımcılığı yeniden üretmede rol oynuyor (Yanaşmayan, 2016; Ağca-Varoğlu, 2020).

Mezo (kurumsal) düzeydeki ayrımcılığa göz atacak olursak eğer;

“Oradaki bir Alman kişi, birlikte partner olarak çalışmamız gerekiyor baya seksist davranışlarda bulunuyor. Özellikle kadın olduğum için, çünkü burada IT sektörü çok erkek egemen bir yer. Yemek yiyoruz, çatal düşüyor işte kadınlar böyle hep sakar olur. Ama hissediyorsun yani böyle laf atmalar falan ve şuna da bağladım Türk olmama, çünkü grupta bir Türk erkek daha var. Bana gelip ben onun performansından şüpheleniyorum, sen de Türksün sen ona gidip konuşur musun? Dedim ne alakası var benim Türk olmamla, sorunun onlaysa onla konuş.. Bir süre sonra şey oldu, kulaklığım var seni duymuyorum yani ignore etmeye başladı ve ben de şikayet ettim. Sonra ben başka bir projeye geçtim Münih’te ve müşteriler seni tanımak istiyor dendi. İşte klasik tanımak için sorular ama grupta İranlı birisi var, biraz değişik duygusal olarak işte ne düşünürsün, anlaşıyor mısın diyorlar. Ne düşüneyim dedim tanımadığım birisi yani.. Sonra aa gerçi sen de türksün birbirinizi anlarsınız diyor, işte yani klasifiye ediyor aklınca, abuk sabuk muhabbetler siz

sağdan sola mı yazıyorsunuz soldan sağa mı? İşte benim tanıdığım araplar böyle yazıyor diye. Ne alakası var yani? Tabii bunlar Almanlar. Bayern bölgesi çok kapalı, çok önyargılı onun için hemen ayrılmak istedim. Özellikle Türklere ve doğululara galiba çünkü bir arkadaşım ben Brezilya'dan Pedro'yum diyordum ve farklı davranıyorlardı diyor.. Bu çarpıcı bir şey bence. Ne kadar kötü bir şey.”
(Derya)

Diğer birçok görüşmeci ulusötesi şirketlerde çalışsa da Derya, bir Alman firmasında çalışıyor ve Alman ve erkeklerin çoğunlukta olduğu bir yer olduğunu söylüyor. Derya, Türkiye’de Sabancı üniversitesi mezunu ve Alman lisesi. Çok iyi bir kariyer geçmişi var Türkiye’de, birçok görüşmeciye nazaran mühendislik alanlarındaki olabilecek en üst düzeylerde çalışıyor. Yaptığı ufak tefek hataları, özellikle bir erkek Alman tarafından “kadın” olması ile ilişkilendiriliyor ve bu süreklilik arz ediyor. Derya’ya göre bunun sebebi Türk olması ve iyi eğitilmiş bir göçmen olması. Öte yandan, aynı kişi ve benzer kişiler tarafında kurum içinde Doğu’lu insanları, örneğin yine Türk ve İranlı kişileri daha iyi anlayabileceği varsayımı üzerinden hareket ediliyor. Burada Derya’nın “bir bana yapılıyor, Türk olduğum için” algısı var, bu da ayrımcılık olarak algılıyor.

“Diyemem ki burası güllük gülistanlık herkes buraya gelsin. Buranın da kendine özgü ciddi sıkıntıları var. Burada şanslıydım, iyi işler buldum. Yükselmeler yaşadım. Hatta bugün bir Alman arkadaş ile konuşuyorduk, cinsiyet işe alımlarda çok şey yapmıyor onun kadın ya da erkek olması bir tercih sebebi değil, ama yükselirken çok büyük bir etken. Erkek olmanı bekliyorlar ya da Alman olmanı bekliyorlar, sen bunu karşılamadığından sıkıntılar yaşıyorsun biraz. Kadın her yerde olabilir ama en tepede olamaz. Çünkü çok insanla da görüştüm acaba kişisel mi algılıyorum diye ama bu konuda da çok sıkıntı yaşayan insan var. Bir de özellikle çalıştığım alan (hukuk) çok erkek egemen bir alan olduğu için..Şöyle ki, Almanya’da ırkçılık var ya da yok demek çok saçma çünkü birincisi kişisine göre, ikincisi bölgesine göre çok değişen bir şey. Yani kesinlikle deneyimler çok farklılaşıyor ama böyle zevzek zevzek ırkçılık yok demenin anlamı yok. Ama iyisini de yaşadım, çok pozitif şeyler de ama ırkçılık da yaşadım. Yabancıların bize karşı bakış açısı var. Ve bunlar çok uç olabiliyor. Bazısı çok iyi işte ben tatillerimi Türkiye’de geçirdim çok güzel günler yaşadım gibi ya da geçen dönerciye gittim bana çok kötü davrandı Türklerden nefret ediyorum ya da erdoğan’dan nefret ediyorum Türklerin hepsi ölsün gibi şeyler var ve bunu sana kişisel olarak yansıtabiliyor dolayısıyla yani karşına kimin çıktığına bağlı bence.

Şöyle bir şey var tamam mı Alman ve göçmen, direk Türklük olduğunu düşünmüyorum ve Avrupalı göçmen- diğer göçmenler var. Onlar arasında da bir hiyerarşi var. Biz Avrupalı olmayan göçmen olduğumuz için biraz daha düşük başlıyoruz, bakış açısı olarak. Ve bunun için, senin de diğerlerinden farklı olmadığını hatta daha iyi olduğunu çok çalışarak ispatlaman gerekiyor. Bu da tabi insanı yoruyor biraz ama sonra tabi göz seviyesine geliyorsun.” (Ayça)

Görüşmecilerin hemen hepsi, göçmeden önceki çatışma alanları ve güvensizlik ve sonraki ayrımını yaparken “burası da güllük gülistanlık değil” diye söze başlıyorlar aynı Ayça gibi ve bu durumda çatışma alanları arasında bir tercihte bulunduklarını ifade ediyorlar. Ayça da, kurumsal düzeyde yaşadığı, cinsiyet konumundan kaynaklanan güvensizliği dile getiriyor. Almanya’da işe girerken kadınların sahip olduğu pozitif ayrımcılık ilkesi kurum kültürleri içine yerleşmişken, söz konusu yükselme ve tepede bulunma noktasında her yerde olduğu gibi “cam tavanlar”la (Morrison vd., 1987) karşılaşılıyorlar. Hemen her alan ve kurumda, en üst düzeyde erkek ve Alman tercihi olduğunu ifade ediyor. Ayrımcılık ve ırkçılık konusuna açıklık getirirken, her yaşanan durumu ayrımcılık veya ırkçılık olarak algılamamak gerektiği, bazı bölgelerde içe kapalı bir Alman toplumu olması dolayısıyla ırkçılığın arttığı, bazı yerlerin daha liberal olduğunu, kişiden kişiye değiştiğini ifade ediyor. Son olarak, etnik bir hiyerarşi olduğunu vurguluyor, ve şunu ifade ediyor: “biz Avrupalı göçmen olmadığımız için daha düşük başlıyoruz ve daha çok çalışarak kendimizi ispatlamamız gerekiyor.” Bu ifadenin karşılığı literatürde “sınır oluşturma” (boundry-making) (Wimmer, 2008) olarak geçmektedir. Ece’nin kendini kültür elçisi görmesi gibi, yani önceki kuşak Türkiyeli göçmenlerden kendini ayırıştırarak ve Ayça gibi bireysel olarak çok çalışıp öne geçerek bir etnik yeniden konumlandırma yapmaktadırlar. Böylece, hem Türklerin tektipleştirmesine, hem de etnik hiyerarşinin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadırlar (Yanaşmayan, 2016).

Covid-19 süresince, eve kapanıp görüşmecilerimin transkriptlerini yaparken, birçok deneyiminin aynı olduğunu farkettim. Özellikle de, ayrımcılık algısı hususunda. Sokakta yürürken bir gün, “bu kuyruk da neyin nesi?” diye soran Alman’a, İngilizce yanıt verdikten sonra bana bağırmaya başlamıştı, “das ist deutschland!” ve İngilizce devam ederek Almanca konuşmam gerektiğini söyledi. Bu türden davranışları, ben de kendi deneyimim çerçevesinde ırkçılık olarak algıladım. Fakat, nitelikli göçmenler,

gasterbeiter (misafir işçi)olan ilk kuşağa nazaran bu konuda çok daha hassas. Bunda, genellikle Türkiye’de iyi eğitilmiş, Türkiye’nin batısından gelen ve orta sınıf olan gençlerin Türkiye’de etnik ayrımcılık deneyimleri olmaması etken görünüyor. Çünkü mezhepsel ayrımcılığa uğrayan, veya Kürt olanlar ya da Kürt olduğu sanılarak ayrımcılığa uğrayanlar dahi iyi başa çıkabiliyorlar. İlk grup ise, sınır oluşturma davranışı geliştiriyor. Literatürde bu konuyu okumadan hemen önce kendimin de, Covid-19 dönemi evde iken ev arkadaşlarımla uluslararası hususlar üzerine sohbet ederken, Türkler ve Türkiye üzerindeki önyargılarını kırmak için eğitim ya da ailemi ayırıştırıp, beni bireysel kabul etmelerini sağlayarak, sınır oluşturma davranışında bulunarak, etnik ayrımcılığın yeniden üretilmesine katkı sağladığımı fark ettim.

Farklı çatışma alanlarının karşılaştırılması göç etme tercihi üzerine kesişimsel bir yaklaşım sunan bir yorum ise şu şekilde:

“Yani onu da deneyimlemediğim için, ha insanlara bakarsan şöyle, mesela ben Leipzig’de yaşıyordum bundan 4-5 yıl önce 2013’te daha Suriyeliler gelmemişti biz orada bir avuç Türklük totalde yani. Her tanıştığın insan sana ne zaman ülkeneye dönmek isteyeceğini söylüyor, Naziler saldırıyor falan bir sürü etnik sıkıntılar yaşıyorsun ama ben yalan söylemiyim bu etnik, dinsel sıkıntılar falan biz çok abartıyoruz anlatabiliyor muyum? Evet yaşıyoruz ama Türkiye’de yaşananlara kıyasla çok ‘dream come true’ ülkesindeyiz yani. Berlin’de çok şanslıyız baya, annelik izni bir yıl, babalık izni 6-8 ay arası daha ne olsun öp başına koy yani bunları. Yasal hakkının arkasında durabilirsin. Mesela bir örnek anlatayım; apartmanda şöyle bir olay oldu. Apartmanımızın yaş ortalaması 50 ve üstü, biz tek öğrenciyiz bir de en üst katımıza yeni öğrenciler taşınmış. Öğrenciyiz dediğim bakma sevgilimle yaşıyoruz yani çift, aile gibi bir şeyiz. Ee biri İngilizce şey yazmış, geceleri yüksek sesle konuşmayın, burası bilmemne bilmemnedir diye. Şimdi apartmanın yaş ortalamasının 50 üstü ve İngilizce bilmeyen olduğunu düşünürsen bunu niye İngilizce yazıyorsun? Ya herkese hitaben Almanca yazmak zorundasın ya da özellikle target ettiğin bir grup olmalı. Tabii de ben açtım, bu ayrımcılıktır ırkçılıktır, bu nedir amacı nedir diye case’lere baktım birisi sadece Türkçe çöplerinizi düzgün atınız diye yazdığı için dava kaybetmiş. Bu davalık olabiliyor bu ülkede. Naptım gerekli merciiye yazdım ve bir gün sonra o yazı çıkarıldı. Çünkü bu yazıyı dangalağın teki yazmıştı. Buna hakları yok ve bunu biliyorlar, yaparlarsa da dava açılır ve paşa paşa da kazanılır. Tamam evet kötü birçok şey var yaşadığımız ama, seviyenin ne kadar küçük olduğunu anlatıyorum

yani sokakta bizi dövmüyorlar, kimse mini etekliyiz diye bir şey demiyor, küfür etmiyor. Türkiye’de Suriyelilerin yaşadığı konuma göre mükemmel yani.”
(Görkem)

Görkem, ayrımcılık ve ırkçılığın bir göçmen olarak, kaçınılmaz olduğunu fakat her bölgede seviyesinin farklılaştığını söylüyor. Buna karşın, ayrımcılığa karşı hukuki yolu denediğini ve hukukun kendisini koruduğunu, Türkiye’de Suriyelilere yapılan ayrımcılık ile karşılaştırıldığında Berlin’de “dream come true” bir hayat yaşadıklarını ifade ediyor. Hukukun diğer yandan, çalışan ve annelik hakları konusunda üstün olduğunu ve bunun avantajını tercih ettiğini, günlük hayatta cinsiyet konumu dolayısıyla, eteği yüzünden saldırıya uğramayacak olmasının verdiği güven duygusunu da tercih ediyor. Farklı çatışma alanları ve güvenlik algısının karşılaştırıldığını gördüğümüz bu ifadede nitelikli göçmenler, makro düzeyde güvenlik algısını; yani ekonomik, hukuki ve fiziki güvenliği; mikro ve mezo düzeyde çatışma alanlarına rağmen, Türkiye’de bu alanlarda bulunan belirsiz ve huzursuzluğa tercih ediyor.

Bu bölümde, Yeni Dalga olarak tarif edilen, yeni nesil nitelikli Türkiyeli göçmenlerin göç ettikten sonra mikro ve mezo düzeyde deneyimledikleri çatışma alanlarını göstermeye çalıştım. Araştırma saha sonucunda, yapısal alanda- ekonomik, hukuki ve fiziki güvenlik- bir güvensizlik algılarının olmadığı ortaya çıktı.

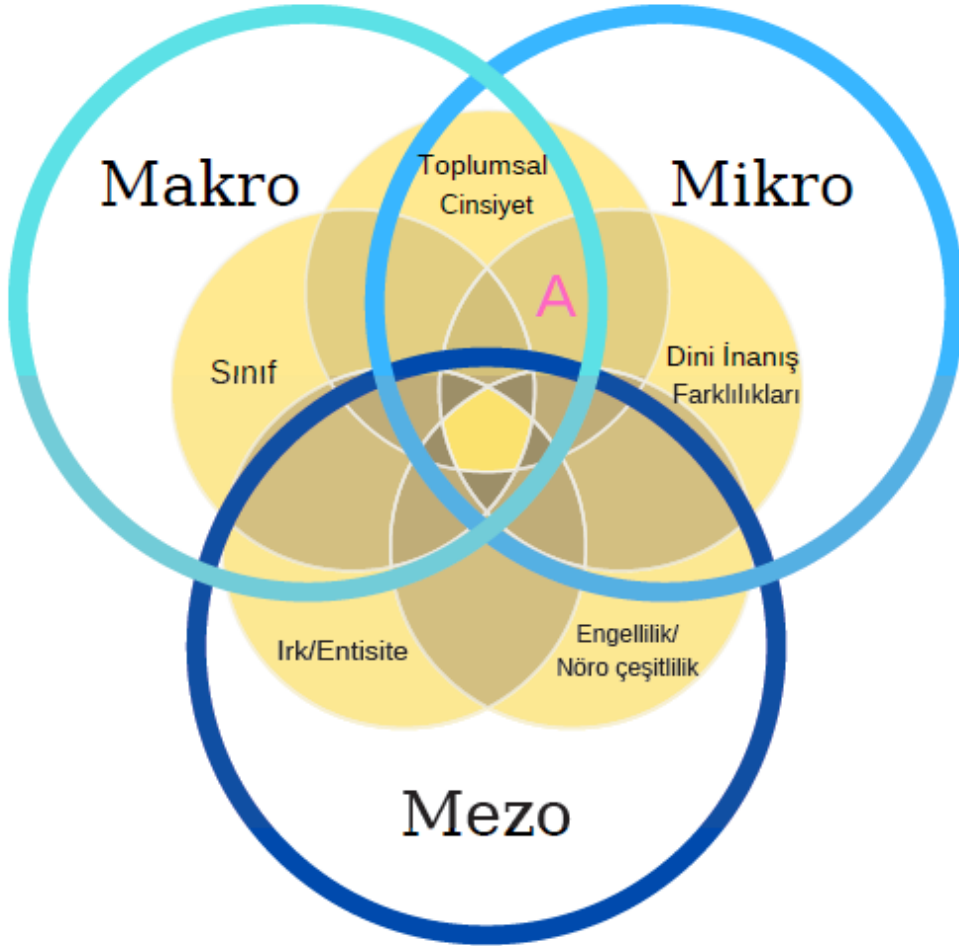
3.3. Nitelikli Emek Hareketliliğine Alternatif Bir Tipoloji Denemesi: Huzursuzluk Göçü (Uneasy Minds)

Almanya’da çalışan nitelikli Türkiye vatandaşlarının sayısındaki artışın yıllar üzerindeki değişimine baktığımızda¹⁴, dışında farklı bir şey daha söylüyor. Bu grafikte hızlı artış gerçekleşen tepe noktalarının 2013, 2016 ve 2019 yılları olduğunu görüyoruz. Bu yıllar; Türkiye’de önemli sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin olduğu yıllardır. 2013 yılında ‘yaşam tarzı’ üzerinden gerçekleşen tartışmaların sonucu olarak büyük bir protestoya, Gezi Olaylarına şahit olduk. 2016 yılında ise, darbe teşebbüsü ile büyük bir politik değişimin getirdiği derin bir çatlak oluştu. 2018 sonu 2019 yılları şu an hızla devam etmekte olan ekonomik krizin baş gösterdiği yıllardır. Kısacası, bu grafikteki artışların tesadüfi olmadığını görüyoruz. Makro (yapısal-ekonomi, hukuk, güvenlik) ve

¹⁴ Bkz. Grafik.1, syf. 100.

mezo (kurumsal-iş yeri vb.) düzeydeki bu çatışma alanlarının artışı ve üst üste binmeye başlaması, gençler başta olmak üzere tüm toplumda genel bir mutsuzluk/huzursuzluk hissiyatını da beraberinde getirdi. Haliyle, batıya doğru olan bu göç dalgasını, Türkiye'nin kendi bağlamı içinde değerlendirebileceğimiz bir tipoloji ile kavramsallaştırabiliriz. Temelinde, pozitif motivasyonlar yerine çatışma olan bu göç tipine 'Huzursuzluk Göçü' demeyi uygun görüyorum.

Huzursuzluk göçü tipolojisini daha iyi anlatmak amacıyla, saha araştırmasının verileri ile kesişimsel yaklaşımla verilerin analizinde kullandığım 'Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güvensizlik' çatı kuramından yola çıkarak, üst üste geçmiş iki rüzgar gülünden esinlenerek bir görsel hazırladım:

Şekil 2: “Huzursuzluk Göçü” Tipolojisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu görseldeki ifadeler, küçük ve büyük venn diyagramlarının içerisine tesadüfi olarak yerleştirilmiştir. Makro çatışma alanlarına yukarıdaki analizlerde yer alan her türlü yapısal sorunları içeren konuları dahil edebiliriz. Yine mezo çatışma alanlarına herhangi bir kurumsal düzeyde; örneğin iş yerindeki bir çatışma konusunu alabiliriz. İçerideki küçük ikinci venn diyagramındaki bireylerin sosyal konumlarını belirten alanlar da aynı şekilde tesadüfi olarak yerleştirilmiştir. Bunlara, yaş, eğitim gibi birçok farklı konum da ekleyebiliriz ve yer değiştirebiliriz.

Görsel üzerinde konumlandırılmış A kişisi örnek niteliğinde olup rasgele yerleştirilmiştir. Huzursuzluk Göçü'nde; ilk önce, iki farklı sosyal konum (toplumsal cinsiyet ve inanç) biri makro (örn. ekonomik kriz) diğeri mikro düzeyde (örn. eğitim, kariyer) farklı alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. İkinci olarak iki kesişim de birbirleriyle kesiştiği için A kişisi artık Türkiye'den ayrılma kararı almıştır. Örneğin; kadın ve alevi olduğu için iş yerinde ya da toplum içinde dezavantajlı duruma düşen birisi, ekonomik krizin de eklenmesiyle; daha önce eğitim için gittiği Almanya'da kalma kararı alabilir (Bu örnekte tüm kesişimler kullanılmıştır).

Farklı bir noktada olacak olan B kişisi ise bu kadar zaman beklemeyebilir ve tek bir kesişim sonrası bu kararı alabilir. Örneğin; orta sınıf -sabit gelirli konumundan dolayı mevcut ekonomik krizden etkilenmesi yeterli olabilir. Dolayısıyla, her bir bireyin hareketlilik hızı birbirlerinden farklıdır. Ulusötesi hareketliliğin belirsiz ve esnek olması gibi özelliklerini taşıyan bu göç tipinin, ilerleyen aşamalar halinde olmadığı, Almanya'ya gittikten sonra bu kesişim ve ilişkilennmelerin farklılaştığı; bu farklılaşmaların ise yeni bir hareketlilik, geri dönüş ya da yerleşme kararı aldırabildiğini ve bunların farklı sırada ve hızda olduğu da söylenebilir.

Bu tipolojiyi, araştırma bulgularından çıkan sonuçlar ve Sirkeci ve Cohen'in (2016) "Göç Çatışma Modeli ve İnsani Güven(siz)lik" kuramsal çerçevesi ile kurguladım. Göçmen tipolojileri, ampirik araştırmalar sonucunda göçmenleri belirli özellikler üzerinden kategorileştirmek ve yapılan araştırmalarda bu tipolojiler kullanılarak açıklama sağlamayı kolaylaştırmaktadır. Nitelikli göçmenler üzerine ilk tipolojiyi Iredale (2001) yapmıştır (bkz. syf. 23-24). Genel olarak, nitelikli göçmenlerin tipolojileri ekonomik göçmen (daha çok kazanmak için giden), kariyerciler (deneyim kazanmak, gezmek, çoğunlukla Avrupalılar, vize serbestisinden dolayı) ve aile

birleşimcileri olarak ayrılır. Bu çalışmada, Türkiye’den giden nitelikli göçmenlerin bu tipolojilerden her hangi birine direk uyum sağlamadığı, birçok sebebin iç içe geçmesi ile birlikte göç kararı aldıkları için farklı bir tipoloji ile kategorize edilmesi gerektiği görülmüştür. Bu sebeple, araştırma sonuçlarına dayanarak Türkiye’li göçmenler için yeni bir tipoloji oluşturdum. Yukarıda detaylarını verdiğim bu tipolojinin adının “Huzursuzluk Göçü” (Uneasy Minds)¹⁵ olarak öneriyorum. Bu önerimin başlıca sebebi; Avrupa ya da daha genel anlamıyla Batı’daki nitelikli göçmenlerin çok basit bir şekilde kategorize edilebilen somut, göç tercih sebepleri olduğunun görüldüğüdür. Türkiye’de ise; göçmenlerin tercihleri birbirine kesişerek göç sürecini başlatmıştır. Daha önemlisi, Türkiye’nin dinamik sosyal-politik bağlamının bireylere genel bir “mutsuzluk, huzursuzluk” hali (örn. somut olarak bir liyakatsizlikle karşılaşmamış olsa da, varlığını bilmesinin verdiği mutsuzluk) yüklemesinden mütevellit, insanlardaki belirsizlik kaygısının güvensizlik algısı doğurması ve Sirkeci’nin (2009, 2012) maddi ve manevi güvensizlik algısı olarak tarif ettiği, maddi olmayan bu algının Avrupalı nitelikli göçmenlerde ziyade Türkiye’den gidenlerde bulunmasıdır.

Bu bölüm araştırma sonuçlarını sunduğum bölüm oldu. İki ana kısma ayrılan bölümün ilk kısmında araştırma sorularından ilki olan, “göçmenlerin göç etmelerine sebebiyet veren muhtemel çatışma alanları/güvensizlik algısı/motivasyonların” neler olduğunu ve “hangi sosyal konumlarıyla kesiştiğini ” üç başlık altında inceledim. Öncelikle, araştırma örneklemimi kapsayan “Yeni Dalga” nitelikli göçmenleri diğer nitelikli göçmenlerden ayırma yöntemi belirleyerek, bu kişilerin 2013 yılı sonrasında Almanya’ya gitmiş olduğunu öne sürdüm. Ardından araştırma sorusunun cevabı; mikro, mezo ve makro düzeyde çatışma alanları olarak karşıma çıktı. Mikro düzeyi, bireysel motivasyonları içeren eğitim, kariyer ve aile temaları olarak; mezo düzey, kurumsal konuları içeren toplumsal cinsiyet ve iş yaşamı olarak; makro düzey ise, yapısal konuları içeren ekonomi, hukuk ve politika, fiziki güvenlik olarak betimsel analizin yapıldığı temalara ayırdım.

Bu temaların her birini, görüşmecilerin anlatılarıyla betimsel analizini sunmaya çalıştım, fenomenolojik yöntemin bir tekniği olarak betimsel analizde, bireylerin ortak

¹⁵ “Uneasy Minds, huzursuzluk göçünün uluslararası literatürde İngilizce diline çevrilmek istenildiğinde kullanılmasını tercih ettiğim bir direk olmayan çevirisidir. Burada, zihne yapılan vurgu, göçmenlerin kol işçisi değil, beyin/zihin emeği olan göçmenler olduğunu tarif etmek amacıyla, metafor olarak kullanılmıştır.

deneyimlerinin özünü vermeye çalıştım. Mikro düzeydeki konular olana eğitim-kariyer-aile üçlüsü bireylerin daha çok çatışma alanları yerine, yurtdışına gitmek için motivasyon araçları gösterildi. Bu bölümde benim de hem araştırmacı olarak benzer bir motivasyona sahip olmamdan, hem de mevcut durumda nitelikli göçmen deneyimlerine sahip olduğumdan self-refleksif düşünme şekliyle, kendi deneyim ve hislerimi de metnin içine yedirerek, oto-etnografik yöntemin analiz biçimi olarak sundum.

İkinci ana kısımda; “göçmenlerin göç ettikten sonraki muhtemel çatışma alanları/güvensizlik algı(sı)” larının neler olduğu ve bunların da “hangi sosyal konumlarıyla” kesiştiğini iki başlık altında incelemeye çalıştım. Bu bölümde, araştırma sonuçlarından makro düzeyde her hangi bir veriye rastlanmadığı için, mikro ve mezo düzeyleri ele aldım. Fakat bunları aynı başlık altında vasıflaş(tır)ma ve ayrımcılık temalarına ayırdım. Çünkü her bir tema aynı zamanda günlük hayatı ve bireysel ilişkileri içeren mikro düzeyde ve kurumsal alandaki çatışma alanlarını içeren mezo düzeyde kesişimler barındırıyordu. Bu kesişimler de diğer bölümde olduğu gibi, görüşmecilerin anlatılarının analizi ile birlikte kendi deneyimlerimi ve gözlemlerimi içeren bir metin olarak kurguladım.

Son olarak, çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı incelenen (bkz. syf. 24) göç tipolojilerinin dışında, araştırma sonuçlarına dayanarak elde edilen verilerle, Sirkeci ve Cohen’in (2016) göç çatışma modeli ve güvensizlik algısı kuramının ve kesişimsellik çerçevesinde Türkiye’den giden nitelikli göçmenlere özgü bir tipoloji oluşturdum. Bu tipoloji ile, nitelikli göç üzerine olan ileriki çalışmalarda açıklama kolaylığı sağlamayı amaçladım.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’deki nitelikli bireylerin çeşitli toplumsal konumların kesişimlerinin ve onların insani güvensizlik ve çatışma alanlarıyla ilişkisi ile şekillenen deneyimlerinin nasıl göç hareketliliklerine yol açtığını araştırmak için yola çıktı. Bu deneyimleri, Türkiye’nin 2013 yılı sonrası oldukça dinamik olan politik, sosyal ve ekonomik bağlamına yerleştirerek, Yeni Dalga göç hareketliliğini bu bağlam içinde, eşzamanlılık ve kesişimler ile göstermeye çalıştı. Göç etme sürecini daha basit ve doğrusal olarak açıklayan, aynı zamanda merkezine ‘çekme motivasyon’larını koyan çalışmaları sorgulayarak ilerleyen araştırma, bu çalışmaların aksine Yeni Dalga’nın en önemli özelliği olan göç hareketinin çatışma merkezli olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Çalışmada, nitelikli göç ve hareketliliğe ilişkin, ampirik çalışmalar sonucu elde edilen tipoloji örnekleri sunulmuş olsa da, Türkiye’nin yeni nesil beyin göçünün Avrupa örneklerine tam uygunluğu mümkün görünmemektedir. ‘Nitelikli işgücü göçü’ ya da ‘kariyer arayışçıları’ gibi nitelikli yabancı çalışanları ele alan bu tipolojilerle karşılaştırıldığında, Yeni Dalga göçü “Evet, artık bu sondu. Ben gidiyorum!” gibi sitemkar bir duygu içermekte, bu sitemin ardında yatan rahatsızlık ve huzursuzluk hissi bu göçün itici gücünü oluşturmaktadır. Tam da bu sebeple, Sirkeci’nin göç çatışma ve insani güvensizlik kuramı çatısı altında, kesişimsel analizi kullanarak yaptığım veri analizlerine dayanarak Türkiye bağlamına uygun bir nitelikli göç tipolojisi olarak “Huzursuzluk Göçü” ifadesini önerdim.

Huzursuzluk göçünün, tüm kuramsal bağıntıları ve analiz süreçlerinin bilimselliğiyle birlikte, duygusal bir yanının olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Gerek araştırmacı olarak benim bir yıl boyunca yaşadığım nitelikli göç deneyimim, gerek görüşmecilerin anlatıları ile daha iyi bir yaşam sürme/bu yaşamı hak etme ile “Türkiye için ne yapabiliriz?” arasında sıkışmış hisleri gençleri ucu açık bir ulusötesi hareketliliğin aktörleri haline getirmiştir. Bu da “Huzursuzluk Göçü”nü, Avrupa merkezli diğer tüm tipolojilerden ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Huzursuzluk göçünün temelindeki analizi üç ayrı bölümde, çatışma ve güvensizlik alanlarının boyutları üzerinden temalara ayırdım ve her bölüm içerisinde farklı sosyal kimlik konumlanışlarını göstererek kesişimsel analizin imkanını göstermeye çalıştım. Böylelikle temel araştırma probleminin altındaki sorulara cevap aradım. Her ne kadar,

Yeni Dalga'nın göç etme sebepleri başlığı altında birçok tema ve kodlara ayırarak bir analiz yapılabilirse de, böyle bir yöntem aşırı-kodlama ile ilişkileri kopararak neden sıralamasından öteye geçmeyecektir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, her bir sebep veyahut temanın bireysel olarak etkisi değil, birbirleriyle kesişimleri ve ilişkileri bağlamında ilk göç hareketini açıklamaya çalışmaktır.

Bu bilgiler ışığında, araştırmanın temel problemi olan, Yeni Dalga'nın göç etme sebepleri ve bunların sosyal konumları ile kesişimlerine bakacak olursak, öncelikle birçok görüşmeci 2010'lu yılların başında göç etmiş olsa da huzursuzluk göçü ve Yeni Dalga özelliklerini 2013 sonrasında Almanya'ya gitmiş olanlar göstermektedir.

Araştırmanın ilk iki sorusu, “göçmenlerin göç etmelerine sebebiyet veren eşitsizlik durumları veyahut çatışma alanları nelerdir ve bunların birbirleriyle nasıl ilişkilidir/kesişmişlerdir?” sorusudur. Bu sorunu cevabı olarak, kişiler ilk etapta, bireysel motivasyonları görmek ve bunların çatışma alanlarından ziyade pozitif etkenler olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlar; lisansüstü eğitim görmek, kariyer geliştirmek/iş deneyimi kazanmak ya da evlenmektir. 2013 öncesinde gelen bu kişilerin, öncelikli hedefi bu alanlarda gelişmek ve geriye dönmektir fakat; daha sonraki yıllarda Yeni Dalga'nın Türkiye'de karşılaştığı orta düzeydeki çatışma alanları olan iş ve yaşam koşullarının Almanya'da daha iyi buldukları için kalma kararı vermektedirler.

İkinci olarak eşitsizlik durumları veya çatışma alanları olarak orta düzeyde iki alan karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; cinsiyet konumu dolayısıyla kurumsal alanda sıkıntı yaşayanlar ya da iş-sosyal hayat dengesi bağlamında çalışma koşullarını beğenmeyenlerin bu alanları çatışma alanları olarak bireysel motivasyonları ile kesişerek, göç karar mekanizmalarına etkide bulunduğunu görülmektedir. Bu konuda daha çok kadınlar, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini birçok alanda hissediyor olduklarını, özellikle iş yaşantısı ile ilişkisi çerçevesinde ifade etmişlerdir. Yine orta düzey olan iş yaşamı hakkında, bireyler özellikle çalışan hakları ve çalışma koşullarının hayatlarında bir çatışma alanı oluşturduğunu, iş yaşamı ve sosyal hayat dengesizliği olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle doktorların, Covid-19 dönemi sonrasında artan iş yoğunluğu ve emeklerinin karşılığını alamadıkları düşüncesi, onların çatışma ve güvensizlik alanlarını oluşturmuş, önceki bireysel sebepler ile kesişerek göç kararı almalarına yol açmıştır.

Üçüncü çatışma alanları olarak ise ekonomi, hukuk ve güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 2018 yılından itibaren ekonomik krizin yavaşça çıkmaya başlaması, hukuki alanda insanların güvenlerinin azalması ve kendilerini korunaklı hissetmemeleri de önceki bireysel motivasyonlar ve orta düzeydeki çatışma ve eşitsizlik alanlarına üçüncü bir ilişki ağı katarak, bu yapısal sorunların da genel manada kararlarını etkilemesine yol açtığı görülmektedir. Araştırmanın en çarpıcı sonucu ise; fiziki güvenliğin tahmin ölçülemeyen oranda insanlar için önemli olması ve göç serüvenini tetikleyen en önemli unsur olarak karşımıza çıkması oldu. Bu konuda yapılan nicel araştırmalarda, anket formuna dahil edilmeyen bu konu, araştırmanın nitel yöntemle yapılması sayesinde ortaya çıktı. 2015 yazında patlayan bombaların ve 2016 yılındaki darbe teşebbüsünün insanlar üzerindeki güvensizlik algısını geliştirdiği ortaya çıktı. Öte yandan, kişilerin politik ve dini kimlik farklılıklarının, göç etme sebepleri üzerinde birbirlerinden farklılaştıracak bir veriye rastlanmamıştır. Görüşmecilerin bir kısmı dindar ve muhafazakar olmasına karşın, göç çatışma alanları konusundaki deneyimlerinde bir farklılık ortaya çıkmamış, bu konularda ortak zeminde buluşmuşlardır. Özellikle son yıllarda medyada Yeni Dalga için yaşam tarzı üzerine olan vurgu, bu çalışmada anlamlı sonuç bulmamıştır. Görüşmecilerden hiçbirisi, seküler yaşam üzerinden göç sebeplerini kurgulamamıştır. Seküler yaşama sahip olmayan görüşmeciler de benzer deneyimlere sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü sorusu ise; “göç ettikten sonraki süreçte muhtemel eşitsizlik durumları veya çatışma alanları nelerdir ve bunlar kendi aralarında nasıl ilişkilidir?” sorusudur. Sonuçlarının bu ikinci kısmında, Yeni Dalga’nın Almanya’ya göç ettikten sonraki çatışma ve güvensizlik alanlarının neler olduğu ve bunların sosyal konumlarıyla nasıl kesiştiğine bakacak olursak eğer, Türkiye’de bulunduklarının aksine, makro düzeyde yani ekonomi, hukuk ve güvenlik açısından çatışma ve güvensizlik alanlarının olmadığı, bizatihi mikro mezo düzeydeki çatışma alanlarının bunların olmaması dolayısı ile göçmenler tarafından telafi edilebildiği ortaya çıktı. Göçmenler, gidişlerinden sonra iki farklı çatışma alanıyla karşılaşmışlardır. Mikro ve mezo düzeylerde, vasıfsızlaş(tır)ma ve ayrımcılık olarak iki temel temaya ayırdığım alanlarda, vasıfsızlaşma konusu kurumsal düzeyde işyerlerinde karşılaşmış, en önemli etkeni ise dil bilmeme, işyerinde Almanca konuşmama olarak ifade edilmiştir. Vasıfsızlaştırma ise, göçmenlerin işyerlerinde belli konumlarda sabit tutularak, bunun etnik köken ve

cinsiyet ile kesişimleri ile birlikte belirli bir statü üzerine çıkılmasına izin verilmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan görüşmeciler, göç ettikten sonra vasıfsızlaştırma dışında ikinci bir tür eşitsizlik durumları/çatışma alanı ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre; hem bireysel ilişkilerinde mikro düzeyde, hem de kurumsal düzeyde çeşitli sosyal konumlara bağlı olan ayrımcılık deneyimleri yaşadıklarını düşünmektedirler. Bu deneyimlerin bir kısmı, kadın konumlarına ya da etnik/göçmenlik konumlarına bağlı olarak kurumsal düzeyde, ya da bireysel ilişkileri olan romantik ilişkiler gibi, günlük hayat pratiklerinde mikro düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bunlara karşın, hukuki güvencelerinin olması ise yapısal düzeyde bir güvensizlik algılarının olmamasını sağladığını ifade etmişlerdir. Örneğin, günlük hayatta karşılaşılabilecekleri bir ayrımcılık için hemen dava edebileceklerini, bunun sonucunda hukuki olarak korunduklarını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde işyeri/patronla olan orta düzeydeki çatışmalarda da hukuki olarak korunduklarını ve dava açmak konusunda çekincelerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Göç ettikten sonraki süreçte yapısal düzlemde olan ekonomi, hukuk ve güvenlik konularında çatışma ve eşitsizlik durumları olmadığını söylemektedirler. Hukuki konular dışında, ekonomik konuda, bütün araştırmacılar, Türkiye'ye kıyasla gelir düzeyinin yüksek olduğunu, yaşam standartlarının iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Güvenlik konusunda ise, özellikle kadınlar ve gey bireyler Türkiye'ye kıyasla daha güvende hissettiklerini dile getirmişlerdir. Yapısal düzeyde çatışma alanlarının olmamasının diğer alanlardaki ayrımcılık ve vasıfsızlaştırmayı konpanse ettiği ortaya çıkmıştır.

Araştırma sorularından sonuncusu olan, geri dönme niyetini anlamaya çalıştığım ve bu göç türünün göç/hareketlilik bağlamında nerede olduğuna ilişkin sorulan soruya yanıt olarak; toplam 33 görüşmeciden birisi hariç diğer kişiler, henüz dönmeyeceklerini, Türkiye'deki yapısal koşulların düzelmesi sonrasında dönme ihtimallerinin olduğunu veya her an başka bir Avrupa ülkesine doğru hareket edebileceklerini söylemişlerdir. Ulusötesi hareketliliğin, bu esnek, belirsiz özelliklerini taşıyan Yeni Dalga, göçten ziyade hareketlilik bağlamında değerlendirilmelidir. Bu hareketliliği ise Sirkeci ve Cohen'in (2009, 2012) kuramsal çerçevesi bağlamında açıklamak mümkündür. Bu kuramsal açıklamaya göre, bireylerin bir ülkeden diğerine hareketini belirleyen şey temel insani güven(siz)lik algısıdır. Bu algının oluşması için çeşitli düzeylerde çatışma

alanlarının olması gerekir. Tüm çatışmalar ileri ve maddi düzeyde olmayabilir, maddi olmayan çatışmalar da güvensizlik duygusunu tetikler. Bu araştırma örneğinde, somut bir şey olmasa da bireylerin yalnızca “Türkiye’deki politik ortam çok mutsuz ediyor” diye ifade etmesi maddi olmayan çatışma alanıdır, ve bombalar ile fiziki güvensizlik algıları da makro düzeyde çatışma alanlarını oluşturmuş, Almanya’ya hareket etme kararı almalarını sağlamıştır.

Bu bağlamda ulusötesi hareketlilik olarak değerlendirebilecek “Huzursuzluk Göçü”, her ne kadar bir hissiyat/duygu durumuna işaret ediyor olsa da, bu bir duygu ile hareket etmek değildir, göç kararının belli başlı toplumsal kategorilerin varlığı ve kesişimi sonucu olarak alındığını, bu kararın alınmasının göç etmek için yeterli olmadığı, ekonomik ve kültürel sermayenin varlığı ile göç etme becerisine sahip olunmalıdır. Dolayısıyla, huzursuzluk göçmenleri, henüz bu sermayelere sahip olmayan potansiyel nitelikli göçmenleri de kapsamaktadır.

Araştırmanın son sorusu, araştırmacı olarak benim bu sorular ile deneyimlerimin neler olduğuydu. Araştırmacı olarak, bu konuyu seçerken, bu araştırmaya katılan pek çok kişi gibi yurtdışı deneyimi yaşamayı istemiş olmam, ancak sonra çeşitli nedenlerle gerçekleştirememem, ardından araştırma yapma amacı ile bir yıl için Almanya’ya gidebilmemin saha süreci ile eşzamanlı oluşu ve deneyimleme fırsatı bulmam ile onu çok özel bir noktaya taşıdı. Deneyimlerimi şekillendiren saha içi konumlanışlarım ve duygularım beni kimi zaman “içerideki” kimi zaman da “dışarıdaki” yaptı.

Saha araştırma sürecimin boyunca Almanya’da görüşmecilerin deneyimlediği Vasıfsızlaşma ve ayrımcılık gibi mikro ve makro düzeydeki çatışma alanlarına ben de sahip oldum, fakat elbette bunlar, ancak bireyler tarafından algılandığı kadardır. Kendi anlam dünyamın çerçevesinde algılanan bu deneyimler öznel ile nesnel arasındaki uçurumu aşmam ve dengeyi k için Bourdieu’cü reflektif düşünme biçimini uyguladım. Bunu uygulamak için, araştırmanın görüşmeleri bitirdikten sonraki kısmı, küresel boyutta karşımıza çıkan Covid-19 salgını ile beraber oto-etnografik bir araştırmaya dönüştüğünde, hem aynı zamanda benzer habitata sahip olduğum görüşmecilerle saha verilerini analiz edip, hem de kendimi analiz eden kuramsal ve metodolojik çeşitliliğe dayanan bir çerçeve oluşturdum.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2011). *Turks in Europe: from guest worker to transnational citizen*. Berghahn books.
- Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya’da Yüksek Nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, (62), 23-46.
- Akçapar, Ş. (2007). Batı Avrupa’da yaşayan Türk ‘ithal gelinler’ ve entegrasyon sorunları: Belçika örneği. *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 401-421.
- Alarcon, R. (2000). *Skilled Immigrants and Cerebreros: Foreign-Born Engineers and Scientists in the High-Technology Industry of Silicon Valley*. *Immigration Research for a New Century: Multidisciplinary Perspectives*. New York: Russell Sage Foundations, pp. 301-321.
- Allan, K. (2020). *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Arango, J. (2004). Theories of International Migration. D. Joly (ed.), *International Migration and the New Millennium*. Aldershot: Ashgate, 15-36.
- Bailey, A., & Mulder, C. (2017). Highly Skilled Migration Between the Global North and South: Gender, Life Courses and Institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43 (16): 2689–2703. doi:10.1080/1369183X.2017.1314594.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Barbulescu, R., Lafleur, J. M. & Stanek, M. (2015). Intra-European mobility: Patterns of immigration flows and policies. *Western Europe 2016*, 35–39. Abingdon: Routledge.
- Basch, L.G. & Glick Schiller N. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-states*. Langhorne: Gordon and Breach.
- Bauböck, R. (2003). Towards a political theory of migrant transnationalism. *International Migration Review* 37 (3): 700-723.
- Bauder, H. (2003). Brain Abuse,’ or the Devaluation of Immigrant Labour in Canada. *Antipode* 35: 699–717.
- Beck, U. (2002). The cosmopolitan society and its enemies. *Theory, Culture and Society* 17(1-2): 17-44.

- Becker, R. & Teney, C. (2018): Understanding high-skilled intra-European migration patterns: the case of European physicians in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, doi:10.1080/1369183X.2018.1561249
- Beine, M., Docquier, F. & Rapoport H. (2008). Brain drain and Human capital formation in developing countries: Winners and losers. *The Economic Journal*, 118 (528): 631–652. doi:10.1111/j.1468-0297.2008. 02135.x
- Benson, M. & O'Reilly, K. (2009). Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. *The sociological review*. 57: (4).
- Benson, M., & O'Reilly, K. (2016). From lifestyle migration to lifestyle in migration: Categories, concepts and ways of thinking. *Migration Studies*, 4(1), 20-37.
- Boeri, T., Brücker, H., Docquier F., & Rapoport, H. (2012). *Brain Drain and Brain Gain: The Global Competition to Attract High-skilled Migrants*. Oxford: Oxford University Press.
- Borjas, G. (1990). *Friends or Strangers*. New York: Basic Books.
- Borjas, G. J. (1985) Assimilation, Changes in Cohort Quality, and the Earnings of Immigrants. *Journal of Labor Economics* 3: 463–489.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2010). *Düşünsel Bir Antropoloji için Cevaplar*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Boyd, M. & Nowak, J. (2012). Social Networks and International Migration, içinde Martiniello, M. ve Rath, J. (ed.). *An Introduction to International Migration Studies*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 77-103.
- Boyle, P., Halfacree, K. & Robinson, V. (1998). *Exploring Contemporary Migration*. London: Longman.
- Brauch, H. G. (2011). Concepts of security threats, challenges, vulnerabilities and risks. *İçinde Coping with global environmental change, disasters and security*. H. G. Brauch, Ú. Oswald Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Kameri- Mbote, B. Chourou, P. Dunay ve J. Birkmann (ed.). Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 61-106.
- Breen, M. (2012). Privileged migration: American undergraduates, study abroad, academic tourism. *Critical Arts*, 26(1), 82-102.
- Brown, B., Green, N., Harper, R. (2002) *Wireless World*. London: Springer.
- Brubaker, R. (2005). The “diaspora” diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28 (1): 1-19.
- Büscher, M. (2006). Vision in motion. *Environment and Planning*. 38: 281-99
- Caglar, A. (2005). Hometown associations, the rescaling of state spatiality and migrant grassroot transnationalism. *Global Networks. A Journal of Transnational Relations* 6 (1): 1 22.

- Callon, M., Law, J., Urry J. (Der.) (2004). Absent presence: localities, globalities, and methods. special issue of Environment and Planning, Society and Space. 22 (1): 3-90.
- Castles, S., & Ozkul, D. (2014). Circular migration: Triple win, or a new label for temporary migration?. Global and Asian perspectives on international migration, 27-49.
- Castles, S., Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri (çev.Bal, B. U., & Akbulut, İ.). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cebolla-Boado, H., & Miyar-Busto, M. (2020). Are They Deterred by Welfare? Digging into the Drivers of Highly Skilled Temporary and Long-term Migrants in Europe. International Migration, 58(2), 180-204.
- Cesur, N. S., Hanquinet, L., & Duru, D. N. (2018). The ‘European Turks’: identities of high-skilled Turkish migrants in Europe. Southeast European and Black Sea Studies, 18(1), 127-144.
- Charmaz, K. (2015). Gömülü Teori Yapılandırması, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Chiswick, B. R. (1978). The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. Journal of Political Economy. 86, no. 5: 897–921.
- Clarke, A.Y., & McCall., L. (2013). Intersectionality and Social Explanation in Social Science Research. Du Bois Review 10 (2): 349–363.
- Cohen, J. H. & Sirkeci, İ . (2016). Migration and insecurity: rethinking mobility in the neoliberal age. İçinde Carrier, J. (ed.) After the Crisis, Anthropological thought, neoliberalism and the aftermath. London, Newyork: Routledge, 96-113.
- Cohen, R. (1997). Global Diasporas. London: UCL Press.
- Commander, S., Kangasniemi, M. & Winters., A.L. (2003). The Brain: Curse or Boon? IZA Discussion Paper, Institute for the Study of Labor(IZA), No:809.
- Cooper, B. (2016). Intersectionality. The Oxford Handbook of Feminist Theory. Oxford University Press, NY.
- CRENSHAW, K. (2011). Demarginalising the Intersection of Race and Sex: A Black Feminists Critique of Anti-discrimination Doctrine. Framing Intersectionality: Debates on a Multi-faceted Concept of Gender Studies (Der. Lutz, Vivar, Supik). Ashgate Publishing.
- Crenshaw, K. W. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum 1989: 139–167.
- Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Stanford Law Review 43 (6): 1241–1299.

- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Daugeliene K. & Marcinkeviciene R. (2009). Brain Circulation: Theoretical Considerations. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, (3).
- De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
- De Los Reyes, P. (2003). *Patterns of Female Migration in Latin America, Women, Gender and Labour Migration* (der. Sharpe, P.), London: Routledge.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of Qualitative Research*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dilthey, W. (1983). Tinsel Bilimlere Giriş. *Seminer Dergisi* (Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları). 2(3).
- Dish, L. & Hawkesworth, M. (Der.) (2016). *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Oxford University Press, NY.
- Docquier, F. & Marfouk, A. (2006). International Migration by Education Attainment, 1990-2000. *International Migration, Remittances and the Brain Drain* (Eds. Çağlar Özden & Maurice Schiff). New York and Washington DC, co-publication of the World Bank and Mcmillan. Pp 151-199.
- Docquier, F. & Rapoport, H. (2004). *Skilled Migration: The Perspective of Developing Countries*, World Bank Policy Research Working Paper, No:3382.
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2008). *Skilled migration: the perspective of developing countries*.
- Dufoix, S. (2008). *Diasporas*. Berkeley: University of California Press.
- Ellis, C. & Bochner, A. P. (2000). Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject. *Handbook of Qualitative Research* (Der. Denzin & Lincoln). 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Elveren, A. & Toksöz, G. (2019), Hidden gender dimensions of the brain drain: The case of Turkey, *New Perspectives on Turkey*, 60: 33-59.
- Elveren, A. Y. (2018). *Brain Drain and the Gender Inequality in Turkey*, Springer.
- Elveren, A. Y., Toksöz, G., (2018). Türkiye’de beyin göçü yazını ve bir alan araştırması. Gürhan Fişek’in İzinde Ortak Emek ve Ortak Eylem, Ankara: Siyasal Kitabevi 191-214.

- Erdoğan, E. (2020). Suçluyum, Çaresizim, Kızgın ve Kırgınım: Feminist Sahanın Duyguları, Gücü ve Etiği, Türkiye’de Feminist Yöntem, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, E. & Gündoğdu, N. (Der.) (2020). Türkiye’de Feminist Yöntem. Metis Yayınları, Ankara.
- Eroğlu-Utku, D. & Yazgan, P. (2021). Conflict model of migration and perception of human insecurity. Handbook of Culture and Migration, Edward Elgar Yayıncılık. 17-24.
- Faist, T. (1997). The Crucial Meso-Level. In T. Hammar, G. Brochmann, K. Tamas & T. Faist (eds.), International Migration, Immobility and Development. Multidisciplinary Perspectives. Oxford: Berg, 187-218.
- Faist, T. (2000). The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (2004). Towards a political sociology of transnationalization. The state of the art in the migration research. Archives Europeennes de Sociologie 45 (3): 331-368.
- Faist, T. (2013). The mobility turn: a new paradigm for the Social sciences? Ethnic and Racial Studies, 36:11, 1637-1646, DOI: 10.1080/01419870.2013.812229
- Favell, A. (2011). Eurostars and Eurocities: Free movement and mobility in an integrating Europe. John Wiley & Sons.
- Feagin, J. R. & Eckberg, D. L. (1980). Discrimination: Motivation, Action, Effects, and Context. Annual Review of Sociology. 6: 1–20.
- Ferrer, A. & Riddell, W. C. (2008). Education, Credentials and Immigrant Earnings. The Canadian Journal of Economics / Revue Canadienne d’Economie 41, no. 1: 186–216.
- Findlay, A. M. & Li, F. L. N. (1997). Economic Restructuring, Flexibility and Migration: Hong Kong’s Electronics Industry in the Global Economy, Centre for Applied Population Research, Research Paper 97/2, University of Dundee.
- Findlay, A. M., Li, F. L. N., Jowett, A. J., & Skeldon, R. (1996). Skilled international migration and the global city: a study of expatriates in Hong Kong. Transactions of the Institute of British Geographers, 49-61.
- Findlay, A., & Cranston, S. (2015). What's in a research agenda? An evaluation of research developments in the arena of skilled international migration. International Development Planning Review.
- Fleischmann, F., Phalet K. & Klein, O. (2011). Religious Identification and Politicization in the Face of Discrimination: Support for Political Islam and

- Political Actionamong the Turkish and Moroccan Second Generation in Europe. *British Journal of Social Psychology* 50 (4): 628–648.
- Franz, E. (1994). Population Policy in Turkey, Family Planning and Migration between 1960 and 1992. Hamburg: Deutsches Orient-Institut.
- Freitas, A., Levatino, A., & Pécoud, A. (2012). Introduction: New Perspectives on Skilled Migration. *Diversities*, 14(1): 1-8.
- Froebel, F., Heinrichs, J. & Kreye, O. (1980). The New International Division of Labour. Cambridge: Cambridge University Press
- Fussell, E. (2012). Space, Time, and Volition: Dimensions of Migration Theory, içinde M.R. Rosenblum & D.J. Tichenor (eds.) *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. Oxford: Oxford University Press, 25-52.
- Gabaccia, D.R. (2000). Italy's Many Diasporas. London: UCL Press.
- Galanis, C. M. B. & Jones, E. E. (1986). When Stigma Confronts Stigma: Some Conditions Enhancing a Victim's Tolerance of Other Victims. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 12: 169–177.
- Galarneau, D & Morissette, R. (2004). Immigrants: Settling for Less? Perspectives. Statistics Canada Catalogue no. 75-001-XIE. <http://www.statcan.gc.ca/pub/75-001-x/10604/6921-eng.pdf>.
- Gjerde, J. (2001). Transatlantic linkages: The interaction between the Norwegian American and Norwegian “nations” during the century of migration, 1825-1920. *Immigrants and Minorities* 20 (1): 19-35.
- Glesne, C. (2015). Nitel Araştırmaya Giriş. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Glick Schiller, N. (2005). Transnational social fields and imperialism. *Anthropological Theory* 4 (4): 439-461.
- Glick Schiller, N. & Caglar, A. (2009). Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (2): 177-202.
- Glinois, I.A. (2014). Going beyond numbers: A typology of health Professional mobility inside and outside the European Union, *Policy and Society*, 33:1, 25-37.
- Goodall, H. L. (2000). Writing the New Ethnography. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- Goss, J. and Lindquist, B. (1995). Conceptualising International Labor Migration: A Structuration Perspective, *International Migration Review*, 29(2): 317-351.

- Gökbayrak, Ş. (2006). Gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere nitelikli işgücü göçü ve politikalar-Türk mühendislerinin beyin göçü üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties, *American Journal of Sociology*, 78(6): 1360-1380.
- Green, D. A. & Worswick, C. (2002) Entry Earnings of Immigrant Men in Canada: The Roles of Labour Market Entry Effects and Returns to Foreign Experience. Paper prepared for Citizenship and Immigration Canada.
- Grigoleit-Richter, G. (2017). Highly skilled and highly mobile? Examining gendered and ethnicised labour market conditions for migrant women in STEM-professions in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(16), 2738-2755.
- Guerro, S. (1999). *Gender-Sensitive & Feminist Methodologies: A Handbook for Health and Social Researchers*. Quezon City: university of Philippines Center for Women's Studies.
- Güngör, N. D. (2004). Brain drain from Turkey: an empirical investigation of the determinants of skilled migration and student non-return. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ.
- Hancock, A. (2007). When Multiplication Doesn't Equal Quick Addition: Examining Intersectionality as a Research Paradigm. *Perspectives on Politics* 5 (1): 63–79.
- Haraway, D.J. (2010). *Başka Yer*. Metis Yayınları, Anlara.
- Harding, S. (2020). Bakış Açısı Epistemolojisini Yeniden Düşünmek: “Güçlü Nesnellik” Nedir?, içinde Türkiye’de Feminist Yöntem (Der. Erdoğan, E. & Gündoğdu, N.), Metis Yayınları, Ankara.
- Hartmann, H. (2011). Perceptions of Everyday Interpersonal Discrimination among Young Men of Turkish Background in Cologne. *International Journal of Conflict and Violence* 5 (1): 224–233.
- Harzig, C. (2003). Women Migrants as Global and Local Agents. *Women, Gender and Labour Migration* (der. Sharpe, P.), London: Routledge.
- Heß, B., & Sauer, L. (2007). Migration von hoch Qualifizierten und hochrangig Beschäftigten aus Drittstaaten nach Deutschland. Working Paper 9 der Forschungsgruppe des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge (BAMF), Nürnberg.
- Hoerder, D. (2002) *Cultures in Contact: World Migrations in the Second Millennium*. Durham. NC: Duke University Press
- Husserl, E. (1967). *The Thesis of the Natural Standpoint and Its Suspension. Phenomenology* (der. Kockelmans, J.). Garden City, NY: Doubleday.

- Iredale, R. (2001). The migration of professionals: Theories and typologies. *International Migration*, 39(3): 7-24.
- İçduygu, A. & Sirkeci, I. (1999). "Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri." In: Baydar, O. (ed.) *Bilanço '98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, pp.249-268.
- İçduygu, A., Romano, D. & Sirkeci, I. (1999). The ethnic question in an environment of insecurity: the Kurds in Turkey. *Ethnic and Racial Studies*. 22(6):991-1010.
- Josselin, D. & Wallace, W. (De.) (2001). *Non-state actors in world politics: The lessons', Non-State Actors in World Politics*. Basingstoke: Palgrave MacMillan
- Keck, M.E. & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Keohane, R. & Nye J. (Der.) (1971). *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Khagram, S. & Alvord, S. (2006). The rise of civic transnationalism. içinde S. Batliwala and L.D. Brown (ed.) *Transnational Civil Society*, 65-81. Bloomfield: Kumarian Press.
- King, R. (2012). Theories and typologies of migration: An overview and a primer. *International Migration and Ethnic Relations*, 12(3): 3-41.
- King, R. (2012). *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*. Willy Brant Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12, Malmö University (MIM).
- Klabunde, N., & Bilecen-Süoğlu, B. (2011). *International Students in Germany: Policies and Initiatives to Attract the Best and Brightest*. La Migration Internationale: L'émergence De L'étudiant Mobile International Migration: The Emergence of The Mobile Student, 81.
- Kleinman, S. & Copp, M. (1993). *Emotions and Fieldwork*, CA: Sage Publications.
- Kofman E., Phizacklea A., Raghuram, P. and Sales R. (2000). *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*, London: Routledge.
- Kofman, E. (2004). Gendered global migrations. *International Feminist Journal of Politics*, 6(4), 643-665.
- Koser, K. & Lutz, H. (1998). *The New Migration in Europe: Contexts, Constructions and Realities*. The New Migration in Europe: Contexts, Constructions and Realities. (Eds. Koser & Lutz). London: Mcmillan Press.
- Koser, K. & Salt, J. (1997). The geography of highly skilled international migration. *International Journal of Population Geography*, Vol.3: 285-303.

- Köser-Akçapar, S. (2006). Do brains really going down the Drain? Highly skilled Turkish migrants in the USA and the «brain drain» debate in Turkey. *Revue européenne des migrations internationales*, 3(3), 79-107.
- Köser-Akçapar, Ş. (2009). Do Brains really going down the Drain? Highly skilled Turkish Migrants in the USA and the Brain Drain Debate in Turkey. *Reveu européenne des migrations internationales*, vol.22(3).
- Köser-Akçapar, Ş. (2009). Turkish highly skilled migration to the United States: New findings and policy recommendations. *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*, 110, 248.
- Kritz, M., Lim, L.L. & Zlotnik, H. (Der.) (1992). *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Kunz, S. (2016). Privileged mobilities: Locating the expatriate in migration scholarship. *Geography Compass*, 10(3), 89-101.
- Kurtuluş B. (1999), *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü*, Alfa, İstanbul.
- Kushner, K. E., & Morrow, R. (2003). Grounded theory, feminist theory, critical theory: Toward theoretical triangulation. *Advances in Nursing Science*, 26(1), 30-43.
- Kuvik, A. (2012). *Skilled Migration in Europe and Beyond: Recent Developments and Theoretical Considerations. An Introduction to International Migration Studies: European Perspectives* (Edited by Marco Martiniello & Jan Rath) IMISCOE textbooks, Amsterdam University Press
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları, Ankara.
- Lee, E. S.(1966). A Theory of Migration. *Demography* 3, no. 1: 47–57
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration, *Demography*, 3(1): 47-57
- Lenn M. P. & Campos L. (1996). *Globalisation of the Professions and the Quality Imperative: Professional Accreditation, Certification, and Licensure*. Magna Publications, Madison.
- Levitt, P. (2002). Keeping feet in both worlds: Transnational practices and immigrant incorporation içinde C. Joppke and E. Morawska (eds). *Integrating Immigrants in Liberal Nation-states: From Postnational to Transnational*. London: Macmillan-Palgrave.
- Levitt, P. (2007). *God Needs No Passport*. New York: The New Press.
- Levitt, P. & Jaworsky, B.N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology* 33: 129-156.

- Levitt, P. & Khagram, S. (2007). *Constructing Transnational Studies: The Transnational Studies Reader*. New York: Routledge.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lincoln, Y. S. (1990). Toward a Categorical Imperative for Qualitative Research. *Qualitative Inquiry in Education: The Continuing Debate* (Der. Eisner, E. & Peshkin, A.) NY: Teachers Collage Press.
- Lowell, B. L., & Findlay, A. (2001). Migration of highly skilled persons from developing countries: impact and policy responses. *International migration papers*, 44(25), 1-34.
- Mahroum, S. (2000). Highly skilled globetrotters: Mapping the international migration of human capital. *R&D Management*, 30(1): 23-31.
- Malmberg, G. (1997). Time and Space in International Migration, in Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K. & Faist, T.(ed.), *International Migration, Immobility and Development. Multidisciplinary Perspectives*, Oxford: Berg, 21-48.
- Martinovic, B. & Verkuyten, M. (2012). Host National and Religious Identification among Turkish Muslims in Western Europe: The Role of Ingroup Norms, Perceived Discrimination and Value Incompatibility. *European Journal of Social Psychology* 42 (7):893–903.
- Massey, D. S. (2016). Göç kuramlarında kayıp halka. *Göç Dergisi*, 3 (2): 143-165.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., a& Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3):431–466. doi:10.2307/2938462.
- McCall, L. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 30 (3): 1771–1800.
- Merriam, S. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Meyer, J-B. (2001). Network Approach versus Brain-Drain: Lessons from Diaspora. *International Migration, Special Issue, International Migration of Highly-Skilled*, 39(5), pp. 91-110.
- Morawska, E. (2007). *International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories that Try to Explain it*. Malmö: Malmö University, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 1/07.
- Morawska, E. (2012). Historical-Structural Models of International Migration, in Martiniello, M. & Rath, J. (ed.) *An Introduction to International Migration Studies*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 55-75.

- Morrison, A. M., White, R. P., & Van Velsor, E. (1987). *Breaking the glass ceiling: Can women reach the top of America's largest corporations?* Reading, MA: Addison-Wesley.
- Myrdal, G. (1957). *Rich Lands and Poor*. New York: Harper and Row.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*. YayınOdası, İstanbul.
- O'Reilly (2016). *Migration Theories: A Critical Overview*. içinde A. Triandafyllidou (Ed.) *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*. Routledge: NY
- OECD (2009). *Managing Highly-Skilled Labour Migration: A Comparative Analysis of Migration Policies and Challenges in OECD Countries*. OECD Social, Employment and Migration Working Paper Nr. 79. Paris: OECD.
- OECD (2014). *Matching Economic Migration with Labour Market Needs in Europe*. Paris: OECD.
- OECD (1995). *Manual on the Measurement of Human Resources Devoted to Science and Technology*. OCDE/GD 97(77).
- OECD (1997). *International Movements of the Highly Skilled Labour*. Occasional Papers No.3. Paris.
- OECD (2001). *International Mobility of Highly Skilled*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Oğuzkan T. (1971), *Yurt Dışında Çalışan Doktoralı Türkler*, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Okumuş, M.O. (2020). *How Berlin attracts the Turkish "New Wave": Comparison of economic and socio-cultural pull factors for highly skilled immigrants (No. 142/2020)*. Working Paper.
- Østergaard-Nielsen, E. (2009). *The end of closet transnationalism? The role of homeland politics in the political incorporation of Turks and Kurds in Europe* içinde J. Mollenkopf and J. Hochschild (eds). *Immigrant Political Incorporation in the United States and Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Østergaard-Nielsen, E. (2012). *Transnational Migration* içinde. *An Introduction to International Migration Studies: European Perspectives* (Ed. Marco Martiniello & Jan Rath) IMISCOE textbooks, Amsterdam University Press.
- Østergaard-Nielsen, E. (Der.) (2003). *International Migration and Sending Countries: Perceptions, Policies and Transnational Relations*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Ozcurumez, S. & Yetkin Aker, D. (2016), *What Moves the Highly Skilled and Why? Comparing Turkish Nationals in Canada and Germany*, *International Migration*. Vol 54 (3).

- Özlem, D. (1983). Tinsel Bilimlere Girişin Yüzüncü Yılı ve Dilthey. *Seminer Dergisi* (Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları). 2(3).
- Öztürk, A. (2022). Türkiye’de Toplumsal Güvenin Boyutları. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Page, R.N. (2000). The Turn Inward in Qualitative Research. *Act of Inquiry in Qualitative Research* (der. Brizuela vd.), Reprint Series No.34 Cambridge, MA: Harvard Educational Review.
- Papademetriou, D. & Yale-Loehr, S. (1996). Balancing Interests: Rethinking US Selection of Skilled Immigrants. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Paris, R. (2001). Human security: Paradigm shift or hot air? *International Security*. 26(2):87-102.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Pegem Akademi, Ankara.
- Peixoto, J. (2001). The international mobility of highly skilled workers in transnational corporations: The macro and micro factors of the organizational migration of Cadres. *International Migration Review*, 35(4): 1030-1053.
- Pellegrino, A. (2001). Trends in Latin American Skilled Migration: “Brain Drain” or “Brain Exchange”? *International Migration* (Special Issue on International Migration of Highly Skilled), 39(5):111-132.
- Petras, E. (1981). The Global Labour Market in the Modern World Economy, içinde Kritz, M.M., Keely, C.B. & Tomasi, S.M. (ed.) *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*. New York: Center of Migration Studies, 44-63.
- Phillips, M. & Stahl, C. (2000). International Trade in Higher Education Services in the Asia Pasific Region: Trends and Issues. CAPSTRANS Working Paper, University of Newcastle.
- Pieke, F.N., Nyíri P. vd. (2004). *Transnational Chinese: Fujianese Migrants in Europe*. Stanford: Stanford University Press.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Nova Lorque: Cambridge University Press.
- Portes, A. (1999). Conclusion: Towards a new world – the origins and effects of transnational activities. *Ethnic and Racial Studies* 22 (2): 463-77.
- Portes, A. (2001). Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks* 1 (3): 181-193.

- Portes, A., Guarnizo, L. E. (2002). Transnational entrepreneurs: An alternative form of immigrant economic adaptation. *American Sociological Review* 67: 278-298.
- Pries, L. (Der.) (2001). *New transnational spaces*. London: Routledge.
- Ravenstein, E.G. (1885). The Laws of Migration – I, *Journal of the Statistical Society*, 48(2): 167-227.
- Ravenstein, E.G. (1889). The Laws of Migration – II, *Journal of the Statistical Society*, 52(2): 214-301.
- Ringer, F. (2006). *Weber'in Metodolojisi*. Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Risse-Kappen, T. (1995). *Bringing transnational relations back in*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodriguez, J. & Scurry, T. (2019), Female and foreign: An intersectional exploration of the experiences of skilled migrant women in Qatar, *Gender Work Organ*, 26: 480–500.
- Rummel, R.J. (1976). *Understanding Conflict and War: Vol. 2 The Conflict Helix*. Beverly Hills, California, Sage Publications.
- Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora* 1 (1): 83-99.
- Salih, R. (2003). *Gender in Transnationalism: Home, Longing and Belonging Among Moroccan Migrant Women*. London/New York: Routledge.
- Salt, J. (1997). *International Movements of the Highly Skilled Labour*. Paris: OECD.
- Samers, M. (2010). *Migration*. London: Routledge.
- Sanchez-Montijano, E., Kaya, A., & Sökmen, M. J. (2018). Highly skilled migration between the EU and Turkey: Drivers and scenarios. *FEUTURE Online Paper*, 21.
- Saxenian, A. (2002), *Local and Global Networks of Immigrant Professionals in Silicon Valley*. San Francisco: Public Policy Institute of California.
- Sen, A. (2000). Why human security? In *International Symposium on Human Security*. Commission on Human Security, Tokyo, Japan.
- Sert, D. Ş. (2016). From skill translation to devaluation: the de-qualification of migrants in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 97-117.
- Shachar, A. (2006). The race for talent: Highly skilled migrants and competitive immigration regimes, *New York University Law Review*. 81 (April): 148-206.

- Shachar, A. (2006). The Race for Talent: Highly-Skilled Migrants and Competitive Immigration Regimes. *New York University Law Review* 81, Legal Studies Research Paper No. 883739.
- Shapiro, J., & Neuberg, S. (2008). When Do the Stigmatised Stigmatise? The Ironic Effects of Being Accountable to Perceived Majority Group Prejudice-Expression Norms. *Journal of Personality and Social Psychology* 95 (4): 877–898.
- Sharpe P. (2003). *Gender and the Experience of Migration. Women, Gender and Labour Migration* (der. Sharpe, P.), London: Routledge.
- Sheffer, G. (Der.) (1986) *Modern Diasporas in International Politics*. Kent: Croom Helm.
- Sheller, M. (2014). The new mobilities paradigm for alive sociology. *Current Sociology Review*. Vol. 62(6): 789-811
- Sheller, M. & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environmental and Planning A*. Vol. 38: 207-226
- Sirkeci, I. (2005a). Diaspora: Turkish. In: M. Gibney and R. Hansen (eds.) *Immigration and Asylum from 1900 to the Present*. ABC-CLIO, Santa Barbara, pp.607-610.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H., & Yazgan, P. (2012). Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict. *Migration Letters*, 9(1), 33-46.
- Sirkeci, I., Utku, D., Yucesahin, M.M. (2019). Göç çatışma modelinin katılım, kalkınma ve kitle açıkları üzerinden bir değerlendirmesi. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 157-184. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0016>
- Sirkeci, İ & Cohen, J. H. (2015). Hareketlilik, Göç, Güvensizlik. *İdealkent*, Sayı 15: 8-2.
- Sirkeci, İ. (2003). Migration from Turkey to Germany: an ethnic analysis. *New Perspectives on Turkey*, 28-29, 198-208.
- Sirkeci, İ. (2005). War in Iraq: Environment of insecurity and international migration. *International Migration*, 43(4):197-214.
- Sirkeci, İ. (2006). *The Environment of Insecurity in Turkey and the Emigration of Turkish Kurds to Germany*. New York, US: Edwin Mellen Press.
- Sirkeci, İ. (2007). Human insecurity and streams of conflict for a re-conceptualisation of international migration. *Population Review*, 46(2):32-50.
- Sirkeci, İ. (2009). Transnational mobility and conflict. *Migration Letters*, 6 (1): 3-14.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal mobilite ve çatışma. *Migration Letters*, 9 (4): 353-363.

- Sirkeci, İ. (2017). Turkey's refugees, Syrians and refugees from Turkey: A country of insecurity. *Migration Letters*, 14 (1): 127-144.
- Sirkeci, İ. & Cohen, J. H. (2016). Cultures of migration and conflict in contemporary human mobility in Turkey. *European Review*, 24 (3): 381-396.
- Sirkeci, İ., Cohen, J. H. & Yazgan, P. (2016). *Conflict, insecurity and mobility*. Londra: Transnational Press London.
- Skrobanek, J. (2009). Perceived Discrimination, Ethnic Identity and the Re-Ethnicization of Youth with a Turkish Ethnic Background in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (4): 535-554
- Smith, M. P. & Favell, A. (2006). *The Human Face of Global Mobility. International Highly Skilled Migration in Europe, North America and the Asia-Pacific*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Smith, M.P. (2003). Transnationalism, the state, and the extraterritorial citizen. *Politics and Society* 31 (4): 462-501.
- Smith, R.C. (1997). Reflections on migration, the state and the construction, durability and newness of transnational life. *Soziale Welt. Sonderband* 12.
- Smith, R.C. (2006). *Mexican New York: Transnational Lives of New Immigrants*. Berkeley: University of California Press.
- Solimano, A. (Der.) (2008). *The International Mobility of Talent: Types, Causes, and Development Impact*. Oxford: Oxford University Press.
- Sørensen, N.N. (2007). *Living Across Worlds*. Geneva: International Migration Organization.
- Sunata, U. (2011). Highly skilled labor migration: The case of ICT specialists from Turkey in Germany (Vol. 67). LIT Verlag Münster.
- Süoğlu, B. B. (2012). Trends in student mobility from Turkey to Germany. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 17(2), 61-84.
- Sweetman, A. (2004). *Immigrant Source Country Education Quality and Canadian Labour Market Outcomes*. Statistics Canada / Statistique Canada, Analytical Studies Branch Research Paper Series, 11F0019MIE No. 234
- Tansel A., Güngör N. D. (2004), *Türkiye'den Yurt Dışına Beyin Göçü: Ampirik Bir Uygulama*, ERC Working Paper in Economics 04/02, Ankara.
- Tansel, A., & Demet Güngör, N. (2003). "Brain drain" from Turkey: survey evidence of student non-return. *Career Development International*, 8(2), 52-69.
- Tatsoglou, E. & Dobrowolsky, A. (2006). *Women, Migration and Citizenship: Making Local, National and Transnational Connections*. Hampshire: Ashgate Publishing.

- Teney, C. (2019). Immigration of highly skilled European professionals to Germany: intra-EU brain gain or brain circulation?. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. doi:10.1080/13511610.2019.1578197
- Thomas, C. (2001). Global governance, development and human security: exploring the links. *Third World Quarterly*. vol. 22, no. 1, pp. 159-175.
- Tilly, C. (2007). Trust Networks in Transnational Migration, *Sociological Forum*, 22(1): 3-24.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası emek göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. & Ulutaş-Ünlütürk, Ç. (2012). Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey, Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities (Der. Elitok, S. & Straubhaar, T), Hamburg University Press, Hamburg.
- Triandafyllidou, A. (2016). *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*. Routledge: NY
- Ulutaş Ünlütürk, Ç. & Kalfa, A. (2009), Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri, *Fe Dergi*, 1/2: 13-28.
- Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy*. NY: State University of New York.
- Van Tubergen, F., Maas, I. & Flap, H. (2004). "The Economic Incorporation of Immigrants in 18 Western Societies: Origin, Destination, and Community Effects." *American Sociological Review* 69, no. 5: 704–727
- Vancluysen, K., & Van Craen, M. (2010). Integration and Perceived Discrimination: Two Competing Hypothesis Tested among Persons of Moroccan and Turkish Descent in Belgium. Paper presented at the QMSS2/ESF seminar measuring integration and discrimination, INED, Paris, July 5–6.
- Verstraete, G., (2004). Technological frontiers and the politics of mobility in the European Union. in *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration* (Eds. S Ahmed, C Castaneda, AM Fortier, M Sheller) Berg, New York. 225-250
- Vertovec S. (2007). Circular Migration: the way forward in global policy?. IMI University of Oxford Working Papers. (4).
- Vertovec, S. (2004a). Cheap calls: The social glue of migrant transnationalism. *Global Networks* 4 (2): 219-224.
- Vertovec, S. (2004b). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review* 38 (3): 970-1001.

- Vertovec, S. (2009). Transnationalism: Key ideas. London: Routledge.
- Waldinger, R., Popkin E. vd. (2007). Conflict and contestation in the cross-border community: Hometown associations reassessed. *Ethnic and Racial Studies* 31: 843- 870.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* (çev. Özer Ozankaya), İmge Yayınları, Ankara.
- Werbner, P. (1999). Global pathways. Working-class cosmopolitans and the creation of transnational ethnic worlds. *Social Anthropology*, 7(1): 17-35.
- White, P. & Woods, R. (Der.) (1980). *The Geographical Impact of Migration*. London: Longman.
- Wimmer, A. (2008). Elementary strategies of ethnic boundary making. *Ethnic and racial studies*, 31(6), 1025-1055.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation- state building, migration and the social sciences. *Global Networks, A Journal of Transnational Relations* 2 (4): 301-334.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2003). Methodological nationalism, the social sciences and the study of migration: an essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3): 576-610.
- Yanasmayan, Z. (2016). Does education ‘trump’ nationality? Boundary-drawing practices among highly educated migrants from Turkey. *Ethnic and Racial Studies*, 39(11), 2041-2059.
- Yanaşmayan, Z. (2019), *The Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe: From Guestworkers to Global Talent*, London: Routledge.
- Yazgan, P. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Ülke İçi Hareketliliği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1):181-207.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz Sener, M. (2019). Perceived discrimination as a major factor behind return migration? The return of Turkish qualified migrants from the USA and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(15), 2801-2819.

Zelinsky, W. (1971). The hypothesis of mobility transition. *Geographical Review*, vol. 61, no. 2: 219-249.

EK

Ek 1: Görüşme Formu

Kesişimsellik Bağlamında Göç ve Mobilité: Almanya'daki Yüksek Vasıflı Göçmenler Örneği Mülâkat Cetveli

A. Demografik Sorular:

Soru A.1. Adınız, soyadınız:

Soru A.2. Doğum yeriniz (hangi ilin köyünde, kasabasında, kent merkezinde) ve doğum tarihiniz:

Soru A.3. Öğrenim durumunuz:

Soru A.4. Medeni durumunuz ve varsa çocuk sayınız:

Soru A.5. Hangi konumda ve ne iş yapmaktasınız?

Soru A.6. Lisans eğitiminizi varsa lisansüstü eğitiminizi nerelerde tamamladınız? İngilizce dışında herhangi bir dil biliyor musunuz? Hangi derecede?

B. Kesişimsellik Bağlamındaki Sorular:

Soru B.7. Türkiye'den ne zaman ve neden ayrıldınız? Ayrılmanıza sebebiyet veren durumları ayrıntılı bir şekilde anlatır mısınız?

Soru B.8. Türkiye'den gitmenize sebebiyet verecek durumlar çeşitli çatışma/eşitsizlik/ayrımcılık içeriyor muydu?

Soru B.9. Almanya'ya geldiğinizden bu yana hayatın çeşitli alanlarında herhangi bir eşitsizlik ya da çatışma durumu ile karşılaştınız mı?

Soru B.10. Eğer karşılaştıysanız bu çatışma/eşitsizlik/ayrımcılık durumlarının ne ile ilgili olduğunu açıklayabilir misiniz?

Soru B.11. Çalıştığınız iş yerinde ve genelde toplum içinde bir göçmen olmak nasıl bir şey biraz anlatabilir misiniz? Mesela iş yerinizdeki çalışanlar, yöneticiniz, toplum içinde diyelim bir hastaneye ya da kafeye gittiğinizde size nasıl davranıyorlar?

Soru B.12. Peki, yine toplum içinde ya da iş yerinizde size ve başka bir göçmene olan davranışlarında bir farklılık var mı? Niçin ve Nasıl?

Soru B.13. Halen çalıştığınız yerde ya da bugüne kadar çalıştığınız iş yerlerinde bir göçmen ile başka göçmen arasındaki ilişkiler nasıl? Onlar birbirlerine nasıl davranıyorlar, birbirlerine dilleri, dinleri, siyasi görüşleri, statüleri, cinsiyetleri aynı veya farklı olmasından dolayı farklı davranıyorlar mı?

C. Göçmenlik Algısı, Fenomenolojik Yönteme İlişkin Sorular:

Soru C.14. Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Kendinizi bir göçmen olarak görüyor musunuz? Çalıştığınız iş yerinde ve genelde toplum içinde bulunduğunuz konumu göçmenlik açısından tanımlar mısınız?

Soru C.15. Aldığınız maaşı, yaşam koşullarınızı/kalitenizi ve tarzınızı düşündüğünüzde kendinizi bu toplumun neresinde görüyor ve neler hissediyorsunuz?

Soru C.16. Sizi, “New Wave” olarak, Almanya’daki diğer Türk göçmenlerden ayıran nedir? Bunları sebepleri ile birlikte ayrıntılı bir şekilde anlatabilir misiniz?

D. Sosyal Sermaye, Örgütlenme Şekli/Ağlarına İlişkin Sorular(Ekstra):

Soru D.17. Türkiye’den ayrılmanıza sebebiyet verenlerin dışında, sizi ayrılmaya teşvik eden ya da yardım eden kişi/kişiler, gruplar, online ağlar var mıydı? Detaylı anlatır mısınız?

Soru D.18. Var ise, Almanya’ya geldikten sonra bağınız devam etti mi? Ne şekilde ediyor ya da neden etmiyor?

Soru D. 19. Sizin gözlemlerinize göre, Türk göçmenler arasında; siyasi, sınıfsal veya etnik (dini, cinsi vb.) farklılıklar ya da benzerlikler onların boş olan bir işe girmesinde, aynı yerde çalışmak isteyip istememelerinde etkili oluyor mu? Niçin ve nasıl?

E. Göç-Mobilité Tartışmasına İlişkin Sorular:

Soru E.20. Türkiye’ye dönmeyi ya da başka bir ülkeye gitmeyi düşünüyor musunuz? Neden? Sebeplerini ayrıntılı bir şekilde açıklar mısınız?

Ek 2: Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi tarafımda yürütülen, “Türkiye’den Almanya’ya Nitelikli Emek Göçünün Kesişimsel Analizi: Yeni Dalga Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyorum. Bu araştırmanın amacı yüksek vasıflı göçünün toplumsal boyutlarının kesişimsel analizini yapmaktır. Araştırmada, Almanya’da yaşamakta olan yüksek vasıflı Türk göçmenlerin göç etme kararlarını etkileyen toplumsal faktörlerin, farklı eşitsizlik düzeylerinin kesişimsel açıdan değerlendirilmesi ve göç sonrası gidilen ülkedeki pozisyonun da yine kesişimsel olarak değerlendirilerek iki durumun karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Araştırmada sizden tahminen 30-60 dk’yı ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 40 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya borhan@sakarya.edu.tr e-posta adresi ve +90 505..... numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi işteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının

Adı-

Soyadı:.....

....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını;

☐ Kabul ediyorum

☐ Kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Araştırmacının

Adı-

Soyadı:.....

....

İmzası:

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Burçe ORHAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Hacettepe Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Yüksek Lisans	
Üniversite	Hacettepe Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Üniversitesi
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Orhan, Burçe (2022), “Experiencing Skilled Immigration While Doing Research on Skilled Immigration: Reflections from the Field,” 19th IMISCOE Annual Conference, 29-01 July, Oslo, NORWAY (Hybrid)	
2. Orhan, Burçe (2022), “The Role of Emotions and Positions in the Field and Post-Field,” A constant state of flux': Ethnography, Qualitative Methods, and Migration Research in the Post-Covid Era Workshop, Oxford University Faculty of Law/ Criminology Centre, 21st June, Oxford, UK (Hybrid)	
3. Orhan, Burçe (2018), “Exploring the Intersections: The Role of Cultural Codes in Class Consciousness of Subtracted Workers,” Work, Employment and Society Conference 2018 by British Sociological Association (BSA), 12-14 September, Belfast, NORTHERN IRELAND	
4. Orhan, Burçe (2018), “Rethinking Class Identity within Socio-cultural Context: Working Class in Turkey,” The 2th International Social Sciences and Humanities Berlin Conference, 17-20 May, Berlin, Germany	
5. Orhan, Burçe (2017), “The Interaction of Class Consciousness and Socio-Cultural Identities in Modern-Day Turkey” The 2nd International Turkish-Algerian Social Sciences Conference, Sakarya, Turkey (in Turkish)	